

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Atlas minor Gerardi Mercatoris

Mercator, Gerhard

Amsterodami, 1610

Gallia

[urn:nbn:de:bsz:31-118360](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-118360)

Quo autem meliore methodo in hanc speculationem ingrediaris, hic subjungam tanquam fundamentum universi hujus negotii: De Politico statu regni Galliae compendium, quod meo rogatu vir nobilitate & eruditione clarissimus D. Dominicus a Burmannia in ornamentum hujus operis, & studiosorum gratiam scripsit & communicavit, cujus exemplum in aliis quoque Regnis, & Rebus publicis viros doctos sequi maxime optandum esset, quo omnes administrationem Reip. varietates in contemplationem duci possint.

DE POLITICO STATU REGNI GALLIÆ.

GALLI omnium scriptorum judicio populi sagacissimi ac bellicosissimi optimum sibi politicæ statum constituere conantes, Monarchiam Regalem elegerunt. Natura enim ita comparatum videbant, ut unum aliquem excellenti dignitate plus reverentur & metuant homines, quam coactum aliquem numerum delectorum, qui tempore commutantur. Ratio quoque ipsa præscribit in omnibus rebus ad unum aliquem velut ad caput atque fontem necessario confugiendum, & rem esse plenam incommodi atque periculi cum plures simul imperium obtinent. Quinetiam exempla testantur Monarchias, etiam si vel inter Principum, vel alio quoquam humano casu fuerint immutatae, diuturniores fuisse & tranquilliores, quam vel Optimatum vel Popularem statum; ut in Assyriis & Aegyptiis & Parthis, imo ut propioribus exemplis utamur, in Britannia, Hispania, Galliaque nostra videmus, quibus sane provinciis nullæ aliæ Respublicæ temporis longinquitate conferri possunt. Fit vero plerumque, ut Optimatum status, qui Aristocrazia dicitur commutetur in Oligarchiam, quæ paucorum est dominatus, quando ex Optimatibus & primis Civitatis pauci quidam, velut conjuratione facta, honores & emolumenta omnia inter se partiuntur, & suas privatim fortunas amplificare student, neglecta communi utilitate, quam solam & in primis curare debebant. Alterum genus quod ad promiscuum vulgus pertinet, & Popularis Status, seu Democratia dicitur, semper habitum est tumultuosum, & periculi plenum, & viris præstantibus inimicum. Prudentissime ergo Galli populi ab omni tempore uni magis, quem ex virtute & justitia æstimabant cæteris præcellere, quam vel pluribus ac præcipuis populi, vel multitudini rei summam commendandam esse censuerunt, prout & singularis aliquis, qui solus rerum poterat, facilius aut promptius incommodis & periculis mederi potest, quam multi simul gradu & dignitate pares. Neque vero effrenatam in Regem suum transfulerunt potestatem, sed certis legibus & conditionibus optime limitatam aut constrictam, ne tyrannidi ullus locus detur, ut in progressu ostendemus. Cæterum quemadmodum nihil in humanis actionibus stabile est ac perpetuum, sed cuncta vel temporis lapsu collabascunt, vel sæculorum pravitate immutantur, sic in Gallia quoque licet idem semper status, hoc est Monarchicus Regalis fuerit, non omni tamen tempore eadem gubernandæ Reipub. ratio fuit; quam omnem ab initio constituti Regi breviter ac dilucide, quantum ex variorum scriptorū lectione assequi potuimus, ordine exponemus.

Statu

Status Galliae priusquam a Romanis in Provinciam redigeretur is fuit, ut neque universa unius Imperio regeretur, neque singulae civitates vel in Populi vel in Optimatum potestate essent, sed ita divisa fuit, ut pleraque Optimatum consilio regerentur, quae liberae dicebantur, caeterae Reges haberent. Omnes quidem id institutum tenebant, ut certo anni tempore publicum gentis Concilium agerent, in quo quae ad summam Reip. pertinere videbantur constituerent. Civitates autem 64 Tacitus libro 3 numerat, hoc est ut ex Caesare intelligitur, Regiones quae non modo lingua moribus & institutis, verum etiam iisdem Magistratibus utebantur, qualis ipse multis locis Aduorum, Avernorum, & Rhemorum Civitates praecipue commemorat.

Reges vero vel Regulos potius Galli eos tum appellabant, qui non ad tempus, ut civitatum Magistratus, sed in perpetuum regium imperium quantumvis exiguis finibus obtinebant, quos immutata temporum consuetudo Duces, Comites, Marchiones nominavit.

Erant hi Reges non haereditarii, sed a populo propter Iustitiae opinionem eligebantur, neque habebant infinitum, solum & effrenatum imperium, sed certis legibus ita circumscriptum, ut non minus ipsi in populi, quam populus in ipsorum ditione ac potestate essent, ut fere illa regna nihil aliud nisi Magistratus perpetui viderentur. Nam multos nominat Caesar privatos, quorum tamen parentes ac majores Regnum obtinuerant. Optimatum ergo & delectorum autoritate, quibus eam potestatem populus permittit tanquam freno coercerentur, quae optima Reipub. forma, teste Platone, Aristotele, Polybio & Cicero fuit.

Porto Gallia a Romanis in Provinciae formam redacta, eodem modo Reges ipsorum ex virtute & nobilitate (instar Germanorum teste Tacito) totius populi iudicio ac suffragiis electi ac constituti sunt, quorum tres tantum in hodiernum usque diem annis fere 1200, quibus illud regnum duravit, familiae recensentur.

- I. Merovingiorum, qui orti a Meroveo stirpem annos 283 propagarunt.
 - II. Carolovingiorum, qui orti a Carolo Magno sobolem in annos 337 produxerunt.
 - III. Capevingiorum, qui ab Hugone Capeto prognati annis fere 590 regnum obtinent. Nam licet defuncti Regni iudicium arbitriumque penes Ordinum Comitum, publicumque totius gentis Concilium semper fuerit, & etiamnum omni iure sit: filiis tamen & iis, qui ex Regis demortui stirpe essent propter nobilitatem (more Germanorum) & innatam quodammodo virtutem, praerogativam illam fere reliquerunt, ut eos quasi haereditarie aliis pari virtute praerferrent, ita tamen, ut si Regis defuncti filii annis 24 minores essent, eos creari jus non esset, atque adeo alium aetatis legitimae creari, necesse esset, cujus exemplum extat anno Christi 309 in Clogio Rege.
- Sed & subinde hoc ipsum Regnum quod Francogalliae dicitur, inter plures Regum demortuorum filios, ex Procerum Regni voluntate & arbitrio divisum fuisse, plurima extant exempla. Si vero Populus Filio repudiato alium eligeret, relinquebantur Filio repudiato ad tuendam suam dignitatem res quae propriae Regis, & ipsius patrimoniales fuerant. Caeterae quae Regni & Reip. erant, & Reip. dicuntur, ei ad quem Regnum deferrebat, attribuebantur, sicut & caeterae res quae Fiscus dicuntur, quae

quæ scilicet ad tuendam dignitatem suam partim ad usus Reip. repentinos attributæ sunt, ut erant Ducatus & Comitatus varii, qui etiam in populi Comitibus illis assignabantur. Secundo & illud observatum semper fuit, ut Filii a Regni successione removerentur (non quidem lege Salica, ut quidam male existimant, nam ea de privato tantum patrimonio, nec ne Feudis quidem, sed de allodiis, auctore Salagasto uno ex regni proceribus, unde Salica ab ejus nomine dicta est, constituta fuit) & iis neglectis, Fratribus vel Patruis, aut etiam extraneis, per Proceres Regnum semper delatum sit; atque hæc de Regibus primo Reip. capite. Antequam autem reliqua de Regis electione, ejusque & Reipub. concilio, rationeque administrationis Regni progrediar, operæ precium futurum me esse arbitror, si prius membra illa Regni, quæ Regem constituendi & abdicandi potestatem habere diximus, paucis describero, quo magis dulcis illa harmonia qua Regnum hoc a Maioribus prudentissime constitutum est elucescat.

Illud in primis magni est momenti: Regiam potestatem, ac reliquos omnes regni ordines adeo commodis & æquis rationibus inter se devinctos esse, ac velut coagmentatos, ut vix ullum possit inter ipsos magnum dissidium oriri. Sunt autem Ordines in Galliis tres præcipui, penes quos legitimum gentis Concilium, Regnumque adimendi ac constituendi facultas omnibus temporibus fuit: Nobilitas scilicet, Populus, Vulgus. His singuli pro sua quisque conditione suas habent leges ac instituta, quibus utuntur, & adeo commode iant invicem aggregati, ut ægre facultatem habeant alii alios opprimendi, aut etiam adversus Regem conjurandi. De Ecclesiasticorum ordine, qui quartus censeri potest, quanquam hodie, cum in tantam excreverit potentiam primum obtineat, deinde dicturi sumus.

Nobilitas igitur Galliarum, sive *Equestris Ordo* maximis fruitur commoditatibus ac privilegiis, eoque fit ut magno quodam affectu Regem complectantur, & vitam quoque pro ipsius ac patriæ salute profundant. Neque enim ullum pendunt tributum, & armatis licet ipsis esse quocunque loco, & multa habent vitæ præsidia, sic ut non sit opus illiberalem aut quæstuariam aliquam artem exercere. Hoc enim nostris moribus minime illis conceditur, nisi forte domi maneat, ac rei familiari studeant. Sed si Regem sectari velint, habent quoslibet honeste alant. Plurima enim sunt domus & aulae Regiæ ministeria, quæ solis nobilibus attribuantur, qui singuli partem aliquam anni in iis procurandis consumunt, & reliquum tempus vacuum habent ac liberum resperandi magnas habent occasiones. Principes autem viri ac majoris dignitatis Proceres, quoniam & ipsi Regis beneficentiam experiuntur, ac partem Reip. procurant, Nobilibus qui re sunt familiari minus lauta victum & alia sæpe communicant. Deinde Reges perpetuum alunt & amplissimum equitatum, exercenda & alenda causa nobilitatis, ac in tanto Equitatus numero plurimæ sunt Præfecturæ, quæ in illos distribuuntur, eaque ratio non minus pacis quam belli tempore durat. Majores quidem loci nobiles pro sua quisque conditione ac virtute præficiuntur Equitibus, ex reliquis autem alii sunt Legati, alii Signiferi, alii Sagittarii, & qui potestatem non possunt ferre arma reliquis famulantur, & cum nullum intercedit bellum, licet ipsis manere domi ejusque

mi ejusque stipendii partem non mediocrem parsimonia conservare. Ad hæc nemo credat quam multæ sint per Galliam præfecturæ, ut sic dicam, urbanæ, quæ soli nobilitati committuntur, nam alii Provinciis, alii finibus, alii castellis & arcibus, alii vicis præficiuntur, ut interim nihil dicā de majoribus illis muneribus, quæ Principibus tantum tribui solent, cujusmodi sunt qui ipsorum lingua dicuntur Connestabuli, Marecalli, Ammiralli, & id genus alii, sed & annuam pecuniam, velut honorarium quoddam Reges liberalitate quadam elargiri solent in multos Nobiles, qui nulli sunt addicti ministerio. Hi appellantur eorum lingua Pensionarii. Satis igitur ex iis quæ diximus apparet ordinem equestrē valde honeste & liberaliter in Galliis haberi, & recte quidem, nam & patriam ab hostibus defendunt, & natura fere cæteris antecellunt, & non solum ipsis, verum etiam majorum ipsorum meritis atque virtuti illud tribuitur.

Alter Ordo suas etiam habet commoditates non exiguas; ad hunc pertinent mercatores, qui eo faciunt majorem quaestum, quod tuto ipsis per Galliam proficisci ac negotiari licet, tum quod nobiles & mercaturam nullam exercent, & splendide fere ac sumptuose vestiuntur. Huic etiam ordini conveniunt ac fere tribuantur quaesturæ & rationes nummaria, item præturæ, & quicquid adjurisdictionē pertinet, qua sane in re plurimum est honoris ac emolumenti. Sunt enim in hoc Regno Iuris administri Iudices, Advocati, causarum Procuratores, Scribæ, & id genus alii: multo plures mea quidem sententia, quam in reliquis omnibus Orbis Christiani Provinciis, quod per oportune illis accidit, qui relicta mercatura his rebus operam navare volunt. Et adeo quidem est fructuosus hic Ordo, ut Nobiles etiam invident, quanquam certe dignitate atque splendore reliquis præstant. Et qui sunt alterius ordinis fere student ad hunc pervenire, ut postea dicturi sumus.

In tertio genere est Vulgus & promiscua Hominum multitudo, qui & agros colunt, & omnis generis artificia tractant. Ut autem hi vel nimia utantur libertate, vel admodum sint divites, vel in armis etiam exercitati, non est consultum. Nam quia conditionem servitutis oderunt omnes, & natura sua fortunas amplificare student, facile fit ut arma capiant, & potentiores opprimant, quod & in Galliis & in aliis locis non semel accidisse constat. Ut autem ejusmodi sint Ordines, ac veluti gradus in omni Republica necesse est. Quemadmodum in corpore humano videmus infirmiora & ignobiliora membra subministrare dignioribus. Neque tamen est quod hi suum statum deplorent ac indigne ferant, quoniam & jus ipsis communicatur æquabiliter, & quam a majoribus acceperunt, ea utantur libertate, & multis etiam Reip. ministeriis adhibentur, & sola virtute & industria & assiduitate possunt ad secundum ordinem emergere, quod secundo non licet, ut ad primum videlicet evadat, nisi Regis beneficio singulari, quod ille solet iis impartiri, qui aut jam fecerunt, aut pro Repub. videt posse aliquid facere egregie. Et prudenter quidem istud institutum est, primum ut ordo conservetur Equestris, qui propter belli exercitium fere minuitur, & sumptus vix tolerat. Deinde ut homines tantis excitati præmiis virtute contendant, & ad supremum gradum eluculentur. Hac etiam spe confisi qui sunt plebei & infimi ordinis aspirant ad secundum, & cum in eo versati fuerint aliquandiu, ad primum. Itaque fit ut minus sit inter ipsos invidia ac malevolentia, quando vident meritis ac virtuti patefactam esse viam ad amplissimos

plurimos honores & propositum esse periculum, si malis rationibus eosdem obtinere studeant. Quod si vel conatus nimium difficilis, vel spes esset nulla ampliora consequendi, tum qui sunt mediocri & infimi gradus, magni praesertim animi, causam reperirent & occasionem excitandi motus, & sui ordinis homines contra potentiores armandi, nunc autem minime difficilis est ratio, & videmus quam multi ex humili saepe loco ad summum fastigium evadant. Hanc quoque rationem diligenter olim servabant Romani, nam a populari statu gradum faciebant ad ordinem Equestrem, & hinc deinde ad Patritiam & Senatoriam dignitatem patebat aditus.

Est praeterea ordo Ecclesiasticus nulli non communis, qui modo animum huc adjiciat, & pro Galliae consuetudine non raro accidit, ut etiam homines plebei virtute ac eruditione praestantes amplissimos in eo genere consequantur honores, Cardinalatum aliquando, vel Pontificatum etiam, quae sane res ad virtutem ac literarum studia homines inflammare potest.

Ex jam dictis liquet quam apte & venuste inter se cohaereant omnes Regni Ordines, è quibus si quis aliquid delinquat facilis est medicina, nam si Nobiles injuriam ceteris faciant coercentur ab iis qui jus reddunt, quantum est tanta auctoritas, ut quantumvis magni Principes eorum cogantur parere decretis. Quod si populus etiam atque vulgus aliquid molitur, ut nonnunquam accidit, non est difficile nobilitati propter potentiam & usum armorum illos ad aequitatem & officium adducere, eoque fit ut suarum rerum finibus ac veluti cancellis sese contineant omnes, ac pacem alii cum aliis colant, quando neque causam habent, neque facultatem etiam aliquid conandi, & periculum in eo summum esse vident. Itaque Regem tanti beneficii auctorem complectuntur & amant omnes, ac cum tempus incidit libentissime imperata faciunt, & publicis necessitatibus magno studio subveniunt. Quod si privatim aliqui ab officio discedant, parata sunt remedia, sic ut malum non possit longius progredi. Et haec quidem de Ordinibus Regni statu fati.

Ex quibus equidem constat quam concinne haec Monarchia juxta justitiam distributivam sit temperata, atque administrata, & Aristocratice, hoc est Oprimatum imperio, & Democratice, hoc est totius populi interventu, quippe cum ad omnes honores pateat aditus. Quae quidem est illa Respublica quam tantopere propter dulcem illam harmoniam, omniumque Reipublicarum generum temperationem, omnes Philosophi commendarunt, & ubi vetus illa Lex aurea locum habet: *Salus populi suprema lex esto.*

Verum ut redeamus unde digressi sumus. Ex tribus hisce Ordinibus seu Statibus Regni solet quotannis Calendis Maii publicum ac solemne Concilium seu Parlamentum vulgo haberi, atque adeo quoties major aliqua res inciderit, cui Rex in aureo tribunali sedens praerat: Et huic primum Principes Regnique Magistratus, tum inferiori loco legati ex singulis civitatibus subsidebant, quos vulgo Deputatos appellant. Carpentem autem Rex in atrium vehebatur bubus tracto, quos auriga stimulo agebat. Vbi in atrium ac potius in Reipublicae sacrarium ventum erat, tum Principes Regem in aureo solio collocabant, reliquique ut jam diximus, suo quisque loco atque ordine subsidebant, eoque demum in statu atque sacrario Regia Majestas dicebatur.

Auctoritas vero hujus concilii omni tempore summa fuit, & haec potissimum in eo agi solebant. Primum de creando

creando vel abdicando Rege, tum de pace & bello, de legibus publicis, de summis honoribus, Præfecturis & Procuratoribus Reip. de assignanda patrimonii parte liberis defuncti Regis, vel dote Filiabus constituenda, quam Germanico verbo Abannagium, quasi exclusoriam partem appellant. Denique de iis rebus omnibus, quæ vulgus & nunc negotia statuum populari verbo appellat, quoniam de nulla (ut diximus) Reip. parte, nisi in Statuum siue Ordinum Concilio agi jus esset. Item si quis Princeps atque illustriore loco natus criminis aliquis insimularetur, in iudicium ad illud Concilium vocabatur, ibique causam dicere cogebatur. Quinetiam si quando Rex majores sumptus facere instituisset, veluti in Templis ædificandis, & Monasteriis fundandis, Rex Ordinum Concilium exquirebat. Postremo ne illud quidem prætermittendum est, tantam hujus Concilii apud cæteras gentes auctoritatem fuisse, ut etiam Principes exteri, siquid controversiæ haberent, id interdum hujus Concilii arbitrio ac iudicio permitterent.

Atque hoc Concilium Historici alias curiam, aut Conventum, alias Parlamentum, alias Placitum appellare solent, quod re in multorum concilio quaesita & deliberata, tandem inter ipsos placuisset & convenisset. Vnde & placita Philosophorum apud Ciceronem & alios dicta sunt. Atque hinc etiam promanasse videtur illud hodiernum in mandatis ac literis Regis: *Quoniam ita placitum est*, quod male nunc a Scribis Gallicis traductum est: *Car tel est nostre plaisir*.

Eligi etiam solebant in eodem hoc Ordinum conventu seu Concilio præfecti Reip. qui Merovingiis temporibus. *Majores domus*, hoc est *Magistri Palatii* dicebantur. Horum eadem apud Reges potestas fuit, quæ quondam apud Imperatorem Romanum erat Præfectorum Prætorio, qui etiam Aulae Præfecti dicebantur. Qui cum Regiam potestatem desidia Regum aliquandiu obsedissent, eandem facultatem nacti eam pro sua usurparunt ac occuparunt. Nam cum omnia fere Reipublicæ munera obirent, & si quod gerendum esset bellum exercitiis præessent, hi domi nudo atque inani Regum nomine contenti propter desidiam in otio vivebant, unde eo progressa res est, ut Childerico Rege 18 Regnum obtinente Pipinus Magister Palatii, qui Regis nomine magna diuturna que bella gesserat, Saxones devicerat suamque in potestatem redegerat, oblatam Regii nominis occupandi facultatem non repudiaret, exercitu præsertim eoque victore & glorioso instructus. Tanta autem Præfectorum potentia initium (ut diximus) cepit tempore Clotharii secundi, circiter annum Christi 588, id est circiter annum 130 post regnum Francogalliæ constitutum.

Porro hic Pipinus in Regnum, deposito Childerico, sublimatus est. De quo vide Lector, hæc in appendice Hunibaldi apud Io. Tritemium, præter Marfil. Patavin. de Translatione Imperii cap. 6. Eodem anno (inquit Tritemius) Proceres totius regni convenientes in unum, super abrogatione Regis Childerici inutilis, cœperunt habere concilium, placuit autem in commune omnibus, ut Regem Childericum nullam regnandi vel peritiam vel potestatem habentem deponerent, & Pipinum penes quem totius Regni summa manebat auctoritas, in Regem sublimarent. Sed Pipinus in hanc rem consentire noluit, nisi prius Consilium Pontificis Zachariæ inquitur, causas allegans se moventes.

In

In Magistri hujus Palatii locum successisse videntur *Comites stabuli*, vulgo *Comestablii*. Comites vulgo dicebantur omnes, qui amplissimos quosque honores in Regia obtinebant, & Remp. pro parte administrabant. Erat autem Comes stabuli fere is qui apud Romanos Magister Equitum dicebatur, id est qui equitatu preerat, cui custodes equorum suberant, qui vulgo *Scarii* appellantur. *Mareschali* Germanis vocatur, hodie eandem obtinet dignitatem quam olim Praefecti Praetorio, seu ut diximus Magistri Palatii, & sub eo hodie sunt quatuor Mareschali, id est, Magistri Equitum, ad quos introducuntur lites rei militaris.

Post haec erecti sunt tempore Hugonis Capeti (licet non satis inter scriptores de hac origine conveniat) quos *Pares Franciae* vocant. Ille enim remoto legitimo haerede cum Regnum occupasset, Proceres aliquot novo aliquo honore ac beneficio sibi devinciendos putavit, nam ejusmodi aliquid ab eo factum esse omnes consentiunt.

Horum Parium constituendorum causa duplex fuisse videtur. Primum ut Regni inaugurationi, atque ut tum loquebantur, investiturae praesent, hoc est, ut Regem Imperii sui insignibus, atque infulis solemniter in Principum atque Optimatum conventu exornarent. Deinde ut si quis e Potentium & Principum Franciae numero fraudis capitalis reus fieret, judicium illud exercerent; nam cum antiquitus judicia illa in publico gentis Consilio exercerentur, ut dictum est, atque is mos majorum paulatim Capevingiorum instituto ad judiciale Parlamentum tranduci coepisset, neque Principes Regni facile illi Parlamento suas fortunas committendas putarent, Regibus illis ad suas rationes commodissimum fore visum est, praeter illius Parlamenti curiam, suum hunc Parium consensum instituire, quae Parium Curia vocitata est, quorum tamen ordo ac numerus aliquandiu varius fuit; neque enim duodecim viri semper fuerunt, ut nonnulli existimant, sed interdum plures, interdum pauciores erant, prout Regi, a quo in summi honoris ac beneficii loco Magistratus ille deferebatur, commodum videbatur; idque variis exemplis probari posset, sicut & Parium dignitas saepe variis Principibus attributa est, & ad illorum judicia nonnulli insuper alii & Franciae Proceribus, & Sarrapis, Episcopis, adhiberi soliti sunt. Postremo in illorum numero etiam Reges ac Principes exteri fuerunt.

Porro et si hac Parium institutione, & quod Hugo ille Capetus ad conciliandos sibi retinendosque (ut diximus) Procerum animos, dignitates quae temporariae erant, puta Regni Ducatus, & Comitatus, perpetua fecit, haud parum publici (de quo diximus) Concilii auctoritatem, licet cum ejusdem Concilii consensu, astitit imminuerit, cetera tamen cuncta adhuc ab eodem pro more pendebant Concilio, adeo ut etiam Budaeus, & Carolus Molinaeus tradant rei nummariae jus, hoc est potestatis nummorum vel augendae, vel minuendae semper penes populum Francorum fuisse. Memorabile est illud bellum quod propter publicum bonum Proceres Regni absiduis plebis querimoniis & expostulationibus incitati adversus Lodovicum undecimum Regem decreverant. Quin nec illud omittendum, sub eodem Lodovico Concilium publicum apud Tu-

rones ad Calend. Aprilis Anno 1467 coactum fuisse, in quo placuit ut certi probatique viri, 36 scilicet Curatores Reipub. ex singulis Ordinibus deligerentur, qui Rempub. constituerent & juri ac justitiæ providerent, duodeni scilicet ex Clero (qui unum Ordinem jam obtinebat) totidem ex Equitibus, & totidem juris ac Justitiæ periti ex populo, fidemque Rex Regali dicto promissoque dedit ratum se habiturum quicquid illi 36 viri constituerent.

Atque hæc quidem in genere ad Capevingiorum usque tempora totius Reip. gubernandæ, Regniive administrandæ ratio fuit. Eaque recensuimus Officiarium Regni munera quibus qui præsumt vel funguntur, proprie Regni seu Coronæ administratores, Officiales vel Sapientes dicuntur, quales sunt cum primis illi quos publicum Concilium constituere diximus. Item *Pares Franciæ*, deinde *Comestabulus*, *Ammiratus*, *Cancellarius*, *Questor generalis Franciæ*, &c. Alii etiam omni tempore fuerunt Consiliarii ac Officiarii Regii, qui privata ipsorum negotia curabant, Regique famulabantur aut ministrabant quales sunt *Camerarii* & alii Ministri & Officiales Aulae Regiæ.

Præter hæc publica munera instituta sunt successu temporis alia atque alia *Parlamenta juridica*, qua in re sciendum ad hæc fere Capevingiorum tempora, & simplicem facilemque jus reddendi rationem, raræque omnino lites fuisse, quod vel hinc licet cognoscere, quod Rex Lodovicus cognomento Dives, qui regnavit circiter annum 1238 (ut ex Ionvillio, qui ejus vitam descripsit, constat) ipse vel controversias disceptabat, vel disceptandi negotium nonnullis è suo comitatu mandabat. Quod idem de Carolo Magno proditum est, qui vel dum calceareretur, lites dirimebat. Hujus lex talis in capitulari extat. *Hoc missi nostri notum faciant Comitibus & populo, quod nos in omni septimana unum diem ad causas audiendas sedere volumus.* Crescente deinde pravitate temporis, litium multitudine, primum Basilica magnifica Regis Lodovici Huttini, vel ut alii volunt Philippi Pulchri Imperio circiter annum 1292 ædificata est; Tum ex mediocri Iudicum numero tres Decuriæ factæ Magnæ Camerae, Inquisitionum & Postulatorum. Sed anno 1521 Rex Franciscus quartam deinde Cameram 20 novis Consiliariis adjecit. Rursus idem Rex anno 1543 alios 20 creavit. Sed hic Iudicum conventus non fuit perpetuus & perennis ut hodie, sed indicivus, nec nisi certo Principis mandato exerceri solitus. Ad diem idem D. Martini, id est 2 idus Novem. a Rege dictum proponebatur, quo Parlamentum inchoandi Iudicibus a Rege autoritas datur.

Verum paullatim in tantum hujus Confessus, seu Parlaméti autoritas excrevit, ut nulla Regia Lex, nulla constitutio rata esset, nisi cujus illi Consiliarii auctores comprobatoresque fuissent. Deinde ut nullus tota Gallia Magistratus, non modo urbanus, verum & militaris esset, quem non ab illo confessu inaugurati, & apud eundem in leges jurare oporteret, tum ut ab eorum judiciis appellandi jus non esset, sed ut eorum decreta & fixa essent, postremo quicquid potestatis, imperii, autoritatis, penes publicum Consilium & Statuum parlamentum (cujus scilicet & nomen & autoritatem obtinet) fuisse diximus, id totum in Senatum illum translatum fuerit.

At hodie quando solus Rex pro suo iudicio cum Secreto ac Privato suo Consilio quidvis decernit, prorsus in Ordinarium Iuridicum Consilium conversum est, non amplius circa Remp. Regni que negotia occupatur, fixamque suam sedem Parisiis habet.

Quod quidem latissime patet, & amplissimam præ cæteris ordinariis Curiis seu Parliamentis (quæ septem omnino per Galliam nunc sunt) jurisdictionem habet. Cognoscunt autem singula de causis & criminalibus omnibus, & quod a singulis definitum fuerit ei standum est. Illud Parisiense præ cæteris habet, quod in id aliquando ipsi Reges venire olim solent, quoties aliquid magni decernere vellent, quod vel bellum vel pacem concerneret. Hodie adhuc pactiones Regum, & quicquid omnino ad Regni constitutionem pertinet in eo recitatur, & scriptis publicis, quorum ipsi custodiam habent, inferatur.

Sic quæ ab omni antiquitate & primordio Regni Francogalliæ ad publicos Ordinum Conventus referebantur, & post iis abolitis, ad Senatû seu Parlamentum Parisiense, ea hodie ad solum Regem, & quos ille in Consiliû adhibere vult, translata sunt. Verum ut pergamus ulterius.

Est aliud in hoc Regno constitutum Consilium quod Magnum vocatur, quod ex veris Principibus ac præcipuis Aulae & Regni consistit, quod tempore Caroli Septimi & Octavi, non nisi circa negotia Status Regni ac ipsius Reip. incolumitatem occupari solebat, sed & hoc ipsum adeo multitudine causarum ac litium successu temporis obrutum fuit, ut Carolus octavus Ordinarium ex eo Consiliû, 17 Consiliarium fecerit. Quos deinde Lodovicus duodecimus ad viginti adauxit, addito Cancellaria Consilii Præfide, adeo ut sub Francisco & ipsa Cancellarii dignitas in Præsidatum erecta fuerit, atq; deinceps solum vacarent cognitioni causarum extraordinariorum a privato Consilio iis commissarû & fere ordinariæ appellationibus Præfeti hospitalis, ut vocantur.

Præter ordinaria jam dicta septem Iuridica Parlamenta, ut familiari utamur vocabulo, & Magnum Consilium, habet Rex privatim adhuc Consilium, quod perpetuum & ordinarium est, Regemque fere comitatur, & circa negotia Regni præcipue occupari solet, quanquã & id hodie in Ordinarium quasi Consilium conversum fit, quando scilicet causis civitatum & Parlamentorum fere vacat, & plerumq; etiam aliorum privatorum non ita magni momenti causis, adeo ut hi viri spectabiles & illustres aliis occupati negotiorum publicorum & statum Regni concernentium, cognitionem & curam propemodum omnem amiserint, totaque Regni administratio & cura Regis arbitrio & paucorum decretorum electorum iudicio commissa esse hodie videatur, quod *Secretum Consilium* nuncupatur, in quo cunctæ sunt deliberationes summam rerum concernentes, & super quibus deliberatum a Privato & Finantiarum Consilio fuit, si ejusmodi modo negotia fuerint, quæ Regis peculiarem cognitionem requirant. In hoc cuncta beneficia, literæ & mandata Regia signantur, aliorum Principum, Legatorum, Præfulum, & Capitanorum literæ referantur, eorumque responsa concipiuntur, & Secretarius Statuum committuntur.

Est ergo & aliud *Consilium*, quod Vulgo *Finantiarum* vocant, quod universi Regi ac Regni Thesauri curam agit, cui adjuncti quoque sunt *Intendentes*, ut vocant, *Secretarii Finantiarum*, item *Questores curiarum*.

ADMONITIO.

QVVM ad cœlestem rationem universam Geographiam reducere fuerit institutum, ut iusta locorum symmetria, qualis in Sphærica Terræ figura existit, etiam in plano quam servaretur, debita graduum longitudinis ad Meridiani sive Latitudinis gradus proportio constituenda fuit. Cum ergo paucos Latitudinis gradus contineret proposita tabula, ad medium fere parallelum tabulæ eam proportionem redegi, sic ut quæ illius paralleli ratio est ad meridianum, ea etiam esset graduum longitudinis in eodem parallelo ad gradus Meridiani sive Latitudinis proportio. Ac tum Meridiani omnes inter se paralleli existunt. Cum vero plures erant Latitudinis gradus, quia multa ibi in summo imoque parallelis fit proportio ad Meridianum differentia, ne nimium a vero recederet, locorum symmetria, duos delegi parallelos æqualiter fere a medio & extremis distantes, ad quorum rationes, Meridianos graduum Longitudinis designatores constitui, qui tum non paralleli fiunt, sed pro sumptorum parallelorum inter se distantia majore vel minore, plus minusve ad se mutuo & ad medium tabulæ Meridianum inclinantur. Quo autem modo ea Meridianorum designatio sit invenienda, in Geographico Ptolemæi opere ostendi.

Gradus porro Latitudinis ac Longitudinis in lateribus tabularum designatos invenes, & quidem pro maxima parte Latitudinis in utroque tabula latere, Longitudinis vero in summo atque imo, quando videlicet usitato Geographis more Septentrionem in superiore parte collocare licet. Quod si Regio describenda magis inter Meridiem & Boream extendatur, quam inter Orientem & Occidentem, tum fere Occidentem sursum locavimus. Ut ut fiat Orientale Occidentaleque latus semper tibi Latitudinis, reliqua duo Longitudinis gradus præsentabunt. Suntque singuli gradus in 60 partes, quas minuta vocant divisi, aliquando in singula, cum magnitudo id patitur, alias in bina, quina, aut etiam dena.

Hoc fundamento posito optimas quasque descriptiones in delineandis regionibus sequutus sum, qua in re non parum subsidii mihi attulit insignis Chorometer & solertissimus Regis Hispaniæ Geographus Christianus Sgrothenius, qui multas regiones perlustravit, & præ cæteris amplius exactiusque descripsit. Tum ejusdem quoque Majestatis Geographus diligentissimus Arahamus Ortelius, ipse candor & humanitas, qui quid uspiam tabularum nactus fuit, mihi communicavit liberaliter, tametsi in eodem mecum esset instituto. Qui præterea aliquid attulerunt auxilii, eos suis locis commemorabo, quo justum sui beneficii encomium apud studiosos consequantur, nec ego ingratus reperiar. Omnia autem quæ ab aliis oblata simulque quæ ipse conquirere potui diligentissime inter se contuli, quo quam fieri posset, emendatissimas descriptiones exhiberem. Vnum tamen interim, quod maxime in votis erat mihi defuit, nimirum Principatuum & Nobilium locorum exactior enumeratio ac designatio, quæ in æditiis tabulis quam maxime desiderantur.

C c ij

Proinde

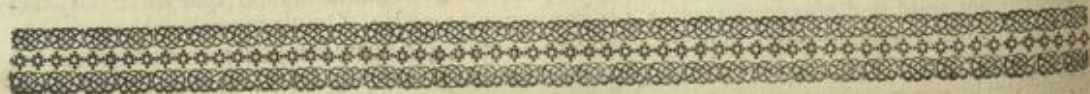
Proinde huic defectui nostro veniam dabis (Lector), & ad celebrandum Nobilitatis ordinem politicum superpetias ferre dignaberis, locaque huiusmodi situmque ac nomina, qualitatemque eorum indicando, tuo id nominis decus erit. Orbiculi exigui locorum quorumlibet verum situm indicant, atque hinc eorum distantia sumenda est. Cæterum his subinde signa adherent quibus internoscantur loca. Simples pagi solis orbiculis, ubi ornatui locus deest contenti sunt, castra quoties nota occurrunt exstante unco notamus hoc modò, cænobia cruce sic ð, Opida, turres duas ut minimum duas habent, pagi nobiles unam. Hæc observavimus quantum nobis fuerunt nota. Facilia porro factu signa ad has distinctiones sumpsimus, quo quilibet omnia facile supplere queat.

Siquis Longitudinē ac Latitudinem loci alicujus explore velit, ubi Meridiani paralleli sunt id efficient, distantiam ejus a latere Tabulæ circino sumendo, circinumque sic expansum ad aliud latus applicando. Si distantiam ab Orientali latere sumpseris, circinus ex eodem latere in Septentrionali latere gradum & minutum Longitudinis ostendet. Sin a Boreo latere distantiam habes, ex eodem in Orientali latere latitudinem designabit. Cum vero Meridiani non fuerint paralleli eodem quidem modo loci Latitudo reperietur, at in universalibus Tabulis ubi paralleli sunt circulares, distantia loci a proximo parallelo sumpta idem in latere Orientali ostendet. Longitudo autem querenda erit filo aut regula loco superimposita versaque, donec in Boreo Australique latere idem utrimq; ejusdem gradus minutum designetur, quodcumque tum illud erit, loci assumpti Longitudo existet.

Miliaria in diversis regionibus multum subinde differunt, si ergo lubeat ea ad invicem comparare, eadem circino ad gradus Meridiani refer, & quot in uno gradu comprehendantur revoluto circino explora, videbis quot unius, quot item alterius Regionis miliaria gradum unum emetiantur. Sic Germanica communia miliaria (quæ 15 sunt in uno gradu) quadrupla invenies Italicis communibus, & subdupla fere quibusdam Suevicis ac Westfalicis.

Nonnunquam occurret simplex linea orbulo annexa, sic $\circ \delta \circ$, ea nomen ad locum pertinens indicat, solo addita, ne in locorum pressura, quod cuique nomen debeat ambiguum fiat.

INDEX

INDEX TABVLA RVM GALLIÆ.

Gallia universalis.
 Britannia & Normandia
 Aquitania.
 Provence.
 Francia Picardia & Campania.
 France.
 Bouloigne.
 Anjou.
 Berty.
 Poictou.
 Lotharingia pars Septentrionalis.
 Lotharingia pars Meridionalis.
 Burgundia Ducatus.
 Burgundia Comitatus.
 Lyonnois.

Helvetiæ Tabula generalis.
 Zurichgow.
 Wislispurgergow.
 Lacus Genevensis.
 Argaw.
 Belgii universalis.
 Flandria.
 Brabantia.
 Hollandia,
 Zelandia.
 Geldria.
 Artesia.
 Hannonia &
 Namurcum.
 Luzenburg & Trier.

C c iij

Hispaniam

*Regio.
Nomina & unde
deducta.*

Sinus.

Aeris temperies.

Solis fertilitas.

Hispaniam ejusque præcipuas Provincias perlustravi; Pyrenæos transgresso Gallia se offert. Hanc, qua potero fide percurram. Partem Europæ quæ hoc tempore *Francia*, dictam olim multi memoriam produunt *Γαλατίας*, ab *γᾶλα* Lac Latinis sonante, quod lacteos, id est albi coloris homines producat: Montibus (hoc enim addunt) nimium solis ardorem inde excludentibus. Diodorus nomen natum scribit ab *Galata* Herculis filia. Alii alia tradunt. *Celtogalatiam* Ptolemæus nominat lib. 11 cæterique Græci. Ab *Galatia* Gallia putatur formata; quam tamen vocem alii aliunde derivant. Hæc talia non tanti, ut Lectorem multis morentur. Certe Gallia appellatio Latinis Scriptoribus fuit latissima, ut ex sequentibus plenius discemus. Hebræis *Tzarphat* vocari scribunt Postellus & Arias Montanus. *Francia* nuncupatur hodie ab Francis, Germaniæ ad Rhenum Populis; qui vi regionem hanc & armata manu occuparunt, vulgo *Le Royaume de France*. Gallos Græci *Celtas* universim & *Galatas* vocarunt. Iidem *Gomerita*, teste Iosepho, olim dicti fuerunt. Atque hæc breviter de nomine. Sequitur Situs & Quantitas. Eam explicabo in finibus, Longitudine, Latitudine, Circuituque. Quod ad Fines Regni quod *Francia* nunc dicitur, ad Septentrionem, qua quidem Germaniam Inferiorem respicit, Limes statui solet inducta ab Caletibus in Argentoratensium usque agros linea: quæ ab sinistra relinquit Artesios, Hannónios, Leuceburgenses, & alios: ad dextram Picardos & Lotharingos, qua vero Angliæ jacet obversa, vastus æstuosusque Oceanus Britannicus: Ad Occidentem idem eam pulsat, ingenti facto in Aquitaniam Sinu, Oceanus. Ad Meridiem, qua quidem Hispaniæ adhæret, Pyrenæos habet montes: qua vero apertior, liberiorque & sui quasi juri sit, placidiore, nempe Mediterraneo, terminatur Mari, quod ab ipsa *Gallicum*. Ad Ortum denique Alpibus separatur ab Italis, Jura ab Helvetiis, Rheno ab Germanis. Gallia vel Franciæ (nam voces has *ἀδιαφόρος* usurpabo) Longitudo ab Occasu recta in Ortum, milliarium Gallicorum est paullo amplius ccc: vel a Cauro in Vulturum supra trecentorum & triginta. Latitudo milliarium fere ccxxv. Circuitus supra mille viginti milliarium. Ea igitur est Quantitas: sequitur jam nunc Qualitas: cujus causa plurimum Clima. Subjacet parti quidem Quinti, tota autem sexto septimoque Climatibus, Parti quoque Octavi inter gradus Latitud. xli & lxi: Longitudinis autem xx & xxxviii. Et licet universim Ventis obnoxia sit plurimum Septentrionalibus, propter Aeris tamen salubritatem & temperiem optimis Europæ Regionibus adscenda. Constitutione felicissimam facit Claudianus: saluberrimam dicit Cæsar lib. 111 bel. Civ.; fertilissimam hominum Genitricem lib. 11 de bell. Gall. Strabo ubi de Arvernīs, & alii. Ager magna parte est planus: amœnos hic ibi habens colles, interque eos valles jucundissimas: sua cum has, tum illos fecunditate admirabiles. Arva bene culta Triticum aliaque segetes luxurie magna produçunt. Multum fert Gallia Frumenti, teste Strabone, Milii, Glandis. Nihil in ea ociosum, nisi qua paludes aut Silvæ obstant. Vino abundat, eoque optimo, idque partim suis Britannis, Normannis, Picardis, partim consinalibus Germanis, Belgis, Anglis, aliisque quibus uvarum maturitatem negare solet æris frigiditas, subvehunt. Auri quoque & Argenti apud Gallos fuisse Metalla, testatur præter Strabonem etiam

etiam Athenæus : ea nunc creduntur exhausta. Ager, qui aliunde non occupatus omnis generis nutrit armenta, quæ faciunt, ut Carnis, Lactis, Butyri, Casei, Lanæ, rerumque aliarum abundet copia. Franci omnes Gallias pacifice obtinuerunt sub Rege Hlodoveo, qui primus omnium totius Galliarum Monarcha est factus, primusque Christi nomen professus, ea, quibus in hodiernum usque diem Francorum Reges utuntur, Trium Liliorum insignia, cœlitus, ut volunt, accepta usurpavit. Regnasse post eum scribuntur successione nunc directâ, nunc collateralâ, Childericus, Hlotarius I, Cherebertus, Childericus II, Hlotarius II, Dagobertus Magnus, Hlodoveus III, Hlotarius III, Childericus III, Theodoricus I, Hlodoveus III, Childebertus II, Dagobertus II, Hlotarius IV, Chilpericus I, Theodoricus II, Chilpericus II. Hic anno Regni XI, Christi vero MCCCLII, auctoritate & jussu Zachariæ Pontificis, cui Pipinus vituperabilem & probrosam Regis vitam, transmissio libello, depinxerat, Regni jure privatus ad Monachatum est coactus. In locum ejus factus est accusator ipsius Pipinus Caroli Martelli F. Pipini N. Brevis cognomine, ex Præfecto & Majore Dominus. Hunc sequuti commemorantur Carolus Magnus, Ludovicus Pius, Carolus Calvus, Ludovicus III Balbus, Ludovicus IV & Carolomannus, Carolus Crassus, Odo, Carolus Simplex, Rudolphus Burgundio, Lotharius V, & Ludovicus V, ultimæ ex Caroli Magni posteritate: quo veneno necato, habentæ Regni translata sunt ad Hugonem Capetum, primum Gallum, Comitem Parisiensem, Ducemque Francorum & Burgundiæ titulo tenens, Capeto successerunt Robertus Pius, Henricus I, Philippus I, Ludovicus VI Crassus, Ludovicus VII Junior, Philippus II Adeodatus Augustus, Ludovicus VIII, Divus Ludovicus IX, Philippus III, Philippus IV Pulcher, Ludovicus X Hutinus, Philippus V longus, Carolus IV pulcher, cui sine prole mascula defuncto successit Philippus VI Valesius, Caroli Valesiorum comitis I filius. Sequenti hunc Ioannes Valesius, Carolus V Sapiens, Carolus VI Bene-natus, Carolus VII, Ludovicus XI, Carolus VIII Gibbosus, Ludovicus XII Caroli Aureliani F. Franciscus Valesius I Caroli Comiti Angolimentis F. Henricus III Valesius, Franciscus III, Carolus IX, Henricus tertius; cui Iacobitæ Monachi manu obruncato legitimus pronuntiatus est Successor Henricus IV Borbonius, Antonii Borbonii Ducis Vindocinensis Filius, Rex Navarra Galliarum Rex Christianissimus. Sunt autem Galli alacres & ad arma proni, de quorum bellica virtute operæ pretium est audire Strabonem virum peritissimum, genere Cappadocem, eruditione Græcum, iudicio priscum, incolatu Comanum, terrarum multorum peragratores. *Universa, inquit, natio eorum qui Galli nunc & Galatæ appellantur, Martis studio flagrans, animo est strenuo & celeri ad conferenda prælia: Majorum, viri, aliqui mente candida & simplici, & ab improbis moribus abhorrente. Itaque injuria successi: conferti coeunt in certamina a-
perre, nulloque periculi advenendi respectu. Nemo etiam ignorat quanto fuerit olim Comanis, Græcis & Asiaticis terro-
ri Gallorum nomen, quum quondam ab suis sedibus usque ad Appollinem Pythium, atque ad oraculum
Orbis Terræ vexandum ac spoliandum profecti sunt: quum Romam ceperunt & incenderunt, Capitolium ob-
federunt, urbes in Italia condiderunt, Mediolanum, Comum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Tridentum, Vincentiam:*
Quum

*Imperium majo-
rum.*

*Majorum, viri,
1168.*

Quum recenti adhuc memoria Borbonius Romam vicit. Cæterum Gallie hodie non æque late patet atque olim; nam & Italix pars ea, quæ inter Alpes & Anconam sita est Gallia Cisalpina quondam dicta fuit, nunc autem Lombardia appellatur: & Belgarum magna pars hodie Germaniæ adscribitur, quæ ex Cæsaris, & Ptolemæi, veterumque omnium descriptione ad Galliam pertinebat: Galliam enim *Transalpinam*, quam Plin. *Comatam*, Ptolemæus *Celtogalliam* vocat, in tres partes divisere, *Celticam*, *Belgicam*, & *Aquitaniam*. Prole in quatuor, *Aquitaniam*, *Lugdunensem*, quæ eadem est cum Cæsaris *Celtica*, *Belgicam* & *Narbonensem*. Definiverunt eam Pyrenæis Montibus, Rheno, Oceano & Alpium jugis: quum hodie quicquid a Caletto Orientem versus spectat, non Gallie sed Germaniæ adenseatur, & Rheni utramque ripam Germani late sibi vindicent. Vrbes præcipuæ sunt *Lugetia Parisiorum*, *Massilea*, *Narbona*, *Lugdunum*, *Pictavium*, *Burdigola*, *Nicomagus*, *Julomagus*, *Aurelia*, *Rotomagus*, *Rupella*, aliæque plurimæ, de quibus in particularibus descriptionibus fusius. Lacubus non caret Gallia. Inter eos principis loci qui Latinis *Lemanus*: plerisque Gallie Lacus habitus. De quo cum peculiarem in hoc volumine Tabulam habeat, plura hic non addam, eo Lectorem remittens. Quarta ab Opido Arvernæ Bessio miliaris parte Mons est, inque eo Lacus late se extendens: tam altus, ut fundo exsistatur carere. Nulla in eum, quod quidem intuentium oculis patere potest, influit Aqua. Si quis quid in eum projiciat, Tonitrua dicitur mox auditurus, Fulgetra visurus, Pluviam & Grandinem habiturus. Haud procul inde Crypra est, cujus os rotundum, vulgo *Crenx de Soulcis*: & Abyssus, cujus profunditas explorari nequit: & huic si quis injecto lapide aurem admoveat, murmur percepturus auribus perhibetur ingens & mirabile strepitum, Tonitruo ex remotioribus venienti locis non absolum. Æstivis mensibus et si nihil injiciatur, Strepitus tamen in cavitatibus intelligitur. Putantur inesse venti, inter se quasi belligerantes. *Abitacini* vel *Avitaci*, cui ab avito nomen, Locus in Arvernâ apud Claromontem tam graphica est apud Sidonium lib. 11 Epist. 11 reique conveniens descriptio, ut hodie primum delineata videatur, qua dexter, qua laevus. De *Rubreso Lacu* legendus Pomponius Mela lib. 11 cap. quo Gallia Narbonensis depingitur, Plin. *Rubrensem* nominat. *Alum Næe* *Coovins* Strab. & Steph. Latatur etiam Gallia Fluminibus, quæ magna, quæ parva, innumeris. Nominat simul Fluvios non paucos Aufonius Eidyllio 111, ubi de Mosella.

*Non tibi se Liger anteferet, non Axona præcepit,
Matrona non, Gallis, Belgisque inter sit a fines;
Santonco refluxus non ipse Carantonus æstu,
Annis, & auriferum post ponet Gallia Tarnem:
Insanumque ruens per saxa rotantia late
In mare purpureum, Domina tamen ante Mosella
Numine adorato, Tarbellus ibit Aturmu.*

Et paulo post,
*Te Druna, se sparsis incerta Druentia ripis,
Alpique colent fluvii, duplicemque per urbem
Qui meat, & dextra Rodanus dat nomina ripe:
Te Stagnis ego ceruleis, magnimque sonoris
Annubus, equorea te commendabo Garumna.*

Primum

Primum autem inter fluvios agmen ducunt *Sequana*, *Ligeris*, *Garumna*, *Rodanus*. Qui *Sequana* Lat. *Σηκουάνα* Pt. *Σηκουάνας*, Str. *Σηκούανος* Steph. *Sibari*, Benjamine, *Sejne* vulg. Oritur in Burgundiæ Duc. in Alseti regione paulo amplius leuca versus Septentrionem a Burgo, qui S. Sequano Sacer; duobus rivulis, quos inter Pagi jacent *Billis* & *Perriere*. Lustratis scilicet cum aliis, tum Lutetia Parisiorum, cui nobilissimam facit Insulam, *Rotomago*que, Mare Britannicum vel Normannicum Ostio fatis lato irrumpit. Æstuarium ibi fatis est navigantibus periculosum: ideoque provide magnaue sollicitudine adeundum. Normannis vulgo vocatur *la Bave*. Sequana enim mare ingressus repente contra fluviorum ceterorum naturam refluit, horrendo sonitu ascendens ad hactenus longioris altitudinem. Inexpectata solent hic negligentibus & incuriosis oriri discrimina. Currens Sequana fluvios suscipit varios, in quibus nobiliores ceteris, Antiquis etiam noti *Matrona*, vulgo *Marne*: *Esia*, *Oyse* vel *Ayse* vulgo, *Axona*, vulgo *Ayne*, *Aisne* vel *Efne*. *Ligerim* secundo loco nominavi, ab *Cæsare* aliisque nobilitatam: *λίγηςος* (vel ut in aliis Codicibus melius *λίγηςος*) & *λίγηςος* Strab. lib. 1 v & Ptol. Hodie *Loire* & *Leire*. Caput ejus in pago Velauno: Locus vulgo *la Font de Leire*. Amplior est reliquis, ut merito *Pater Gallia Fluviorum* audiat: aquæ Limpidissimæ. Facto inter varios populos (Celtas ab Aquitanis olim ex Strabonis notatione dividebat) procursum, exonerat se in Oceanum Occidentalem, inter Nannetes & *Pictones* Ostio quatuor fere leucas amplo, Pulvillis aliquot infesto: interius ad duas cum semi leucas Rupes sunt, quibus a Porcis cognomen: Ingentes & Naviorum patientes excipit Fluvios non paucos, *Elaver*, vulgo *Allier*: *Carim*, nunc *Cher*: *Vigenman*, hodie *Vienne*, *Viane* & *Vignane*, *Meduanam*, hodie *Mayne*, & alios. *Garumna* sequitur, *Cæsari* Gallos ab Aquitanis disjungens: Strab. lib. 1 v *Γαργυνάος* Ptol. *Γαργυνάος*: *Garonna* Frontino: quod nomen integrum hodieque retinet a Capite ad *Blaviam* Castrum, ubi lingua Romana incipit. Nam inde *Geronde* & *Givonde* dicitur. *Gerunnam* etiam vocat *Gulielmus Brito* in sua *Philippeide*. Oritur ex *Pyrenæis* haud procul *Opido*, quod vulgo *Cadalup*. Hic hodie perlustratis cum aliis, tum *Tolosa* & *Burdigala*, *Mari* se miscet *Aquitano*, duarum fere leucarum Ostio: quod intrantibus occurrunt scopuli, quibus ab *Afellis* cognomen. Septentrionalior *Nautis Belgis* *Noorder-Esel*, *Australior* *Swyder-Esel*, *Pharum* vel præaltam sustinens turrim, quæ vulgo *la Tour Cordan*. Excipit navigeros fluvios *Tarnim*, *Lo Tarn* vulgo: Gallice *le Tar*: *Egercium*, *Vasconibus* hodie *Gers*: *Oldum*, *Arvernatis* & *Montanis Cadurcis* *Ooldt*, vel cum articulo *l'Old, l'Oold*: *Duvanium*, hodie *la Dordogne*, & alibi *Dordonne*, & alios. Vltimum *Rodano* dedi locum. Fluvius hic *Scriptoribus* omnibus & *Græcis* quibus *Ῥοδανός*, & *Latinis* notissimus. In universum *Gallis* nuncupatur *le Rosne*: sed *Indigenis* *lo Ros*: *Eridanum* nominant *Oppianus* in *Haliectis* lib. 1 v & *Philostratus* in *Vitis Sophistarum*. *Plinius* ab *Reda*, *Rodiorum* in illo tractu *Colonia* nomen impositum scribit. Oritur haud procul *Danubii*, *Reni*, *Arolæ* *Ticini* aliorumque fontibus, prope montem, qui vulgo *Briga*. Lacum *Lemannum* apud pagum *Novam-Villam* (*Neuf Ville*) ingressus, servato fere colore permeat, & ad *Genevensium* opidum egressus: rapido cursu pergens in mare *Mediterraneum* erumpit: septem ostiis, ut scribit *Apollonius* in *Argonauticis*: quinque ut *Diodorus* & alii, tribus ut *Artemidorus* apud *Strabonem*, *Plinius* & *Ammianus*: duobus ut *Polybius*

eodem Strabone teste, & Ptolemæus: pluribus, ut prudenter sibi que, ne mendacii argui posset, cavens Livius: hodie quinque, & plura numerant nominantq; Adcolæ, *Gras Neuf*, *Gras d'Orgon*, *Gras Paulet*, *Gras Gram*, *Gras d'Enfer*, *Gras de Passon*, quorum postremum, quod versus Malsiliam sit, *Mossaleoticum* appellat Plinius, *Mossaleoticum* Polybius, qui hoc *Primum* vocat, quod ad *Gradus* Marcellino & Antonino: a quo cæteris etiam *Olliis Gradus* nomen inditum. Excipit Rodanus *Arviam*, *Ararim* hodie *Saone* vel *Sone*; *Isarim* hodie *Isere*; *Drumam*, qui hodie *Droma* est vel *Drosne*; *Druentiam*, hodie *Durance*. Sed hæc de Fluminibus in præsentia sufficiant. Oceanus Britannicus a Septentrione, qua Angliæ opponitur, eam pulsat, ut & ab Occasu, uti supra diximus. A Meridie Mare Mediterraneum, Cum ad hoc, tum ad illum Sinus Gallis sunt insignet. Ad Oceanum est cum primis ille, qui *Aquitanicus* Aethico & aliis. *Tarbellicus* Ancon elegantissime apud Lucanum vocatur. Sinus etiam ad idem Mare sunt non ignobiles, in quorum intimis recessibus locata videmus, opida, *Diepam*, *Constantiam*, & alia. Ad mare Mediterraneum *Galicus* (*Galaticus*) Sinus est duplex, *Major* & *Minor*. *Major* ea Mediterranei pars appellatur, ubi se in illud effundit Rodanus. *Angulus Gallicus* M. Porcio Catoni: *Galicus Sinus per excellentiam* Livio. Iustino & aliis. *Minor* apud Strabo. scribitur ad Promontorium Montis Pyrenæi, quod *Aphrodisium* dicitur. Hic *Salsus* vocatur *Melæ Gambliacianum* etiam Sinum ponit ad Galliam Narbonensem Antoninus. Portus, ut hodie, de quibus plene Lucas Aurigarius Charta v & quatuor sequentibus, sic olim habuit Gallia celeberrimos. Principem obtinent locum *Staliocanus*, *Vindana*, *Brrvates* & alii quidam Veteribus nominati. Qui *Staliocanus* Ptolemæo, aliis *S. Paul de Lyon* in Britannia existimatur, *Roscou* aliis, quibus ut subscribam, facit, quod posterior priore multo sit fidior & commodior, quamvis enim oppositam habeat Insulam, cui cognomen vulgo *De Bas*, facilem tamen & tutum septemque altum hodie ulnas, utrimque præbet Navibus ingressum. Priori, minax objacet *Taurus* (Insula est, vulgo *Le Taureau*) qui circumpositas habet rupes innumeras & latentes & eminentes; a quibus magnum Nautis male providis creari solet periculum. Haud procul inde in eadem Britannia versus Meridiem post flexum Promontorii Gobæi, *Vindana* occurrit Portus. *Fenstiers* hodie, vel *Conquest*, Iovio male *Brest*. Adscribit hinc *Βερασίνυ* Portum Ptolemæus. Nomen hodie fere retinet, *Brest*. Sequitur apud eundem *Σητοίη* Portus; *Luffon* vel *Luxon* hodie. Hinc *Santonum*, Portus Ptol. scribitur, hodie *la Rochelle*, ut arbitrat Villanovanus. Succedunt Montes & Silvæ. Quod ad Montes, Gallia aliis, quam aliis, locis est montosior. Eminent hic Delphinatus, Provincia, Sabaudia, & Burgundia. Andegavensis Ager suos etiam habet Montes, qui in Britannorum Pictonumque fines late se insinuant. Montes Gallia cum primis celebrant Veteres Scriptores *Cebennam*, *Vogesum*, *Juram*. *Cebenna* Mons est, qui, ut Cæsar scribit, Arvernos (*ceulx d'Arvergne*) ab Helviis (*ceulx de Vvaretz*) distinguit. *Cebennam* Plin; *Gebennas*, Lucanus & Aufonius nominant; *Gebennicos* Mela, Vera genuinaque scriptura est, ut Scaliger suis ad Merulam literis monet, *Cebenna* per c: Dici enim hodie *Montaignes de Cebenes* & *Covenes*: ut rectius *Cemeteri* Ptolemæo & Straboni, *Cebenna* Latinis quibusdam dicantur. *Cebenna* Vineto, Nozoreno, Villanovano

Portus.

Montes.

Montaignes

Montagnes d'Auvergne nominantur. Horum Montium pars hodie *Tavara*, teste Gulielmo Budæo lib. iv. de Asse, qui Lugdunum euntibus est superandus. In vertice sedes visitur Petre incisa, cui Mercatores imponunt eos, qui Mercatum Lugdunensem nunquã frequentarunt. Vulgo *La Chere de la Verité* vocatur. Iurare namque coguntur veritatem, Lugduni fuerint unquam, nec ne, eoque nomine nonnihil, quo Genio simul indulgeant, polliceri. *Vogesus* Gallia Mons Cæsari lib. de bell. Gall. iv. Lucano lib. i Plin. & aliis. *Vocetus* vel *Vocetium* corrupte dicitur apud Tacitum lib. i Hiltoria. & alibi, ut jam ab doctis viris notatum. Alpium nomine a Str. describitur lib. iv. Hodie *Mont de Faucilles*, aliisque nomenclaturis indigetatur. Separat Burgundiam Alsatiamque ab Lotharingia. Provomit Mosam, ut etiam testatur Cæsar, & infinitos alios fluvios, quorum plerique Rhenû petunt. Pars unde Mosella profluit *Kratzer* appellatur: quod habere se tradit Ortelius ex Libello MS. Magni Gruberi, in quo Rhenum describit: addens, Tractum hunc *Estaye* Gallice, & *Auff der Stay* nuncupari in Chorographica Lotharingia Tabula, jussu & impensis Ducis ab Ioanne Scyllio accurate delineata: nihilque ibi, eodem Scyllio teste, præter Asarum herbam provenire. Gignit *Vogesus* in valle Leberia Argentum purunt: sed, ut notat Munsterus, non ita multum. *Jura* Gallia dicam Mons, an Germania? Olim fere totus Gallia: quã Helvetia Belgica adenseretur: Hodie magna etiam parte Germania. Initium ejus statui solet in finibus Basiliensium, juxta Rhenum, è regione Waldzuti. Altus est, multisque & ingentibus subnixus faxis. Meminerunt ejus Cæsar, Plinius, alii. Pr. *Jurassus* est: Strab. *Jurassus* & *Joras*. Evo nostro Accolis, Incolisque pro ratione Locorum aliis atque aliis vocatur nominibus, Haud procul arce Hasburgensi prope Burgim) opidulum est sic dictum Idiomate Germanico a Ponte, qui hic super Arolã ex uno Arcu) *Botzberg* audit: a pago *Botzen*, qui cû multis aliis Pediti Môtis adlocatus. Hanc Juræ portionem *Vocetium* vel *Vocetium* esse Cornelii Taciti censent Munsterus, Scudus, Lazius, & alii. Ortelius tamen apud Tacitum *Vogesium*, de quo ante, legendum esse minime dubitat. Est eadem hac Montis parte Vallisingens cui nomen *Frickthal*, a pago cognomine. Occurrunt & alia hic ibi Valles, ut obiter hoc dicam, *Lauffen-thal*, & *S. Imers-thal*, & similes: quarum tamen nulla Montem per transversum penetrat. Vbicunque volueris trajicere, opus est alta scansione. Inter Ararim porro & Farspurgum hic Mons appellatur *Schaffmât*, quod Latinis *Ovinum* sonat *Pratum*. Inter opidum *Olsen* & Humburgensem Præfecturam dicitur *Nider-Hauwenstein*, *Inferior scetus Lapis*: Per saxa enim factum est iter. Inter Walnburgum & Balstallium *Ober-Hauwenstein* vocatur, *Superior scetus Lapis*: ubi curru onusti grandibus funibus per Montis declivitatem demittuntur. Occasum versus procedendo *Wasser-fal* nuncupatur, id est *Aquaruina*. Vterius eundo *Jurten*, ab Sabaudis prisco fere nomine appellatur. Brachium quod se extendit Basileam versus, uno ab urbe milliario, juxta Byrsam fluvium *Blouwen*, dicitur: crescitque non parum in altitudine & asperitate quousque Delspergum veneris, ubi rursus in planiciem diducitur. Vterius versus *Bellele* Monasterium Gallicum procedendo, rursus crescit, ac deinde iterum evanescit spatio unius milliarii: hinc iterum saxosum horrendumque Montis jugum ab Oriente in Occasum extenditur: quod pervium fecisse scribitur Julius Cæsar perforato in portæ formam saxo.

Portam hanc nominant alii *Pierreport*, *Petraport* alii *Pierre-pertus* *Petram pertusam*. Descriptam vere accurate, que ab Sebastiano Munstero, Merula, qui eam aliquando transgressus, testatur. Inscriptioem supra Portam satis claram idem deprehendit, nisi quod primæ vocis litteræ reliquis magis sint extritæ

N. . . . ANGVSTI VIA DVCTA PER ARDVAMONTIS

FECIT ITER PETRAM SCINDENS IN MARGINE FONTIS.

Per hunc fontem intelligit Poeta Byrsam amnem, qui ibi ex Petra magna Aquarum vi erumpit. Procurrit inde Iura versus Libonotum inter Helvetios Sabaudosq;, quos ad Vulturnum respicit, & Burgundos, quos ad Caurum relinquit (unde & apud Cæsarem lib. 1. duobus locis Iura Sequanos ab Helvetiis dividit) secus varios Lacus, quorum præcipuus Lemannus; ubi longe lateq; *Mons S. Claudii* nuncupatus ad Rodanum tandem terminatur. De aliis, qui ad Gallias etiam non nihil spectant, de *Pyrenæis*, inquam, dixi, in Descriptione Hispania: de que Alpibus disseram, ubi Italiam percurrendum mihi erit. Silvæ Galliis sunt frequentes, non tamen, ut aliis in regionibus, magnæ non densæ, non ita dumis horridæ. Apud Cenomannos variæ sunt, *Les Forests de Versay, Longoubney, Persi, Sille, Charnay, Audain, Maine, Concise* apud Britannos Inferiores, *de Bostblanc, de Torvot, de Guierche*; apud Pictones, *Les Forests de Moulloire, Dyne, Bresse, Ligne*, & aliæ: apud Bituriges *Silva Roberto* cum aliis visitur; apud Andegavos, *Loursais & Marsin*. Totus Bononiensium Ager una quasi obsessus est Silva, cujus partes, *Les Bois de Surene, Celles, Hurdelot, Dalles, Bomsin*. Apud Veromandos haud procul Perona Nemora sunt *Recoigne & Bouhâ*: Apud Picardos, *Bois de Baine, de Beaulieu, de la Fere, de Conssi*. Nec suis caret Silvæ Lotharingia: *Warned-Walds, le Bambois, Bois de Monden, de Heyde, de S. Benoyt, de la Voyge, Mortaigne, Doseyne*. In Burgundis multæ sunt silvæ, quarum nunc non occurrunt nomina. Alias præterea, quæ passim per Gallias hic ibi sparsæ. *Arduenna*, hodie potissima parte est in Inferiore Germania, ideoque ibi describenda. *Galliam* vocat Claudianus: & *Silvæ Gallia maximæ* Cæsar lib. vi de bello Gallico, quod olim esset in Gallia Belgica. Gallos vero admodum deditos Religioni, atque inter primos fuisse qui Christianam Religionem amplexi sint, & semper præ reliquis eam servaverint & coluerint, non solum Veterum scripta & monumenta: sed etiam Tempia: aliaque Religioni loca destinata testantur, quæ in urbibus & pagis ubique magno numero conspiciuntur. Certe in una urbe Parisiensi LXXIX universim numerantur: inter ea augustissimū, Cathedrale D. Virginis; quod jactis ab Philippo Augusto anno MDXCXI, fundamentis, serio ædificari cœptum MDCCLVII, D. Ludovico regnante: ex Gallia miraculis præcipuum. Columnis CXX sustinetur, Longitudo passuum CLXXIV: latitudo LX: altitudo c. Chorus lapide cinctus: Hiltonis ex veteri Novoque Testamento insculptis In ambitu habet Sacella XLV, ferreis Clathris munita, Univerfim Portæ XI. In fronte tres biforæ, statius XXVII Regum insignes. Ad latera Turres visuntur, seu Moles verius Campanatæ, altitudine XXXIV Cubitorum. Campana Maxima, cui a b Maria Virgine cognomen, viginti Viros flagitat pulsanda: Sonitus sereno coelo per septem Leucas facile auditur.

Infinicum

Silvæ.

Opera publica.

Infinium esset reliqua Tempa, quæ hic & aliis in locis videntur, describere. Infinium, Abbatias, Cœnobiaz, Monasteria, Xenodochia, Nosocomia, Ptochodochia, & Orphanotrophia. Quid vero dicam de Arcibus, quid de conspicuis Regum Palatiis? Quid de Magnatum & Equitum ædibus pulcherrimis? Quid de aliis tam publicis quam privatis ædificiis? De his ego tacere malo quam parum dicere. Status Galliarum hodie Monarchicus est, locusque ibi Regiæ, quæ vetustissima divinissimaque Aristoteli censetur, Gubernatio nunc, Rex nascitur, non suffragiis designatur; Sexus Masculini, volente id, ut quidam perhibent, lege Salica. Regem ita amant, ita colunt, venerantur Subditi, ut nihil supra. Penes eundem rerum omnium est arbitrium. Duodecim-Virorum Collegium Caroli Magni est institutum. Alii ab Ovo Troiano repetunt. *Paris les Pairs de France* dicti, quod proxima secundum Regem & velut pari essent dignitate. His solis sacrandi Reges jus est, & in Regni possessionem mittendi. Horum sex vulgo *Luci*: reliqui dicuntur *Ecclesiastici*, vel *Clerici*. *Luci* sunt *Duces* vel *Comites*. *Duces*: *Burgundus*, *Normannus*, *Aquitanus*. *Comites*: *Flander*, *Campanus*, *Tolosus*. *Ecclesiastici*, iidem vel *Duces* sunt vel *Comites*: *Duces*; *Remensis*. *Archieps.* *Laudunensis* & *Lingonensis* *Episc.* *Comites*: *Catalaunensis*, *Noviomagensis* & *Belovacensis* *Episc.* Sunt & septem summi Senatus per Galliam, quos vulgo *Parlementa*, vocant, a quibus appellare non licet: *Parisiensis*, *Tolosanus*, *Rotomagensis*, *Divionensis*, *Burdigalensis*, *Aquensis*, *Gratianopolitana*. Et ad Statum Ecclesiasticum quod attinet. Sunt in Gallia *Archiepiscopatus* XII, *Lugdunensis* *Primas*, *Lyon*, *Aquensis*, *Aix*; *Vionnensis*; *Vienne*; *Remensis*, *Reims*, *Narbonensis*, *Narbone*, *Tolosanus*, *Tolose*, *Burdigalensis*, *Bordeaux*; *Auxitanus*, *Aux*: *Bituricensis* *Bourges*; *Turonensis*, *Tours*; *Rotomagensis*, *Roquen*; *Senensis*, *Sens*. *Academia* in regno Galliarum sunt hæc: *Parisiensis*, *Padavienensis*, *Bituricensis*, *Tolosana*, *Burdigalensis*, *Namnetensis*, *Lugdunensis*, *Aurelianensis*, *Montispeffulana*, *Cadurcensis*, *Gratianopolitana*, *Valentina*, *Valence*, *Remensis*, *Andegavensis*, *Cadomen-*
su, *Nemavensis*, *Romana*, *Romans*, *Avenionensis*, *Dolana*, *Massiliensis* omnium antiquissima, ab Græcis orta. Ex his omnibus tanquam ex multis Equis Troianis, innumeri docti Viri, Theologi, Iurisperiti, Medici, Alii exierunt: Quos uno ductu enumerare si conarer, maximum mihi quidem conciliarem laborem, Lecturis vetotædium. Nobilitas sane Gallica (quæ frequentissima est) hodie tam pertinaci diligentia, ut hoc universim dicam, tamque assiduo labore Meliorum Literarum Studia persequitur, adeoque in omni Disciplinarum Artiumque genere excellit, ut nusquam terrarum magis. Videre ibi est summo loco natos illustribusque ortos familiaris noctes diesque inhærente Chartis, & nunquam non Musarum Sacris operari. Sunt qui de quacunque rein medium prolata expeditissime possunt, Methodo admiranda, ex tempore & absque ulla præmeditatione per horas aliquot, non sine audientium stupore differere. Bibliothecæ in hoc regno variæ, cum primis Parisius *Regis Majestatis*, & *S. Victoris*, ut alias publicas & privatas præteream optimis rarissimisque cum editis, tum Manuscriptis refertas libris. Ad Mores venio Gallos acutos ingenio, & ab Doctrina minime alienos esse, testantur Diodorus & Strab. Commendat illorum in bonis literis studia non uno in loco Symmachus. Marcus Portius Cato originum lib. I I, apud Charisium Sospitrum; *Pleraq, Gallia*, inquit, *duas res industrisissime persequitur, rem militare & argute loqui*; ne nesciamus Veteres Gallos inter alias gentes Eloquentiæ gloriam reportasse.

Ratio gubernandi

Academia.
Bonarum artium
studii celebres
viri.

Bibliotheca.

Mores.

D d iij

Ingenium

Ingenium simplex, nullaque divinum malignitate (egregia hæc Veterum Gallorum laus) tribuit illis Strabo. Pronunciat de iis ocularis testis Iulianus, Quod adulari nesciant; sed libere ac simpliciter cum omnibus æquabilique jure vivere. Venetem Nuptiarum Deam & Bacchum lætitiæ datorem Conjugii, Prolisque, & Vini, quantum cuique libeat, potandi gratia tantum novisse. Quæ his aliisque talibus adorsantia nonnulli proferunt, ut convicia, & tanquam ab maligna mente manuque protecta, sunt exaudienda. Nam quis non videt, lætis Veterum Scriptorum de Gallorum Indole Monumentis, factaque cum Genio, qui iisdem hodieq; est, commissione, falsum esse quod tradit Servius, Gallos pigrioris esse ingenii; quod Iulius Firmicus, stolidos; quod Iulianus, quasi oblitus, stupidos, & rusticitatem amantes; quod Polybius, Doctrinæ & Artibus operam non dare; quod idem cum Diodoro, Athenæo & Clemente Alexandro, infidos esse, crapulæque & obrietati deditos; quod Livius Polybiusque, molles esse & effæminatos; quod Mela, Auri avidos, superbos, supersticiosos; quod Solinus, vaniloquos; quod deniq; pecuniæ insatiabiles esse, Plutarchus in Pyrrho. Fatendum nihilominus multa Gallis instillata aliorum populorum commercio, *Nemo Gallos, ait Florus lib. 111. cap. x. tantum feroces dixerit, fraudibus agunt.* Avidos Iurgiorum docet Ammianus lib. xv. Reprehendit etiam Diodorus in Gallis quandam linguæ intemperantiam, Sermone notas eos uti brevi & subobsuro; multa ex animo dubia loqui, plurima ad jactantiam in suam laudē dicere, & ad ceterorum contemptum; minaces esse ac detractores, opinionemq; inflatos. Jactantia illa ab Strabone etiam est animadversa. Atque ea Gallica ostentatio est, quæ ab Cæsare lib. vii nominatur, & multis reliquorum librorum exemplis adprobatur. Talis est lib. i. Helvetii Diviconis elatio, dum Helvetiorum virtutem extollit, Romanæ Cladis memoriam objicit, Cæsaremque; minitendo, admonet, ne committat, ut is locus, ubi Romani constitissent, ex calamitate Populi Romani internectione exercitus nomen caperet aut memoriam proderet. Sic Vercingetorix in cōcione jactat se unum Consiliū totius Galliæ esse futurum, cujus consensui ne Orbis quidem terrarum possit obfistere. Quod ad Veterum Gallorum Religionem, Cultumque; in rebus sacris servari solitum, flocci faciendus est M. Tullius oratione pro M. Fonteio scribens, *Gallus minime ulla Religione moveri.* Audiendus potius Livius; qui, etsi in ceteris satis huic genti iniquus, negligentem tamen haud quaquam Religionis adfirmat; & Cæsar l. vii. bell. Gall. cui penitus cognita hæc natio, dicit eam *admodum deditam Religionibus.* Maxime autem Mercurium coluerunt, eodē Cæsare teste: Celtas Iovem coluisse attestatur Max. Tyrius, cujus signum altissima Quercus. Dianæ templum habuisse apud Malsilienses, Str. testis est: & apud Gallos Græcos Dianam cultam, Polyz. lib. vii. i. & Plut. commemorat.

GALLIA.

Esam sive *Hesum*, *Tentatō* & *Teranem* Deos habuisse Gallos, *Lactantius*, *Lucanus* & *Minutius Felix* referunt: sed *Martem*, *Mercurium*, *Jovem*, hos plerique docti interpretantur. *Belemus* Gallorum Deus est apud *Ausonium*, qui *Belis* apud *Herodianum* in *Maximinis*; idem forsitam cum *Tibulene* *Tertulliani* in *Apologetico*, qui *Graecis* aliisq; *Apollo*, putatur fuisse. Colebatur & apud Gallos *Abellio*; de quo monumenta extrare notat in *Conventiis* *Novem* *populanz* *Vir Nobiliss.* *Iosephus Scaliger* ad *Auson.* lib. 1 cap. 1 x. *Herculem* etiam *Ogmi* nomina coluisse Gallos, auctor est *Lucia*. In *Hercule Gallico*. Galli autem *Veteres* Deos suos in dextram conversi adorabant, *Athenæo* scribente. *Diis* *Homicidio* aliisque rebus sacrificabant, *Marti* imprimis, teste *Cæsare*. Nullum autem *Gallis* *Veteribus* *Sacrificium* erat sine *Druidis*, inquit *Diodorus*. Fuerunt hi olim apud Gallos *clarissimi* *terdotes* sicut & *Bardi*, de quibus *Lucanus*.

Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates dimittitis ævum,
Plurima securi sudistis carmina Bardi.
Et vos Barbaricos ritus, moremque sinistrum
Sacrorum Druidæ positis repetistis ob armis.
Solis nosse Deos, & cæli numina vobis
Aut solis nescire datum. Nemora alta remotis

Incolitis lucis: vobis auctoribus, umbra
Non tacitas Erebi sedes, Diisque profundi
Pallida regna petunt: regit idem spiritus artus
Orbe alio: longa (canis si cognita) vita
Mors media est. — Inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis & ignavium est reditura parcere vite.

Atque hæc de moribus Gallorum in *Sacris*: nunc de eorundem ritibus in *prophanis* pauca subjiciamus, Gallos ad *Concilium* armatos venire solitos, testatur *Livius*. Scribit *Strabo* id in *Gallorum* *Conciliis* usitatum fuisse, si quis orantem interpellaret, progrediens *Minister publicus* dilincto gladio adjectisque minis, silentium imperabat; quod si non adquiesceret, idem iterum tertioque faciebat: denique desago *Interpellatoris* tantum amputabat, ut reliquum inutile redderetur. *Gallorum* *subina* & *repentina* *Consilia*: (inquit *Cæsar*;) in *Consiliis* capiendis *mobilis*, & *novis* *plerumque* *rebus* *student*. Notat idem *Cæsar*, Gallos, ubi major atque inlustrior res incideret, eam clamore per *Agros* *Regionesque* mira celeritate significare solitos; hinc alios deinde excipere, & proximis tradere. *Liberos* *suos*, ut idem scribit, nisi quum adoleverunt, ut munus *Militiæ* sustinere possent, palam ad se redire non patiuntur: *Filiumque* in *puerili* *ætatē* in *publico* in *conspectu* *Patris* *adstiterē* *torpe* *ducunt*. *Viri* *quantas* *pecunias*, eodem memorante, ab *uxoribus* *Dotis* *nomine* *acceperint*, *tantas* *ex* *suis* *bonis* *assumatione* *facta*, *cum* *Dotibus* *communicant*: *hujus* *omnis* *pecunia* *conjunctim*, *ratio* *habetur*, *fructusque* *servantur*. *Uter* *eorum* *vna* *superavit*, *ad* *eum* *pars* *utriusque* *cum* *fructibus* *superiorum* *temporum* *pervenit*. *Viri* *in* *uxores* *sis* *uti* *in* *Liberos*, *vita* *neque* *habent* *potestatem*, *Gallorum* *mulieres* *speciosas*, *magnitudine* & *robore* *Viris* *similes*, facit *Diodorus*: *fecundas* & *bonas* *educatrices*: *pariendo* *educandoque* *felices*. Fuit & *Gallis* *usitata* *more* *reli quarum* *Gentium* *Servitus*. *Plerique*, ait *Cæf.* lib. v 1, *quum* *aut* *ere* *alieno*, *aut* *magnitudine* *Tributorum* *aut* *iniuria* *Potentiorum* *premutur*, *se* *servitum* *dicant* *Nobilibus*, *in* *hos* *eade* *vol.* *omnino* *sunt* *jura*, *que* *Domini* *in* *Servos*. *Tractabantur* *tamen* *humanius* *liberaliusque*, quam apud *Romanos*. *Domini* *namque* *Galli* *suos* *obratos*, atque, ut *Cæsar* voce *Gallica*

Gallica appellat, *Ambactos*, honoris quodam loco circum se habebant, eorumque opera in bellis utebantur. Ficilia porro in usu habebant, Diodoro teste, densa ac Floribus distincta. Cenabant sedendo omnes non in *Vestibus* sed in solo, super stratis Luporum aut Canum pellibus (in Toris apud Strabonem) ministrabant eis pueri juniores, ætate tenera. Iuxta eos ignes fiebant, iisque adposita viscebantur Ollæ, & Verua Carnibus plena, maxime suillis, tam recentibus quam salitis: sed & omnis generis Carnibus: plerumque vero Cibus erat cum Lacte, ut scribit Strabo. Audiamus hic Athenæum ex Posidonio, sic fere Latine sonantem: *Cetera fano substrata Libationes propinant super ligneis mensis parum exstantibus. Panis & is paucus* (Panem hunc Fermento leviozem eos facere, adnotat Plinius) Cibus est. Caro multa elixa in aqua vel super prunis aut in Verubus assa: hanc Leonum modo ambabus manibus *Artus* integros tollunt, morsuque dilaniant; & si quid agrins avellatur, exiguo id cultello praecidunt. Adponunt in Conviviis Pisces, qui Fluviiis adcolunt, Interiorisque & exterioris Maris littoribus: & eos cum sale, *Aceto & Cymino* (quod etiam potioni injiciunt) assos. Et paulo post: *Locupletes vinum bibunt ex Italia petiitum vel Massiliensium regione, & id merum interdum Aquæ paulullum affundentes.* Hactenus ille. Sed & ex fruge madida Potum ad Ebrietatem fecisse, Plin. est auctor lib. xxii. cap. ult. Ex Hordeo Potum, quem *Zythum* appellabant fecisse, & alium ex aqua, in qua favum Mellis laverint, Diodorus tradit. Quod ad Vestitum, *Saga* ferebant, notante Strab. eaque densa ex Lana texebant, *Lanas* vocantes. Hujusmodi *Saga* scribit Plin. lib. viii. cap. xlvi. *Scutulibus* dividere Gallos instituisse. Quæ Pli. *Scutula*, Diodoro sunt *πλινθία*. Per quæ nihil aliud illi intelligunt, Nobilissimo Viro Iosepho Scaligero notante; quam quas Galli hodie vocant *Lausangias*, quasi *Laurangias*, ab Lauri folio, quod habet Rhombi figuram. *Braccis* porro (quæ quod Gallorum essent, Tegmen barbarum Tacito) utebantur Galli circum *extentis* vel *laxis*. Loco Tunicarum apud Strabonem Vestem habent Galli *Fissilem* manicatam usque ad pudenda & nates demissam. Manet hodieque forma in isto Vestis genere, quod nobis vulgo *Pallatrock* vel contracte *Palt-rock*. Annulis dicit uti in digitis, nihil distinguens Diodorus; in medio tantum, Plin. natur. hist. lib. xxxii. cap. i. Sed de his fatis, ad specialiora Galliarum pergo.

E e

Britannia

Regia unde dicta

Britannia, vulgo *Bretaigne*, nomen, jura, leges, incolas a Britannis, quos nunc Anglos dicimus, sortita est, qui sedibus ab Saxonibus pulsi in ea confederunt, Vortigerno regnante, a quo evocati ad defensionem adversus Scotos fuerant. Fieri etiam potest ut ante id tempus in hac Gallie parte Britannorum fuerint coloniae, quae tunc auctae exulibus Britannis, quam vim domi passim fuerant, Aremoricis (nam hi quoniam infederunt haec loca) intulerunt. Scaliger in urbibus:

*Vicit Aremoricis animosa Britannia gentes,
Et dedit imposito nomina prisca iugo.*

Situs.

Vnde & olim *Armorica* fuit appellata: praecipue qua ad Mare vergit, ubi nunc inferior est Britannia. *Armorica* enim veteribus Britannis nihil aliud, quam ad *Mare* vel *supra Mare*, teste Camdeno. Ad Orientem Normannos habet, Cenomanos & Andegaveses confiniales: ad Meridiem Pictones: reliqua latera claudit Mare Britannicum. In altum ultra reliquas Provincias omnes procurrit, Peninsulae inftar, unde non inconcinne *Cornu Gallie* dicitur; solaeque ferreae speciem refert, cujus exterior pars subrotunda Mare: interior vero concava, respicit Mediterranea. Longitudo ejus sex dierum est itineris, trium autem latitudo. Regio est amoenissima & fertilissima. Pratis abundat & Erycetes, ex quibus gratum pecori pabulum. Venas habet Argenti, Ferri, Plumbi.

*Soli fertilitas.**Imperium majorem.*

Britanni autem in tantam repente potentiam excreverunt, ut Gothis, quo minus Galliam totam occuparent oblaculo fuerint. Certe Riothimus istorum Rex, XI millia Britannorum contra Gothos in auxilium Romanorum eduxit, ut author est Jornandes. Praelio quoque adversus Attilam interfuisse testis est Callimachus. Est & illud grave argumentum Britannorum potentiae, quod Reges Galliae totam hanc oram de qua superanda desperabant, Normannis, utpote bello magis adfuetis, olim vincendam depopulandamque concesserint. Nec caruit consilium eventu: Notico enim ense Britannica contusa est ferocia. Paruit igitur Normannis quae antea Regi Galliae paruerat, Postea proprios habuit Duces. Ultimus eorum fuit Franciscus; qui anno Mccccxc vita functus, unicam filiam Britanniae haereditem reliquit. Haec Maximiliano Archiduci Austriae Romanorum Regi desponsa, quum per Franciam deducenda esse, rapta est a Carolo octavo, qui eam sibi matrimonio conjunxit. Ex eo Britannia Francie adnexa fuit. Ea hodie duplex est: *Superior & Inferior*, illa Ligeri vicinior, haec Angliae, diciturque alio nomine *Ripieffis*. Superioris Metropolis est *Urbs Nannetica*, vulgo *Nantes*. Ptolemæo Κορυδαίων *Nannetam*, ut censet Iosephus Scaliger, Cognatus & alii. Sedes fuit olim Britanniae Ducum: Comitatus habens titulum, Ducisque Primogenito adscribi solita: ad Ligerim duosque alios fluviolos sita, loco peropportuno, haud procul mari, Episcopalis statio, ut & quatuor quae sequuntur. *Urbs Redonica*, vernacule *Remes*: *Condate Redonum* Ptolemæo, *Condate* Antonino. *Dolum*, opidum nunc, olim Arx: vulgo *Dol* vel *Doul*. *Fanum Bryocense*, vulgo *S. Brien*, opidum non ignobile. Rupes ibi excelsa tutam praebet navibus stationem in ea Arx urbi protegenda excitata. *Fanum Sancti*

Urbes.

NORMANNIA.

220

Sancti Machlovii, vernacule *S. Malo*. *Dinan* opidum pulchritudinis eximiae, in deliciis aliquando Britanniae Ducibus. Sunt & Britanniae Superioris alia Opida *Rieulx*, *Chasteau-briant*, *Lambellu*, *Uitray*, *Jugon*, *S. Aulbin du Cormier*, *Mont-contour*, *Plerel*, *Jocelin*, *Malestroit*, *Pontigni*, *S. Julian*, *Encenis*, denique, extremum versus Piciones, sub quo comprehendi solent ditiones, quae vulgo *Clissonis*, *Rai*, & aliae. In inferiore urbes & opida celebriora: *Vennes* hodie *Vannes*; *S. Pauli Fanum*, *S. Paul de Leon*, *Tricoriense* Opidum, vulgo *Triguier*; *Blabia* nunc *Blavet*, *Morlaix*, *Quimpebray*, *Conquerneaux*, *Quimpercorentin*, *S. Regnant des bois* & alia. Dominia sunt *Montford* Comitatus, *Rohan* Vicecomitatus, *Grello* cujus principalis locus *Chasteau Andron*. *Le Pais de Guel*: *Baignon*, *Montfort*, *Vannetais*. Flumina Britanniae sunt *Ligeris*, *Ransa*, *Ella* & alia Mare commercii aptissimum est: unde Sal extrahunt adcolae, quod ab Sole induratum Conregionalibus vendunt. Praeter autem superiores urbes & opida, commodissimos etiam Portus praestant *Brest*, *Ancreyum*, *Hanebontum*, *Pontsecrot*, ubi magna Ostrearum copia legitur. Archiepiscopus *Dolensis* in *Dol*, hos sub se habet Episcopos: *Nannetensem*, *Nantes*, *Venetensem*, *Vannes*: *Briocensem*, *S. Brien*, in his tribus Gallice & Britannice loquuntur. *Curisopitensem*, *Cornouaille*, *Leonensem*, *S. Paul de Leon*; *Tricoriensem*, *Triguier*. In quibus Britannica tantum lingua, quam vocant *Bruon*, *Britonant*, in usu est, quam veterum Trojanorum linguam esse putant. *Machloviensem*, *Sancti Malo*, *Redonensem*, *Renes*. Incole non omnes eadem animi alacritate, non omnes eadem comitate; plerique tamen cauti lucrique cupidi: gravissima negotia ad potula tractare soliti.

Flumina.
Mare.
Portus.
Mores.
Status Ecclesiasticus.

Normannia,
unde dicta.

Situs.

Solifertilitas.

Imperium majorem.

Normannia sic dicta a Populis Septentrionalibus: *Nort* enim, Idiomate Germanico, *Septentrionalis Orbis terrarum*, *plaga*: *Man*, *Viv*: *Normannia*, Terra Franciae viris eo ab Septentrionali ora vel Arctoo orbe ex *Dania* *Norwegia*que profectis ad habitandum data. Notae sunt *Normannorum* in Germaniam Galliamque excursiones. *Normannia* autem ad Occidentem *Crenone* fluvio a Britannia secernitur, a Septentrione *Occano* terminatur, a Meridie *Cenomannis*: ad Orientem vero habet Franciam proprie dictam, (in qua est *Lutetia*) a qua flumine *Epta* distinguitur. Itaque tota non pertinet ad Galliam *Lugdunensem*, sed aliqua ejus pars ad *Belgicam* spectat. Eam sexto vix die expeditus pertranseat. Regio fertilissima, Frumenti admodum laxa, Pomis atque Piris adeo referta, ut hinc potum gens sibi affatim exprimat, & ad externos copiose Fructus exportet. Estque pecoris magna copia. *Rollo* *Normannus* atrocissima excursione in pleraque Galliarum littoralia & inde porro in loca mediterranea & penitissima, ad tantam tandem redegit necessitatem *Carolus* *Simplex* *Francorum* Regem, ut *Rolloni*, ad Christianam pietatem invitato, filiam *Gillam* dederit uxorem, totamque dotis nomine *West-richam*, & qui super *Ligerim* *Britannos*, primusque hic factus est Dux *Normanniae*, Vtbs primaria est *Rotomagum* vulgo *Rouen*. Fluvius adsidet, ad Meridiem quidem *Sequania*, maximarum navium (unde ingens *Mercaturae* commoditas) capaci; ad Orientem minoribus *Rubeco* & *Auberta*; ad Septentrionem

nem latissimos pratorum habet Campos, Montesque præcelsos. Sequana pontestratus est ingeniosi artificii structuræque, siquid in Galliis aliud, admirabilis; lapide quadrato, validis columnis, pulchris arcubus, qui tredecim numero: altitudinis latitudinisque insignis. Eitque urbs hæc Archiepiscopatu & Parlamento celebris: sunt præterea *Aurenses, Evreux, Bayeux, Sais, Constances, Lisieux, Alençon, Aumale, Longueville, Eu, Harcourt, Tancarville, Malevriar, Mortain, Mongommery, Thorigni, Gisors, Caux &c.* Normanni quibusdam statuitur duplex, Superior & Inferior. In Superiore Ducatus sunt tres *Alençon, Aumale, Longueville*. Comitatus *Eu, Harcourt, Evreux, Tancarville, Malevriar, Mortain, Mongommery*. Continet item hæc Normannia illam regionis portionem quæ vulgo *Vulx*, in qua est *Gisors* Metropolis Comit. & Ballivatus. Et Baroniam *l' Aigle*. Inferior in minores diltrahitur partes, quæ vernacule *Caulx, Bessin, Constantin, Hovivet, Royaume de Yvetot, Le Vaulx de Vire*. In Normannia Archiepiscopus *Rotomagensis Rouen*, cui subsunt Episcopi *Sacensis, Sais, Constantiensis, Constances; Lezovienfis, Lisieux; Abrucantensis, Aurenses; Baiocensis, Bæux; Ebroicensis, Evreux*. Gens omnis suapte natura calida, nullis exteris legibus obnoxia: Moribus suis & consuetudine, quam pertinacissime tuetur, vivit. Doli quidem & litis adprime gnara; alioqui doctrinæ & religioni dedita.

Belsia vulgo *La Beausse*, Regio siccitate aquarumque laborans penuria: fertilis nihil ominis, & Frumenti *Belsia*. valde ferax. Ea triplex est, *Superior, Media, Inferior*. *Superior, La Haute Beausse*, initium capit ab *Vico*, qui vulgo *Ablys* indigetatur, petens porro *Carnutum* agos & ulteriora. Concenferunt illi *Carnutum Regio, Ducatus Andegavensis, Comitatus Perchensis, Carnutum Territorium* vulgo *le Pais Chartrain*, adhæter hinc *Perchensi* Comitatu, inde Ducatu *Aurelianensi*. *Carnutum* solum nulli reliquæ Galliaë parti fertilitate vel amenitate cedit: omni genere Frumenti, Fructuum, Pecoris abundans: Vino non destitutum. *Præmarium* Opidum *Carnutum* audit, *Antricum* Prol. nunc *Chartres*, Opidum hodie non postremi loci. *Carnutum Territorio* solitus est adcenferi *Comitatus Druidensis & Montfortium*. Sunt hic Opida *Dreux & Montfortium*. *Ducatus Andegavensis, La Duché d'Anjou* peculiarem Tabulam habet. *Comitatus Perchensis* dividitur in duas partes, quarum una inferior dicitur, vulgo *le Perche Gouet*, cujus *Præmarium* Opidum *Nogent Rotrou*. Altera superior in qua *Mortaigne* Opidum. Sequitur *Media*, cui tribui solitum quicquid est, inde quidem ad utramque Ligeris ripam ab *Rosomago, Vendanium* usque: hinc autem in dextra ejusdem Ligeris ripa quicquid *Castelloduno* porrigitur *Belas & ad Turonensium* usque agros. Reliquas fertilitate sua *Belsias* superat. Comprehendit partim *Comitatus, Plesensem, Dunensem & Tomoriensem*; partim *Ducatus Undocensem & Turonensem*. Inferior *Belsia* restat. Ea *Campeltris* omnino & plana: Frumenti valde ferax, totius Galliaë horreum: porrecta inter *Episcopatus Aurelianensem & Carnutensem* ab Opido *Stampensi* procurrat, versus Orientem quidem ad *Senones* usque, versus Meridiem ad pontem *Aurelianensem*. In ea est *Aurelia* vulgo *Orleans* sita ad *Ligerim*. *Ducatus* titulo est nobilitata, atque ornatur *Academia*. Sunt & *Ditiones* vel *Territoria* *Lorriacens & Solonium*. *Archiepiscopus* hic *Turonensis, Tours*: habet sub se *Cenomanensem, Le Mans, & Andegavensem Angiers*. *Episcopus Carnutensis, Chartres*, subest *Senonensi* in *Campania*, & item *Aurelianensis*.

Statu Ecclesiasticus.
Vulgi mores.

Soli fertilitas.
Superior Belsia.
Situs.
Urbes.

Media Belsia.
Situs.
Soli fertilitas.
Opida.
Inferior.
Soli fertilitas.
Urbes.
Statu Ecclesiasticus.

AQVITANIA

222

ARELATENSE REGNUM.

224

Solis fertilitas.
Urbes.

amœniorem facit placidissima suave spirantis Aëris constitutio: adeo ut totius Gallie Hortus atque Pomarum vocetur. Vini Frumentique ferax est; Nemora habet venationi commoda. Metropolis Ducatus est *Casardunum*, *Turonum*: vernacule *Tours*. Vrbs opibus & Edificiorum præstantia nobilis. Vicinus illi ad Orientem Ligeris: ad Meridiem & Occidentem Idra fluit. Minorum gentium hujus Ducatus Opida sunt *Ambocæ*, *Langersum*, *Chionium* & alia. Comitatus Aquitaniæ sunt *Tolosæ*, *Tolose*: *Narbonæ*, *Narbonne*: *Albretum* *Albret*: Ager *Arminiensis*, *Armignac*: *Bigerronum*, *Bigorre* Feudalis *Tolosano*: *Bea*; *Estrac*: *Commingeo* Feudalis *Tolosano* ut & *Foix*: *Ventadour*; *Pompadour*: *Montignac*, in *Poictou*: *Perigori*, *Perigeux*: *Esperre*: *Lynsin*, *Limoges*: *Poisson*; *Murche*; *Frossac* *Viconté*: *Touraine*, *Tou*: *Aulnay*, *Viconté*: *Basque*. *Domina*: *Plan*.

Statu Ecclesiasticus.

Grave, *Chaloces*, *Saintonge*, *Aubris*. Archiepiscopi v sunt: *Narbonensis*, sub quo Suffraganei *Carcaffonensis*, *Carcaffon*: *Agathensis*, *Agde*: *S. Pontii Tomeriarum*, *S. Pont de Tomieres*; *Aletensis*, *Alet*: *Magalonensis*, *Mompelieri*: *Ebiensis*, *Ebi*: *Bituricensis*, *Befiers*. *Lutevonsis*, *Lodeur*: *Nemausensis*, *Nismes*: *Ucetensis*, *Usetz*. *Bituricensis*, *Bourges*; sub quo decem Episcopi, *Clermont*, *Rhodes*, *Lymoges*, *Mande*, *Alby*, *Cahors*, *Castros*, *Tulles*, *S. Flour*, *Lepuy* exemptus. *Burdigalensis*. *Bois deaux*, sub quo sunt 8. *Poictiers*, *Lucon*, *Maillezais*, *Samctes*, *Engoulesme*, *Agen*, *Codon*, *Sarlat*, *Tolosanus*, *Toulouze*, sub quo 7 Episcopi. *Pamiers*, *Mirepoys*, *Montauban*, *La Vaur*, *Rieux*, *Lombes*, *Papons*. *Auxitanus*, *Aux*, sub quo *Aquensis*, *Aqs*: *Convenarum*, *Comminge*: *Tarbensis*, *Tarbe*: *Vasatensis*, *Basas*: *Lescurensis*, *Lescure*: *Lactorensis*, *Lictore*: *Confaranensis*, *Conferans*; *Olerensis*, *Oleron*: *Baionensis* alias *Briocensis*, *Baione*. *Adurensis*, *Adure*, aliis *Ayre*.

Arelatense Regnum.

Regio.
Sabaudia.
Unde dicta.

Regnum Arelatense ab Vrbe *Arelato* nomen habet; regiones complectitur inter *Rhodanum* & *Alpes*, quæ olim Imperii erant.

Situs.

Suntque in hoc tractu *Sabaudia*, *Delphinatus* & *Provincia*. *Sabaudia* unde nomen habeat varie queritur. Quidam a *Sabatius Vadis* derivant. Aliis dicitur, quasi *Sabbatorum*, qui *Sabaudienses* *Volaterrano* *Anwe*, id est, Ager, Pratum. Quibusdam quasi *Saul voie* *Via* per *Salices*; aut *Salve Voie*, *Salva via*: quam ex mala latronibusque obsessa fecisse fingitur nescio quis ab iis qui fabulis *Lectiones* distinare solent. Coniacent *Sabaudia* a *Septentrione*, *Burgundia* Comitatus, turbatoribus *Limitibus*, & *Helvetia*, *Lemanno Lacu* interposito; ab *Ortu*, *Valesia* *Pedemontiumque*, finibus non multo certioribus, nisi quod *Montes* intercurrant editissimi; ad *Meridiem* & *Occasum* *Delphinatus* se offert, cum nonnulla *Rhodani* portione, *Sabaudos* separantis ab *Burgundia* Ducatus *Incolis*. Aër *Sabaudia* purus est. Regio valde montosa. Quod ad *Valles* & *Campeltria* loca, *Solum* amœnum satis & fecundum præcipue versus *Septentrionem*, secundum *Lemanni Lacus* Tractum; ubi vinum gignit generosum, quod *Ripatum* vocatur ab *Liparus Ripa*. Pascua *Antimantibus* omne genus enutriendis optima; cum alibi tum qua *Mons Minor* *S. Bernardi* attollitur. *Metropolis* *Sabaudia* *Chamberiacum*, vulgo *Chamberi*, in qua *Parlamentum*. Vrbs in con-

Solis fertilitas.
Animalium varietas.

valli sita Montibus undique cingitur. Cum Sabaudia tanquam partes eius explicantur *Comitatus Genevensis, Maurianensis, Tarantasiensis, Marchionatus Susse*: & aliquot Dominia: Ditiore denique *Bressanensis*. De singulis pauca. *Comitatus Genevensis* nomen ab *Geneva*, quae *Cenava* dicitur Antonino. Vrbs est mirae antiquitatis. Sita hodie ad Lacum Lemanium, bipertita in duabus Rodani ripis, conjuncta ligneo ponte, cui per interjectam Insulam firmiori, utrinque Domus impositae: Major Meridiem est versus, Minor ad Septentrionem. *Maurianensis* vulgo *la Morienne* expansus est ad Archum fluvium, ubi *S. Jean de Morienne*, Opidum non ignobile. *Tarantasiensis, Tarantasiense*, conclusus fere spectatur inter Montes Alpinos, Fluviosque Archum & Aram. Nomen habet ab Vrbe *Delphinatus*. *Tarantasia*, quae hodie *Moustier* incolis: Germanis *Munster in Tarantaisen*, Multerium Latine scribentibus. *Marchio- Regio unde dicta* *natus Susse* ab Opido *Susse*, haud procul Fonte Doricae flu. qui infra Turinum in Padum se exonerat. Sunt & alia *Susus*. Sabaudia opida: *Angueville, Mont Belial, Bellay, Nicy, Montmelan, Incilles*, &c. *Delphinatus* sequitur. Nomen illi *Urbs*. volunt ab *Castello Delphini* quod vernacule *Chasteau Dolphin*. Huic ad Meridiem adhæret Provincia: ad Septentrionem *Bressia*, interfluente Rodano: qua Occidens est *Venissa* se pandit Comitatus: qua Oriens, Congregionalia jacent *pedemontium & Sabaudia*. Vrbes hic Archiepiscopales sunt *Vienna & Ebrodunum*. *Vienna, Allobrogum* Metropolis Strab. eorundem *Urbs mediterranea*, Ptol. *Bienus*, Steph. vulgo *Vienna*. *Ebrodunum Eborodunum* Ptol. *Caturigum* vel *Alpiem Maritimorum*, *Ebrodunum vicus* Strab. *Ebrodunum* Antonino; vernacule *Ambrun*. Episcopales Vrbes sunt quinque: *Valentia*. *Dia*, *Gratianopolis*, *Augusta*, *Vapincum*, *Valentia*; Antonino & Ptolemaeo, vulgo *Valence*; Ducatus titulo gaudens. *Dia Vocontiorum*, Antonino, *Dia* vulgo; Metropolis Agri, qui vernacule *Pais de Diois*. *Gratianopolis* olim *Claro* vocabatur, *Civitas Gratianopolitana*, *Isidoro*, vulgo *Grenoble*. Sedes amplissimi Senatus *Delphinatensis*, *Isarae* ad sita, *Austuga Tricastinorum* Ptol. *Tricastina* *Urbs* *Sidonio*: hodie, uti censet *V.N. Iosephus Scaliger*, *S. Antoni de Tricastin*. *Vapincum* Antonino, vel quemadmodum in quibusdam C. legitur *Vapincum*, ut & in itineraria Tab. *Gap*. hodie. *Caput Agri*, qui vernacule *Gapençois* Montibus obstiti. Ipsum Opidum, ut hodie, sic & olim celebre, ad colis *Le Col S. Digo*. Minorum gentium Opida prætereo. De Provincia Descriptione proxima agitur. Ad quam antequam transeo, pauca de Statu Ecclesiastico ex Mercatore subjiciam. Archiepiscopi hic 5 sunt. *Tarantasiensis* in Sabaudia, cui subsunt 2 *Sedunensis*, *Sitten*: & *Augustensis* in *Augusta*. *Ebrodunensis*. *Ambrun* cui subsunt 9 *Dignensis*, *Digne*: *Grassensis*, *Grasse*: *Senetensis*, *Zena*: *Nicciensis*, *Nizza*: *Glaudensis*, *S. Glaud forte*: *Vanciensis*: *Vapincensis*, *Vap. alis Gap*: *Briancon*, *S. Pol. Viennensis*, *Vienna*, cui sunt Suffraganei 6, *Valentinensis* & *Dienensis* conjuncti, *Valence & Dye*: *Uvriensis*, *Uvriers*: *Mauriacensis* vel *Morianensis*, *S. Jan de Morienne*, *Gebemensis*, *Geneve*: *Gratianopolitana*, *Grenoble*: *Romans*. *Aquensis*, *Aix*, huic subsunt 5, *Aptensis*, *Aps*: *Forojulensis*, *Frejul*. *Sestricensis*, *Sesteron*: *Rgensis*, *Eres*: *Vapincensis*, *Vapinc*. *Arelatensis* cui subsunt, *Massiliensis*, *Massilia*: *Vasensis*, *Vasison*: *Tricastinensis*, *Tricast*: *Cavallensis*, *Cavaillon*: *Aviniensis*, *Avignon*: *Aurascensis*, *Orange*; *Carpentoracensis*, *Carpentras*, *Tolonensis*, *Tolon*. In *Lugdunensi* Provincia urbe *Lugduno*: *Lyon* Archiepiscopus & Primas Galliae residet, habens sup se 4 Suffraganeos, qui sunt *Hedunensis*, *Autun*: *Masconensis*, *Mascon*: *Cabilonensis*, *Chalon* ad *Saonam* fluvium, & *Lingonensis*, *Langres*.

F f

Hactenus

Statu Ecclesiasticus.

*Regio unde dicta**Situs.**Caeli temperies.
Soli fertilitas.**Imperium majo-
rum.*

HACTENVS de Aquitania & Regno Arelatensi : sequitur *Provincia*. Huic præstantissimo Galliarum traçui, etiam ultra Rodanum ad Garumnam usque *Provincia* nomen inditum, quod ab Romanis in *Provincia* formam multis ante Christum natum annis redactus, quod hodieque impositæ quondam conditionis nomen mordicus in exigua sui portione in qua *Massilia* & *Aqua Sextia*, retinet per excellentiam, utque ostenderet se primam, non quidem ordine, sed dignitate inter omnes Imperii Romani fuisse Provincias. Est enim totus ille Narbonensis Ager pars totius Franciæ præstantissima. Coniacet *Provincia* ad Septentrionem Delphinatus, montium interposito Velæorum, qui vulgo *Velaye*, intercurfuque magnæ partis Druentii Fluminis: Orientale ejus Latus claudunt & Alpes, & Varus Fluvius, cujus sinistra ripæ adfidet Nicæ, Italiæ hic principium: qua Meridies est, ab Gallico pulsatur Mari: Occidentalis illi limes partim Arausiorum Principatus & Avenionensis vel Venissæ Comitatus, hujus quondam partes, Francorumq; Ditionis, nunc autem aliorum principum: partim Rodanus, integer, Lugduno Arelatem usque, ad Languedokii Parlamenti Iurisdictionem spectans. Cælum hic mite, clemens & valde purgatum. Ac provincia, de qua mihi sermo, præter Segetes, Fructus profert, non sollicita cultura, nobilissimos vuarum passerum Ficumque tanta hic copia, ut portio Europæ sufficiat. Ros-Marinus, Myrtus, Juniperi bacca, aliaque id genus larga hic manu ab Natura proveniunt, callanæ, Mala Citria Cydonia. Granata Crocus, Oryza, familiaque pleno ibidem Cornu funduntur. Vites generosissima dant Vina. Solum denique passim gratum, ferax, Benignum. De Antiquissimis porro *Provincia Comitibus* pauca inveniuntur. Tempore Ludovici VI Francorum Regis, legimus in vetustissimis Annalibus fuisse *Raimundum Berengarium Provincia Comitem*; ejusque Filiam unicam & Hæredem *Beatricem*, uxorem fuisse ductam ab *Carolo Andium & Cenomanorum Comite*, ejusdem Ludovici Regis Filio, qui hoc matrimonio *Provincia Comitatus* est adeptus. Successit huic *Carolus Claudus* Cognomine, princeps Salernitanus, & Rex Neapolis. Hunc sequutus est Filius *Robertus*, Dux Calabriae, & Rex Neapolitanus. Robertum Avum excepit *Ioanna* cujus pater *Carolus*, Calabriae Dux, jam vitam cum morte commutatæ testamento cum Regina Neapolis, cum *Provincia Comes* facta. Hæc *Ludovicum Andegavensem*, Ioannis Francorum Regis Filium, quem explendo in aduersarios odio adoptarat, Successorem & in aliis Principatibus, & in eodem Comitatu reliquit. Post Ludovicum Comes factus est Filius ejus *Ludovicus II*; quem sequutus *Ludovicus III* Filius, quum etiam ab *Ioanna II* Neapolis Regina in Regem Siciliae, Calabriaeque Ducem esset adoptatus, improlis Successorem habuit in suis Principatibus, ex consensu ejusdem *Ioannæ II*, *Renatum Andegavensem*, Fratrem. Hic quum Regni Neapolitani *Provinciaque Comitatus* jura resignare nolleret Renato Lotharingiæ Daci, ex Filio *Iolanta* Nepoti, ea transcripsisse memoratur in *Carolum* Fratrem, Cenomanorum Comitem: qui Filio *Carolo* orbatur *Ludovicum XI*, Francorum Regem, omnium Bonorum Hæredem instituisse scribitur. Alii suprema id *Renati* voluntate factum volunt: non absque gravissima iustissimaque Renati Lotharingici expostulatione. Habitant

Septentr 10

Habitarunt hic olim *Salyi, Aquenses, Arelatenses, Sextani, Sentii, Ebroduntii, Dinienses, Vesaliantii, Sanicensis, Neracii, Vencienses, Vulgentes, Aptenses, Reiensis, Ostavianii, Communi, Foro-Julienfes, Segestoru, Albici, Oxubii, Deciani, & alii.* Sunt autem in Provincia sub Parlamento *Aquensi*, præter multa minorum gentium opida, urbes, duæ quidem Archiepiscopales, undecim autem Episcopales. Archiepiscopales sunt *Aqua Sextia & Arelate*: *Aqua Sextia Colonia*, Latinis, *Paterculo, Solino* aliisq; dicuntur: quæ *Aqua Sextia Colonia* *Ptolemæo*: *Sextilia* est apud *Platarch.* in *Vita C. Marii*; *Aqua Sextia* *Itinerariæ tabulæ. Coloniã Iuliam Aquas* vocat *Lapis* qui hodie *Lugduni ad D. Benedicti*: item alius ad ipsas *Aquas. Colonia* item *Iulia & Aqua Sextia, Legio xxv* vocatur in antiqua inscriptione, Nummoque *Vespasiani, Huberto Goltzio. Aqua* quidem, quod *Aquarum* ibi *Calidarum*. *Balnea*: unde & hodie *Aix*: *Sextia* ab *C. Sextio Calvino Cos.* anno ab *v. c. 10 cxxx*, Hic enim victa *Salyorum Genæ, Coloniã Aquas Sextias* condidit, eò consilio, ut *Romanum* illic collocaret præsidium: quo *Barbaros* ex iis reprimeret littoribus, quæ ex *Malsilia* ducunt in *Italiam*, quum *Malsiliensibus* illis coercendis non suppetere vires. *Legendus Livi. lib. 1. x. 1 ab. v. c. Iulia Augusta* vero ab *C. Iulio Cæsare Augusto*, qui eam *Coloniã* auxit, deditis eo *Legionis xxv Veteranis.* *Parlamenti Provincialis* sedes, quod inde *Aquense.* Partim ad *Aquas Sextias*, partim in *Italia*, in *Campo Raudino*, vicit *Cimbros Germaniæ* populos, qui quæ ipsi se junxerant, *Tigurnos Ambronesque Gallicas Nationes, C. Marius.* *Nota Historia.* Alibi etiam hac de re nonnulla. *Arelate* simpliciter *Orosio & Aufonio lib. de Urbibus in Egigraphe & ipso carmine vi 1*; *Arelate* eidem *Aufonio* in eodem carmine, & aliis: *Arelate Cæsari, Plin. Sucto. in Ti. Principis Vita, Melæ, & aliis: Arelate* denique *Strab.* quæ *Arelaton*. *Salyorum Colonia, Ptol. & Arelate, Sextanorum Plin.* *Vt Colonia* meminerunt *Lapides* de quibus paulo ante, ad *Aquas Sextias, Salyorum* quidem, ab antiquissimis *Galliæ* populis; *Sextanorum*, ab *Legione vi*, cui hic sua fuerunt *Stativa.* Hodie *Arles*, plurali voce. *Thelinen*, olim nuncupatam ab *Græcis* eam incolentibus, memoriæ prodit *Festus Avienus. Maniliaria* cognominatur, quam ob causam nescitur, in inscriptione pulcherrima, quæ ibidem in *Columna* legitur, teste *V. N. I. Scaligero. Constantina* ut diceretur, quæ *Septem Provinciarum, Viennensis, utriusque Narbonensis, utriusque Aquitanæ, Novempopulanz, & Alpium maritimarum, conventus* ageretur, sanxit *Fl. Constantinus Imperator. Gallulam Romanam* vocat *Aufonius*, carmine, cuius memini. *Vrbs* ad *Rodanum* sita. Ad *sinistram ripam* hodie. *Itineraria Tabula* collocat ad *dextram*, ubi hodie *Languedokium.* *Aufonius Arelatum* *Rodani Fluentis* inter scindi, notat. *Vnde & duplex* eodem *lib. de Vrbi. in extremo Mosella & Epistola xx 1 1* ad *Paull.* quod videlicet in *duas partes* ab *Rodano*icaretur. Hodie, mutata ibi rerum facie, *Simplex* est, tota in *ripa Rodani*, quæ *Italiam* respicit, posita, *septa* undique *paludibus*, in quibus præferoces aluntur *Boves.* *Putatur* hinc *major* fuisse, *creduntque* *magni viri* partem *urbis* olim *florētissimæ* alteram ab *Gothis* excisam. *Emporium* autem fuisse satis constat ex *Aufonio.* *Grata* olim *Regibus Burgundiorum* sedes fuisse legitur. *Postea Comirum Provincialium* fuit *domicilium.* *Primus* ibi *Episcopus* megisse scribitur *D. Trophimus*, *Pauli Apostoli Discipulus*, anno *Imperii Neronis* secundo in *Gallias* ab eo *destinatus*, ex cuius fontibus, ut *Sofimus Pontifex M.* scribit *universa Gallia Fidei rivulos* accepit.

Arce potens hodie, *Honorato Hilarioque*, Præfulibus quondam suis, est clara. Et hæc de Archiepiscopalibus Provincia Civitatibus; Episcopales sunt undecim, in quis, quod absque aliarum fiat indignatione, primas dabo *Massilia*. *Massiliam* Latini omnes, Græcique nominant nonnulli: quæ, *Massalia* Strab. Steph. Veteribusque Nummis: *Mafalia* Ptol. *Marseille* vulgo. *Phocænsium Græcorum* in Asia Minore est Colonia. Condita Olympiade xlv, scribente Solino; tempore Tarquinii Regis, ut notat Iustinus lib. xlviii. Plutarchus in Solone conditam scribit a *Proto*, qui *Protis* aliis dicitur. Situm petroso in loco, indicat Strabo, prope ostia Rodani amnis, in remoto sinu, velut in angulo Maris, ait ex Trogo Iustinus. Rempubliam porto Mafsilienfium tantopere laudat M. Tullius, ut, audiente populo Romano, dicere auderet in defensione Fontei, *Croitaris illius Discriptionem, atque Gravitationem non solum Græcia, sed pene cunctis Gentibus anteponendam*. Episcopos suos numerant ab D. Lazaro, quem Christus ab morte suscitavit. Hæc de Mafsilia: reliquæ urbes Episcopales sunt *Dme: Dmia* Plin. Ebroduntijs: *Dmia* Pt. in Sentiis, *Grasse* *Grassense* *Opidum*. *Glandeve* *Glannate* Viris Doctis latine scribentibus: *Glannatena* Civitas, Notitiæ provinciarum Galliæ in Viennensi iv: In aliis libris est *Glanatica*, in quibusdam *Glannatena*. Falluntur qui *Glannum* Plinii, *Melæ* & *Antonini* cum *Glannate* confundunt. *Glannum* enim Antoninus ponit inter Cabellionem & Arelatum: at quam procul inde *Glannate*? Quid *Glannum* hodie ignoratur. *Senau*, *Sanition*, Veldantiorum *Opidum* in Alpibus Maritimis, Ptol. *S. Paul de Vinces: Vintium*, Nervusorum *opidum* in Alpibus Maritimis, Ptol. *Ventia*. *Dioni. Apt: Apra Julia: Vulgientium* Plinio; *Avia Julia* & *Abreulia* corrupte apud Antoninum: Nam in melioribus est *Apta Julia*: ut & in Itineraria tabula. *Ries: Rejus*, Notitiæ provinciarum Galliæ, in qua sub Viennensi iii sic legitur; *Civitas Reiusum*, id est *Reius*. In tabula itineraria, scriptum est *Reis Apollinaris*: quod nondum liquet. *Ferius*, *Forum Iulij* *Planco* ad Cicero-nem, *Forum Iulium*, Commonorum urbs Ptol. COL. IVL. OCTAV. in Augusti Nummo apud Goltzium: *Forum Iulium Octavorum* Colonia quæ *Pacensis* appellatur & *Classica*, Plin. Hodie portus est *Marinus*. *Cisteron*, *Segustero* apud Antonium & in Itineraria Tabula: *Cestero*, inquit suis ad Merulam literis Iosephus Scaliger, Plin. apud quem tamen excusum est *Cessero*. Sed *Merulæ* semper Pliniana *Cessero* eadem cenferi solet cum ea quæ *Cessero* apud Ptol. *Tolosæ* & *Carcaſſoni* connumerata, quæ hodie in Languedokio *Castres Tolon Telonum* Doctis Latine scribentibus; *Telo Martius*, *Antonino*, *Opidum* in interiore Maris recessu, novem leucis, Mafsilia. Hæc de Episcopalibus: sunt alia non minoris nominis & antiquitatis *Opida: Antibe, Antipolis* Decia-torum *Opidum* Ptol. *Opidum Latinum, Antipolis*, Plin. Tacitus *Antipolim Narbonensis Gallie Municipium* appellat: *Coloniam* Nummus Titi Imperatoris. *Olbia* Ptol. *Melæque* nota, *Yeres* vel *Hieres* hodie cenferi, ad Mare, tribus fere leucis *Telono*. Contra *Opidum* iacent nobiliffimæ *Insulæ*, quæ Ptol. *Stachades. Lignustides*, Steph. Hodie, opido cognomines, *les Ifles* dicuntur de *Yeres* vel *Hieres*, *Coralium* ibi colligitur optimum, & quo non aliud præstantius in Mari Ligustico. *S Maximin*, *Tecolata* videtur *Antonino* in Itinerario, sex grandioribus leucis *Mafsilia*, versus *Boream*. *Tarascon* Ptol. ad sinistriorem *Rodani* ripam: cui in dexteriore opposita visitur *Belloquadra*, vulgo *Beaucarre* fluvio tantum intercurrente. Comitatus dignitate fulgent *Opida: Sauls, S. Gullis, & alia*.

Regis.
unde dicta.

Situs.

Soli fertilitas.

Vera Picardia.

Urbes.

Picardie nomen quamvis non magnæ antiquitatis, nulla tamen ejus certa potest reddi ratio. Alii aliam augurantur. Robertus Cenalis dicit se ignorare, num *Picardia* a *Begardis* Hæreticis nomen hoc sint mutuati. Sed his illos constat multo antiquiores. Sunt qui appellatos censent picardos; quod ab his ortus primò usus Lancearum, quæ vulgo *Piques* nuncupantur. Eam hodie, ut crasse definiam, ad Occasum respicit, cum nonnulla Normanniæ portione. Oceanus Britannicus: ad Septentrionem istæ Veteris Belgicæ jacent Regiones, quæ hodie Artesia & Hannonia: ad Ortum Leuceburgum & Lotharingia sunt porrectæ: ad Meridiem denique Campania, isque nobilissimi Regni tractus, qui specialiore notione Francia vocatur, occurrunt. Regio est fertilissima, Horreumque Parisiorum, atque adeo pleræque Franciæ. Vino caret, ignava potius Incolarum socordia, quam vel Cæli vel Soli injuria. Picardia autem in tres dividitur partes. *Veram, Inferiorem, Superiorem*. De Vera hic tantum dicam. *Vera* (*La Vraye Picardie*) cæpto parisiis itinere, superatisque Bellovacorum Agris initium est ad Crepacorium. Comprehendit *Vicedamius, Ambianum, Corbiensem & Pequignam: Comitatus Veromanduorum & Reselorum: Ducatum Tiraſchenſem. Ambianæ, Villamie & Amiens* (nomen dedit *Ambianum*, vulgo *Amiens*: olim ut multi Docti censent, *Samarobrina*, Ptol. appellatur *Samarobriga*. Quidam Antonini Codices *Samarbarvum*, alii *Samarabrigans* præferunt. *Briga* antiqua Hispanorum lingua, & *Bria* Thracio sermone, urbs nuncupatur. Nonnulli *Somonobrigans* scribunt a *Pont* (Belgicæ *Brug*) quo *Somona* fluvius trajiciebatur. *Ambianum* certe urbs est ad Somonam, qui eam hic ibi findit (unde quidam *Ambianum* putant dictum ab Imperatore Gratiano, quod aquis ambiatur) munitionibus Galliarum & ab natura & ab hominum industria merito connumeranda: Fossis pulchris præaltisque vallata: clavis ea parte Regni. Templum habet speciosissimum. Fœditate sane Incolæ Fidelitateque sunt insignes, *Corbiensis* ab *Corbia*, quod opidum est ad Somonam, quo loco fluvius, cui adjacet, Somonam ingreditur: clavis itidem, qua parte jacet, Franciæ. *Curmliaca* forte Antonini, inter *Samarobrivam, Amicus & Capromagum, Roye*, ni fallor. *Pequignya* denique a *Pequignyo* vulgo *Pequigny*. Opidum est sic dictum, si vulgo fides *Pagnone*, Alexandri Magni milite. Historiographis nobilitatum, quod ibi Gulielmus Nortmanniæ Dux, cui cognomen erat *Longua-Spatha*, positus insidiis fuit obruncatus per factionem Balduini Comitis Cameracensis, qui eum pacis incundæ prætextu co pellegerat. Testantur Nortmanniæ Annales. *Comitatus Veromanduorum*, hodie vulgo *Vermendois*, retento, siqui alii Galliæ populi, præfco nomine. Comprehendere vero sub se Comitatum nunc signant Franciæ Geographi *Suessonum, Laudunensium, Tartenorum, Ditionis*, Vrbes in *Noviomagus & Fanum S. Quinti, Suessones*, hodie vulgo *Souessons*, vel *Soissonois*. *Suessonum Urbs*, quæ hodie *Soisson*, arce prædita: *Suessones* gentis voce apud Antoninum: *Augusta Suessonum* Ptol. *Laudunensium* Ager, *Laomois*, dictus ab *Leandno*: cujus meminit Vita Caroli Magni, hodie *Laon*. Situs illi in colle. *Tartenorum*, vernacule *Tartenois*, Metropolis est *Fera*, vulgo *La Fere*: Vrbs egregie munita, situque commodissimo, ad Oysam Servamque confluentes:

Arcem

Arcem habens satis validam. Quæ nunc Vrbs *Nojon*, Antonino *Noviomagus* nuncupatur, inter Sueffonos & Ambianos eam collocanti, decimamque octavam Legionem illi tribuenti, *Noviomagus* & *Vaducassum* est Pt. Vulgo Ecclesiasticorum *Noviomus*. Vrbs est, antiquitatis suæ notas non paucas præferens. Episcopalis Sedes, cuius Præfules Comites se *Noviomagenses* & *Franciæ Pares* scribunt. *Fano S. Quintini*, quod Comitum *Veromandorum* aliquando Domicilium & Regiunculæ caput, nomen a *Quintino*, qui Martyrium ibi passus. Olim *Augusta Veromandorum*. Hæc de *Veromanduis*. *Retelorum* (vulgo *Retelois*) ditio sita est inter *Hannonios*, *Lotharingos* & *Barros*. Metropolis *Retelum*. *Tirascha* (*La Tirasche*) primaria urbs est *Gusfa*, Arce superbicis, Propugnaculum contra *Leuceburgenses*.

Campania.

Regia.
Unde dicta.
Situs.
Cæli temperies.
Soli fertilitas.

Urbes.

Campania, quæ sequitur (*Comté de Champagne*) nomen, a Camporum latitudine longitudineque, ut notat *Gregorius Turonensis*. Est enim Campetris admodum & plana, sementique apta. Circumdant eam undique *Briensium*, *Burgundiorum*, *Carolefiorum* & *Lotharingorum* Ditiones atque Territoria. Cælum ibi serenum: Aër temperatus. Agri passim *Frumento*, *Vino*, omnique *Pecorum* genere abundant: nec defunt *Silvæ*, opimas quæ præbent venationes, jucundaque aucupia. *Campania* porro explicari solet hodie cum per se, tum per *Conjacentes ipsi Principatus*. Per se, proprieque considerata duplex est, *Inferior* & *Superior*. *Inferiori* adsciscuntur *Tricastum*, Ditionesque quæ vulgo *Ivigny*, *Bassigny*, *Vallage*, *Tricastum* nominatur ab *xvi* posterioris *Scriptoribus*, quæ hodie *Trois*, Vrbs ad *Sequanam*: *Tracajis* Antonino, Legionem ibi *xxii* ponenti, *Tricastis* *Ammiano*: *Trecasse* *Bedæ*, *Tricastum* *Nithardo*: *Augustobona* *Trecasum* *Veteribus* monente *V. N. Iosepho Scaligero*. Episcopalis nunc sedes. Ad *Sequanam* (qui *Chartariis* hic magno est usui & commodo) in plano sita est, fertilis mercaturaque dedita: Arce potens. *Ivigni* Comitatus *Campaniam* separat a *Burgundia*: adherens *Senonibus*. Opidum primarium *Ivigny*, Iurisdictionem agnoscens *Baillivatus Trecentis*. *Bassigny* sic nominatur, quod potiore constituat *Inferioris Campaniæ* partem. *Bis Francis* *Infra*. Cineta *Humilibus* *Matrona* & *Mosa*, exiguaque *Mosellæ* portione, aquis magis irrigata, quam hujus *Ditionis* reliqua. Metropolim habet cui ab *Calvo Monte* nomen: *Chaumont en Bassigny* vulgo: *Baillivatus* titulo claram, Arce antiqua, quæ in *Rupe* sita beneque munita, superbientem. Tribui solent illi (præter *Andomatunum Langonem*, vulgo *Langres*: de quo postea) *Montigny*, *Goffy*, *Nogent le Roy*, *Montclair*, *Andelot*, *Bisnay*, *Choiseul*, *Vishory*, *Clesmont*, omnia Opida non invalida, pleraque Arcibus firmata. *Vallense Territorium*, *Vallage* vulgo, nomen gerere creditur ab *Vallibus*, quas habet pulchras admodum & fertiles: *Parrensibus* hinc contiguum, inde *Bartensibus*. Opida primi facile loci *Vassènum*, *Vassy*, ad *Bloisam*, ditionis *Guizæ*. *Fanum S. Desiderii*, *S. Desier*, vel *Didier*: Arcem habet: *Jamvulla*, *Jarville*, *Familiz Guizæ* *Apanagium*, ut vocant, alius *Joineville* scribitur. Sunt & *Vallensi Ditione* *Montmandelum*, *Dontlerant*, *Le Chasteau aux forges*, *Esclaron*, & alia. *Superior Campaniam* veteri *Territorium* *Par-*

rese

ense, le Pais de Perthis. Nomen illi a Burgo vulgo *Perte*. Regio est fertilissima, abundans Frugibus, Lignis, Cannabi. Metropolis illi *Vitriacum*, *Vitry*, ad Saltum *Matronam*que concurrentes. Continentur sub eo *Argilliers*, *Lafincourt*, *Louvemen*, & alia Opida. Sic Campania quodammodo fit inulstrata per se: Coniunctia designo Ducatus quidem *Remensem* & *Lingonensem*; Comitatus autem *Catalaunensem*, *Lignensem* & *Mottensem*, sui juris Campaniæque non subiectos. *Remensi Ducatu* (*Duché, Parie & Archevesché de Reims*) nomen ab Urbe, quæ Veteribus *Durocotorum*, hodie *Reims*. *Durocotorum* Ptol. *Duricortora* Strab. *Dorocotteros* Steph. *Durocortum Remorum* Cæs. Urbis est inclusa, & ut ita dicam incorporata Campaniæ, sui tamen juris. Archiepiscopum habet, qui Dux Primusque Par Franciæ. Huic subiunt Episcopi in hoc tractu: *Suessionensis Soisson*, *Catalaunensis Chaalon*, *Ambianensis Amiens*, *Noviodunensis Noyon*, *Sylvanectensis Sentis*, *Bellovacensis Beauvois*, *Laudunensis Loan*, & in aliis Belgii partibus, *Cameracensis*, *Tornacensis*, *Mormensis* & *Atrebatensis*. Hic Galliarum Reges Oleo inaugurari solent. *Lingonensis Ducatus* (*Duché, Parie & Evesché de Langres*) Urbem habet quæ quondam *Andomatunum* *Lingonum*, vulgo *Langres*. *Andomatunon* Ptol. *Antemantunum* vitiose apud Antoninum, paullo melius *Andematunum* in Itineraria Peutingeri Tabula: Facito *Lingonuræ Urbis*, Gregorio Turonensi, *Urbis Lingonica*. Episcopalis est, cuius Antistites Duces sunt & Pares Franciæ. Comitatus *Catalaunensi* (*Evesché, Conté & Parie de Chaalon*) nomen impositum ab urbe *Catalauno*; *Catelaunium* posterioris ævi Scriptores vocant, quæ *Chaalon* hodie, cognomine *en Champaigne*, Episcopalis civitas, ad *Matronam* planifitus, excelsis decorata Turribus, Pyramidum instar exsurgentibus. *Lignensis Comitatus* (*Conté de Ligny*) Opidum est *Lignium*; insignis vetustatis, ad Saltum fluvium. De *Mottensi* (*Conté de la Motte*) præter nomen, nihil adhuc reperimus. Cum Campania solet explicari *Briensium* (*Briensenses* appellantur *Nithardo*) Tractus, *Heurepensibus* contiguus, *la Brye*, antiquus Comitatus. Intium illi ad *Creteium Pagum*, haud procul ponte *Charantonio*, ubi *Matrona* *Sequanæ* commiscetur: quorū ille *Campanos* fere, hic *Gallinenses* a *Briensibus* separat. Nam quicquid ferme inter duo hæc flumina est: ad *Burgundiæ* usque Ducatum, *Briensibus* adscribit solet. Manet nomen in Opido, quod vulgo *Brye* vel *Bray Conte Robert*, sic dictum a *Comite Roberto Briensium* quondam Principe, cui hicerat Domicilium. *Briensium* urbes *Castellum Theodorici*, *Chasteau Thierry*: *Latinum Medorum* vel *Meldarum* urbs, ad *Matronam* fluvium Ptol. nota; hodie *Meaulx*: *Provincium*, *Provincis*, Opidum ab *Rosis* suave olentibus, *Conditis* & *Dulcians* celebre. Adscenditur etiam huic Tractu *Archiepiscopatus Senonensis*, l' *Archevesché de Sens* cum Opido *Pontio*. Huic Archiepiscopo subiunt *Parisiensis*, *Meldensis Meaulx*, *Trecensis Troye*, *Carnutensis Chartres*, *Nivernensis Nivers*, *Aurelianensis Orleans*, *Amisiodorensis Ausoire* vel *Auxerre*, *Senonum* urbs, olim *Agendicum*, vulgo *Sens*, ad *Icaunam*, qui vernacule *Yonne*. Præter Comitatus supra a nobis commemoratos, hi subiecti a Mercatore recensentur: *Bar sur Seine*: *Auxerre*: *Viconté Tonnerre*: *Poursuivent*, *Braine*, *Grandpré*, *Maily*, *Vertus*, *Rouffy*, *Retel*, *Luigny*, & *Baronia Jairville*.

FRANCIA SPECIALIUS Strictiusque Sumta, Vulgo France.

Regio.

P *Icardiam* cum *Campania*, qua potui fide, diligentia, brevitatemque percurri: succedit in mea distributione *Francia* vulgo *France*. *Francia* nomen hoc loco Limitibus quam alibi, angustioribus circumscriptur: & toti alioquin Regno proprium, pro parte tantum ejus (quam sequentia docebunt) hic accipitur. *Francia* autem de qua hic agimus, comprehendere sub se scribitur hodie Præfecturam & Comitatum (vel ut alii, Vicecomitatum) *Parisensem*, *Ducatum Valesium*, *ditionesque Hurepensium & Gastmensium*. *Præfectura Parisiensis*, *la Prévosté & Conté de Paris*, in quatuor dividitur Ditiones, *Parisium*, *Goellam*, *Insulam*, *Francia*, *Vexillum Francicum*. *Parisium* appellamus, quod vulgo le *Paris*. Complectebatur olim quicquid erat hinc Porta Parisiensi, de qua paullo post, usque ad Pontem *Æsia* (*Pontoyse*) inde vero Clayam usque, versus *Briennes*. Nomen fere periit, nisi quod ejus etiamnum memoria servetur cum in quibusdam Pagis, *Louvres*, *Cormelle*, *Eseova*, & alii, qui *Parisii*, (*en Paris*) cognominantur: tum in Nummis qui vulgo *Sols & Deniers Paris*, & quibusdam Parlamenti Parisiensis Taxationibus. Quinetiam sunt qui *Porta*, quam nunc *Parisensem* vocant, non aliunde nomen esse censent, quam quod ea in *Parisium*, de quo mihi sermo, duceret. *Parisii* hujus Vrbs, totiusque nunc Gallie Metropolis est *Lutetia*. Sic Cæsari nominatur; *Leucotetia* Ptol. *Leucetia* Iuliano: *Lutetia*, *Castellum Parisiorum* Marcellino, *Parisium* Zosimo. Nuperis istis *Lutetia Parisii*; non tam barbare, ut quidam hodie putant. Hodie *Paris*, vulgo, ab ipsis hujus agri populis. *Lutetia* quibusdam a *Luto*, propter Paludes vicinas: aliis ab *Gypis* fodinis proximis quasi *λευκοπεγία*, quod fere tota crustario conflet opere. *Lutetia* multo quondam fuit, quam hodie, minor: In insula tantum quam ambit *Sequana*. Tenue ergo admodum tantæ Vrbi fuit initium. Sed tantilla insula ad crescentem indies hominum multitudinem paullatim capere non fuit potis. Ductis in utramque Continentem quasi Colonis, additisque Locis Suburbanis, ita sensim, productis varie *Pomeriis*, excrevit, ut jam totius Gallie sit maxima. In tres nunc secatur partes: quarum major, eaq; ad Ripam Fluminis dextram, humilior est, ad Ortum & Septentrionem vergens, *Villa* vulgo dicitur, *la Ville*: Minor ad sinistram versus Austrum & Occidentem loco altiore, & qui per colliculos suos nonnihil adsurgit, *Universitas* vocatur, *l'Université*; Media est *Insula*, quam *Crociata* antiqua appellatione, *la Cité*, nuncupant: Fluvio undique cincta; pontibus duobus quidem minori, tribus vero majori juncta. Architemus Poëta Anglus hinc illam versibus olim celebravit:

Vrbs.

*Exoritur tandem locus, altera regia Phœbi
Parisi, Cyrrhea Viris, Chrysa Metallis,
Græca Libris, Indis studiis, Romana Poëtis.
Attica Philophis, Mundi rosa, balsamus Orbis,
Sidonis ornata, sua mensis, & sua potu.*

*Dives agris, sacunda mero, mansueta colonis.
Messe ferax, Fortis Domino, Pia Legibus, aurâ
Dulcis, amana situ, bona quolibet, omne venustum,
Omne bonum, si sola bonis fortuna faveret.*

Haud

Haud procul Parisiis *Pons Charentonius* est, vulgo, *le Pont Charenton*, non ignobilis Vicus, ubi Matrona Sequana miscetur. Auditur hic *Echo*, quæ terdecies humanam reddit vocem; quaque quod admiratione dignum majore, quadrisyllabum integre & perfecte, quater quinquiesque resonat. Hæc de Parisio: sequitur *Goella*, ut quam minime potest, discedam ab vulgato nomine, *la Goelle*. Huicetiam antiqui perierunt Limites. Manet ejus tantum memoria quibusdam in locis ab Goella cognominatis. Est ibi *Comitatus Dom-Martinus*, *la Conté de Dom-Martin*, ab insigni quondam Opido *Dam-Martino*, quod nunc in Vici formam est redactum, in Collicullo collocatum. *Insula Francia*, *l'Isle de France* ex ipsorum Gallorum definitione comprehendit quidquid Terrarum est ab *Fano S. Dionysii Possiacum*, usque & *Mommorancium*, atque univèrsim quidquid inter Sinus Gyrosque jacet Sequana, hinc Picardiam, inde Normanniam versus. Alii alios ipsi fines statuunt. *San-Dionysianum*, vulgo *S. Denys en France*, opidum amœnum atque elegans, quod a Dionysio Arcopagita imperiti rerum antiquarum & somniorum monasticorum creduli nomen sortitum arbitrati sunt. *Possiacum*, *Possy*, Opidum non ignobile. Arx ibi Regibus quondam in delitiis. Eo Regina se conferre solebat, antequam D. Germani arx esset, partum edituræ. Ibidem Regum liberi educabantur, ut postea Blæsis & Ambaxiæ. Inter *Possiacum* & *Lutetiam Fanum* est *D. Germano* consecratum, vulgo *S. German en Laye*. Opidum nonnullius antiquitatis. *Mommorancium*, vernacule dicitur *Mommorancy*. *Insula* succedit *Vexinum Francicum*, *Vexin*, vel ut alii, *Vulxin le François*. Continet quidquid est *Æsia* fluvio Claromontem usque, versus Picardiam. Perit & hujus memoria, nisi quod quodammodo servetur, in antiquis quibusdam Chartis & Monumentis. Hactenus de Præfecturâ Parisiensi, quatuorque ejus Ditionibus. Altera pars *Valesium*, vulgo *le Pais de Valois*; nomen habere putatur ab amœnissimis, quibus hæc ditio superbit, Vallibus. Alii aliunde derivant. Comitatus olim, hodie Ducatus. Primus Valesiorum, ut & Alenconii, Comes dictus fuit Carolus Philippi III Franciæ Regis Filius, Philippi Pulchri Frater: a quo per Philippum VI filium Regium Valesiorum Stemma in Galliis fuit propagatum. Extendit se Ducatus *Valesius* in Picardiam usque. Primarium Opidum (præter *Cressiacum Cressy*) *Silvanectum* est, *Francis Senlis*. Dicitur Latinis quidam augurantur, quod Silvæ necatur. Opidum est antiquum, præter Episcopatum, præfecturâ & baillivatu nobile. Ditavit *Silvanectensis* Præfecturâ *Valesium* Ducatum Dynastiis, quæ vulgo audiunt *Pierrefons*, *Bethisi* & *Verberie*, comprehensis Opidis quæ nunc *Anzy*, *le Pont S. Maxence* (paludibus hoc cinctum est, Limitemque statuit Franciæ & Picardiæ) *Pongny*, *Brenonville* &c. Complectitur eadem Præfecturâ *Compendium Compegne*, sedem olim Principum; *Carolo-polino* alius appellatum, ab Carolo Calvo, qui Pomeria ejus scribitur produxisse & munisse. Transgressis *Compendium* occurrunt statim Picardiæ populi, *Suessones* & *Laudunenses*. Sub *Compendio* sunt *Magny*, *Thorette*, *Creil*. Continet quoque *Silvanectum* *Pontis Æsia* (*Pontoise*, vulgo *Pontesium* nominat Ivo epistola c v) *Baillivatum*, *Præfecturam* & *Viccomitatum*: cui parent *Ville-Nerve le Roy* & *l'Isle Adam*. *Ponte-Æsie* superato, se offert *Normannia*. *Silvanectensis* in super Præfecturæ Ius agnoscit *Comitatus Belmontinus ad Æsiam*, *la Conté de Beaumont sur Oyse*; antiqua Præfecturâ, cui subsunt *Persang* & *Metu*. *Comitatus Belmontinus* Dominos agnoscit, *Principes Regiæ*

flirpis Vendomensis. Ad hoc Opidum ultra Æliam initium capit Bellovacensis Ditiō. Sub Silvanectensi denique Præfectura, simulque sub Valesio Ducatu est Comitatus *Bellovacensis, Comté de Beauvais, Beauvoisin*. Metropolis habet *Bellovacum*: sic nomen Opidum, quod vulgo *Beauvais*. Apud Cæsarem, ut Nob. Vir Iosephus Scaliger scribit ad Merulam, *Bratuspantium*, addens sub Cæsaribus transnominatum *Casarmagum*. *Bratuspantium* tamen, ne quid dissimulemus, Carolo Bovillo Pagus hodie putatur *Granviller*, vel *Grattepance*: aliis *Clermontem Beauvoisin*; Vigenereo *Beaumont ad Æliam*. Est autem *Bellovacum* urbs situ amœnissimo, aditos habens Montes fertiles non adeo excelsos; inde Agros excipiendæ Sementi commodos. Nec desunt Vina. Incolis præsertim Fœminis, magna sunt privilegia, ab Ludovico XI Francorū Rege ipsis concessa, an. c. 1500. c. 1511, quod Carolus Burgundiæ Ducem obsidione solvere, reque infecta abire coegerint. Haud procul Bellovacum est *Claramontium, Clermont*: Opidum est arce munitum, Hæc de *Valesio*: sequitur tertia Franciæ pars *Heurepense Territorium, Heurepois*. Initium capit ad Sequanam, sub ponte Parisiensi, qui parvus cognominatur; secusque eundem fluvium procurrit Corbolum, Melodunum & Moretum, ubi Verina Amne, qui in Lonium se exonerat, se jungitur ab Gassinensium Agro. Adhæret Brienfibus, ubi respicit Fanum, cui cognomen ab S. Columba Grandi apud Senones. Continet autem Vicecomitatum & Baillivatam *Melodunensem*. Metropolis est *Melodunum*. Nomen hoc perperam apud Cæsarembis est infultum; pro quo veteres omnes scripti codices Commentariorum de Bello Gallico habent *Metisfedum*. Verum quidem est *Melodunum* & *Metisfedum* unum idemque Opidum esse: sed *Melodunum* posterius est, hodie *Melum*, in Insula Sequanæ, instar Lutetiæ Parisiorum. *Melodunum* arce validum est. Quod Opidum bonis piscibus, præcipue Cancris suavissimis, nobilitatum & celebre, nunc *Corbueil* vulgo *Corbolum* nominatur in Vita S. Petri Tarentasii. Habet & hoc cum multis aliis Arcem. *Fons Belle-Aqua*, vernacule *Fontaine-Belle-eau*: Secus Regum amœnissimus quietique aptissimus: vere palatium; Domicilium olim S. Ludovici, post Philippi, postremo Francisci Valesii. Multa ibi Singularia. Quartum in Francia locum dedi *Gassinensium Ditiōni*; vulgo *Gastinois*: que ab Heurepensi separatur Verina fluvio. Comprehendit sub se *Ducatum Stampensem & Nemurcensem*, *Comitatumque Rupis-Fortis*, & alios. *Stampæ, Estampes* vulgo, Opidum medio inter Lutetiam Parisiorum & Genabum Anrelianensium itinere, ad Iunnam fluvium Cammarorū, qui delicatissimi, parentem largum, ad Corbolum in Sequanam se exonerantem. Ducatus (qui olim Comitatus fuit) claret dignitate *Nemursium, Nemours* Opidum ad Lonium fluvium, qui paullo infra Moretum Sequanæ concurrat. Inter Ducatus Franciæ etiam non postremi loci. *Rupis-Fortis, Roche fort* Gallo-Romanis dicta, Comitatus gaudet titulo. In Gassinensium quoque Ditiōne cum *Milio & Moreto* (quod Limes Gassinenses inter & Heurepenses) utroque Arce prædito, aliisque Opidis est *Montargium*, quasi *Mons-Argi*, ut quidam ratiocinantur; quod in circuitu ad spectus ejus procul extendatur. Incendio vastatum circa annum c. 1500. c. 1511, postea renovatum fuit. Arcem & hoc habet, in qua depicta visitur historia Canis Venatici, qui Heri sui mortem vindicavit, occiso eo, qui necem illi attulerat.

BOVLONGNE COMITATVS.

Infunt & hi Comitatus: Guines, Ardres, & Fiennes Baronatus. Item Episcopatus Tarvannensis sive Morinorum, cui hæ Ditiones in spiritualibus parent.

Meridiani ad rationem Paralleli 50.45 positi sunt.

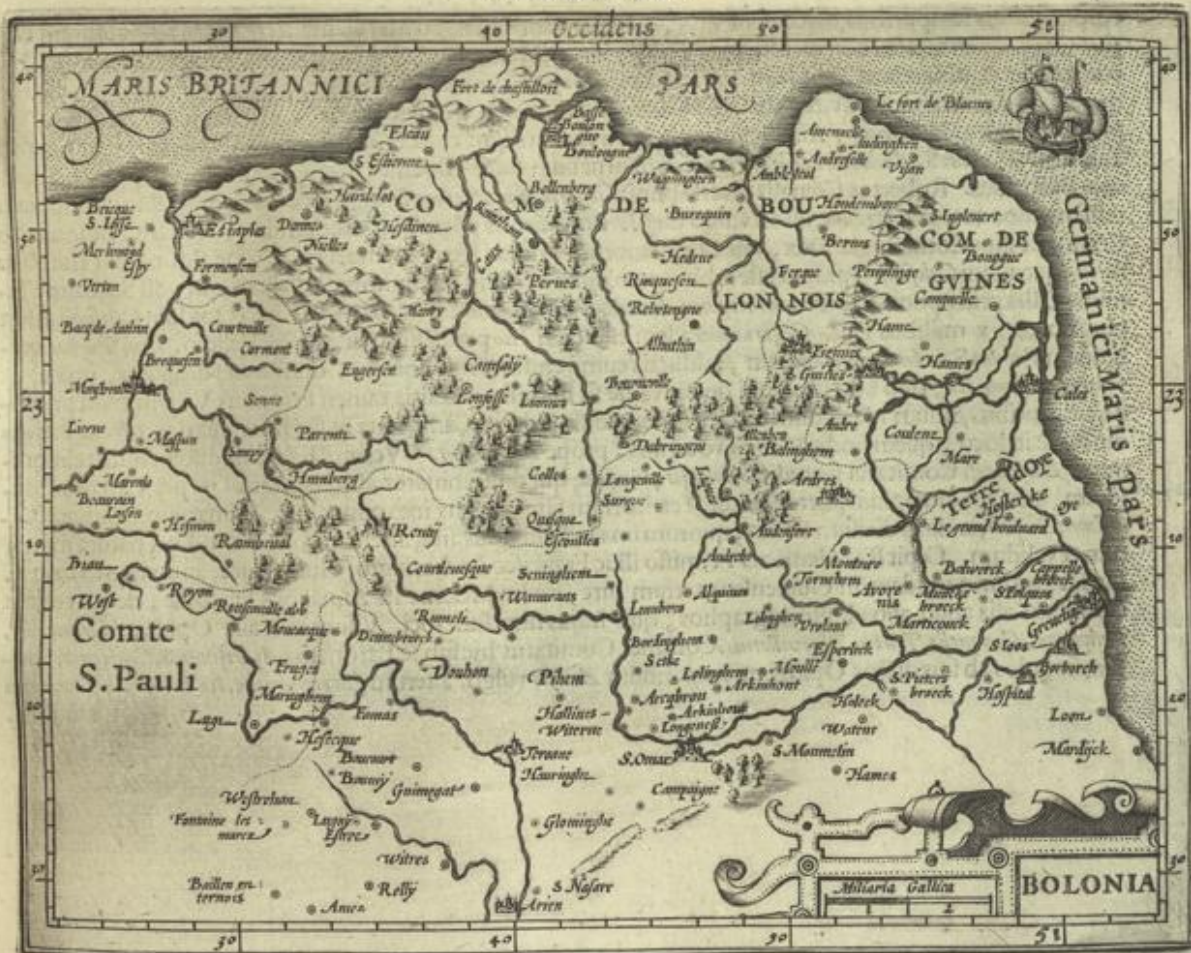
Regio unde dicta

Situs.

Urbes.

*B*olonia, vel ut alii, *Bonomia* Comitatus (*Conté de Boulongne*) satis est amplus. Totus hic Tractus arenosus est, ejus generis arenæ, quam *Vrentem* vocant: unde & nonnulli *Bolonom* censent a *Bouillur* derivatam, quod ridiculum videtur. Nomen Comitatus a *Bolonia* Opido quod in Superius hodie & Inferius divisum. Initium *Bonomiæ* Comitatus ab Montibus *S. Ingelberti*: procurritque ad fluvium *Cancham*, quæ ejus Longitudo: Latitudo ad Lucum usque *Tournohensem* porrigitur. Comitatus autem titulo nobilis est *Bolonia*, quam dignitatem adeptam est tempore *Caroli Calvi* Regis *Galliæ* quo tempore *S. Paul, Oye, Guines & Artesu* eodem honore tituloque potitæ sunt. Multa habet Opida & pagos. Inter alia *Bolonom* Opidum, quod duplex Superius & Inferius. Illud altiore situm loco, Burgus tantum, anteaquam ab *Anglis* obsidione premeretur. Hoc autem planiora occupans Mare adluit. Alterum ab altero passibus distat centum aut circiter. *Bonomiam* etiam nominant hac *Galliarum* parte varii. *Bonomiense opidum* habet quoque Panagyricus incerti auctoris Imperatori *Constantino* dictus. *Civitas Bonomiensium* est in Notitia provinciarum inter *Belgiæ Secundæ* Civitates. Hodie *Francorum* vulgo *Boulongne*; *Inferioris Germaniæ* populis propius ad veterem appellationem accedentibus *Beunen*.
Antiquissimis

N
S
nnes Baro
cui haz Da
amplos. Tunc
a 2. hinc Op
ab Moximil
do ad Lucu
Bolonis, cum
al, Ope. Gue
ame Opitum
glis obidion
um aut cruce
z Secunda C
ocem occidit

Antiquissimis temporibus, uti censent V. N. Iosephus Scaliger suis ad Merulam litteris (nam ad Aufonium *Gessore* Opidum hoc tractu nomen retinere docet) Papirius, Massonius, Lelandus, Ortelius, & alii, *Gessoriacum*. His contestatur Peutingeria Tabula, in qua legitur *Gessoriacum* quod nunc *Bononia*. *Gessoriacum* Antonino dicitur, qui ei Legionem adscribit xv, & alibi *Gessoriacensis Portus*, item *Gessoriagensis Portus* in Maritimis: Ptolemæo *Gessoriacum navale Morinorum*. Alii *Gessoriacum* non idem volunt cum *Navali Bononiensi*: *Calesum* putat Ioannes Talbotus, *Fanum S. Audomari* alii: *Vicum Soaci* Turnebus; *Slusam* Boëtius, *Brugas* Hermolaus Barbarus, *Gandavum* Bilibaldus. Robertus Cœnalis diversa ponit *Gessoriacum Portum* & *Gessoriacum Navale*; illum Bononiam censens; hoc autem *Castellum*, quod vulgo *Cassel*. Bononiensis porro fuit Godefridus, Eustathii Bononiensis Comitis Filius Lotharingæ Dux, qui Christianorum Primus Rex Solymorum. Prope Bononiam erat *Itium Portus*; quem qui *Calesum* Opidum esse arbitrantur, nullo negotio refelluntura Ptolemæo, qui post Sequanz Fluminis Ostia prius ponit *Icium Promontorium*, deinde *Gessoriacum navale Morinorum* a quo Opidum *Calesum* distat plus quam xx millibus Pass. *Gessoriacum* idem esse cum *Itio* persuasum videtur M. Vellero. *Itium Portus* quibusdam *Fanum S. Audomari* censetur, adductis cum vetusto Urbis nomine, quo *Sitiu* vocabatur, quasi, ut volunt, *Sinus Itii*; tum Loci situ, qui quum valde sit humilis, præaltis tamen littoribus Urbem quodammodo cingentibus, Sinum Maris olim capacissimum fuisse indicat. Camdenus in sua Britannia docet *Itium Portum* diu fuisse in loco, quem hodie *Withsam* vocamus: prope *Blanesum*. Verum hæc aliis disceptanda relinquimus. *Bononiensi* Comitatu succedit *Guinensis*, *Guisnes*; qui determinatur ab Comitatu *Oyo* per Canalem *Majorem*, qui Opidum ipsum præterlabitur, Territorium fere reddens inexpugnabile. Primarium Opidum *Guinesium*, *Guisnes*, in duas divisum Partes, quorum una in Paludibus sita, altera in continenti; Loci natura munitum & validum. Cepit Rex Henricus 1us, misso illuc Francisco Lotharingio, Guisæ Duce, anno 1151. De Danorum quondam in Guinensem terram Iure, multa Meierus in Annalibus Flandriæ, deque eodem Comitatu alia apud alios Historiographos, quæ hujus non sunt loci. Visuntur & alia Opida, *Hartincourt*, *Peuplinge*, *Conquelle*, *Portus Nevelletius*. Continet Comitatus hic sub se Baronatus *Ardresum* & *Courtembronesem*, singulos ab suis dictos Opidis, quorum unum *Ardres* vulgo, alterum *Courtembrone*. Itæ *Fiennensis* Baronatus Duobus.

Comitatus.
Guinensis.
Opida.

BOLONIA

Duobus *Ardresio* Milliariibus versus Oceanum occurit *Calesium*, opidum natura arteque munitissimum, Galliae Clavis & Ianua semper habitum, Muris primo, ut fertur cinctum ab Philippo Bononiensi, S. Ludovici Patruo. Arcem habet cum Turri valida, quae ingressum ex mari in Portum prohibet. Captum fuit ab Eduardo v Anglorum Rege, pridie Nona Augusti, undecimo mense post horrendam Pugnam, quam contra Philippum vi Francorum Regem, ad Creliacum anno *MDCCCXLVII* pugnatum, multis depingit Paulus Aemilius lib. ix. Possessum ab Anglis annos *CCXI* (nam frustra obsederat anno *MDCCCXXXI* Philippus Bonus Burgundus, Flandris ipsum deserentibus) & tanquam Galliae Clavem in loculis. ut loqui consueverant Angli, servatum, expugnatum, Guisio Duce, Galli recuperarum anno *MDLVIII*, mense Februario. Aequali fere itinere versus Mediterranea *Caletio Bononiaque* distat *Teroana* & *Morinorum*, vulgo *Teroane*: nomen retinens, quanquam ab Carolo v deleta. Episcopali Sede Bononiam translata: Flandris, *Terremerberch*; *Taruanna* vel *Tarvanna* Antonino, *Tervanna* Itinerariae Tabulae, *Taruanna* Ptolemaeo. Quosdam *Tarubanum* appellare Bovillus adserit. *Terrubanorum* meminit Trithemius in Francorum Historia. *Tervana* quibusdam quasi *Terra-Vana*, ob vilitatem territorii. In Notitia Provinciarum, ubi Belgicae Secundae Civitates recensentur, nominatur etiam Civitas *Morinorum*, id est, *Ponticum*, & *Evesché de Teroane*. *Colonia* forte *Morinorum* in antiquo, Lapide, qui superioribus annis repertus fuit in Geltria, Sugambrorum olim Principatu, dimidiato ab urbe Neomagiensi miliario. *Ditio* porro *Oyana*, *Terre de Oye*, porrigere se scribitur Duynkerkam usque, Flandriae Opidum. Sunt ibi praeter *Oyam*, aliae quaedam Opida sed ignobiliora. Ad Boloniam redeo. Ea Annibus rivulisque humectatur *Archia*, qui per Arquentse opidum Fanumque Audomari Gravelingam petit. Inde non procul *Scalense* est *Aestuarius*, ad usque Arderam Arcem aestuans. Nec defunt aequorei rivuli duo, Marquisianus scilicet & Boloniacus. Est & *Hantia* seu *Hesdam* annis *Hesdino* Opido nomen suum communicans. Sequuntur deinceps Pontivorum paludosa fluentia, & *Cauchia* flumen. Horum vero nonnulli amnes pisculenta efficiunt stagna, seu vivaria, a vicinis Opidis denominata: cujusmodi sunt quae sua lingua vocant *le Vviev d'Hames*, *d'Andre*, *d'Arbres*. *Montes*. Collibus arenariis univfersus hic Tractus secundum littus maris septus est. In interiori vero regione sunt, quos sua lingua vocant *les Monts de S. Ingelvert*, & *les Monts de neuf castel*, & *Dannes*. Silvis vero ac Lucis omnis fere *Silva*. dispersa regio, cujus partes *les Bois de Surene*, *Celles* &c. Indigenae morosi habentur, sibiipsis plus satis indulgentes. *Vulgi Moroni*

H h

Sequitur

Anjou Andegavensis Ducatus.

Anjou Ducatus habet Comitatus, Baronias, Dominia, ut Graon quae nec dum inveni, aut distinguere potui. Homagium sive fidem clientelarem illi praestant hi Comitatus *1v*, *Maine*, *Vendosme*, *Beaufort*, *la Val*.

Iurisdicctio.

Sedes Praesidialis totius Ducatus est *Angiers*, sub qua sunt particulares sedes iuridiciales *Angiers*, *Saumur*, *Bauge*, & *Beaufort en Vallée*.

Status Ecclesiasticus.

Vnum habet Episcopum *Andegavensem*, *Angiers*; *Turonensis* Archiepiscopo subiectum.

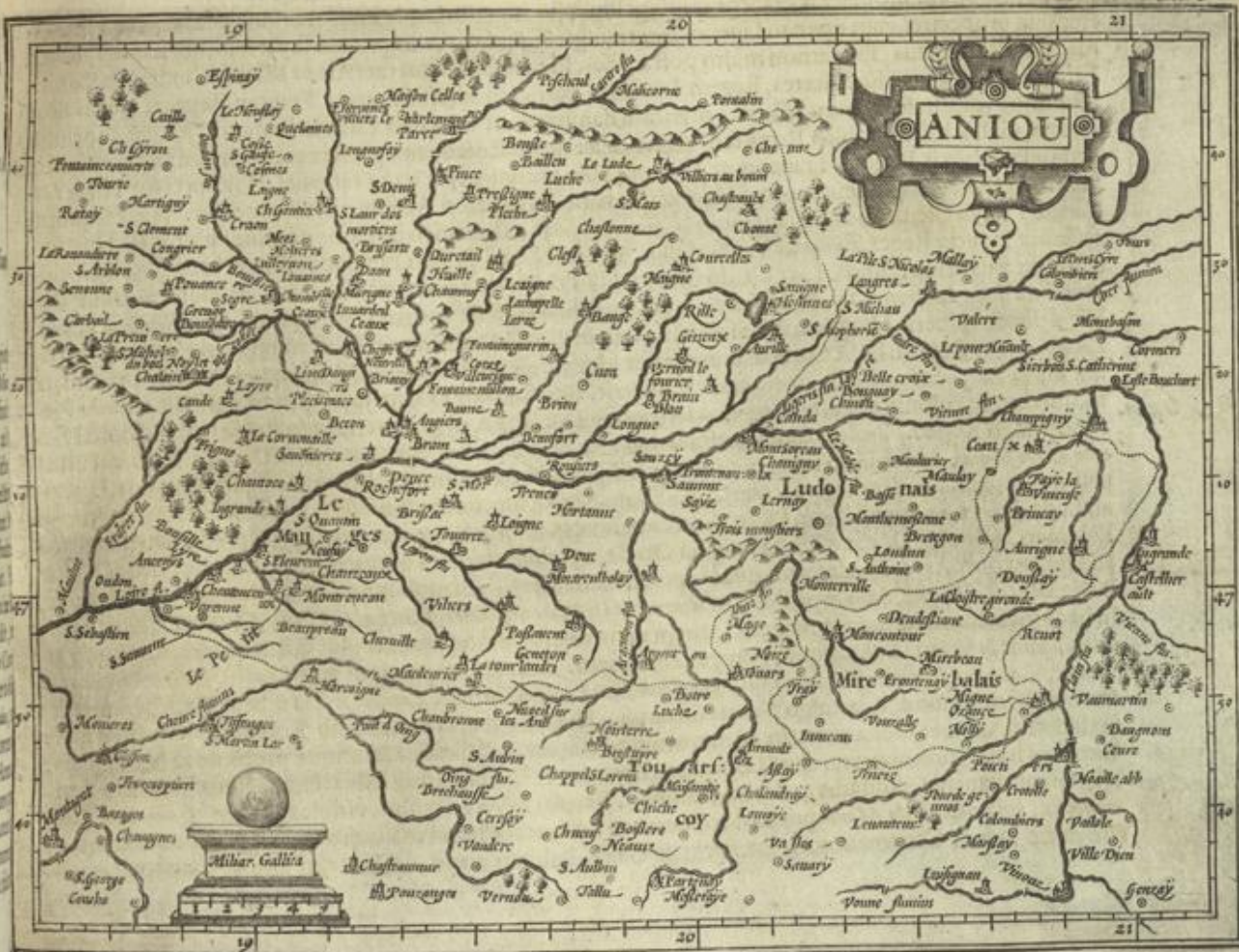
Ducatus Andegavensis.

Regio.
Situs.

Solis fertilitas.

Imperium majore.
vnto.

SEquitur in nostra Methodo Ducatus *Andegavensis*. *la Duché d'Anjou*. Hujus Provinciae populos *C. Cæf. Andes*, *Plinius Andegavos* appellat. Incipit ab *Vico Chouffay*; finemque accipit inter *Moncontour* & *Herraut*, ubi initium *Pictaviensis* Territorii, quod illi ab Meridie: versus Orientem confinia sunt *Turonensium* & *Vindocinorum*: ad Septentrionem Comitatus qui vulgo *Maine & la Val*: ad Occidentem denique *Britanniam* attingit. Regio fertilis & amœna magis quam ampla. Colles ibi Vitibus passim confiti, valles *Silvis* Saltibusque viridantes: læta Prata: *Ericeta* gratissimum pecori pabulum praestantia. *Vina* hic alba, notæ nobilissimæ, vulgo *Vins d'Anjou*. In summa quicquid huic vitæ usui esse potest, hæc Provincia suppeditat. In nonnullis etiam hujus Provinciae locis illud genus *Lapis* cœruleum & fissile effoditur, quo *Temporum* ubique ædiumque tecta contra cœli iniurias muniuntur: *Ardoises* vernacule vocantur. Rex *Chilpericus*, occiso *Comite Paulo*, *Andegavensem* urbem obtinuit: suisque eam posteris reliquit, *Franciæ* Regibus: quorum *Carolus Calvus* Superiorem quidem provinciae partem *Torquato* (alii aliter vocant) dedit, reservato sibi *supremo* in eam jure: Inferiorem autem *Eudoni* *Parisiorum* *Comiti*, cujus ex fratre *Ruperto* *Comite Andegavensi* Duceque *Celticæ* *Nepos*, *Hugo Magnus* eam largitus est *Fulconem*, *Torquati* ex *Ingelgero* filio, *Nepoti*. *Fulconi* ordine successerunt *Fulco II*, *Gotefridus* vulgo dictus *Grisganella*, *Fulco III*, *Gotefridus*, *II*, *Fulco IV*, *Fulco V*; qui *Hierosolymorum* *Rex* fuit, post *Balduinum* cujus *Filiam* ipse *viduus* duxerat uxorem: *Gotefridus* denique *VI* *Brabantis*, cui sociata fuit *Machthildis*, *Henrici I* *Angliæ* *Regis* *F. Hujus* *Filii*, *Henricus* quidem *Rex* fuit *Angliæ*, ejus nominis *II*: *Andium* vero *comites* *Gotefridus VI* & *Gulielmus*: quos quum *paricidiali* bello victos *terris* suis *pepulisset* *Frater* *Rex*, *Filios* *natu* *maiores* in *Angliæ* *Regno*, *Gotefridum* autem *VI* in *Comitatu* *Andegavensi* *successores* habuit. *Gotefridi* *filio* *Arturo* *Comiti*, *Britanniæ* *que* *per* *matrem* *Duci*, *bellum* *movit* *Petrus* *Ioannes* *Angliæ* *Rex*. *Fecerat* *jam* *Arturus* *Homagium*, *ut* *loquuntur*, *&* *fidem* *Principatus*

ANDEGAVENSIS DVCATVS.

244

cipatus sui nomine promiserat Francorum Regi Philippo Augusto: a quo intelligatus quū Pictōnes Regi Patruo-
 ereptum properaret, cum exercitu Ligerim jam transgressus, ab eo ex improvīso superveniente captus, Roto-
 magum est abductus, ibique non multo post accusus. Id non ferendum rata *Arturi* Mater, Constantia Conani
 Britanniae Principis filia & haeres, Regem Ioannem parricidii accusavit, apud Franciae Regem, quem dixi:
 quumque vocatus se juri non sisteret, parricidii damnatus est sententia Parium Franciae, ejusque Provinciae
 quas in Galliis habebat, Fisco Regis sunt adjudicatae: quam sententiam ipse Rex exequens, Andegavenses sibi
 deditioe subjecit, Regique Francorum *Ludovico* Filio nominis ejus v 1 1 1 reliquit. Huic successit Filius *Ludovicus*
IX, *Sanctus* cognominatus, qui Provinciam hanc *Carolo* Fratri Apennagii jure concessit. Hunc sequutus
Carolus 11, qui Clementiam Filiam locans *Carolo* *Valesio* Provinciam hanc Dotis nomine largitus est. Huic suc-
 cefferunt Franciae Reges, *Philippus* *Valesius* Filius, & ex eo Nepos *Joannes*, qui nobilissimam hanc Regni protio-
 nem Ducatus titulo, anno 1100 c. l. decoratam Filio *Ludovico* Apennagii jure dedit. Hunc sequuti sunt des-
 cendente linea *Ludovicus* 11, & *Ludovicus* 111, quo sine Haerede mortuo Principatum adiit *Renatus* Frater.
 Hic defunctis Liberis, Haerem dixit sui fratris Filium *Carolus* (alii fratrem fuisse volunt) qui Haerem scripsit
Ludovicum 11 Regem. Et sic Coronae Franciae fuit adnexus, ejque unitus mansit; nisi quod *Franciscus* 1 eundem
 suae Matri *Alaisie Sabaudae* in usum fructum tradiderit. Rex *Carolus* 1x eum jure Apennagii tribuit *Henrico* Fra-
 tri, qui deinde Poloniae & Franciae Rex. Metropolis Ducatus *Andegavum* est, *Andegavensis* *Crovis* Paulo Dia-
 cono; vulgo *Angiers*. Ptolemaeo dicitur *Juliomagus Andegavorum*, ut legendum monet Merula. Sita est in utra-
 que *Meduana*, *Maine*, fluvii ripa, pontemque habet lapideum flumini injectum. Insignis ibi Politia. Episco-
 pali fulget dignitate: Senescallatu etiam & Baillivatu, Sedeq; supetbiens Praesidiali. Academiam habet celebrem
 ab *Ludovico* 11 Andegavensium Duce, anno 1100 c. 1x institutam; evocato, qui jus ibi profiteretur *Francisco*
Balduino. Habet hic Ducatus multa insignia Opida, alia aliis majora. Pauca ut vernacule sonant, dabo: *Sumar*
 ad Ligerim cum Arce; Academiam, quam apud Regem Magni Viri moliantur, brevi habiturum: *Montreux*,
Bauge, *Beau-fort*, *Brissac*, *Monstreul-Belay*, *Maleuvrier*, *Ghantocau*, *Viliers*, *Duretail*, *la Flesche*, *Chasteau-Gontier*, *Sept*.
 In hac Provincia multa Stagna, magnus Lacuum numerus, Rivulinon pauci, & plus quam quadraginta sunt Flumina:
 Sunt & Vivaria Paludisque, Fontes item infiniti. Inter amnes praecipui sunt *Ligeris*, *Loire*: *Vigenna*, *la*
Vienna, *Viane* & *Vignane*: *Meduana*, hodie *Mayne*, *Sarta* vulgo *Sartia* & *Lorius*. Extta urbem Andegavum veto-
 stae monstrantur ruinae, quae vulgo *Grohan* dicuntur. Hic quondam Theatrum ab Romanis exstructum fuisse
 perhibetur. Apparet multae parietinarum murorumque reliquiae. Estodiuntur & infinita probae notae Numismata.
 Caeterum huic Ducatui praeter alios Comitatus, Baronias & Dominia quae habet: Homagium, sive fidem dien-
 telatam praestant hi Comitatus 4: *Maine*, *Vendosme*, *Beaufort*, *la Val* de quibus ordine agemus. Comitatus *Ceno-*
manensis, vulgo *Conte de Maine* primo loco occurrit. Hunc tractum Ptolemaei tempore *Cenomani* infederunt.
 Provincia autem *Cenomano*rum inter primas Galliae habitari cepit. Olim ejus limites longius se exten-
 derunt,

Urbs & Opida.

Lacus.
Flumina.

Comitatus *Ceno-*
manensis.

derunt, quam nunc protenduntur, idque facile colligi potest ex iis quæ Livius, Polybius & Iustinus, de irruptione Cenomanorum Italiam literis mandarunt. Territorii una pars fertilis est, alia sterilis, incolisque facilis est venaticas carnes, quam panem & vinum apponere; non tamen iis omnino caret, atque enim hujus Provinciae partes tam fertiles sunt, ut eam nec Andegavensis Ditione, nec Turonia Vini bonitate, Frugumque fertilitate superent. Solum herbosum, Pastionique Pecudum commodum. Hanc vero Provinciam sub Aquitania comprehensam, aliquando paruisse legimus Ducibus Aquitanis, donec inter Reges Franciæ, Ludovicum IX & Angliæ Henricum III pactum fuit, ut Anglus Aquitania, quam ab Septentrione Carantonus fluvius, ab Meridie Pyrenæi Montes terminarent, contentus, in perpetuum cederet Normannia, Tertisque Cenomanorum & Andegavensium; eique numerarentur CIO IO aureorum millia. Rex Franciæ Joannes Andium & Cenomanorum Comitatum Ludovico Filio Secundo-genito dedit. Donationis Diploma anni CIO CCCLX in Scrinio Regis adhuc visitur. Ludovico ordine successit Ludovicus III Filius, & Ludovicus III Nepos. Hi tres titulum Regum Neapolitanorum gesserunt. Ludovico tertio vita defuncto nullis post se relictis liberis, ei successit Renatus frater, quem Regina Neapolitana Ioanna, ejus nominis III, suum Hæredem in Regno Neapolitano & in Comitatu Provinciae instituit. Renatus ex Isabella Caroli audacis filia suscepit Joannem filium, Calabriae Ducem, cui supervixit Renatus Pater. Hic Joannes ex Maria Caroli Ducis Borboniæ filia, genuit Nicolaum Calabriae Ducem & Marchionem Pontensem, qui absque liberis decessit, avo Renato adhuc superlute. Renatus Nepoti suo Renato ex Iolanta filia, & Friderico Vadimontano, jura Regni Neapolitani & Comitatus Provinciae resignare noluisse, sed ea Carolo fratri suo, Cenomanorum Comiti, reliquisse fertur: qui cum etiam paulo post moreretur Ludovicum undecimum rerum suarum Hæredem instituit. Caterum tota hæc Regio superioribus annis in duas quasi abiit partes. *Civitas Cenomanensis*, Ditioni addita est Regis Franciæ; *Urbs autem Mænia, Maine* cum Marchionatu, nunc in Ducatus decus erecto, Guisæ gentis agnoscit Dominium. Opidum Primarium ad Sartram fluvium, vulgo *le Mons*. Ab initio sedes Baillivatus; post Henricum III Præsidialis est facta: ad quam variorum Opidorum appellationes devolvuntur. *Ducatus*, olim Comitatus, *Vindocinensis, Duché de Vendosme*, initiū capit a Baugenciaco, limite inter duas Belsias, quæ cognominantur *Solonia & Vindocina*, fines longe lateque extendens ad Santonas usque, ut quidam volunt. Dicitur ad *Vindocino* Opido, vulgo *Vendosme*. Ptol. forte *Ο'υίνδικον* (sic enim legendum) est Aulerciorū Cenomanorum, in Gallia Lugdunensi Vrbs. Nihil hic adfirmamus. Nam *Ο'υίνδικον* illud, certius fortean est Opidum quod hodie *le Mans*; quæ Magni Scaligeri sententia. *Vindocini* Comites originem ducunt ex Borboniorum stemmate. Primum Comitem legimus Ludovicum Brobonium, Joannis Marcæ Clermontique Comitis F. Successerunt huic recta linea Filius Joannes, Franciscus Nepos, & Carolus Pronepos, quem primum Vindocini Ducem, creavit Franciscus I Galliarum Rex. Filium Carolus habuit Antonium, Vindocini Ducem, Franciæ Parem, & per Joannam Albretam Conjugem, Navarræorum Regem, quo natus Henricus Borbonius, Gallia ejus nominis IV, Navarræq; Monarcha Potentissimus Bearnii Princeps, Dux Vindocini, &c. Sunt & *Beaufort & la Val*,

Soli qualitas.

Imperium Mælorum.

Opida.

Ducatus Vindocinensis, Duché de Vendosme. Situs.

Imperium mælorum.

Regio.
Situs.

Solifertilitas.

Imperium majorem.

Orbis.

Bituricum vel *Bituricensis Ducatus*, *Duché de Berry*, qui in nostra Methodo sequitur, ab Septentrione Soloniam Inferioris Belsiæ partem, a qua Caris fluentis determinatur; ad Ortum Hurepenfes, Nivernenses, & Borbonios respicit, constituente hic limitem Rivulo, cui nomen *la Faye*: qua Meridies est, Lemoices habitant, ubi *Cyoreflus*; qua Occidens Pictones & Turones a quibus fluviolo, qui *Clery* vulgo, separatur. Segetum est fertilissima, Vini rerumque aliarum ad vitam cultumque necessarium. Inprimis Pecore abundat, quod ab Incolis per universam distrahitur Galliam. Domicilium hic olim *Biturigibus*, quos *Celsus* scribit cognominatos Strabo, Ptolemæus, alii. *Bituriges* enim Galliarum Populi, duplices erant, cognominis distincti, *Bituriges Cubi*, quorum Metropolis *Avaricum*, Primæ Aquitaniæ; *Bituriges Vibisci* aut *Vivisci*, quibus primaria Vrbs *Burdigala*, Secundæ Aquitaniæ. Vtraque Civitas libera sub Romanis, teste Plinio, *Civitas Bituricum* vel *Betovigorum* Notitiæ Provinciarum, in Aquitania prima vel Sexta Viennenfi. De Gentis appellatione multa Ioannes Calamæus qui *Bituricum* Historiam sex libris complexus est.

Principatum apud Francos Hugone Capeto tenente, *Biturigibus* præerat nomine regio Gotefridus. Ab eo originem traxisse perhibetur *Harpinus*, qui ab Rege Henrico I. emit Comitatum *Bituricum*. Hic non multo post accingens se ad expeditionem Palæstinæ cum aliis Principibus, eundem Coronæ utendum vendidit *Philippo I.* Aliquot post annis Apennagii jure Comitatum in Ducatum dignitatem tunc erectum obtinuit a Patre *Joanne Valesio* Francorum Rege *Joannes Valesius*: quo sine Prole mascula mortuo, Ducatus ad Regnum rediit. Adsignatus est postea *Joanni Caroli VI*, qui numerosa prole gravatus erat, Filio. Hic, quum *Æneas* obiisset, successorem reliquit *Carolus*, Fratrem, qui Rex Francorum inauguratus Sponsalibus, quæ inter Henricum Angliæ Regem & Catharinam ipsius Germanam contracta jam ante fuerant, insuperhabitis, quum ei major Regni pars ab Anglis esset erepta, per ludibrium *Bituricum* Rex fuit appellatus. Patri *Carolo* subrogatus est *Carolus*, Ludouici XI Francorum Regis Frater. Post eum *Margareta*, Regis Francisci soror, nupta primo *Carolo Alençonio* Duci, deinde Henrico Albretano Navarræ Regi, Ducatum *Bituricum* ab Fratre in Usam fructum accepisse scribitur. *Margareta* denique, ejusdem Francisci Regis filia, *Bituricum* accepisse traditur ab Fratre Henrico II, quum nuberet *Emanueli Philiberto* Allobrogum Principi. Primariam ejus urbem *Cæsar*, *Antoninus* & alii *Avaricum* vocant, quæ nunc vernacule *Bourges*. *Bituriga* *Antimiano* & aliis. Dicitur & *Biturica*, *Biturica*, *Bituriga* Vrbs, & *Biturica* civitas. *Avaricum* quidam dictum volunt ab *Eura* flumine, quo alluitur. Locata est in agro perquam amæno; qui non modo Frumentorum omnium & Leguminum, verum etiam Vinorum præstantissimorum, Pecorum, Volucrum, & quorumcunque fructuum feracissimus. Quatuor beata est Rivulis qui vulgo *Anfron*, & *Aurotte* ab una; *Ture* & *Molon* ab altera fluentes parte. Quis condiderit, ut pleraque alia Opida, incertum est. Veteris paulo sequior, quam *Hodiernæ*, Vrbs fuit situs. Ad Paludes scilicet vergebat, cujus etiam nunc cum admiratione visuntur Muri, propemodum integri, solidissima materia, ut passim Veterum Romanorum Opera, constructi: Initium capiunt

capiunt ab Turri, quam *Magnam* vocant, pergentes per medium D. Stephani Templum, Plateam D. Iohannis Campestris, portamque Gordianam usque ad Novam, cui olim ab S. Andrea nomen; inde per Plateam Amphitheatri, vulgo *des Arenes*, se ad Portam Turonensem extendunt; hinc autem, porrecto ambitu versus Portam D. Pauli, paullatim Turrim, quam dixi, repetunt. Postea prolatis varie Pomœriis ita fuit hæc Vrbs amplificata ab Carolo Magno & aliis; ut jam nunc cum maximis & munitissimis Galliarum Civitatibus contendat; formam habens oblongam, amplissimam & spaciosissimam. Munita est octoginta editis crassisque *Turribus*. Inter eas principem tuetur locum quam antea *Magnam* dixi appellatam, vernacule *la Grosse Tour*, ab insolita crassitudine, Minoribus undique *Turribus* Muroque & fossis profundissimis, Philippo II, Augusto Galliarum Rege circa annum 1500 curante, cincta: Forma est rotunda, magnæ altitudinis. Aliam omnino simile fuisse ajunt, sed ditutam; a binis *Turribus* *Biturigibus* nomen inditum fabulantes. Et laudat antiqui Grammatici carmen Calameus:

Turribus a binis, inde vocor Bituris.

Hæc talia patior aliis persuasa magis, quam mihi. Septemdecim hic sunt *Ecclesie* quas *Collegiatæ* vulgo vocant: Septemdecim *Parochie*. Hæc urbs *Archiepiscopalis* fulget *Sede*: sua floret *Academia*, cui nulla per totam Galliam par; Doctissimorum Virorum genitrix & Emporium. Viget in ea maxime Iurisprudentia, quam ibi profecti sunt Professores excellentissimi. Est autem *Avarici*, summæ totius Ducatus Tribunal, cui præsidet Monarcha Biturigum, qui vulgo *le Bally de Berry*. Ad hunc devolvuntur omnes appellationes cum a Prætoribus Urbano, tum ab omnibus finitimorum aliorumque Territorii Bituricensis Locorum Magistratibus. Habet autem Præfectus Bituricensis sub se Metropolim ipsam *Avaricum* & v. Diceceses *Tiffoudum, Dun le Roy, Verzon, Mehun, Concreffault*. Metropoli adhaerentur, Comitatus, *Sancerre* & *S. Aignani*, Baronia *Montfaulcon*: Castellaniaz, fere xl. *Sancerre* quidam arbitratur dictam ab *Cere*, quæ ibi culta perhibetur: tanquam *Sacrum* vel *Sacellum Cereis*. Doctiores Latine scribentes huiusmodi Etymologiam averfati *Xanthodorum* vocant. Comitatus gaudet titulo, qui anno 1155 permutatus contra *Bellocensium*. Arctissimam sustinuit Sancerre obsidionem anno 1562: famem passam seivam, ut post devoratos a vide Canes, Feles, Equos, Glires, Mures, Talpas: post consumpta, Cornua, Corum, Pergamenas & similia, ne excrementis quidem Carnibusque humanis fuerit parcitum. Parent ipsi Castellaniaz *Sancerres, Beaufeu, Chapelle d'Anguillon, le Châtel de Boncard, Jalonges, Tarensy, Verdigny, Menesme, Charvotomay, Brie*, & alia. *S. Aignan* nomen habet ab S. Amano Episcopo. Baronia *Montfaulcon* Latine sonans *Montem Falconis*, complectitur Dominia *Baugy & Gron, item la Fane, Lyvron, Cony, Villabon, Sewy, Marcilly, Monnay, Farges, Avar, Saligny, Percigny, Cru, Lassax, Boisboson, Nussensent Villiers, Compoz*. Castellaniaz denique nominantur

BITURICENSIS DVCATVS.

249

minantur *Ays d' Anguillon, Sury en Vaux S. Soulange, S. Palais, la Salle du Roy, Bueil, Quantilly, Pomorigny, Francheville, la Chapelle, Nancay, Doye, Levreux, Beaulieu, Brecy, Beugy, S. Fleurant, Neufvi sur Baranion, Morthonnier, Marmaignes, Maubranche, S. Ursin, Tilloy, Brilliers, Vatan, S. Saur, Lury, Estrechies, Maulpas, Ville-neufve, S. Crapaix, Aseilly, Jussy le Chaul-tier, la Corne, les Charzes, Vauvillies, les Cloyes, Bonge.* Hæc de Metropoli latissimæ ejus Jurisdictione: reliquæ Dioceses sunt *Yssouldun Regia Civitas & Baillivatus, qui sub se habet Baronias Chasteauroux, Gracay, Ceracay, S. Severe, Lynieres, cui adnexa est Castellania Rezay: Argenton, in qua Revennis Senescallatus & Servignee Præfectura.* Castellaniæ vero numerantur *Bourssac, Chastaen, Meillant, Mareul, Nefy S. Sepulchre, Rulhy, Pauldy, Mussy, Cahors, Perouse, Chastellet, Masseurre, Augrande, S. Chartier, le Palleteau, Bommeres, Moche, Fully, Voullon, la Ferté, Nohant, Ville Dieu, Chastre & Charroux.* *Dunum Regium, Dun le Roy, cui subsunt Castellaniæ præter alias Prædiæ Callaut, Baronia: Chasteau-neuf, ad Carim, S. Julian.* Vierzon, Civitas Regia & Dicecesis sub se habens Dominia *Champre, Matte d' Aisy, Saragosse, Brvay, Mery.* *Mehun* jus dicit Castellaniis *Love & Foicy.* *Concessault* sive *Concoisfault* sub se habet *Vailly, Argeray, Clemon, Beau-jeu.* Fluminibus hæc regio partim rigatur, partim alluitur: *Ligeri, Souletra, Awrona, Cherre, Theone, Indro, Creusa,* ac nonnullis aliis ignobilioribus rivulis. Montes hic nulli celebres. Silvis hinc inde conspergitur regio, quarum præcipuæ sunt *Silva Roberti, & Lacenna Silva.* Ad Opera publica & privata venio. Avarici præter triginta quatuor Ecclesias de quibus supra dixi: sunt Cœnobîa quatuor *Ordinum Mendicantium:* duæ *Virorum Abbatia,* una *S. Sulpicii* potens & dives extramuranea: altera intra Urbem *D. Ambrosii* valde etiam dotata: tres *Mulierum.* Extructum ibi non ita pridem fuit a pio Magistratu *Prochodochium,* Pauperibus aliisque adflictis alendis consecratum. Inter splendida *Edificia,* quorum magnus semper hic fuit numerus, primum agmen ducit *Domus Jacobi Cordi,* qui vixit tempore Caroli v i i, superba & sumptuosa. Sunt & *Ædes Almonorum,* qui quondam Regiæ Gazæ præfuerunt, antequam Nundinæ quæ ibi maximo Peregrinorum concursu celebrari solitæ, Lugdunum transferrentur. Infinita monstrantur hic cum intra tum extra Muros Veterum *Edificiorum* elaborati operis & materiæ præstantis Rudera: multa & quotidie eruuntur, præsertim ex Fossâ Arenarum, uti vocant; ubi quondam *Amphitheatrum.* Archiepiscopus *Bituricensis, de Bourges,* hos habet suffraganeos Episcopos: *Claremontensem, Clermont: Rutensem, Rodes: Lemoicensis, Lymoges: Menatensem, Mende: Albigensem, Alby: Cadurcensem, Cahors: Castrensem, Castres: Tuclensem, Tulles: S. Flori, S. Flour: Ancienfis, le Puy* est exemptus.

Flumina.
Silva.
Opera publica

I i

Pictorinus

*Regio.**Situs.**Soli fertilitas.**Animalium va-**rietas.**Imperium majo-**rum.*

Pictonium vel *Pictavia*, quæ sequitur, vulgo *Poitou*, spectat versus Meridiem Ecolismenses & Sanctones; ad Occidentem habet Oceanum: qua Septentrio est, Britannos respicit & Andegavenses; reliqua Turones, Bituricenses, & Lemovices claudunt. Regio est Frugum, Pecorisque, Lanæ, Linique feracissima, Vino frumentoque dives: Avium Ferarumque magnam habens copiam: quo fit ut venationes aucupiaque hic sint frequentia. Regni Titulo decorata legitur hæc Provincia ab Gothis; quos hinc, ut tota Aquitania, eiecit Francorum Rex Clodovæus. Imperator Ludovicus Pius Aquitaniam Regnum Filio *Pipino* dedit; cuius filios *Pipinum* & *Carolum* quum Carolus Calvus, ipsorum Patruus, Aquitania dejectos Monasteriis inclusisset, ipse Principatum invasit, donoque Consanguineo suo *Arnulpho* dedit; sed, abrogato Regni Titulo, Ducatus honore insignitum. Arnulpho successerunt ordine *Gulielmus Bonus*; *Eblo* I, & II; *Gulielmus* II & III; *Guido*; *Gulielmus* IV, & V: hujus unica Filia & Heres *Eleonora* elocata fuit *Ludovico* VII, Francorum Regi: a quo propter adulteri & Proditionis suspicionem repudiatam duxit *Henricus* Normanniæ Dux, qui defuncto *Stephano* Angliæ Regi successit. *Henricum* tam in Angliæ Regno, quam in Dotalibus paternisque in Francia Ditionibus sequuti sunt ipsius Filii *Richardus* & *Joannes*. Quum autem *Arthurus* Filius *Gotefredi* (qui Regis *Ioannis* major natus fuerat) præferendum se *Joanni* diceret, persuasus ab Francorum Rege *Philippo Augusto*, ut Pictones Patruo *Joanni* eriperet, rem viribus adgressus, ab *Joanne* qui ex improvise supervenerat, fuis copiis, captus est, Rotomagumque raptus temeritatis suæ pœnas dedit. Eam ob causam *Ioannes* Rex ab *Constantia* *Arthur*i Matre apud *Philippum* Regem Paricidii accusatus, damnatus fuit: ejusque bona *Philippo*, tanquam Feudorum Domino, sunt adjudicata, cum alia, tum *Pictavia*: quam mox Successor ipsius *Ludovicus* VIII *Alphonso* Filio concessit: quo Improli defuncto, in potestatem Regis *Philippi* III venit, penesque ipsius Posteris mansit, donec, regnante *Philippo* Valesio, de *Eduardo* III Anglorum Rege fuerit recuperata, retentaque plenius cum tota Aquitania per sanctam inter eundem & *Joannem* Francorum Regem Pacem. Factum mox ex Aquitaniam Ducatu Principatum Rex *Eduardus* Filio concessit: qui quum Aquitanis gravissimum imperasset Tributum; magnam partem amisit, defectione ab iis facta ad *Carolum* V Francorum Regem: cujus Nepos *Carolus* VII Anglos tota Aquitania, anno CI DCCCL III exturbavit, Filioque Regi *Ludovico* XI reliquit. Hic eam Fratri largitus est *Carolo* quarto mortuo, rursus Rex *Ludovicus* receptam ad Regem *Carolum* IX Filium transmisit: a quo tempore *Aquitania*, cujus non ignobilis portio *Pictavium*, deinceps in potestate permansit Regum Franciæ. Veteres Incole fuerunt *Pictones*, *Cæsari*, *Straboni*, & *Plinio*: *Pictones* *Ptolemæo*, *Pictavi* *Ammiano* *Marcellino*. *Pictoniam* Regionem, appellat *Ausonius*: Civitatem *Pictavorum* vel *Pictavonem* Notitia Provinciarum in Aquitania II, vel VII Viennensi. Hodie le *Pais de Poitou*. *Pictonibus* Populos *Agessinates* jungam cum *Plinio*. Horum verisimile est memoriam adhuc superesse in *Pago Aigoumois*, haud procul Fano S. *Maxentii* quod *Opidum* ad *Severum* *fluvium*,

fluvium: Toto errant cælo, qui *Aginnates* cum *Aginnatibus* confundunt; quum inter utrosque minimum iter quinque dierum sit interjectum. De varii generis Principatibus, qui Pictonio concenserunt soliti, quæ habeo adscribam, si prius de Metropoli & regia ejus Civitate nonnihil dixerim. Ea est *Pictavia*. Sic Latini nunc vocant, quæ a mœnibus sita est loco clivoso tamen; nisi quod una parte, quam *Trancheam* patrio vocabulo dicunt, in planiciem abeat: omnium Galliarum urbium post Lutetiam amplissima. Eam Clavius maxima parte ambit. Academia hic studio juris civilis celebris, cui alter post Parisiensem locus solet tribui. Instituit Carolus VI Francorum Rex, anno MDCCCXXI. De qua Scaliger in urbibus;

*Sistendum est animæ: veniunt a corpore vires,
Galliaque a meritis postulat utrumque sibi.*

*Hæc studiis, alia belli exercentur amore:
Pictavium est animus, cætera corpus erunt.*

Antiquitatem ejus testantur Theatrum, Palatium Galieni, & Fornices aquæ ductuum qui etiam hodie *la ducts* vocantur: Romanorum in hoc loco Imperii certissima Monumenta. Sunt qui Agathirsis atque Gelonis, filiorum Herculis successoribus (qui Picti a Poëtis vocantur) ejus foundationem attribuunt. Hi etenim ob concitatas seditiones domesticas patria pulsæ, in Angliam devenerunt, inde numero & multitudine ausi, novis quærendis sedibus, in Galliam trajecere, ubi a suo nomine Pictones populos, hanc quoque Civitatem condidisse feruntur. Aliter alii scribunt, cum ex Pomponio Mela, & Plinio constet, ante etiam multo, quam hi ex Anglia venerint, Pictonum extitisse memoriam. Claram reddit hanc Urbem Episcopalis Sedes, cui maxima laude præfuit D. Hilarius, doctrina ac pietate singulari Antistes, qui Arrianæ factioni invictum se Antagonistam opposuit, ac præclaros illos & nunquam intermortuos de S. Trinitate libros XII. magno tum ingenio, tum eloquentia conscripsit.

Opida

Curia Pictaviensis regitur manu Præsidis & duorum Vicariorum, quorum unus Civiles, alter Criminales cognoscit causas. Ad hanc multorum hujus Provinciæ Opidorum Tribunalia pertinent: ut præter Pictavian ipsam, de qua dixi, sunt *Niort* cum Arce: hic amplissimi Pictonum Mercatus ter anno: *Fontenay le Comte*, Arce item præditum: Mœnia hujus Opidi præterfluit Rivulus *Vendæus* (*Vendée*) qui subinde adeo excrevit, ut totum Fontenæi Territorium vicinaque loca inundet: *Lusignan*, ubi Castrum antiquum, quod vulgo *Melusine* &c. *Montmorillon*, *Chastelleraud*, *la Bassè Marche*, *Dorat*, *S. Maxent*, & alia fortean: quibus additum *Sivray* erectum in Senescallatus dignitatem, Arce potens. Est autem, ut eam nunc partem adgreditur, sub Pictonio Principatus Titulo ornata (præter *Talmonten*, *Talmont*: sic dictum quasi *Talon du Monde*, *Calcæus mundi*, ut quidam volunt) *Rupes super Jonnam*, *Roche sur-Jon*, Familiæ Regalis Borboniæ. Noverunt Avi nostri *Ludovicum Borbonium*, Joannis Vendomiæ Comitis F. *Rupis ad Jonnam* Principem, Comitem Mompensierum ejusque Filium *Carolus*. Ducatus dignitate claret *Castellum Heraldis*, *Chastelleraud*, ad Vingennam. Vicecomitatus

PICTAVIENSIS COMITATUS.

253

mitatus sunt *Touars* ad *Tovium* Fluvium, *Brosse*, *Bridieres*, *Roche-Chouart*. Baronatus Dominiique honore insignita sunt Opida non pauca, quæ turbato, ut in oculos veniunt & mentem, ordine ponam: *Mamlers*, ubi piscatio Salmonum, *Alosarum*, quæ Clupeæ aliis, *Balænarum* & *Afellorum* præcipue, qui arefacti vento-que & frigore indurati in varias regiones solent exportari: *Partenay*, *S. Maxent*, *Melle*, *Chizay*, *Chauvigny*, *Lussac*, *Bressuyre*, *Charron*, *Chasteneraye*, *S. Mejm*, *S. Gillis*, *Chasteaumur*, *les Sables d'Aulonno*, *S. Hermine*, *Montaigu*, Opidum cum Arce, *Salinis* nobile: *Mirebeau*, *la Motte*, *S. Beraye*, *Pouviant*, *S. Hilare*, *Mortemer*, *Luzaz*, *S. Savin*, *l'Isle Jourdain*, *S. Benoit du Sault*, *Bourg-neuff*, *Merol*, *Mervant*, *Brige*, *Vouvier*, *Villetaignaux*, & alia. Fuisse & in *Pictonibus* *Limorum* colligitur ex *Antonini* itinere quod *Burdigala* ducitur *Augultodunum*: *Limoron*, *Ptolemæo*; In *Tabula Itineraria* scribitur *Lomounum*. Illud magni Viri putant idem esse transnominatone *Flumina*, quædam cum *Augustoriso*, *Poitiers*. Nihil audemus hic affirmare. *Limoni* mentio in *Commentario A. Hirtii Opera publica*, ubi tamen quidam Libri *Lemovicum* contra fidem & auctoritatem *Manuscriptorum Codicum* præferunt. Fluvii quibus irrigatur sunt *Clanuis*, *Vigenna*, nunc *Vieme*, *Vendeus*, & alii, qui *Piscium* magnam subministrant copiam. *Silentio* non est hic prætereundum *Amphitheatrum* apud *Pictones* *Pago Doveo* adjacens, manu quidem & arte humana factum, sed ita, ut videri possit a natura: totum enim excisum & excavatum est in Monte, sine externa ulla *Materiatione* *Calcis*, *Lapidis*, *Ligni*. *Montis* ipsius & *Amphitheatri* plenissima est delineatio, ex fide *Levini Kerfnakeri*, *Consulis* quondam *Zirickzai*, *Zelandiæ*que primis hujus belli *Motibus* *Gubernatoris*, apud *Iustum Lipsium* *Libello* de *Amphitheatris* quæ extra *Romanam* cap. VI: qui *Pagum Doveum* addit aliquid amplius olim fuisse, cum ex eo non *pagani Operis* argumento, tum ex *Via antiquæ publicæ*que reliquiis, quæ ex *pago* eodem pertinuit ad *Pontem Casarianum*, vulgo *Pont du Sey*, cujus *Via* Pars adhuc variis locis conspicitur, Pars autem maxima corrupta est, *Lapidibus* in ædificia varie absumtis aut avectis. Medio circiter ab *Urbe Pictavia* *milliari*, itinere, quod *Avaricum Biturigum* ducit, in *Via Regia* ingens spectatur *Saxum*, forma quadratum, quinque *lapidibus* fulcitum, unde vulgo *la Pierre Levée*. De eo *Diltichon* hoc exstat:

Hic Lapis ingentem superat gravitate Colossium
Ponderis, & grandi Sydera Mole petit.

Status *Ecclesiasticus* habet *Episcopatus* tres, qui sub sunt *Tolosano Archiepiscopo*: *Pictaviensem Poitiers*, in quo sunt *Abbatia* 27: *Lucionensem*, *Lucon*, sive *Lusson*, in quo sunt *Abbatia* decem: *Mallacensem* sive *Malsacensem*, *Mailezay*, in quo sunt *Abbatia* 4. Ad *mores* venio. *Agricolæ* non nihil habent *peculiaris Lingua*: quibus qui parum fident, sapere perhibent. *Hominum* genus, quod, *Feras* prohibitum, *Lites* venatur: contentiosum, & in *fimpulo* fluctus excitare gnarum. *Urbani* dissimilis plane *genii* & *ingenii*, *faciles*, *benefici*, *liberales*, *candidi*, *fuocos* & *imposturas* detestantes, *Eruditionis* & *Eruditorum*, qui hic non pauci, *amantes*. *Nobilitas* *provida*, *strenua* *audentior*.

I i iij

Pictavia

Lotaringie Ducatus, cujus Pars Septentrionalis hac Tab. depingitur

Regio.
Unda dicta.

PISTAVIA succedit in mea Methodo *Lotaringie Ducatus*. *Lotaringia*, ut quidem Latine scribentes vocant, dicta ab *Lotario*, Ludovici Imperatoris, Francorumque Regis vel Filio, vel Nepote. Parum refert. Ludovico sane Pio quatuor fuerunt filii: qui moto paricidiali in Parentem bello, eoque apud Suesiones in Monasterium detruso, omnes ejus Principatus inter se diviserunt: constitutaque TeLotarius Primogenitus Imperii titulo, cum Italia, Narbonensi Gallia, iisque Ditionibus, quæ mox *Lotaringia* appellatione innotuerunt, frueretur: Ludovicus Germaniam; Carolus Franciam ab Mosâ ad Oceanum: Pipinus denique, vel ex eo Filius cognominis, Aquitaniam possideret. Lotario filius fuit, præter Ludovicum in Imperio successorem, *Lotarius* *Lotaringie* Rex. Quæ igitur initio *Lothar-rück*, vel *Los-reych* Germanis, id est *Lotarii Regnum*, Latina, quasi *Lothegne*, concisis literis. Memoriam præstant rerum Francicarum Scriptores, *Lotaringia* quondam ampliores fuisse Limites, *Austrasiam*que olim nuncupatam vel *Austriam*, *Oost-reych*, (quum ex adverso esset *Westrasia*, vel *Westria*, *West-reych*: corrupte etiam *Neustria*, Occidentale Regnum) divisam in Superiorem & Inferiorem contentamque inter Rhenum, Scaldim, Mosamque flumina; Inferiorem hodie varia nomina obtinere, diversisque subesse Principibus: Superiorum quæ & *Mosellanica* & *Tullingia* cognominabatur, exceptis aliquot ejus portionibus, sub unjus nuuc esse Imperio, & Quotam totius partem antiquo nomine florere: adeo ut *Lotaringia* hodie conjaceant ad Orientem quidem *Alsatia*, & quæ specialiore notione *Westrasia*: ab Meridie vero *Burgundia*: qua Occidens est *Campaniam* habeat, qua Septentrio *Arduenna Silva* terminetur (occurrentibus mox *Leuceburgiis*, *Trevirensibus*, aliisque populis ibi conregionalibus) quæ olim *Lotaringie* partes fuerunt nobilissimæ. *Lotaringia* hæc nostra licet altissimis innexa Montibus Silvisque densissimis, æternæ tamen opis non indiget, per se ferax Frumenti & Vini. Metalla generat varii generis, *Argentum*, *Æs*, *Ferrum*, *Stannum*, *Plumbum*: Nec Gemmæ desunt, quarum ad *Vogesi* radices lucrosa est piscatio. Repentuntur & *Lapides*, quos ab cæruleo colore *Lazulos* nominant *Incolæ*, magnum inde lucrum facientes. Est & *Materia*, qua *Specula* & *Vitrinæ* fabricantur: qualis in reliquis *Europæ* Provinciis non invenitur. Nascentur insuper hic miræ magnitudinis *Calcidonæ*, ita ut ex fructis permagni *Calices* conficiantur. Animalia producit varia: imprimis *Equos* generosissimos, *Neapolitanis* *Turcicisque* subinde non impares. Decorata fuit olim *Lotaringia* Regni titulo, uti patet ex *Francicorum* *Scriptorum* *Monimentis*. Reges pauci admodum, & vix duo trefve, memorantur. Statim enim *Carolus Calvus*, post *Fratruelis* *Lotarii* excessum, ipsius Ditiones invasit, suisque adjecit Principatibus. Non multo post ad Ducatus dignitatem est redactus *Primi* *Duces* sparsi per *Historias* & *variorum* *Scripta* *Henrico* *quarto* *Imperante* *Lotaringiam* tenuit *Gottfridus*, is qui postea, ducatu *Bilioneo* vendito, memorabili in terram sanctam cum *Balduino* & *Eustachio* *fratribus* expeditione victorica arma per *Asiam* *Syriamque* in urbem *Hierosolymam* intulit, ac Rex *Hierosolymæ*

Situs.

Soli fertilitas.

Animalium varietas.
Imperium majorem.

Iolymae creatus fuit. Huic successit *Baldwinus*, *Baldwino Enstathius*. Postea tradidit Henricus quintus Caesar ducatum *Gulielmo* Comiti *Lovanienfi* a quo Lotaringici procreati Principes *Theodoricus*, *Theobaldus*, *Fridericus*, & reliqui, usque ad *Carolus* ultimum, a quo devolutus est Ducatus ad *Fridericum* Comitem *Vadimonium*, authorem stirpis Ducum, qui nunc Lotaringiam tenent. Eam Mercator duabus Tabulis luculenter exhibet, quarum altera partem Septentrionalem, altera Meridionalem depingit. Habitarunt olim Lotaringiam, quæ nobis præ manibus *Mediomatrices* & *Leuci Mediomatrices* Cæsari lib. iv, *Tacito*, *Plinio*, *Straboni* & *Ptolemæo*: *Mediomatrici* etiam Cæsari lib. vii, quorum Metropolis *Divodurum*, hodie *Metz* appellatur. Civitas *Mediomatricum*, hoc est *Metis* Notitia Provinciarum sub Belgica i: l'Évêché de Metz, & *Pais Messin*. *Leuci* Cæs. lib. i, *Lucano* lib. i & *Plinio* *Liberos* cognominanti: *Leuci* etiam *Ptolemæo*, qui *Metropolin* ipsorum facit *Tullum*. Sic in notitia Provinciarum sub Belgica i, *Civitas Leucorum*, hoc est *Tullum*, l'Évêché de Tonk; *Tullum* item *Leucor*. novit *Antonini Itinerarium*. Sunt etiam qui *Tulingos* Cæsaris ad Lotaringiam referunt. Metropolis *Lotaringia* est *Nanceium*, volgo *Nancy*: *Opidum* non amplium, sed *Situ pulcro* commodoque, loco plano, forma quadrata, magnifico *Lotaringicorum Ducum Palatio* nobile. *Nancei* *Mænia* lambit *Murta*, qui tribus inde milliariibus paullo supra *Arce* *Candei Mosellam* intrat. Putant *Petrus Divæus* aliique *Nanceium* hodie esse, quod *Nasum* *Ptol. Nasum* *Antonino* in *Itinere*, quod *Durocororo* ducit *Divodurum*. Sed si quis penitus *Itineris* istius rationem consideret: facile deprehendet *Antonini Nasum* incidere non posse in locum illum, ubi hodie *Nanceium*: adeo ut *Nasum* illud sit, non quod nunc *Nanceium* dicimus, sed pagus x i inde milliariibus disitus non procul ab *Mosa* in *Barroducana* Provincia, qui vulgo *Nas* dictus, undò *Nastensis*, in *Lapide* ibi effosso. Certe *Nasum* illud amplissimam aliquando *Urbem* fuisse, satis patet ex *Ruderibus*: quod etiam testatur apud *Ortelium* *Clemens Trelæus Mosellanus*. *Nanceium* dignitate sequitur *Fanum S. Nicolai*, vulgo *S. Nicolas*, duobus inde distans versus *Orientem* milliariibus ad *Murtam* fluvium, loco plano & fertili. Hic locus advenarum frequentia in eam exerevit amplitudinem, ut jam non *Pagum*, sed *Urbem*, & quidem totius *Lotaringiæ* cultissimam, quis posset dicere, si muro clauderetur: ea est *Ædificiorum* venustate, apta *Viarum* dispositione, *Incolarum* multitudine, ut nihil requiri queat: sed op *Mercaturam* præcipue, & omnis generis opificia commendatur: *Mercatores* habens perquam opulentos, *Vicinis* suis ditiores. *Alia* minorum gentium opida, ne *Lectori* tædium pariam, prætereo, *Vno* distat milliari *Nanceio* *Fruart*: tribus *Ormes*: paullo amplius *Bayon* & *Luneville*: quatuor *le Pont à Mison* & *Gerleviller*: quinque *Charmes*: sex *Châstenois*, *Morhanges* & *Vaucoleur*: paullo plus, *Maxen sous Bresse*: septem, *Dompere*, *Deneuvre*, *Hodon Chasteau*: octo, *Ramberville*, *Raon*, *Bellemont*, *Neuff-Chasteau*, *Mugstat*, *Marchaux-Ville*: novem, *Espinal*, *Brigères*, *Darney*: decem, *Ormont*, *Waldersing*, *Beaurams*: tredecim, *Vangy*: quatuordecim, *l'Estraye*. *Comitatus* titulo & dignitate clarent, quæ vernacule *Vandemont*, quinque *Nanceio* milliariibus. *Chaligny* ad *dextram Mosellæ*, leuca semi *Nanceio*. *Amance* septem milliariibus ab *Mediomortium* urbe versus *Meridiam*: *Admentia* Latine scribentibus: *Scrinium* olim & antiqua *Lotaringiæ Cancellaria*, tellan-

testantibus Archivis ab Rosiero prolatis. *Richecourt* haud procul Lacu, qui vulgo *la Garde Lac*, unde *amnis* profluit, qui inter Fanum S. Nicolai & opidum *Rosieres* Murtæ miscetur. *Remiremont* ad sinistram *Mosellæ*, Insulam ibi facientis, in Lotaringiâ Meridionalissimis: *Rumaricum Castellum* habet hic *Aimoinus* Monachus: *Adromarici* corrupte legitur apud *Reginonem*, pro *Ad Romarici*, divisim: *Rimelsberg* Germanice nominatur *Spigelio* ad *Bartholini Aultriad*. Spectantur haud procul inde *Valles*, quæ vulgo *l' Estraye* & *Vagny. La Motte* ad amnem situm est, qui mox in *Mosa* se exonerat. Visitur ibi *Territorium*, cui nomen *la Sanctoy*. Sunt & *Comitatus* quidem *Imperii Salmensis, Karchinganus* & *Blancoburgius*. *Blanckenburg*, *Gallis Blanc-mont* Opidum est non magnum, sed pulcrum & amœnum. Spectatur ibi *Caltrum Vetus*, *spaciosum* & *magnificum*, cui *Palatium Novum Ducis*, venusta *structura* insignis, est *conjunctum*. Incolæ *Agriculturæ* dant operam. *Nomenii* *Baronatus* est ad *dextram Sellæ fluvii*, *tribus milliariibus* ab *Vrbe Mediomatricum*, *Meridien* versus. *Dominia* sunt *Marsal* ad *Sellæ* *sinistram*, haud procul *Lacu Lindero*, in quo *Insula* cum *Opido T echensul*. *Remere-ville* *tribus Nanceio milliariibus*. *S. Bellemont*, totidem *Mota*. *Rambert-Ville* ad *dextram Mortonæ*, haud procul fonte, ubi *Silva Mortanen*s. *Rosieres* ad *Murtam*, prope *Fanum D. Nicolai*, *duobus Nanceio milliariibus*. *Homburg* *grandiore Leuca* ab *Opido Sarbruk*, ad amnem, qui mox *Saravo* *conducrit*. *Mariemont* ab *Monte*, cui *Opidum impositum*, uno ab *Lindero Lacu milliari*, *Meridien* versus. *Sandacourt* medio fere itinere inter *Vaudimontem* & *Mortam*, in *Agro*, qui vulgo *Sanctoy*. *Mediomatricum Vrbe* *Henricus II*. Ea nunc dicitur vulgo *Metz*, & *posterioris ævi Scriptoribus Metz*, *Gregorio* autem *Turonensi* & *aliiis Urbis Metensis: Divodurum Mediomatricum* *Antiquis* fuit appellatum. *Itineraria Tabula: Drvo Durimedio Matricorum: Lege, Divoduro Mediomatricorum: simpliciter Divodurum* *Ptol. & Divodurum* *Tacito lib. IV & Antonino*. *Variorum Nugas* de recentis *Nominis* *ratione* non lubet *adscribere*. *Sedes olim* fuit *Regni Lotaringiæ*. De ea *eleganter Petrus Divæus* in *Itinerario*. *Metensis Urbs* in *ampla sita est planicie*, quam *Mosella* in *varios di* *visus alveus* *irrigat*, & *pars quidem ejus* *muros ad levam* *lambit*, *pars & eosdem* *subit*, ut *Civium usibus* *inserviat*, *atque sic* *divisim* *fluit ad inferiorem usque eorum ambitum*, ubi *recepto Sella*, *altero Flumine*, qui *dextram urbis* *partem* *ad-* *luit*, *in unum* *denuo alveum* *colligitur*. *Sed Sit u* *imprimis ipsius urbis* *delectabatur*; quum enim *Agrum* *late circum-* *jacentem* *planum* *habeat*, *ejus tamen area* *paullum* *prominet*, *ut in eo Veterum* *rationem* *in condendis urbibus* *agnoscas*. *Ad summum* *in* *quidem templum* *multis gradibus* *ascenditur*, *juxta quod Forum* *rerum venalium* *altiore* *totius area* *partem* *oc-* *cupat*, & *ab eo undique* *versus* *muros* *paullatim* *descenditur*, *prærupto tantum* *in una* *parte* *circo*, ubi *Vias* *duas* *lapidibus* *stratas* *sic* *dispositas* *videas*, *ut altera* *per alterius* *domorum* *culmina* *excurret*. *Cives Mediomatrics* *nominantur* *in* *Inscriptione*, *quæ* *ex* *tat* *Moguntia* *ad* *S. Albanum*. *Quæ* *Toul*, *vernacule*, *Tullum* *olim: Tullon* *Leucorum* *Opidum* *Ptol. Tul-* *lum* *Antonino: Tullium* *Itinerariæ* *Tabulæ*. *Quæ* *denique Verdun*, *Latinis* *vocatur* *hodie Verdunum* & *Verdurum*: *Vera* *unum* *Antonino* *dicitur*. *Civitas Verdunensium* *in* *Notitia* *Provinciarum: l' Eveché de Verdun*. *Leguntur* *autem* *tres* *urbes*, *quas* *commemoravi*, *Comitatus* *etiam* *titulo* & *dignitate* *insignes*.

Nunc

K k

LACUS.

Flumina.

Nunc ordo & methodus nostra postulat, ut Lotaringiæ suos amnes clariores demus, paucula de Lacubus præmittentes. Stagna habet piscosa & Lacus. Inter quos memoratur ille, cujus ambitus est quatuordecim milliarium, in quo Carpiones insolite magnitudinis, trium videlicet pedum: sapotis vero adeo grati, ut aliarum regionum carpiones suavitate multo superent. Ex hujus Lacus piscatione tertio quoque anno Dux Lotaringiæ sedecim percipit Francorum millia. Fluminibus irrigatur celeberrimis *Mosa, Mosella, Saravo, Volona, Mortana, Murta, Sella, Hida, & aliis*. De *Mosa* ad Inferiorem Germaniam. Reliqui ad hunc Ducatum proprie pertinent: *Mosella* quidem & *Saravus* potiore parte; ceteri fere integri. Oritur *Mosella* in monte *Vogeso*, haud procul *Araris* fontibus, paullo supra *Vicum*, qui vulgo *Buffan*: lapsusque ab *Vulturno* ad *Caurum*, perlustratis *Opidis*, qui vernacule *Estrait, Remiremont, Espoul, Charmes, Baton*, flexoque ab Oriente in Occidentem cursu, recta petit *Tullum*, Urbem Episcopalem, unde in Orientem resurgens, *Fruerdam* usque versus Aquilonem tendit: visisque *Mediomatricibus, Trevirensibus* aliisque *Populis*, ad *Confluentiam*, cui ab re nomen, *Rheno* confluit. Germanis *Mosel*: Gallis *Moselle, Obringos* putatur ab *Rhenano*, & aliis *Ptolemæo* dici lib. 1 cap. 1 x. *Ioannes* tamen *Heroldus* *Obringon* apud *Ptolemæum* non Fluvium esse notat, sed designati *Tractum* eum ad *Rhenum*, qui nunc temporis *Ober Rhingans* appellatur: *Clemens* etiam *Trelæus* *Mosellanus* testatur ut scribit *Abrahamus Ortelius*, quendam ad *Mosellam* *Tractum* *Obrinci* nomen hæcenus retinere. *Mosellam* singulari doctoque *Carmine* celebrat *Ausonius* *Eidyll.* 111 ab *Aquæ* limpiditate, *Navigandique* facilitate: *Villis* *Atriisque*, quibus utraque *ripa* decoratur: *Piscibus* *Capitone, Salari, Redone, Umbra, Barbo, Salmonæ, Mustella, Perca, Tinca, Alburno, Alausa, Gobio & Silure*, quibus abundat; *Fluminibus* denique in ipsum decurrentibus *Pronæ, Nemisa, Sura, Gelbi, Erubro, Lesura, Drabono, Salmona, Saravo, Alfontia. Mosellam & Ararim*, facta inter utrumque *fossa*, connectere, *Imperatore* *Domitio Nerone*, adgressus est *L. Vetus*; ut *Copiz* ex *Italia* per *Mare*, dein *Rhodano & Arare* subvectæ per eam *fossam*, mox *fluvio Mosella* in *Rhenum*, exin in *Oceanum* decurrerent: *sublatisque* itinerum *difficultatibus*, *navigabilia* inter se *Occidentis* *Septentrionis*q; *littora* fierent, uti scribit *Cornelius Tacitus* lib. x 111. De hoc *Ausonius*:

*Te fontes vivique lacus, te cœrula noscent
Flumina: te veteres pogorum gloria, luci:
Te Druna, te sparsis incerta Druentia ripis,
Alpinique colent Fluvii, duplitemque per urbem
Qui meat, & dextra Rhodanus dicit nomina ripa.
Te stagnis ego cœruleis, magnumque sonoris
Annibus, aquore te commendabo Garumma.*

Saravus, haud procul *Salmenibus* ortus, *Fluviorum* omnium qui in *Mosellam* exeunt est maximus: *Navigiorum* patiens, & aliorum *Annium*, quos in se recipit, *clarus* *lustratis* *urbibus* *Opidis*que, quæ vulgo *Sar-Burg*

Sar-Burg, Feneffrange, Sar-Uberden, Sar-Alben, Guemund, Sar-Pruck, Walderfing, Sar-Brug, & aliis, tandem moenia Augustæ Treverorum Mosellam convenit, non longe a Kontherbruk. Meminit ejus Aufonius in Mosella. Nomen hodie retinet. Sar enim Accolis audit. Sarra etiam veteribus dictus, docente Inscriptione quæ Treveros translata ex Opido ad eum fluvium sito, quod hoc tempore vocatur Sar-Pruck, hoc est Sarra Pens.

CÆS. RO. EXER. IMP. P. P.
S. C. AU. TREVE. INGR.
ESSUM. H. CASTRA. SARRÆ
FLU. PRO. MIL. CUSTODIA
BIENN. POTITUS. EST

Volois fluvius est Margaritiferus, qui ad Vicum *Charmeni* Mosellam ingreditur. *Mortana* ad Pagum cognominem Murtæ miscetur. *Murtæ* vel *Meurtæ*, multis in se receptis Amnibus, Mosellam loco plano inter Prata paullatim accedit; & longo tractu, æquali quasi cursu, comitatur, relicta inter utrumque ad alveum exigua admodum terra, donec tandem paullum supra Condeium Arcem, quæ a dextris in rupe est Pago sibi cognomini impendens, facta cum Mosellæ alveo angulo acutissimo, ejus & aquis miscetur. Iungit se idem ad Mediomaticum Urbem *Sella*, initium quasi capiens ex Lindero Lacu, qui Sale dives & Piscatura. Duplex denique *Nida* (Orientalior enim *Germanicus*, Occidentalior *Galicus* dicitur) facta ad Pagum Northenium concursu, duobus infra *Bossonis-Villam* (Abbatia nomen est) miliaribus in Saravum exoneratur. Est in valle Deodatensi fons, ad complures morbos sanandos naturæ beneficio efficax. Sunt & Salinae in quibus sal subtilissimum, gustu suavissimum, ac Scythica nive candidius generatur, ex quibus quotannis Dux Lotaringiæ centum percipit millia Francorum. Altissimi hanc Provinciam ambiunt Montes, qui omnis generis Metallorum abundantia Pyrenæos montes longe superant; imprimis autem Argenti fodinae, supra quam dici possit fecundæ sunt, ex qua quidem Argenti ubertate haud parvus Ducatui fructus accedit. *Gignit* & *Vogesus* Mons in valle Leberia Argentum purum, sed non ita multum. Silvas habet præterea Lotaringia frequentes easque densissimas, quarum aliquot nomina lingua vernacula adponemus, quæ sunt *Walds, des Benoit, le bois de Mortaigne, Boscyne, Bois de Mondon, le Ban-bois le Bois de la Voyge, de Heyde, & alix.* Inter opera publica, apud Pagum *S. Nicolai* duobus miliaribus Nanceio distantem, ad Murtam fluvium Templum est non magnæ antiquitatis, sed vultu molis, editæque structuræ, Luminosum omnino. Columnæ, quæ totum fastigium sustinent tantæ sunt, cum gracilitatis, tum altitudinis, ut tanto oneri ferendo vix pares judicentur. Turres habet duas, in quarum una Caroli Lotaringici Cardinalis, qui idem Metensis erat Episcopus, cuique hæc parebat Ecclesia sub Prioratus, ut loquuntur titulo, in summo Culmine Symbolum: obeliscus scilicet cum Hedera circumplicata, & Inscriptione TE STANTE VIREBO. Apud Pagum *Wasserbilsch* ubi Sura fluvius Mosellæ confunditur, est alius *Igel* vulgo nuncupatus, ubi in loco eminenti spectatur nobilissimum illud venerandæ antiquitatis Monumentum, quo nec cis Alpes insignius aliud exstare existimatur, quodque ipsa

Mores.

Silva.

Opera publica.

Italia

Italis possit ostentari : moles est lapidea , ex quadrata basi pedum **xxii** sensim assurgens ad pedum circiter **lxxiv** altitudinem, tota ab omni parte variis imaginibus semiplanis insculpta, in fastigio Aquilæ restat fragmen- tum, globo insidentis, cui expansæ alæ, & ante pectus velum fuisse apparet. Est Nancei Ædes D. Georgii, in qua Monumentum visebatur *Caroli Audacis*, Burgundiæ Ducis, ab Helvetiis & Lotaringis Nonis Ianuarii anno **MDCCCCLXXVI** acie cæli, cujus reliquias, Caroli v Imperatoris, ipsius Pronepotis jussu, anno **MDL** mense Octobri inde Leuceburgum solenniter transtulit Boifotus, Ordinis aurei Velleris Præco : Brugas hinc mox, Mariæ Hungariæ Reginæ mandatu, transportandas. Sunt in eadem D. Georgii Æde aliquot Lotarin- gicorum Ducum Tumuli, qui Inscriptionibus carent : ut & in aliis Templis. Posteriorum Ducum pars po- tior ad D. Francisci Ædem, sita est. Spectare ibi est superbum *Renati*, qui victoria potitus est contra Caro- lum Burgundiæ Ducem, Monumentum. Conditi jacent ibidem Dux *Antonius*, ejusque Filius *Franciscus*, Caro- lique Ducis Vxor *Claudia Valesia*, Henrici **II** Galliarum Regis filia. Armamentarium habet Nanceium, Machi- nis Bellicis omnis generis instructissimum. Templum est in Vrbe Metensi D. Stephano sacrum & alia, de quibus Divæus. Templum D. Stephani nomen tenet, qui civitatis est Patronus, pulcherrimum, vero opus, si quod a- liud toto hoc itinere vidimus, & sua mole spectabile : quodque raro accidit, omni ex parte consummatum. Dicebatur in eo fuisse Crucifixi ligneam imaginem, totam Laminis aureis superinductam. Vidimus Labrum Porphyreticum rubei co- loris magne capacitatis, pedes x longitudinis excedens, in quo Lustrales Aquas adservant. Sunt & alia in hac eadem urbe sumptuosa Tempia, & multa erant in ejus Suburbis, inter que D. Arnulphi Basilica, Imp. Ludovici Pii Augusti, Caroli filii & filiarum, aliquot Pipini Regis sepultura celebris. Omnia hæc absumsit Belli rabies, ita ut suburbii ne vesti- gium quidem nunc supersit, neque ultra muros quidquam præter campestria videas. Haud procul Metis, prope Pagum *Tovy*, in Mosella antiqui Aquæ ductus sunt Vestigia. In hoc Itinere Pagus est *Jo- sey* vulgo dictus inter montium radices & *Mosellam*, ubi quantumque est inter montes utrosque, qui ripas ambiunt, di- stantia, Aquæ ductum antiquitus fuisse, indicant ejusdem, quæ adhuc exstant, reliquie. Arcuum adhuc restant multi, suntque ex albo Lapide in laterum formam dissecto : & nonnulli quoque ejusdem operis in adversa ripa cernuntur. Incole adseriebant in eodem loco fontem hodieque esse, quamvis hos Arcus (solita inscitia) Ponti inservisse putantes, & ab hoc Pa- go in montis ipsius jugo minores alios Arcus fuisse dicebant, qui versus urbem Metensem, quæ uno hinc distat milliari, excu- rrisse viderentur. Altitudo juxta ripam pedum est circiter **lx** : unde conjicere est, quantæ totius operis moles fuerit, quantæque altitudo Arcuum, qui in ipso erant Fluminis alveo, quorum hodie nihil superest. Referebant iidem Incola, superiorem Ar- cuum partem planam omnino esse cemento rubei coloris insculptam & in ejus medio Domunculam non ita multis abhinc annis adhuc fuisse, ab utraque parte patentem, quam nos partem Tecti fuisse, quæ Tubium tegetes suspicabamur. Mediomatri- cum Urbem, quæ olim Imperialis erat Henricum **II** Galliarum Regem in suam potestatem redegit, supra diximus. Præfider Urbis Senatui missus ab Rege Magistratus. Tribunal autem Mediomatricis urbis tres habet Episcopatus, sub Metropoli Trevirensi *Metensem*, *Tullensem*, *Vindunensem*, sic ab Locis nuncupatos, in quibus singulis sedes.

K k ij

Hæc pro

Regio.
Unde dicta.

Burgundia Du-
catus.
Situs.
Soli fertilitas.
Imperium majorem.

Urbes.

Hæc pro Methodi ratione de Lotaringia sint satis; succedit Burgundiæ Ducatus sive Inferior Burgundia. *Burgundia* nomen a *Burgundionibus*; qui Germaniæ Populi, ex Vandalorum orti sanguine, dictique a *Burgis*, i. præfidiariorum castris ab Almannis (in horum enim Agris violenter in Capellatio, ubi hodie Palatini Comitum Ditione, confederant) exturbati, sub Theodosio Arcadii Filio, Juniore, expulsi late Sequanis Eduisque, hanc Veteris Galliæ partem cum Nuithonibus (quorum Tacitus meminit) occuparunt. Petrus Sancto-Julianus *Burgundia* Etymon ab Loco quodam diducit, qui vulgo *Burg-ogne* in Agro Langrensi. Olim *Regnum*, circa annum *CIXXXIV*, bipartitum in *Ducatum & Comitatum* abiit: quorum ille, versus Occidentem, *Burgundia Inferior & Regia*; hic, ad Orientem, *Superior & Imperatoria*. De *Ducatu* hac descriptione mihi agitur: De *Comitatu* Descriptione proxima dicitur. *Ducatum* cingunt, qua Oriens est, Rhodano interfluente, Sabaudia & Burgundiæ Comitatus; qua Meridies, Lugdunense Territorium; ad Occasum lætissimi Nevernesium Borboniorumque occurrunt agri; ad Septentrionem Campania se offert. Hujus ager planus & soli fertilitate nulli cedens, hic enim certat cum Cerere Bacchus. *Richardus* Comes Augustodunensis vir strenuus, & in re bellica exercitatisimus totius Burgundiæ, cis Ararim Dux institutus fuit a Francorum Rege Odone, qui præfuit Ducatu Burgundiæ annis *XXXII*. Hic Burgundiam *Rudolfi* Filio reliquit, qui & in Regem Francorum fuit electus, ac successorem habuit in Ducatu, *Hugonem Nigrum* Fratrem. Huic *Odo* Frater aut Filius (utriusque enim sententiæ autores reperio) successit. Quem sequutus *Henricus* Frater. Quo sine liberis defuncto: *Robertus* Francorum Rex, Ducatum Burgundiæ ex testamento, ut ajunt, Henrici adeptus est. Huic successit Filius *Robertus*, Roberto *Hugo* ex Henrico Filio Nepos. Hunc sequutus est *Otho*, hunc *Hugo II*. Hugonem *II*, *Odo* Filius. Quem ordine sequuti sunt *Odo III*, *Hugo IIII*, *Robertus III*, *Hugo V*, *Endo*, *Philippus*. Quem sine liberis defunctum sequutus est *Joannes* Francorum Rex, cui successit Filius *Philippus* cognomento *Audax* a Patre Ducatu Burgundiæ donatus. Patri Philippo successit *Joannes* cognomento Intrepidus, atque huic *Philippus Bonus* seu *Mutis* Filius. Atque huic *Carolus* ob plurima bella quæ gessit, *Bellatoris* cognomen sortitus. Post cujus obitum hanc omnem ditionem occupavit *Ludovicus XI*. Metropolis Ducatus *Divio*, *Divionum* Gregorio Taronensi, Gallis *Dijon*. *Divionis* Conditor habetur vulgo, nobis potius Restaurator, Pomæriique Productor, Aurelianus Imperator. Nomen ab *Divis*, quis plurimus ibi fuit cultus, impositum putatur. Hac Urbe nihil in Burgundia pulcrius. Sitæ est in planitie amœnissima, duobus Fluminibus *Suzione & Oseara* (*Suson & l'Ouche* vernacule) utrimque muros adluentibus: Ille quidem periculosis Exundationibus Urbem intellatare consuevit; hic pisculentus admodum alveo fluit quietiore, Rerum multarum usum subministrare solitus. Muri ad justam propugnandi magnitudinem in altum sunt educti: Turribus Propugnaculisque nuper extructis muniti. Iustitiæ ibi est Tribunal & Parlamenti Sedes: unde veluti ex Sinu, patriæ Jura petuntur. Qui in *Majorem* hujus

BVRGVNDIÆ DVCATVS.

264

hujus Opidi legitur, non tam Honorem quam Onus suscipere, vel invitus & renitens, cogitur, Iulque iurandum præstare in Templo D. Virginis, præeunte verba Procuratore Regio, se Regi fidelem futurum, defensurumque sua Civitati Iura, Libertates & Privilegia, adversus quoscumque, Regem etiam, quoties flagitat necessitas. In vicinis Vrbi Montibus optima crescunt Vina. Episcopales porro Vrbes sunt *Augustodunum* & *Caballinum*: sua utrumque suspiciendum antiquitate. Priori nomen *Augustoduni* natum ab Augusto (Octaviano, an quo alio, non valde laborandum: nam qui ab *Auge*, Apollinis Coniuge derivant Fabulas narrant) qui dirutum bello, quod Cæsar contra Gallias gessit, restauravit. Hodie *Ausum* dicitur Vrbs quondam amplissima, sed multum de pristina gloria amisit. Visuntur hic etiamnum magnæ Theatri ruinæ, itemque Aqueductuum, Columnarum, Pyramidum: effodiuntur etiam cotidie Numismata antiqua, aliaque antiquæ suppellectilis Monumenta. Est & hodie Templis publicisque structuris conspicua. Adfita est Radicibus Montium, qui vulgo *les Mons de Cinis*, ad fluvium Arrouisium. Hæc de *Augustoduno*: sequitur *Caballinum* vel *Caballionum* *Ednorum*: vulgo *Cballon sur Saone*. Quis condiderit, non constat. Sita est hæc Vrbs ad dextram Araris ripam: Agri uberrimi, Cœlique saluberrimi. Eximie felix, convehendisque secundo Arari Mercimoniis idonea; unde ab Cæsare Comæntui parando, Exercituique qui sæpe in plures distractus erat partes, distribuendo delecta. Hæc *Guinchamni* aliquando regia fuit. Eam Lotarius Ludouici Pii Augusti F. postea incendio totam absumpsit, ut ne vestigium quidem Civitatis apparet. Sed ob loci oportunitatem postea iterum caput exulit, estque hoc tempore Mercimoniis opulenta. Hæc de Metropoli, Urbibusque Episcopalibus: sequuntur nonnulla Ducatus hujus minorum gentium Opida. Inter *Caballinum* & *Matifconem*, medio fere itinere Opidum est, quod vulgo *Tormus*, *Timertium* Spartiano & Antonino. Solo situm est fertilissimo; ab Arari undique cinctum. Colles in Agro Suburbicario Vini generosissimi feraces. Ab utraque etiam Vrbe *Matifconensi* & *Cabillonensi* itineris spatium prope æquali distat *Cysfellum*, Regiæ Ditionis, Opidum, ut Paradinus censet, *Secusianorum*, *Secusiumque* *Amniano* dictum. Situm ad radices Iuræ Montis, multis licet hodie ruinis deformatum, miram præ se ferens antiquitatem. Ab Oriente Montes habet celsos, Amnesque perennes, qui limpidas & potu suaves edunt Aquas, unde Fons saluberrimus ex Topho & vasta Rupe in Opidum longe porrigitur per ligneos tubos. Ab Occasu planities se in Sinum laxissimum pandit. Tertia fere leuca ab Vrbe *Cabillonensi* versus Septentrionem est *Beina*, vulgo *Beaulne*, ad Amnem Adcolis *Bour-soize* dictum. Sunt qui volunt *Bibractem* esse Cæsaris & Strabonis. Aliis alia mens est. Situm est hoc opidum loco uliginoso & quod, ut scribit Paradinus, nullo penè negocio, nulloque ab hostibus discrimine, posset Lacum Vrbi ab primum Lapidem offundere, quo hostes ab se submoveat. Vrbs tota valido Mœnium sepimento circumdata Propugnacula habet, quibus omnium Tormentorum vim queat excipere. *Belenensis* Ager pinguis est, & optimæ notæ. Vites habet toto Terrarum Orbe nominatissimas, & Vino non vulgari nobilissimas. In eodẽ Agro, visitur *Cistertium* ab Cisternis, Odonis Ducis opus stupendum

pendum in vastissimo Nemore extructum. Ejus Cœnobiarcham agnoscunt supra mille octoginta Virorum Cœnobia, ac totidem prope Velatarum ejusdem instituti, quod hinc *Cisterciense* dicunt. *Semurium*, vernacule *Semur*, situm est in mediotallo Territorii, quod vulgo *Auxois*, Opidum non inelegans. Inter Divionem & Belnam itinere medio *Nuthonium* est, vulgo *Nuys*. Opidum hoc semper Gladiorum opificio fuit celeberrimum. Quod Opidum hodie *Avalon*, apud Antoninum *Aballon*, ubi *Legio xvi* dicitur. Quod *Saulieu* vernacule, *Sidolucum* est Antonino, *Legionem* illi *xviii* tribuenti. Quod *Flavigni*, sesquileuca *Semurio* versus Orientem, *Flavia Eduorum* censetur olim dictum. Sunt & alia *Burgundia* Opida Burgique, quis delineandis; brevitati studens, superseco: ut sunt *Aufone*, Arcem habens, *Clavis Ducatus Orientalior*, Arari Mœnia lambente, *Noiers*, *Ravieres*, *Leigne*, *Mombard*, *Chastillon*, *S. Seigne*, *Seloigne*, *Crevant*, *Viteau*, *Verdun*, *Arnay*, *Seure*, *Tonnerre*, *Tronodorum* Antonino. *Burgundia Ducatus* concenseri solent alia tres Urbes Episcopales *Nevers*, *Ausserre*, *Mascon*. Prima dignitate gaudet & honore Ducatus, cujus Ditiō (*Duché de Nivernois*) late patens tribus navigabilibus, Fluvius irrigatur, Icauna, Elavere, Ligeri. Numerantur ibi *xiii* Opida clausa, quorum *Niversium* est Metropolis: iurisdictionem exercens, in *xxx*, ut vocant, Castellaniis. *Noviodunum* Cæsari: Opidum est omni ex parte Mœnibus cinctum firmissimis, Turribusque amplissimis, & Fossis profundissimis probe munitum. Inter præcipua *Ducatus Nivernensis* Opida sunt *Dezisa*, *Decisa* Antonino & *Deceta*: *Clamecyum*, *Douzyum*, *Milimum*, *Angilbertsum*, *Corbignium*, *Fanum D. Leonardi*, *Luzysum*, *Premecy* & alia. *Ausserre* sequitur: *Autissiodorum* Antonino, *Legionem* hic locanti *xxii*. *Autissiodorum* Ammiano, *Evesche d'Auxerre*. Territorium hujus Urbis, vulgo *le Pais d'Auxerrois*, Vno cognomine est nobilitatum. Urbs quæ hodie *Mascon*, Cæsari dicitur *Matiscona*: *Matisco*, Itinerariæ Tabula; *Matisconense Castrum*, Notitiæ Provinciarum Gallia; & Antonino, qui *Legionem* ibi ponit *x*; *Matisco* in Veteri quodam Diplomate, ut notat Philippus Bugnonius, qui hujus Urbis Historiam concinnavit. *Machaon Villa* videtur dici Paulo Diacono in Longobardicis. *Matiscona* est Gregorio Turonensi, & aliis, Caballino, si Situm quis Cultumque & Artes respiciat, simillima. Porrecta jacet ad Ararim, qui Ponte insigni stratus, recto longoque ad Orientem tractu; reliquis Lateribus in Arcus speciem se formantibus. In hac Burgundia ejusque confinibus hi Comitatus *Dijon*, *Austun*, *Tonnerre*, *Chalon sur Saone*, *Mascon*, *S. Martin*, *Nevers*, *Langres*, *Ausserre*, *S. Jangou*, *Charolois*, *Chargni forte Chagni*; *Montbei forte Meuit*, *Auxone*, *Rogemont*, *Mussy*, *Brestemont*, *Sees*, *Mombys*, *Senegnon*, *Gilly*, *Udenion*, *Tirecourt*, *Chevigni*, *Aineville*; *Espirey forte Epriyen*, *Tarvant*, *Brasley forte Brassé*, *Rochefort*, *Ancoirt sive Agincourt*, *Viteau*. Quibus adduntur etiam *Arley*, *Ragny*, *Chaligny*, *Mommartin*, *Langry*, *Beauchamp*, *Couches*. Episcopatus *Augustodunensis* sive *Heduenensis*, *Austun*, & *Matisconensis* *Mascon*, & *Cabilonensis* *Chalon*, & *Lingonensis* *Langres*, subiunt Archiepiscopo Lugdunenli. Flumina habet hic *Ducatus* *Suzionem*, *Oscarum*, *Ararim*, *Icaunam*, *Ligerim*, *Elavere* & alia.

L1

Sequitur

Status Ecclesiasticus.

Burgundiæ Comitatus.

Regia.
Saxa.

Sequitur *Burgundia Comitatus*, sive *Burgundia Superior*, Francis *Franche Comté*, id est *Liber Comitatus*, Provincia namq; plane sub suo est Comite; ab omnibus, ut ajunt, Tributis & Exactionibus libera. Feudum est Imperii, sub protectione Bernensium Helvetiorum. Conregionales illi sunt ad Septentriodum Lotaringia Superiorque Germania; ad Occidentem Burgundiæ Ducatus; qua Oriens est, occurrunt Helvetii; qua Meridies, Allobroges & Segusiani. Longitudo x c, Latitudo lx est milliarium. Regio admodum fertilis, rebus omnibus ad victum necessariis instructa; Agerque Sementi faciendæ, Arboribus feracis, Vinetis Vini laudatissimi sustollendis, Pecori alendo commodissimus. Summa est ubique Tritici, Siliginis, Hordei, Avenæ, Fabarum, Milii, aliorumque Leguminum fertilitas. Arborum haud minor fecunditas. Ager passim præsertim qua umbilicus est & Regionis meditullium, Colles habet præstantissimorum, primaque nobilitatis Vinorum feraces. Apud *Arbois* & *Vadans* Vasa Vinaria sunt adeo magna, ut Domos altitudine videantur æquare. Prope Regiam Veterum Burgundiæ Regum, quæ Accolis hodie *Chambrette au Roy*, ex Terra Gypsum, Materiam Calci similem, effodiunt. Erunt ibidem & in *Dolano Agro* in Magnatum sepulchris Marmor candidi coloris, quod *Alabastrus* Græcis appellatur: & aliud nigerrimum, maculis purpureis variatū. Varii etiam generis videre est ibi Animalia, magnamque Jumentorum & Pecudum copiam. *Gravelles* Equos Gradarios, Canesque ejusdem tractus ferocissimos probant omnes. De Antiquis hujus Burgundiæ Comitibus, Stirpis etiam Imperatoriæ Francicæque, multi multa memorie produnt. Nuperi fuerunt. Comitis & Palatini Burgundici simul cum Ducatus, titulos prius gestavit *Eudo*, cui successit *Philippus* ex *Philippo* Filio Nepos, quo sine liberis defuncto, Rex Francorum *Joannes* Ducatū Burgundiæ Filio *Philippo* qui *Audax* cognominatus fuit dedit; sed *Margareta* *Philippo*, Nepoti ex Sorore *Ioanna* succedens, Comitatum adeptæ est Burgundiæ; Huic successit *Ludovicus Malanus* Filius, Huic *Margareta Malana* Filia, Hanc *Philippus* Burgundiæ Dux cognomento *Audax* uxorem duxit. Huic ordine successere *Joannes* Filius cognomento *Intrepidus*, *Philippus Bonus*, *Carolus Bellicofus*, *Maria* nupta *Maximiliano* Austriæ, *Philippus Austriacus*, *Carolus* v Imperator &c. *Philippus Hispaniarum* Rex, *Philippus* Hispaniarum Monarcha. Comitatus iste in tres Diceceses & Præfecturas, quæ Baillivatus vulgo, Iuri facilius dicundo divisus est: *Superiorem Inferiorem, Dolanam*. Primæ Sedes est *Vesulii*, Secundæ *Polichiani*, Tertiæ *Dola*. *Dola* autem, Arce potens, totius Comitatus est Metropolis, reliquarumque Urbium celeberrima: ad *Dubim* sita fluvium, qui in duo hic brachia scinditur. Putant quidam *Ptolemæo* esse *Διδάρτων* lib. 11 cap. 1 x, *Sequanorum* Urbem. Nihil ibi earum rerum, quæ ad Civitatis splendorem faciunt, desideratur. Forum hic elegantissimum & spatiosum; forma quadrata, Longitudine tamen Latitudinem non nihil superante. In parte Occidentali Prætorium est, cum Carceribus. Primarium Templum, quod pulcherrimum & admirandū operis, *Deiparæ* Virgini est sacratum. Sunt & multæ aliæ inter quas *Vesontio* vulgo *Besançon* urbs Imperialis, olim dicta *Chrysolis*: sita est commode fertilique territorio. *Alduas* fluvius magna ex parte ipsam interfecat, ejusque potiorem partem concludit, reliquam partem ad portam qua *Dolam* itur, fluvius non alluit.

Animalium va-
rietatis.
Imperium majo-
rum.

Nocerethum

BURGUNDIÆ COMITATUS.

267

Lacus.

Flumina.

Ratio admini
strandi.

Nozerethum Noferoy, quod olim a nucibus dictum Nucillum, sed Ludovicus Cabillonensis ab expeditione Hierosolymitana reversus, muris cinxit, ac *Nazerethum* dici voluit. Hic Comes arcem habet, quæ quia plumbo interfecta est, dicitur plumbea. *Salinae*, amplissima Civitas, toto terrarum Orbe celebris; ab falsis denominata Fontibus, Saleque inde igne densari solito; qui candore præstans in finitimas regiones exportatus maximum hujus Comitatus est vectigal. Reliquarum Civitatum descriptiones brevitate gratia omittimus. Lacus habet hæc *Burgundia* ingentes & mirabiles: Inter eos non postremi loci, cui ab *Uraginibus* nomen: mirum Naturæ ludentis opus. Super enim Aqua fit Limus, qui adeo durefcit, ut Continens videatur: super quo tamen Equites Currusque secure non ambulant, sed soli Pedites. Is Cælo pluviolo & nebuloso non-mergit, nisi Serenitas sit futura. Tunc per Foramina brevi tempore auctus totam Columbanam Planiciem rigat. Inter Nozerethum porro & Ripariam alius est Lacus in Bonvalli, Lupis, Parcis & aliis Piscibus abundans, qui septimo quoque anno in aliquot hebdomadas suffugiens & delitescens, iterum emergit. Quæ res in Miraculum exit, Fidemque vincit. Tractus hujus Comitatus Australior Lacubus scater: Videre ibi est qui vernacule *Maletoux* Major Minorque; *Narlay*, profunditatis vix credendæ: *Vernoy*, duo *Chamblesi*, *Froty*, *Ronchault* & alii. Flumina scindunt eam beantque plurimum non pauca: *Dubis*, *Lougnonius*, *Danus*, *Lupus*: *Dubis* totus ad hunc Comitatum pertinet; *Δεβίς*. Ptolemæo, *Alduabis* Casari, si proba sit conjectura Fulvii Ursini; in aliis Codicibus *Alduastubis* & *Alduastalis* vitiose legitur, Vulgo *Donx*. Oritur ex Monte Iura paullo supra Pagum amoenissimum, quique instar Opidi, Motam. *Dubis* porro cepto ab Meridie in Septentrionem cursu; per Pontium Lacum lapsus, nonnullis anfractibus prætergressus Pontarum, Mortuam & Vafum, Fanum petit S. Hippolyti; unde in Occidentem flexus ad Pagum *Chastelat* versus Africam tendens, Vesuntionemque permeans, & facta ad Dosam Insula post multas ambages receptosque Fluvios prope Verdunum Arari commiscetur. Totus etiam Burgundiæ Superioris est *Lougnonius*, vulgo *Langon*. *Danum* evomit ex sinuoso recessu Mons arduus Syrodo, grandi & celeberrimo Pago, incumbens: Sicut & *Lupus* vel *Lupa*, vulgo *Loue*, *Araris* & alia. Quod ad Statum hujus Liberi Comitatus Politicum, quoties Comititia Provincialia sunt agenda, tres Status conveniunt, convocante eos nomine Comitum Principe Arariorum, Nozereti & Atre Dynasta. Sunt autem Nobiles, Ecclesiastici, Urbes Superioris Diocesis Comitum; *Montbelliard*, *Roche* & *Varax*, *Montiviel*, *Thalancy* & *Vaulgrenans*, *Vogey*, *Rey*, *Listenois*. Abbates; *Cressant*, *Charité*, *Bitaine*, *Corneul*, *Tulley*, *Clafont*, *Luxeul*, *Bellewaulx*, *Grace-Dieu*, *Charleu*, *Trium Regum*. Piores: *Vauchuse*, *Lantenans*, *Cusance*, *Marteret*, *Jussy*, *Portus Saosne*, *Montreul ad Sagonam*, *S. Marcelli*. Canonici: *Calemostier*, & alii aliis locis. Urbes; *Grzy*, *Vesoul*, *Montboison*, *Jussy*, *Palma*, *Portus Saone*, *Cremary*, *Mont-Justin*, *Faulcogney*. Domini: *Montmorot* & *S. Loup*, *S. Martin*, *Tandens*, *Villeneuve*, *Rupt*, *Montgevelle*, *Chastillon* & *Belvoje*, *Constandey*, *Monbailion*, *Vellefont*, *Dacey*, *Vgry* & *Chemilly*, *d'Ozelet*: *Cicon*, *Trafves*, *Rainconnières*, *Costebrune*, *Sombornom*, *Valle-sault*, *Bermont*, *d'Avilly*, *Mugnay*, *Vereur*, *Tourvaix*, *Citey*, *Provaichieres*, *Grand-mont*, *Velle Chevreclous*, *Voysey*, *Dampierre*, *Froty*, *Beutal*, *Matey*, *Noironde*, *Tromarey*, *Milley*.

lesey, Maillevencourt, Myon, Bennenge, Vellerot le boz, Clerc, Betoncourt, Mortaillotta, d'Amondans, & de Fraisine, Charviny, Montot, Mons S. Legier, Cuvry, Montereul, Sorans & Lambry: & alii permulti. Inferioris Comitatus sunt Ruffey, & S. Aubin: Baro, Chevreaulx: Abbates, S. Eugendi, Baume, Balerne, Mont S. Marie, Mont-Benoist, Beyllen, Rausieres: Priores, Mainnau, Vaucluse, Bonlieu, Mente, Lonlesaubnier, Arbois, Mote, Syrodi, Vallis supra Polichnum, Mortau. Canonici, S. Mauriti, S. Anatolii, S. Michaelis, Salinis omnes: Arbostensēs, Polichniensis, Nozeretensēs, & aliarum Urbium Locorumque alii. Vrbes: Saline, Arbois, Poligny, Pontarlicn, Nozeret, Castrum Caroli, Monmoroti, Orgelot. Domini: Coulongnia & Andelest, Courlaou & le Pin, S. Amour, Argento, Laubespin, Poupet, S. Sorlin, Darnam & Tramelcy, Borsia, Cressia, Fuigny, Chamberia, Montena, Vecles, Rosait, Maigna, Beau-fort, Nafey, l'Aigle, Courbozon, Vertamboz, Largilla, Moiron, l'Estoil-le, Chasnet, Aresche, Coges, Bar & Fousseaul, d'Auges, Murey, Charvin, Charlin, Chaumes, Breterieres, Fonteney, Cognia, Chauix, Montuet, Vadans, Vilette, les Arbois, Aiglepiere, Chastelvillain, S. Julian, Descrielles, Vernes, Choy, Champagne, Beaulchemin, Villeneuve l'ez Orgelot, Chastrot, Praefectus Arcis de Joux, sive Jura Montis, Vincelle, Vismeaulex & alii multi. Dolanae Dicecesis: Dominus de Gyrey: Longepierre & Rahon, Clervaus. Abbates, Billon, S. Vincentii, S. Pauli Bisuntii, d'Acey. Priores: Loye, Laval, Damparis, Jonhe, Monterot, Mote supra Altam Petram, Faye, Mostier in Secusia. Canonici: Dolani, Bisuntinenses, & alii aliis locis. Vrbes: Dola, Quingium, Ornans, Loya, Rocheford, Vercelle. Domini: Vauldre, Rainnes, Rye, Monfort, Mont-Richard, Fertans, Maillot, Bermont, Cleron, Verchamps, Dossans, Port, Chasteau, Rojlaute, d'Abbas & Marchault, Reculet, Chantrons, Mont-gros-pain, Mutigney, Chassey, Paresey, Choisey, S. Ilye, Faye, Parel, Chemin, Rabus, Champdivers & Raflomieres, Rainche-court, Paintre, Montrambart, Salans, Goussans, Charvrey, Ancier & alii. Nobilitas hujus Comitatus, ut hinc videmus, valde est frequens. Quatuor autem sunt familiae, quae a Burgundiae Regibus & Principibus originem trahere, vel cum iis adfinitatem contraxisse commemorantur: De Vienne, cui, Nobilitatis Epitheton tribuitur: De Vergy, cui Strenuae Titulus datur; De Chalon, quae Opulenta Divitisque nomen obtinet: Arausiorumque Principatus Titulum. De Neuf Chastel, quae Feudis est insignis. Ceterum appellationes omnes ex tribus Dicecesibus, sive Ballivatibus Dolam ad Supremum Comitatus hujus Parlamentum, referuntur. Et ad Statum Ecclesiasticum quod attinet, Archiepiscopus Bisuntinus, cui subsunt tres Episcopi, Basiliensis in Germania & Helvetia, Lausaneensis & Bellicensis, in Sabaudia, Ecclesiasticae administrationis est caput, Princepsque Imperii. Membra hic sunt Imperii & Quinti Circuli, Archiepiscopus Bisuntinus, & Vrbs Besançon, Civitas Imperialis libera, olim maximum maximae Sequanorum Provinciae Opidum, & ejus Praefidis fixa sedes. Decimus Imperii Circulus dicitur Burgundicus, quod a domo Burgundica sit institutus: complectitur praecipuos Belgii Principes, qui sunt Dux Burgundia, H. Bergen & Waslehem, Comes Egmond & Iselstein, Comes Horne, Comes Nassau in Breda, Comes Bergen.

Lugdunensis Tractus, vulgo Lyonnais.

270

Nomina.
Sua.

Urbs Lugdunū.

Lugdunensium *Civitas*, ut in Notitia Provinciarum dicitur, *l'Archevesché de Lyon, le Pais & Seneschauce de Lyonnais*, Limites scribuntur ad Septentrionem Bressia; ad Orientem Sabaudia: qua Meridiem spectat, Delphinatus est cum Languedokia; qua Occidentem, Forenses jacent & Arverni. Sua hic olim habuerunt Domicilia *Segusiis* Plin. *Σεγυσιασιν* Ptol. *Σεγυσιασιν* Strab. Secusiani, vel, ut alii scribunt Sebustiani Cæs. Hodie *le Pais & Seneschauce de Lyonnais*. Caput hujus Tractus ad confluentem cum Rhodano, *Lugdunum* est. Sic amplissimam, ornatissimam, florentissimam Urbem nominant Tacitus, Plinius, Antoninus; & qui Latinorum Scriptorum non? *Λύγδωνον* Straboni, Ptol. aliisque Græcis: *Λύγδωνος* Stephano. Vetus nomen hodie, sed contractius, servat. Ludunt enim, qui in vulgata appellatione *Lyon, Leonem Gallicum* querunt. Nomen derivant quidam ab *Lugere*, quod illi proprium fuit post fatale Incendium; de quo post: nonnulli ab *Lucere*, quod in Monte, tanquam Specula, longe lateque Luceret: alii ab *Lugdo* Celtarum Rege. Maccis & Bucconibus sua linquenda. Vetus Itinerarium a Burdigala Hierosolymas usque, quod Pithæo debemus, in fine *Lugdunum Desideratum Montem* interpretatur, Idiomaticè proculdubio Veterum Gallorum: cujus penitiora scrutati sunt qui deducunt ab Voce *Luck*, quæ Hodieque Gallis Belgis, Germaniæque Inferioris Populis pro *Fortuna* in usu, ut *Lugdunum* fuerit, *Fortune* quasi dicitur *Mons*. Ericus Monachus lib. iv de Vita S. Germani in *Lugduno* dictionem *Lucht*, quæ Gallorum Belgarum Lingua *Lucem* sonat, agnoscere videtur:

Lugduno celebrant Gallorum *famine* nomen

Impositum quondam, quod su *Mons Lucidus*. —

Dunum sane antiquis Gallis *Montem* esse, constat. *Montis Lugdunensis* etiam meminit Petrus Arvernus Clauisensis Abbas lib. i v Epist. i i: *At postquam de Vvavensium colle ad Lugdunensem Montem divina Dispositio te transfudit*. Sic Seneca in Ludo Claudii:

Vidi duobus imminens Fluvius Jugum.

Montem hunc Adcolis crassiores caussari Aërem innuit apud Sidonium lib. i Epist. i i x Candidianus: *Notulas ergo mihi meorum Lugdunensium exprobras, & diem quæreris nobis matutina caligine obstructum vix meridiem ferre referari? Et tu ista hæc mihi Cæsenatis furni potius, quam Opidi Verna deblteras?* Sic etiam apud Strabo. *Λύγδωνον ἐκτισμένον ἐπὶ λόφῳ*. Quis Urbis conditor, incertum. Amplificavit & ex Monte, qui primo habitatus, in planiora Loca pomerium produxit L. Munatius Plancus; *Colonia* in eam Augusti principatu ducta; anno Urbis 1000. *Colonia* nominant Tacitus lib. i Historiar. & Plinius lib. i v cap. x i i x Natur. Histor. In vetere quadam Inscriptione Legitur COLAVG.LVG. Ab eo tempore semper cum primis Galliarum Urbibus censei solita, dignaque habita, quæ cum Vicinis Immunitate gauderet. Nam *Segusianos Liberos* vocat Plinius lib. i v cap. x i i x, & *Lugdunenses Gallos cum Viemenses Juris Italici* facit Paullus I. C. lib. L. Digestor. Tit. x v. cap. ult. Digna item, ex qua totius Galliæ Itinera ab Agrippa distinguuntur; cui Ius Monetæ cudendæ tribueretur; in qua Gallorum omnium Tributa & Vestigalia colligerentur. Digna denique, ubi *Templum* ad Confluentes Ararim & Rhodanum ab omnibus Galliæ Civitatibus in Honorem Augusti cum formidanda illa inepis Scriptoribus

LUGDVNENSIS TRACTVS.

272

Scriptoribus *Ara* exstrueretur. De Templo sane Strabo lib. IV: Τὸ πῖ ἱερὸν τὸ ἀναδεδειγμένον ἐστὶ πάντων κοινῆ τῶν Παλαιῶν Καίσαρα τῷ Σεβαστῷ, πρὸ πάντων ἰδρῶν) πίλεως, ἐπὶ τῇ συμβολῇ τῶν ποταμῶν. Ex his *Templum* inquit *Paradinus* de Antiquo *Burgundia* Statu, *concreta* est illa *Summi Templi* *structura*: *que* *Joannis Burgundia* *quondam* *Regis Opus* dicitur, ut ex antiquis *marmorum ruderibus* *Saxonumque* *Inscriptionibus* *conspicere* *licet*. *Ara* *varii* *Scriptoribus* *nota*. *Augusto* *dedicatam*, *Iulo* *Antonio* *Africano* & *Q. Fabio* *Maximo* *Coff.* *anno* *ab* *V. C.* *1300* *XLIV*, *memoria* *prodit* *Suetonius* *in* *Claudio* *cap.* *11*. Sic ad ea tempora *Epitome* *Livii* *lib.* *cxxxvii*. *Ara* *Cofei* *ad* *confluentem* *Araris* & *Rhodani* *dedicata*. Ad eam *vivente* *adhuc* *Augusto*, ut *Scribit* *Dio* *sub* *finem* *lib.* *119*, *Ludi* *celebrabantur*; *addens* *eos* *sua* *quoque* *ætate* *permanfisse*. *Caligulam* *Certamen* *ibi* *quoque* *institisse*. *Græcæ* *Latinaeque* *facundia*, *scribit* *idem* *Suetonius* *in* *ejus* *vita* *cap.* *xx*. *Quo* *certamine*, *inquit* *pergens*, *ferus* *Victoribus* *præmia* *Victos* *contulisse*, *eorundem* & *Laudes* *componere* *coactos*; *eos* *autem*, *qui* *maxime* *displicuissent*, *Scripta* *sua* *spongia* *Lingua* *ve* *deletere* *jussos*, *nisi* *serulis* *objurgari*, *aut* *Flumine* *proximo* *mergi* *maluissent*. *Respicit* *eo* *Iuvenalis*:

Palleat *ut* *nudis* *pressit* *qui* *calcibus* *anguem*:
Aut *Lugdunensem* *Rhetor* *dicitur* *ad* *Aram*.

De hac *Ara* *Strabo* *meminit*, *ejusque* *Sacerdotem* *edit* *Inscriptio*, *quæ* *in* *ipsa* *Vrbe* *ad* *Murum* *Templi* *vetustissimi* *Divi* *Petri*:

IOVI. O. M.
Q. ADGINNIUS. URBICI
FIL. MARTINUS. SEQ.
SACERDOS. ROMÆ. ET. AUG.
AD. ARAM. AD. CONFLVENTES
ARARIS. ET. RHODANI
FLAMEN. II. VIR. IN CIVITATE
SEQUANORUM.

Opera publica.

Quid jam dicam de reliquis, quas ibi & nunc est legere, *Inscriptionibus*? Superat omnes *Tabula ærea*, que *Claudii* *Imperatoris* *Orationem* *continet* *super* *Civitate* *Gallis* *danda*. *Legitur* *cum* *apud* *alios*, *tum* *accuratissime* *descripta* *apud* *Iustum* *Lipsum*, & *in* *Commentario* *ad* *x* *I* *Analia* *Taciti*, & *in* *Auctario*, *Thefauro* *Inscriptionum* *Martini* *Smetii* *adposito*. *Priscam* *ejus* *magnificentiam* *testantur* *palsum* *Templorum*, *Arcuum* *Triumphalium*,

phalium, Aqueductum, & alia Antiquitatis Monumenta. Fov Veneris memoriam servari ajunt in Forviere. Ab ea Vrbe nobilissima Gallia Pars in quinque distincta quondam est *Lugdunenses* I, II, III, IV, V; uti in Notitia Provinciarum Gallia, est videre. Igne Fatali miserandum in modum suo tempore exustam conqueritur; Clademque inde acceptam deplorat epistola ad Lucilium x c i i Seneca. Accidit centesimo anno ab Colonia deducta, eodem Seneca observante. Solatium isti calamitati adhibitum ab Nerone, septimo post Incendium anno. Legendus Tacitus lib. xvi Annal. Quum ejus Mœnibus se continuisset Albini exercitus, ab Imperatore Severo obsessa, brevi post capta, direpta, iterumque incensa fuit: uti refert Herodian. lib. III. *Lugdunum* Philippus Pulcher Francorum Rex Pontificis jussu Ditioni suae adjecit, scribente in Annalib. Papirio Massonio. Vrbs hæc hodie amœno commodoque sita loco; natura fere inexpugnabilis; ab una parte duobus munita Collibus iisque fructiferis, ab altera totidem beata Fluvii, Arari, Rhodanoque; Templorum Edificiorumque, cum publicorum, tum privatorum magnificentia superbiens; opibus & mercatura supra modum florens: ut celeberrimum facile sit hodie totius Gallia Emporium, Regniq; Cor & Clavis instar, qua Aditus recluduntur in Italiam, Germaniam, aliasque Provincias: confluentibus eo ad publicas Nundinas solenniter, & ex condito quasi, quater singulis annis undique variarum Gentium Mercatoribus. Regnante Carolo Ix, quum tota arderet Bellis Civilibus Gallia, Arcem futuris motibus averruncandis, invita satis, accepit: Sedes est cum Archiepiscopalis, cujus Præsules Belleforestius recenset c i i, quique Primates se gerunt Cleri Gallicani; tum Præsidialis & antiquus Seneschallatus, cui subsunt Territoria *Lugdunense, Forense, Matisconense & Bellojolezium*; quæ postea nonnihil mutata. *Ecclesiam Lugdunensem* Bernardus Abbas Clarevallensis hoc celebrat Elogio: *Intus Ecclesias Gallia constat profecto Lugdunensem anteire, sicut dignitate Sedis, sic honestis Studiis & Laudabilibus Institutis. Ubi enim aequè viguit Disciplina Censura? Morum Gravitas? Maturitas Consiliorum? Auctoritatis Ponsus? Antiquitatis Insigne? Præsertim in Officiis Ecclesiasticis haud facile unquam visa est repentinis Novitatibus acquiescere, nec se aliquando juvenilis passa est decolorari Levitate.* Atque hæc de Tractu Lugdunensi dicta sufficiant: ad Helvetiam transeo.

M m

Lugdunensi

Helvetia, cum finitimis Regionibus Fœderatis.

Regio.
Nomina.
Unde deducta.

Situs.

Solis fertilitas.

Animalium va-
rietates.

Lugdunensi Tractui succedit apud Mercatorem ea Regio quam Romani *Helvetiam* vocarunt. Eam aut magnam ejus partem hodie vocant *Suiciam* aut *Sutiam*, a *Vitis* Saxoniae populis, quos ob violatam sæpius fidem, sedibus suis ejectos Carolus Magnus in Alpes conjecit, quemadmodum & Nordalbingorum aliquot millia in Flandriam ac Brabantiam transtulit. Vel a Suecis qui tempore Sigberti Regis à Suecia in Helvetiam commigrarunt, sive inundationibus aquarum, sive numerofo Incolarum cœtu sedibus suis exclusi: vel denique a *Suisio* pago: vulgo *Switscher Land*. Dicitur & *Consideratorum terra*, vernacule *Eydgnoſchaft*, a fœdere quo inter se Helvetii juncti sunt. Hi Eutropio aliquando *Quadi* dicti fuerunt. *Helvetia* porro inter montem Iuram, Lacum Lemanium, Italiam & Rhenum sita est; Habetque ad Orientem Solis Tirolensem Comitatum, ad Aultrum Alpes Cottias, Lombardiam, Mediolanensem Ducatum & tractum Pedemontanum: ad Occasum Sabaudiam & Burgundiam: ad Septentrionem Rhenum. Patent autem Helvetiorum fines in longitudinem cccxl. millia passuum, ut ait Cæsar lib. 1. de bello Gall. quod & hodie verum est. At in latitudinem tantum lxxx. quam Cæsar aliquanto majorem facit. Regio omnis salubri fruitur Aère: ac licet celsis præruptisque Montibus aspera sit, ita tamen mitescere cœpit Incolarum indefesso labore, industria ac cultura, ut nulla parte stertilis sit: quin ad vitam sustentandam producat non solum necessaria, sed & ea quæ delitiis ac luxui inserviunt. Frumentum abunde profert, quanquam plerique in locis, nisi gleba exusta fuerit sementem frustra projeceris: verum huic incommodo Agricolarum labor ac industria occurrit. Vinum multa loca adeo generosum gignunt, ut Rhenense longe superet, & sapore & virtute. Huc accedunt pinguisima prata, in quibus tum greges, tum armenta magno numero pascuntur, ex quibus incolæ magnum percipiunt emolumentum. Ferarum etiam magnam multitudinem alit passim Regio, ut sunt Ursi, Cervi, Damæ, Capreoli, Ibices, Lynces, Apri, & aliæ, unde Incolis frequens venatio nec defunt Aves, quarum captura hic admodum felix. *Helvetia* Anarcha est, & libera, neque ulli principi subiecta, ex quo partim civilibus discordiis, partim inclementioribus & injustioribus imperiis illorū qui pro Imperatoribus ea loca administrarunt Helvetii incitati, quibus accessit *Ubers* Nobilitatis, fœdere inito jugum excussere, atque in libertatem sese asserere. Initium confederationis fecerunt, Uri, Silvani, Suitenses, in horum Opido. Exemplo invitata paullo post urbes reliquæ, cum irritare eas ac laceſcere potentes vicini non desinerent, idem fecerunt, & inita cum prioribus atque inter se societate, eaque archaisimis fœderum legibus devincta, potentiam confecerunt vicinis facile parem, quæ victoriis & sociorum accessione adaucta, tandem etiam formidabilis iisdem evasit. Ager Helveticus in quatuor partes finditur quas ipsi *Gow* vocant, voce Germanica, quæ Regionem vel Pagum significat: suntque hæc: *Zaichgow*, *Wistspurgow*, *Argow* & *Turgow*, Respublica vero Helvetiæ tribus constat partibus. Prima pars sunt 13 *Pagi*, quos Itali *Cantones*, Ori Germani vocant. Hi soli hoc juris habent præ aliis fœderatis, quod de omnibus ad communem Remp. Helvetiorum pertinentibus in publicis Cœventibus deliberant, & suffragia ferunt, omniūq. totius civitatis comodorum & incommodorum participes sunt: Præfecturas quas simul acquirierint, pari jure administrant, & reliquæ prædite publice

HELVE TIA.

376

publice ex æquo participes sunt : videlicet *Tigurum*, & accessit Fœderi trium Pagorū anno Dom. c19 ccc17, *Berna* fœderi Helvetico juncta est anno c19 ccc17. *Lucerna* anno c19 cccxxx11 perpetuo fœdere tribus primis Pagis juncta est. *Uria*, *Uren* : *Suitia*, *Switz* : *Under-Walden* hæc primæ inter se fœdus constituerunt anno c19 ccc117. *Tugium*, *Zug* anno c19 ccc111 lex Pagis accessit. *Glarona* simul cum *Tugio* idem fœdus iniit. *Basilea* anno c19 151 se decem Pagis fœdere junxit. *Friburgum*, *Salodorum* simul anno c19 ccc111 in numerum Pagorum communi consensu receptæ sunt, & sic Civitas Helvetica x Pagis constitit. *Schaffhausen* anno c19 151 in numerum Pagorum recepta, cum xi pepigit. *Abbatiscella* anno c19 151 in numerum Pagorum recepta est. Hujus Pagi ager in 12 partes sive ordines divisus est, quas ibi *Roden* vocant, quarum sex conjunctæ Pago, *interiores* dicuntur ; reliquæ *exteriores*. Deliguntur autem è singulis partibus Senatores æquali numero xii qui toti regioni consulant, & fiunt in univ. cxi v Senatores. Secunda pars sunt fœderati, *Abbas* & *Opidum S. Galli* fœdere junctum 1v Pagis Helvetiorum anno c19 ccc17. Et post anno c19 ccc17 cum vi Pagis *Tiguro*, *Berna*, *Lucerna*, *Suitia*, *Tugio* & *Glarona* in perpetuum. *Rhetorum Populus Grapondæ* cum vii veteribus Pagis æternum fœdus pepigit anno c19 cccxcvii. *Curienfis* vero, quorum societas *Domus Dei* vocatur, anno c19 cccxc117. Tertia societas quæ *Decem Judiciorum* vocatur cum Helvetiis non pepigit, sed quia 11 prioribus, æterno fœdere cohaeret, etiam Helvetiis amicitiam & societatem fidam præstat. *Sedunum* cum *Valesia* tota fœdus æternum iniit cum Bernatibus, anno c19 ccc177. Et post cum Religionis controversia orta esset, *Hadrianus* Episcopus *Sedunensis*, & septem *Decumæ Valesianorum* fœdus fecere, anno c19 153111, *Friburgi* cum vii Pagis Helvetiæ *Lucerna*, *Uria*, *Suitia*, *Vnderwaldia*, *Tugio*, *Friburgo*, *Salodoro* ex integro Romanæ Ecclesiæ adherentibus. *Rotweil* primo fœdus iniit cum Helvetiis, anno c19 ccc17111 in annos xv, quod aliquoties renovatum, anno demum c19 1517 perpetuo sancitum est. *Mulhusen* anno c19 ccc17117 Helvetiis fœdere juncta est. *Bienna Biel* Bernatibus se fœdere junxit annis 1303, 1306, 1352, ac 1367 arctissime. *Geneva* jus Civitatis cum Bernatibus pepigit, idque arctius firmavit, anno c19 153111, nondum tamen communi Pagorum Civitati inserta est. Tertia sunt Præfecturæ armis, aut spontanea deditione conquestæ : *Turgea*, *Turgow* anno c19 ccc17 in potestatem Helvetiorum redacta, cui vii vetustiores Pagi imperant. *Aquensis Baden* subjugata anno c19 ccc17, cui 117 primi Pagi imperant. *Rhegusti* anno c19 ccc17 conquesta a Pagis vii primis & xii regitur. *Sarionetum*, *Sarnogant* anno c19 ccc17 a Georgio Comite *Werdenbergensi*, vii primis Pagis venditum, a quibus & regitur. *Libera Provincia* capta anno c19 ccc17, vii veterum Pagorum Imperium agnoscunt *Lugano*, *Lucarno*, *Mendresium*, *Vallis Madia* : hæc 1v Præfecturæ ex dono Maximiliani Stortia Ducis *Mediolanensis*, anno c19 15111 in Helvetiorum potestatem pervenere ; His omnes Pagi præstant, excepta *Abbatiscella*. *Bilzoniem*, *Belluzona* : hujus Imperium 117 primis Pagis confirmatum est, anno c19 15111. *Valesia* quæ etiam hæc Tabula continetur, complectitur tres populos, & tria fœdera. Duo priores sunt *Viberi* & *Sedoni*, qui uno nomine *Liberi Valesii Superiores* dicuntur, & in vii *Conventus* quos *Decumæ* vel *Desenas* vocant, divisi sunt.

Veragi

Vesagri, qui & *Valesiani Inferiores*, Superiorum Imperio parent. Omnium tamen Princeps est *Episcopus Seldunensis*, qui summam, tam in Ecclesiasticis, quam in Civilibus rebus Authoritatem obtinet & Comes atque Praefectus *Valesiae* nominatur. Comitatum hic invenio *Werdenberg* & *Baronatum Sax.* Lacuum amplissimum *Lacus*. Rivarius *Walenzee*: *Neoburgensis*, *Nuwenburger Zee*: & omnium maximus *Aronius*, *der Bodenzee*, quem *Solinus* & *Plinius Brigantium*, *Ammianus Marcellinus Brigantium* vocat, a *Brigantio* vetustissimo *Opidulo*. Longitudo ejus est xxiv millium passuum, latitudo minimum xi . *Ammiani* verba, quia luculentam *Topographiam* *Lacus* & *Rheni* *cataractarum* continent, adscripsimus. Inter montium celsorum anfractus impulsu immensi *Rhenus* extenditur, qui penes *Aleontios* in deciduas *cataractas* inclinatione pernici ut *Nilus* funditur, torrens ab ortu protinus primogenio, copius aquarum propriis irruiit, cursu simplici: tanquam adjutus nivibus liquatis & solutis alta divortia riparum abradens *Lacus* irradit rotundum & vastum, quem *Brigantium* accola *Rhetus* appellat; horrore squalentium silvarum inaccessum efficit, nisi qua vera in *Alamonia* virtus & sobria vita composuit locum *Barbaris*, & natura locorum, & caeli inclementia refragante. Hanc ergo paludem spumosis sternendo verticibus amnis irrumpens & undarum quietem permeans, mediam velut funali, libramento interfecat, & tanquam elementum perpetua discordia separatum, nec aucto nec imminuto agmine quod intulit, vocabulo & viribus absolvitur integris. Quodque est impendium mirum, nec stagnum aquarum rapido cursu movetur, nec limosa sub colluvie cadatur propeans flumen, & confusum misceri non potest corpus: quod visum agi ipse doceret aspectus, nulla vi credebatur posse discerni. Flumina vero *Helvetiam* rigantia sunt *Rhenus*, *Rhodanus*, *Adua*, *Ticinus*, *Limagus*, *Byrsa*, *Langarus*, *Sara*, *Taurus* vulgo *Dur*, *Anus*, *Arola*, aliaque permulta. Montes hic enumerare vix opus est, cum notiores sint per Orbem *Rhetici* montes quam ut quisquam eorum nomina desideret. Verum ne hic quoque defuisse videar, prodam saltem aliquot. Summae *Alpes* nunc *Gothardi Mons* dicitur, hunc sequuntur *Peninae Alpes*: apud *Salassos* *Cottiae Alpes* & *Silvius* mons sunt. Dein *Montes S. Bernardi* major & minor. *Graiae Alpes* *Lepontiorum* sunt: *Adulas Mons* *Germanis der Vogel*, *Misauco* attingit. *Juliae Alpes* ac *Permurna* mons in *Engadinorum* ora sunt. Hinc *Valarius* & *Brantius* montes, apud *Vendones*: *Rhetico*, mons in *Rhucantiis* est. *Jurassus* mons, *Lemano* imminet *Lacui*. *Abnoba* montes in *Tulingorum* finibus sunt. Atque haec sunt hujus tractus famosissima juga. Sed de *Alpibus* fufius in *Italia*. *Silvae* sunt innumerae, singulae *Hercyniae* portiones sunt, cujus hic caput est, quamvis varia sibi hinc inde adsciscat nomina, utpote *Silva Brigantina*, *Rhynwaldt*, *Bonwaldt*, ac nonnulla alia. *Helvetiorum* *Respublica* ex *Optimatum* & *Populi* imperio mixta est. Etenim ex his populis quibus tota *Civitas* constat, quidam merè *Democratico* imperio utuntur, ubi totius plebis consilio fere omnia aguntur, veluti in his *Pagis* qui nulla habent *Opida*, uti sunt *Vranii*, *Suitii*, *Vnderwaldii*, *Glaronenses* & *Abbattiscellani*: & par ratio est *Tuginorum*, quamvis hi *Opidum* habeant: alii ab *Optimatis* reguntur, ut omnes *urbes* *Helvetiae* *Tigurum*, *Berna*, *Lucerna* &c. sed cum potestas summa penes *Populum* sit a quo *Magistratus* eliguntur, mixtae sunt haec *respublicae*, & aliae magis *Aristocraticae*, aliae *Populares* sunt.

Zurichgow, & Basiliensis Provincia.

Regio.
Soli fertilitas.

Urbs Tigurinum.

Tugium Pagus.
Situs.

Soli fertilitas.
Imperium majorum.

DE Helvetia generatim dixi, sequuntur Partes. Has Mercator tribus Tabulis sequentibus graphice delineatas exhibet. In prima, Provinciae duae, eae quae vernacule *Zurichgow*, & *Basiliensis*; in secunda *Wislisburgergow*; & in tertia *Argow* proponitur, quarum descriptiones una cum Lacus Lemani Chorographia, ordine dabo. Ad priorem Provinciam quae prima Tabula depingitur quod attinet, ea *Zurichgow* vernacule, *Tigurinus pagus* Caesari dicitur. Solum hujus tractus & potissimum per circuitum *Tiguri* civitatis primariae est valde fecundum, feraxque Vini & Frumenti plurimi. Vinum tamen plerumque est subacerbum, nec potest ob vicinas Alpes ad perfectam pervenire maturitatem. Maturescit autem Vinum, seu potius mitescit a sua austeritate post aliquot annos in penu conservatum. Urbs hujus Provinciae primariae Latinitis *Tigurum*, proximis aliquot seculis *Thuregum*, dicta, vernacule *Zurich*. Vetustissima est Urbs, sita loco ameno ad exitum Lacus magni qui hic desinit, excluditque amnem *Lindmagum* vulgo *Limmat* dictum, quem haud procul Glarona recipit, & dividit Urbem in duas Civitates majorem & minorem, quae tamen tribus conjunguntur amenis pontibus, in quibus frequentes Civium fiunt deambulationes. Forum habet frumentarium amplissimum, in quo ingens Frumenti vis hebdomadatim divenditur. Incredibilem Piscium copiam Lacus Tigurinus huic Urbi suppeditat. Forum annonae illic locuples est, lacus subyectioni idoneus. Etsi autem Tigurum quinto demum loco Helvetico foederi accesserit, nihilo tamen minus propter Urbis celebritatem & potentiam princeps locus omnium consensu illi datus est, quem hodie quoque aucto foedere retinet in Comitibus, Legationibus, aliisque publicis actionibus. Viros illustres & claros multos habuit: *Conradum Pellicanum* linguae Hebraeae, Chaldaeae & Thalmudicae peritissimum: *Theodorum Bibliandrum*; *Conradum Gesnerum* Polyhistora illum *Jeuneau* ac multos alios egregios viros. *Tigurinus* Pagus habet extra urbem Praefecturae *Majores* & *Minores*. *Majores* sunt *x*, *Kyburg* Comitatus: *Groeningensis* Praefectura: *Audelfingen*: *Grisensee*: *Egholm*: *Libera Provincia*: *Regensberg*: *Vadisvillana*, *Wadischwyl*: *Laussa* ad catarractas Rheni, *Lauffen*. *Minores* *xxii*. *Vadurum*, *Winterhur* & *Seima* Opida Tigurinis parent, proprios tamen Magistratus habent, sed Tigurinorum edicta tenentur & in bello illis militant, propriis tamen signis utentes. Adnoscitur huic Provinciae Tugium pagus, *Tugium*, vulgo *Zug*, Opidum, ejusdemque nominis Regio, versus Septentrionem, Suitiam vicinitate attingens in pede pascui, & vitibus confiti Montis lacui piscoso adjacet, cui a Civitate nomen *Lacus Tuginus*, qui Meridiem versus ad Artense Opidum extenditur. Agrum compascuum, Vini Frumentique feracem habet. Ejus cultores *Tugini*, Straboni vero lib. vii *Toygen* dicuntur, qui cum Tigurinis & Cimbris inito foedere, Romanis se opposuere. Consulendi Plutarchus in vita Marii & Eutropius lib. v. Paruit Tugium aliquando nobilibus, postea in Austriorum potestatem pervenit: Hi, bello Helvetico, perpetuo praesidia illic aluere, quae Suiiis & Tigurinos infestabant. Itaque anno M ccc l i i Tigurini cum quatuor aliis pagis expeditionem adversus Tugium susceperunt. Praesidarii, munitionibus Opidi diffidentes, ante adventum Helvetiorum id deseruere, Civis tamen, qui fidem Austrio servare vellent, obsidionem per dies xv sustinuerunt. Tandem deditionem fecere.

ZVRICHGOVIA.

280

fecere, & Helvetius sacramentum dixerunt, hac conditione: si intra præfinitum tempus Dux Austrius eos, exercitu adducto, obsidione liberaret, ab Helvetico sacramento liberi, in ejus obedientiam redire possent. Cum autem vidissent sibi nullam in Austrio spem esse, Helveticum fœderi se junxerunt. *Tugium* Pagus 11 habet partes, & in illis Conventus 14, ex quolibet autem Conventu 1x eliguntur Senatores qui regioni consulant. Opidum ipsum duorum Conventuum loco censetur. Ager vicinus tres Conventus habet, *Montaunum*, *Fallum*, *Egerium*, sive *Aquas Regias*, *Baram* parochiam. Imperant autem *Tugini* Opidani per Præfectos in Vrbe commorantes his locis: *Cham* Opido, *Andrea* vico, *Hunelbergo* *Wacheville*, *Stembuse* pago, *S. Wolfgangi*. Hæc de priore hujus Tabulæ Provincia, sequitur altera, nimirum *Basiliensis*, ab inlyta Vrbe Basilea sic dicta. Dicitur & *Sungovia*, quod nomen a Sequanis deductum esse haud obscura est conjectura, quam etiam Rhenanus approbat, rerum Germanicarum libro tertio. Agrum habet Vini optimi, Frumentique feracissimum; ut etiam vicinis annonæ caritate pressis, succurrere valeant ipsius Incolæ. Sunt & Pecorum pascua lætissima. Hanc Regionem olim, Scudo teste, *Raurici* Ptol; Cæleri *Ruaraci* infederunt, quos refert, Helvetiorum exemplo, omnia sua Opida vicofque, & quicquid ædificiorum habebant, exussisse. *Basilea* inlyta Vrbs hodie Regionis Caput. Hanc nonnulli *Basileam* dictam a Basilisco hic reperto, quorum opinio absurda est, volunt. Alii a *Basileia* Iuliani Imperatoris matre. Rhenanus a trajectu, quem lingua Romanensis, hoc est Gallica *Passum* vocat, ut sit dicta *Basilea*, quasi *Passilea*. Et addit; trajectum hoc loco fuisse verisimile esse, etiam dum stante Augusta, quod hic propter vallem per quam torrens è *Byrsa* ductus fluit, ripa sit humilior, & ob multas causas ad transitum aptissima, apud Augustam autem abrupta. Hanc tamen conjecturam Munsterus rejicit, autoritate Marcellini, qui Civitatem illam Græca voce *Βασιλείων* id est *Regnum*, vocat, quasi *Regnopolim* seu *Regiam* Civitatem. Alluitur hæc Vrbs Rheno, qui eam pene mediam dividit, nisi quod ponte unitur. Habet Vrbs ipsa commoditatem magnam a Rheno, quia ad eam plures sunt navigationes magnique potest adiri oneribus. Passa est ante annos ducentos multos & graves terræ motus. Sed rursus est instaurata, & anno MCCCCLX a Pio Pontifice Academia ornata, quæ omnibus ab eodem donata privilegiis, juribus & immunitatibus, quibus fruuntur Academia Bononiensis, Colonicensis, Heidelbergensis, Erdfordiensis, Lipsensis & Viennensis. Præfecturas habet *Basilea* quæ sunt; *Faren-Sperg* Arx; *Rysfeld* in edito Monte sita; *Wallenburg* Opidum; *Homburgum*; *Munchenstein*; *Ransstein*. *Toggium* Comitatus ubi *Togwyl* opinor est, subest Abbati S. Galli, cum *Toggiani* Cives sint Suitiorum & Glaronensium; *Rapperswyl* Comitatus; *Straßberg* Comitatus opinor, ubi *Straßberg* corrupte scriptum existimo; *Kilchberg* Baronatus. Reliqua *Tugini* Pagi & *Tigurini* habes in Tabula Argow. Abbatia Imperii in hac Tabula, quæ neque in Suevico Circulo, neque in Germania Univerfali monstrantur sunt *Reichenow*, *Schoffhusen*, *Kreutzlinge*, *Pfeffers*, *Pfefficon* opinor. Fluminibus hæc regio rivulisque rigatur pluribus, quos omnes tandem Rhenus recipit. Inter hos *Rhenu*, *Byrsa* & *Wiesâ*. *Byrsa* ex Iura monte per multas convalles Basileam usque devolvitur, plurima secum deferens ligna & lignorum rates. *Wiesâ* vero flu. ab opposita parte a Nigra Silva segregatur, adferunturq; per eum plurimæ trabes ædificiis

Provincia Basiliensis.

Urbs Basilea.
Unde dicta.

Flumina.

ædificiis aptæ, ac deinde in minori Basilea multis inservit officinis. Nam serrantur ejus officio mola versatili arbores in asseres, commolitur Frumentum, acuuntur fabrilia Instrumenta, ducuntur in Bracteas ferreæ Massæ, multisque aliis conducit usibus, præter id quod habet nobiles Pisces, præsertim Trutas. Et quamquam minor est opposito fluvio Byrsa, est tamen eo piscosior; pluribusque inservit officinis, etiam si Byrsa non modica quoque exhibeat ministeria Molitoribus, & Chartariis, qui aliquot insignes habent officinas juxta hunc fluvium aut potius juxta rivulum ab eo segregatum & ad Mœnia usque majoris Basileæ factæ alveo deductum. Sunt & hic *Tolderus*, *Largus*, alique fluvii. Sed de his satis. Restat ut de administratione Reipublicæ harum Provinciarum, pauca subjiciamus. Ex Tribubus omnes qui publicis conciliis interfant, pari numero è singulis deliguntur, tam Tiguri quam Basileæ. Sunt autem præcipuæ autoritatis duo publica Consilia in hisce Urbibus: Majus quando plures nomine totius plebis conveniunt, & id plerumque tantum in gravioribus negotiis & quæ ad totam Rempublicam pertinent convocatur: Minus quod quotidie Rempublicam administrat, & Civium controversias cognoscit. Ac Tigurimajus consilium est ccc hominum, Basileæ cccxlv. Minus consilium Tiguri l hominibus constat, Basileæ lxxv. Etenim è singulis Tribubus duodeni in majus consilium assumuntur, nisi quod Tiguri è Nobilium societate xlix deliguntur. In minus consilium Tiguri singulæ Tribus dant ternos homines, quaternos Basileæ: his accedunt duo Consules in singulis Urbibus publici Concilii Capita; Basileæ præterea totidem Tribuni, quos una cum Consulibus Capita nominant: præterea Tiguri Nobilium societas senos in Minus consilium mittit, cum aliæ Tribus tantum ternos dent, & adhuc sex alii liberis suffragiis cooptantur, ex quibuscumque Tribubus magistratui visum fuerit. Minus Consilium dividitur in veterem & novum: veterem Senatui eos nominant, qui per medium annum munere suo defuncti sunt: hi etsi quoque convocantur cum Senatus habetur, non tamen semper vocantur, & sunt quedam quæ novus Senatus tantum transigit. Basileæ etiam Majus Consilium simili modo dividitur, atque è duodecim Viris Tribuum sex novo & totidem veteri Senatui accensentur. Convenit autem Minus Consilium plerumque ter, nonnumquam etiam quater singulis septimanis. Vtrique Senatui præest Consul, quem *Bürgermeister*, hoc est Civium Magistrum vernacule nominare solent, hunc Majus Consilium eligit. Consulibus potestate proximi sunt Tribuni, hos Tigurini *Oberstemeister*, Basilienses *Zunftmeister* vocant; horum tres sunt Tiguri, duo tantum Basileæ, qui una cum duobus Consulibus quatuor Urbis Capita nominantur. Sed hæc sufficient. Plura qui petet, Iosiam Simlerum adeat copiose ac docte de his differentem, ex quo hæc desumpsimus.

Ratio gubernationis.

N n

Sequitur

Regio.
Nomina & in-
de deducta.
Situs.
Soli fertilitas.
Urbes.

S Equitur apud authorem *Pagus Aventicus*: vulgo *Wiflispurgergow*. Nomen habet ab Opido *Wiflispurg*, quod olim tempore Iulii Cæsaris Helvetiorum Caput erat, & *Aventicum* dicebatur. Regio comprehensa est intra Sabaudia Limites, etiam si pareat Bernatibus & Friburgensibus, sicut & terra ex oppsito & ultra Lacum Bielsenem, sive Neoburgensem sita. Satis ferax est Vini & Frumenti. Cæterum in hac Tabula totus fere *Bernatum pagus* continetur, & *Friburg*. Prioris Vrbs primaria *Berna*. Hæc si annos numeres non admodum vetus est, si situm & cultum, si mores & civilitatem, si leges & instituta, si potentiam ac virtutem respicias, nulli Urbium cedit. De cuius constructione sic legimus. *Berchtoldus Zeringæ Dux* 1 v hujus nominis, construxit suo tempore duo Friburga, id est libera Castella, unum scilicet in *Brisgoia*, & alterum in *Vchtlandia*. Et quo sui subditi, firmiorem & tutiorem in *Vchtlandia* haberent mansionem, deliberavit aliam extruere Civitatem juxta arcem suam, quæ *Nideck* appellabatur, in Peninsula quæ *Saccus* vocabatur, quam tunc *Silva quercina* occupabat. Quodam autem tempore quum idem *Berchtoldus* venationi intenderet dicebat suis: Civitatem quam in hoc oportuno loco condere deliberavimus, nominari volumus vocabulo bestia, quæ nobis primum occurrerit captaque fuerit. Ceperunt autem Urtum, quæ Germani *Bern* vocant. Cumque eo loco, ut diximus, plurimæ crescerent *Quercus*, quo Civitas erat condenda, omnes fere arbores illæ pro domorū structura infumtæ fuere. Unde & operarii vulgo dicebant quum refecarent arbores: *Holz lass dich hauwen gern: die sit maß heissen Berni*. *Arbores sumite ut fecemini libenter: Quomā Civitas ista vocabitur Bern*. Est autē hujus Civitatis Situs veluti in Peninsula, quam facit *Arola* fluvius navigabilis. Nam ad Meridiem Urbis fluit amnis ille in demisso loco ab Occasu in Ortum, ac tunc reflexus petit Occasum ad jactum bombardæ, quanta scilicet est longitudo Civitatis, sicque Amnis est Civitati loco fossæ aqua inundantis, nisi quod ab Occasu ad jactum balistæ fundus Civitatis cohæret continenti, qui Isthmus si perfoderetur haberet *Berna* formam Insulae. Est autem a Meridie & a Septentrione valde profundus prospectus in subjectam decurrentē aquā; ab Ortu lenis est ascensus in summam Civitatis. Adjacens solum omnium rerum est ferax, præterquam Vini, quod haud procul Bernates ex sua terra petunt optimum. Crescit etiam ab uno latere civitatis Vinum, sed neque celebre neque multum. Cæterum *Berchtoldus* 1 v hujus Urbis conditor obiit, antequam civitati colophonem imponeret, ejus operis consummationē relinquens Filio *Berchtoldo* v, & ultimo Duci *Zeringensi*. Hic ex uxore filia Comitum de *Kiburg* duos Filios genuit, quos Nobiles regionis veneno extingui curaverunt, ob id potissimū quod arbitrabantur *Berchtoldo* odio & æmulatione ædificium Civitatis consummasse, quo eos sub jugo servitutis continere posset. Præfecturas *Berna* sub se habet tam Germanicas, quam Gallicas, inter quas *Lausanna* Civitas Episcopalis. Situm habet mirabilem; occupat enim duos oppositos colles & intermediam vallem. Cathedralis ecclesia & Canonicorum ædes tenent collem Septentrionalem, & ex oppposito colle Meridiano patet descensus magnus ad Lacum usque. Forensis vero locus est in convalle. A morte *Caroli* ducis *Burgundia*, redempta a Principibus *Sabaudia* Lau-
fanna

fanna, Cives Laufannenfes interim fingulari familiaritate fuerunt juncti Bernatibus, ufque ad annum M^o XXXVI, quo Laufanna cum omni circumjacente Regione ad dominium Bernatium pervenit. At cives fruuntur interim omnibus fuis privilegiis & juribus, Reliquæ funt, *Germanica* quidem XXXI, quarum IV Suburbanæ, quibus totidem Vrbs figniferi præfunt, & fubeorum fignis, fingulæ Præfecturæ in bellum proficiuntur. *Hafilia Vallis*, *Hafli*: *Underfea* Opidum *Underfeuden*: *Simmia Vallis fuperior*: *Simmia Vallis inferior*; *Fringingen*; *Sana*; *Aelen*; *Thun*; *Louppen*: *Signaw*; *Drachfelwald*; *Emma Fluvii Vallis*; *Brandis*; *Sicomiswald*; *Burgdorff*; *Biereneck*; *Landshuot*; *Arberg*; *Nidow*; *Erlach*; *Bippium*; *Wangen*; *Arwangen*; *Arburg*; *Biberftat*; *Schenckenberg*; *Lentzburg*. Item III Libera Opida in Pago Verbigeno Bernenfium Imperium agnoscunt: *Zoffingen*, *Arw* & *Bruck*: Item Cœnobiorum Præfecturæ IX, quarum VI Civilem quoque Jurisdictionem habent. *Gallica* IIX, quæ funt, *Aventicum Wiflispurg*; *Mundionum*, *Monilden*: *Iverdon*: *Morga*: *Novidunum*, *Nyon*: *Oron*: *Zilia* cum *Vifco* feu *Vrocy*: item tres Cœnobiorum Præfecturæ. Ad alteram hujus Tabulæ partem tranfeo, in qua *Friburgi* Præfecturæ etiam Bernatibus communes a Mercatore recenfentur: quæ funt *Morten*: *Schwarzenburg*; *Granson*: *Chalan* five *Scherlin*. his Bernates & Friburgenfes alternatim per quinquennium Præfectos conftituunt, fic ut Præfecto ex una urbe conftituto, provocaciones ad alteram fiant, & ab eadem rationes Præfecti examinentur. *Friburgum* Opidum apud Nictones fitum in Vchtlandia ad Sanam fluvium, a Berchtoldo IV Zeringenfium Duce paucis ante Bernam annis conditum. Regnante fiquidem Lothario anno Domini MCXXVII *Gulelmus* Vchtlandiæ Comes mortuus eft, ut *Naclerus* fcribit, quo tempore ab Imperatore Lothario Vchtlandia *Conrado* Zeringenfi Principi committitur. Quo mortuo anno M^o CLII, fuccellit ei Filius ejus Dux *Berchtoldus* Zeringenfis ejus nominis IV. Is utrifque *Friburgi*, *Bifgona* & *Vchtlandia* fundamenta pofuit, ut fupra quoque diximus, Anno poft Chriflum natum M^o CLII, non fine privilegiorum ampliffimorum donatione, Quemadmodum & fubfequentes ex ordine Imperatores, utrumque Opidum non minore favore profequuti funt, quam fi Imperii membra effent. Anno deinde Domini MCCXII *Berchtoldo* V Zeringenfium Duce, è vivis fublato, *Friburgum* Vchtlandiæ privilegiis omnibus illatis, ad *Comites Kiburgenfes* devenit. Anno vero Chrifli M^o CCLX *Eberhardus* Comes *Habsburgenfis*, iftius Vrbs habentem tenuit. Is anno Salutis M^o CCLXX Regi *Rudolpho* ab *Habsburg*, peringenti pecunia fuum in hanc Vrbs, jus vendidit. Hinc *Eneas Sylvius*, *Friburgum* nobilem *Auftriæ* domum nuncupat. Incolæ tandè earum mutationum pertali, non fine maxima pecuniarum vi, libertatem ab *Auftriæ* domo redemerunt. Itaque hoc tempore, *Helvetici* juris eft. Ejufcemodi in *Friburgenfi* muro epitaphium invenitur:

Dum bis fexcentis ter fenis jungitur annus,

In Friburg moritur, Berchtoldus Dux Alemannus.

Opidum ipfum mirabilem Situm obtinet, partim enim monti præcipitibus petris fuffulto impofitum eft, partim jacet in valle acclivis Montibus claufa, circumfluitque montem, in imo per defidentem civitatem annis *Sana* mediocris magnitudinis. Prætorium fitum eft in præcipiti rupe, ubi olim *Atx* fuit, a qua temporum fuccella

successu crevit Civitas ipsa, supra & infra. Oppositi montes sustentant moenia, tametsi in Orientali Monte, nullæ fere domus, præter munitiones existant. Quocumque pergis in Civitate, est tibi, vel ascendendum vel descendendum. Ager ejus profert omnia necessaria præter Vinum, quo non nisi importato utitur. Et hæc de hujus Tractus Civitatibus: nunc nonnulla de administratione Reipublicæ harum Urbium addamus. Genus Reipublicæ est in his, quale in iis Urbibus Helvetiæ quæ non sunt distributæ in certas Tribus ex quibus Magistratus pari numero deligantur. In his autem Urbibus summum Magistratum & Caput publici Consilii vocant, *Ein Schuldtbessen*. Vox hæc Germanica in Longobardorum legibus usurpatur, & *Schuldahis* scribitur: videtur autem etymon vocis esse a debito, id enim *Schuld*, & jubendo, quod videlicet *Schuldahis* debitoribus imperet ut creditoribus suis satisfaciât. Iste in hisce urbibus summam auctoritatem & potentiam obtinet. Consilia hic publica etiam duo sunt, Majus & Minus. Majus consilium Bernæ sicut & Tiguri nomen habet ducentorum, quamvis plures sint ducentis. Minus vero consilium Bernæ est hominum xxvi. Senatus eligendi ratio hæc Bernæ servatur: Quatuor Urbis Signiferi ex omni Civium numero viros xvi expertæ fidei & virtutis sibi adjungunt: atque hi xx viri una cum Consule Majorem Senatum deligunt: ac postea etiam Minorem. Consules quorum præcipua dignitas est, ab utroque Consilio communibus suffragiis eliguntur. Friburgi itidem Majus Consilium cc hominum, minus xxvi. Administrantur autem a Minore Senatu Res urbana, ac provocationes subditorum audiuntur, præterquam ex Præfecturis Sabaudicis postremo bello captis. Quæ autem ad totam Rempub. pertinent, maximique sunt momenti, ad ducentos seu Majus Consilium referuntur. Consul qui utrique Consilio præsidet, ab universo populo deligitur. Comites in hac parte, *Nuenburg*, *Nudow*, *Arberg* & *Balm* Baronatus.

N n i j j

In

Ratio gubernandi.

Chorographia, seu descriptio Lacus Lemani & locorum circumjacentium.

Auctore Jacobo Goullartio.

Lacus Lemanus.
Nomina Regionum circa Lacum.

Cœli temperies.

Soli fertilitas.

Animalium varietas.

Urbes.

IN hac Tabula prima fronte *Lacus Lemanus* in confiniis Ducatus Sabaudie, Comitatus Burgundie, Dominatus Helvetie & Episcopatus Valesie conspicitur. Circa Lacum vero nomina Regionum, Prefecturarum, Baronatum, Ditionum, Itinerum, Fluviorum, Montium, Urbium, Pagorum, Castellorum & Castrorum leguntur. Sabaudiam incolunt Populi Cisalpini lingue Gallicæ non imperiti, qui olim *Allobroges* teste Julio Cæsare Commentariorum initio, ab *Allobroge* Galliarum Rege qui florebat anno Mundi circiter 2433 ac postea *Bagaude*, teste præstantissimo Antistite Fauchetio, & tandem *Sabaudi* nuncupati sunt, Gallice *Savoysiens*, Sabaudice *Savoysarde*. Illam Regionem ab anno Domini 1126 Comites, & ab anno Domini 1420 Duces hæcenus rexerunt. Eadem Regio fertur a Legionè latronum primum diuque culta. Verum hodie tuta sunt ibi & secura tempore pacis itinera. De Cœli temperie conqueruntur Incolæ dicentes ut plurimum, ô quam frigus viget! vel, quam æstus ingens est! Et tamen fere nunquam congelatur Lacus nec Rhodanus. Æstus vero non solet ibi esse tam ingens quam in Delphinatu, nec frigus tam vehemens quam in Inferiori Germania, ubi flumina congelari solent. Solum est aratione facile & fertile. Abundat enim Vvis, Triticum, Pisis, Rapis, Caulibus, Fæolis, Melonibus, Porris, Cepis, Fabis & Lentibus: nec non Hordeo, Fœno & Avena, atque aliis Frugibus. Fructus vulgares hi sunt, Nuces, Poma, Pyra varia, Cerasia dulcia & acida, Mora nigra & alba, Castanæ & Amygdalæ, rariores sunt Ficus. Iucunda quoque adest varietas tum cœlestium, tum aquatiliùm, tum terrestrium Animalium. Vandalæ Helvetici Lausannam & vicina loca colentes subditi sunt Illustriss. Dominorum Bernensium ditioni, quorum nomine Prefecti per quinquennium magna cum auctoritate clavem & clavum Rerumpublicarum tenent. Secundum vetusta Chronica, anno Mundi 2790 Lausannæ fundamenta jecit Arpentinus Herculis Centenarius, a quo derivatum est antiquum ejus nomen *Carpentras*, quod mutatum est cum transferretur in montem Civitatis circa tempora Martini Episcopi Lausannensis, anno Domini 593. Urbs *Neviduni*, olim *Benevis* vulgo dicta, ante adventum Julii Cæsaris desolata & diruta, Imperatoris Flavii Vespasiani tempore restaurata fuit a quodam ejus Centenario nomine Nyon. *Cossonex* anno Domini 442 structum est. *Albona* vero anno Domini 456 & sequentibus condita. *Geneva*, civitas equestris, libera & Imperialis, in qua cuditur Moneta alba & nigra satis nota & probata, primum vocata est *Genevra*, ut nonnulli existimant, quoniam Juniperi loco in colle sita est, quem situm ei dedit *Lemamius* (pater Alemannorum seu Germanorum) Priami nepos, Paris filius, anno mundi 2994. Postea vocata est *Aurelia* ab Aureliano Imperatore, quoniam Restaurator fuit ejusdem Civitatis, quæ Heliogabali temporibus funditus combusta fuerat. A Julio Cæsare seu a Latinis vocata est *Geneva*, & a Poëis, metri causa *Gebenna*, nec non a Notariis. A Germanis *Gensf*. A Gallis *Geneve*, cujus anagramma peraptum est *VENGEE*. Etenim multoties ab hostium injuriis & proditorum astutis ce-

litus

LACVS LEMANNVS.

288

litus vindicata est, ac praesertim 12 seu 22 Decembris 1602. *Castellum Morgium*, anno Dom. 1135 ab Imp. Clotario constructum est. *Aquianum*, vulgo *Evian*, a Petro Sabaudia Comitis Amedai fratre & Vicario conditum est anno 1237. Lacus ille Genevensis ex parte Helvetiae in longitudinem xvi, ex parte vero Sabaudiae xii & in latitudinem xv milliarius sese extendit. Portus habet frequentes ad minimum 16. Ex portu Morgiensi & Rotulensi, vulgo *Rolle*, Vinum optimum: ex Portu vero Promontioi, vulgo *Portmentou*, & Neronis, vulgo *Nerry*, magna copia ligni & carbonis Genevam advehitur. *Rhodanus* Lemannum interfluens ab origine sua usque ad introitum Lacus non est patiens navium, neque a ponte Helvetico subarbei Genevensis usque ad proximum Opidum nomine Sessel, quod 7 milliariibus ab urbe distat. Idem fluvius certo loco 5 milliariibus ab urbe distante in Barathrum subterraneum labitur. *Jurasius* Mons tanta est longitudinis, ut ejus Incolae a Germanis olim *Longimani* dicti sint. Nam ex ejus extremis cacuminibus conspiciuntur Tempa Genevae & Basileae, quatuor aut quinque dierum itinere ab invicem distantia. In eo spectatur cum admiratione *Petra pertusa*, quam Sebastianus Munsterus in sua Cosmographia describit: Item *Castellum Puella*, seu *Virginis* a Julio Caesare conditum: Item *S. Claudii Opidum*, quod a Claudis è longinquo nomine Religionis invisitur: Item Fons Niveus aestivo tempore: Item Puteus naturalis instar theatri latus, instar Templi mediocris altus, & instar antri obscurus, perpetuo nive & glacie ac forte Crystallo plenus. Non procul a Lacu Lemano ex parte Sabaudiae conspiciuntur Montes media aestate nive cooperti. Est quidam Mons uno milliari ab Urbe Geneva distans, quem nonnulli non sine horrore conscendunt per gradus arte plus quam humana è rupe scissos, strictos, & fere innumeros. Sunt qui supremo gradui pedem adponentes, identidem a conspectu horrendi praecipitii regressi sunt. Est alius Mons non procul ab Aquiae opido versus Valesiam, de cuius stupendo casu & effectu legatur Historia in Historiis memorabilibus nostri temporis capite Terrae motuum, nuper Gallice in lucem editis, Lutetiae Parisiorum. *Mons S. Sergii* fertilissimus est inter ceteros Chablasi, inter quos alter etiam fertilis. Ceteri nihil nisi ligna seu arbuscula ferunt cum paucis Vaccarum, quae in planitie Montium aestivo tempore saginantur, & lac ubere reddunt. Ceterum quis enumeret casus & res memorabiles in iis tempore belli gestas? Quantum & quam formidabile praecipitium montis Mustruacensis, in quod singulis annis multi Equi onusti ac nonnulli Mercatores praecipites ruunt? De rupibus instar dentium aut ensium acutis acutiori stilo est scribendum aut silendum. De radicibus Aquianensium montium notum est eas ignotas esse, propter altitudinem Lacus, è cuius imo originem trahunt. Silvarum maxima pars pauperibus & divitibus Castaneas suppeditat, Porcis & Suibus glandes, igni ligna vili precio, agricolis curricula & aratoribus aratra. In his locis nullae aut paucae sunt aedificae Sanctorum reliquias venerabiles, propter exulatam Idololatriam. Superfunt quidem Tempa sumtu & artificio magnifica, imprimis Laufannense Marmore nigrescens interius, necnon Genevensis perantiquum albo ferro refulgens, semel atque iterum fulmine ictum, ita ut crux plumbea combusta sit & turris alta demissa; quae ante Caroli Magni adventum exstabat. Adde Templum Viviacense inter Vineas extra urbis moenia locatum, & Morgi-

Portus.
Flumina.

Montes.

Stiva.
Opera publica.

& Morgienſe nuper adornatum. Sed ibi ſimulacra deleta ſunt. Non deſt Genevæ *Orphanotrophium*, nec *Noſocomium*: ſed utrumque includitur *Xenodochio*, in quo habitat Catechiſta & Pædagogus in conſolatione ægrorum & precibus vigilans, quod etiam proprium Medicum & Pharmacopolam habet. Curia Municipalis Genevenſis in qua quotidie viginti quinque prudentes & pii Senatores Reipublicæ cauſa conveniunt, in qua etiam membranæ ſcriptæ cum codicibus aſſervantur, noctu a Civibus iſtis cuſtoditur. Ex una parte Portæ collocata eſt Sedes Iudicii, vulgo *Tribunal*, magnifica. Ex altera parte Portæ præſtat Monumentum notatu digniſſimum de tempore, occaſione & mediis renovati ſtatu. Armamentarium egregie inſtructum præpe Curiam oſtenditur. In eadem Civitate multa ſunt propugnacula eminentia & bombardis munita. Arces multæ ſunt & fuerunt in hac Regione, quarum una *S. Catharina* dicta in qua reposita erant instrumenta bellica ad obſidionem Genevæ parata & illuc adducta anno 1590. Capta eſt a Rege Henrico quarto ejuſque juſſu diruta, anno Domini 1601. Altera quæ oportune in oppoſitum ab iſtis Genevenſibus erecta erat, pacis & parcimonie cauſa in Chaos redacta eſt. Tertia, vulgo *Ripulle* dicta, auxilio Gallicarum cohortium in poteſtatem Genevenſium venit anno 1589 & deſolata eſt, ut & quarta, quæ erat Verſovii quum ab iſdem Genevenſibus capta eſt. Nonnullæ ibi ſunt Turres affabre & ingenioſe erectæ, inter quas una dicitur *Turris Magiſtra*, quæ Genevam ex parte Lacus & Sabaudie defendit: alia dicitur *Turris Inſula*, vel *Cæſaris*, quæ in alta Inſula ſita eſt ad deſenſionem Pontis olim ad Helvetios pertinentis, & ut fertur ab eodem Imperatore conſtructa eſt. Statuta & Leges Reipublicæ Collegiique Genevenſis leguntur in libro impreſſo. Magnus eſt in his locis Nobilium Familiarum numerus. Quod attinet Viros ingenio & artium ſcientiarumve profeſſione celebres, non pauci ſunt qui ſuis ſcriptis Theologicis & Philoſophicis claruere: Petrus Viretus Verbigenenſis, Gulielmus Farellus, Ioannes Calvinus, Antonius Sadeel, Petrus Cevalerius, Nicolaus Colladonus, Cornelius Bertramus, Alberius, Alizetus, Sequierius, Bucanus, qui omnes ſuperiori ſeculo Genevæ, Laufannæ, Morgiis & Albonæ Paſtorum atque Profeſſorum munera diligentiffime diuque obierunt, quibus ſucceſſere in ſcribendo clari Theodorus Beza Veſelius, Simon Goulartius, Silvanertinus, Antonius, Fauius, Ioannes Lacomotus Paſtores, Iacobus Leſcius Senator, Ioannes Deodatus Genevenſis Linguae & Theologiae Sacrae Profeſſor, Iſaacus Caſanbonus Regius Linguae Graecae Profeſſor & Gaſparus Laurentius ejuſdem Linguae Profeſſor. Cæterum Bibliotheca publica Genevæ multis eximiis manuſcriptis ornata eſt. Laufannenſis vero Patrum & aliorum præſtantiff. Theologorum opusculis inſtructa eſt. Quod vulgus attinet, a barbarie videtur alienum: etenim magno amore & honore advena colit & excipit: peregre Trutas ponderoſas, Cappones pingues, Caſeos bonos, aurea Fila & Setam inter cæteras Merces mittit.

Curia.
Senatores.
Prophana.

Leges & inſtituta.
Nobilioreſ familie.
Bonarum artium ſtudiis celebres viri.

Bibliotheca.
Vulgimores.
Mercimoniæ.

o o

Argevia

Lucerna urbs.

Imperium majo-
rum.

Uriorum pagus.

Argovia, vulgo Argow, pars fuit Regni Transjurenſis, quod quidquid a Jura monte, ad Alpes uſque excurrerat, (cui quondam Helvetii, Rauraci & Allobrogum pars, hodie vero Sabaudia Ducatus, ac Vchlandia, Briſgovia, Suntgovia, Cremerlandia & Tigurinenſis Præfectura ſive Helvetiorum hodiernorum pagi tenent) comprehendebat. Hac autem Tabula *Lucerna*, *Uren*, *Svitz*, *Underwald*, *Glarona* pagi pro maxima ſui parte continentur. *Lucerna* Helvetiorum urbs quam Meyerus *Lacocernam* nominat, ſita eſt ad fluvium Ruſam qua iſ effluit ex Lacu amplo, & per quem ad tres pagos navigatur, ad pedem altiſſimi montis, quem *Fraktum* & *Pilati Montem* vulgo nuncupant. Lacus urbi commodus eſt, quod hæc iter ſit in Italiam per Alpes Lepontias, quem *Montem S. Gothardi* hodie nominant; hinc merces ad Alpes ſubvehuntur, indeque in Italiam clitellariis Jumentis, & vicifiſim Italica Merces per Lacum & Ruſam fluvium in Rhenum ac porro in Oceanum descendunt. Habent autem Lucernates, majorem fere commoditatem ex Lacu, quam ex adjacente ſolo, tametſi eximia quoque habeant prata, & pabula pecoribus nutriendis idonea. Urbs eſt ſatis amoena & elegans, dignitate ac opibus permultis, commune Emporium Suitenſium, Vranorum & Tranſilvanorum. Origo urbis incerta eſt: utrinque ad flumen extitiſſe caſtella ſingula traditur (hodie ſunt Civium aedes) quæ ab Alemannis extructa creduntur. Nomen accepiſſe videtur a *Lucerna* quæ forte illic in uſum navigantium noctu ponebatur, atque huic rei credibile eſt, inſerviſſe turrim illam vetuſtam, quæ ad ſuperiorem pontem hodie ab aquis nomen habet, qualis & Tiguri cernitur a fluctibus *Wellenbergæ* dictæ: *Pharos* antiqui turres hujus generis appellarunt. Tradunt Annales domeſtici Lucernates Carolo Magno adverſus Saracenos militaſſe, & ab eo cum privilegia quadam conſequutos, tum Cornuum uſum, quibus adhuc claſſicum tempore belli canunt. Pænes Canonicorum Collegium maxima hic quondam poteſtas fuit. Quod in poteſtatem deinde Abbatis Murbaceniſis ex donatione Pipini Regis pervenit. Tum *Albertus Auſtrius* Imperator, *Lucernam* a Murbaceniſi Abbate emit. Sed non ita multo poſt, Lucernates ſub Auſtriorum Imperio, gravibus oneribus preſſi, pacis & libertatis amore anno MCCCXXXII fœderi nomen ſubſcripſerunt. Præfecturæ *Lucernatum* quæ a Mercatore recensentur, duæ ſunt, in quibus Præfecti ibidem loci habitant, *Wikeniſis*, *Wiken*, opinor: & *Sempach*. Sed Præfectus hujus nullum jus in Opidum habet, tantum Lacui & Piſcationi præeſt. Reliquas adminiſtrant Senatores in Vrbe manentes, quæ ſunt: *Walſſow*, *Entlibuchia Vallis*; *Rotenburg*, forte *Rott*, aut locus aliquis illi proximus: *Habsburg*: *Berona* cum vicino Agro *Chelame*, id eſt *Michaëlis Præfectura*, dicto; *Merſchwarden*; *Waggis*; *Ebiconæ*; *Horba*; *Krientz*; Item 11 Vrbes *Sarſeium* & *Sempachium* in Clientela ſunt *Lucernatum*: habent tamen proprium Conſilium, quod Cauſas tam Civiles, quam Criminales judicat: ſed Princeps Conſilii *Surſei Scultæus* dictus, Iusjurandum dat *Lucernatibus*. *Sempachii* vero a Senatu *Lucernate* deligitur, attamen ex Civium *Sempachianorum* numero. Sequuntur *Pagi Uriorum*, *Uraniorum* ſive *Uranie*. Hujus Incolæ tempore *Julii Caſaris*, appellarunt *Romani Tauriſcos*, & nomen *Uri* quo hodie nuncupantur, putatur originem duxiſſe ab *Uranis*, quos Veteres

Tauriſcos

*Suiciorum pagus
Suicia opidum.*

*Underwaldia
pagus.*

Glarona.

Imperium majorum.

Tauriscos nominaverunt, sicut & in hunc usque diem *Siebenaleses* Tauros vocant *Uros* more veterum Germanorum. Deinde & Regio ista habet nigrum Tauri caput, in campo croceo, quo pro insignibus utitur. *Uriorum* Pagus in x Partes, sive Communitates dividitur, quas ipsi vocant *Gnossumem*, quasi dicas participationes, quod soli ex his electi Senatores omnium munerum participes sint, & ad annuos conventus vocentur. *Suitorum*, sive *Suicia*: *Suicia* sive *Suicia*, Opidum univ[er]sae Helvetiae nomen communicat, nam ab iis primum aedificatum est, qui novis quaerendis sedibus ex Sueciae regno huc profugerant. Ex tribus pagis est unus, qui contra Nobilium insolentiam foedere conjuncti fuerunt; robustos, belloque potentes homines edidit, qui frequenter hostibus incusserunt terrorem. Ex iis rebus, quae terra compascua ex se fundit, fere omnia vitam sustentant. Ab hoc Opido sive pago, exteri Helvetios *Suizeros* vocant, vel quod primo pro libertate in ipsorum agro pugnatum sit: vel quia diutissime cum Eremitanis contenderunt, & primi omnium ex pagis tribus Austriorum irruptioni expositi fuerunt, & inter tres pagos maxima eorum fuit potentia, nomine eorum, ut celebriori, reliqui etiam pagi sunt comprehensi, & ab his deinde nomen, ad omnes foederatos dimanavit: vel denique quod initium foederationis fecerint *Vri*, *Silvani*, *Suitenſes*, in horum Opido. *Suitorum* Regio divisa est in partes vi, quas *Quarta* vocant, veteris divisionis nomen, in recentiori & senaria retinentes. Et *Inferioris Silvania* quae vulgo dicitur *Underwaldia*. Hic liberae conditionis pagus, mutuo societatis foedere *Suitiae* & *Vraniae* junctus, anno Domini mcccxv. Naturali Alpium vallo circumseptus, pascuam habet amena pecoribus alendis perquam idonea, unde magnas opes Silvaniae Incolae percipiunt. Caeterum *Vri*, *Suitenſes*, *Silvani* seu *Underwaldenses*, etsi monasticarum familiarum Abbatibus certis pactionibus subditi erant, tamen sua quadam libertate gaudentes Praefectos accipiebant ab Imperio, quos *Vontos* appellant, fortasse Graeco nomine, prorsus ut olim Praefecturae Romanorum. Horum idem munus erat, quod in his terris *Burggravorum*. Penes illos enim summa judiciorum publicorum, & vitae necisque potestas erat. Formam gubernationis reliquam mansisse ex antiqua Romanorum Monarchia conjicio, in qua Praefecturae suis non vivebant legibus, neque ex suorum numero creabant Magistratus, sed hos a Senatu aut Monarchis accipiebant. Caeterum *Underwaldia* Pagus in 2 Conventus distributus est, per *Silvam Kernwald*, *Superiorem* videlicet & *Inferiorem*, tota Regione *Underwaldiae* nomine nihilominus comprehensa. Superest *Glarona* vulgo *Glaris*, Helvetici foederis vallis ac Regio, juxta *Limagus* fluvium non admodum ampla, longitudine 111 milliariorum Germanicorum, nomen habens a praecipuo totius regionis vico, cincta tribus partibus altissimis Alpibus, a Meridie & Oriente *Rhetos*, ab Occasu *Vrios* & *Suitios* attingit, a Septentrione castra *Rhetica* dictam regionem, qua *Limagus* vallem egreditur. Hujus regionis jurisdictio, una cum quibusdam proventibus, fuit tempore *S. Fridolini* per Comitem quendam donata monasterio *Seckingenſi*, tempore scilicet *Clodovei* primi Francorum Christiani Regis, nempe anno Domini 15 qui primus Francorum Rex fuit, qui in *Rhetia*, *Alemannia*, & *Helvetia* imperavit. Consecuta est haec terra posteris temporibus suam libertatem, & propriam jurisditionem, adjunxitque se foederi Helvetico, anno Domini mccc11. Vivunt In-

cola

colæ Lactæ, Caseo, Butyro, & Carnibus. Ibi inter angustias montium nulli, aut pauci feruntur Agri, raræ plantantur Vites. Hortos pomiferos habent, & prata lætissima. Vinum & Frumentum aliunde invehuntur. Pisces Lacus subministrant, Aves carnesque ferinas Montes silvosi suppeditant. Patriam hanc Henricus Glareanus & Ægidius Tiscudus, doctissimi Viri, ortu nobilitarunt. His accensentur *Hamburg Comitatus*, *Humberg Baronatus* & *Ringenberg*. Est autem *Glarona* in xv partes distributa, quas vocant *Tagw. an.* Imperat Werdenbergen Comitatus, quem emerunt, anno 1517. Cum Suis alternatim Præfectos mittunt Vzenacum, Vifnac, & in Castra Rhetica Wefom. Sed hæc hæctenus, nunc generalia quædam de hac Helvetiæ parte subjungamus, inter quæ Lacus primum sese offerunt, inter quos miraculi causa memorandus *Lacus Pila-* *Laciu.* *ti* cognomine, qui in Monte, quem *Fraclum* vocant, haud procul Lucerna pene in summo montis jugo, paludinoso solitarioque situs, Silvis undique circumdatur, ne scilicet a quoquam irriteretur. Ferunt enim, quæ in eum de industria injiciuntur maximas ciere tempestates, omniaque undis opplere, qui sæpe tentarunt & experti: quæ vero casu incidunt nihil adferre periculi. Locus est visu horrendus, aqua suo alveo inclusa, nec exitum habet nec flumen in se recipit aliquod, nec nivibus nec pluviis augetur. Vento etiam minime agitur, quin semper sibi similis nigras suas tætetur undas, nec fas est peregrinis eum adire locum, ne temere quid injiciant, unde vicina periclitetur regio. Inter flumina vero quibus hæc Helvetiæ portio irrigatur, sunt *Li-* *Flumina.* *magus*; hic apud Glaronenses oritur, ac in media ipsorum regione *Serniphium*, alterum ex altera valle delapsum amnem accipit. Deinde infra *Urnas* (duorum vicorum nomen est) supra *Latericium* *Pontem* (ita vocant) ex Lacu Vesenio accepta aqua, & *Marcham* (qui fuit olim Helvetiorum in Rhetos finis, & Helvetii ita *Termonum* vocant) ac Castra Rhetorum & huic loco etiamnum nomen manet *Gastra*) determinat. Hinc Lacum Tigurinum ingressus, ad ostia ejus Tigurum amplissimam Helvetiorum urbem dividit: mox *Aguas*, memorabilem in Helvetiis locum propter calidas illic aquas, Græci *Thermus* vocant, delabitur. Deinde haud ita longe *Ursa* ac *Arolæ* miscetur. *Ursa* sane, quem fluvium transpositis duabus prioribus literis vulgo *Rufam* vocant, in summis Alpibus, quibus hodie *S. Gothardi* nomen est, oritur, ac recta ad Septentrionem labitur, quum contra *Ticinum* ex eodem jugo per Lepontios in Meridem, *Vrsulam* sive *Vrsellam* primum vallem Reticam, deinde *Vriam* Tauriscorum, gentis Gallicæ reliquias, venit, ubi lacui miscetur, qui *Vros*, *Suizos*, *Silvanos* ac *Lucerinos*, quatuor Silvæ Civitates (nam ita appellant hodie) alluit. Porro deinde *Tuginis* amnis susceptis *Bremgarten* ac *Melligen* (Opida sunt ditionis Helveticæ) lapsus infra *Brugas Arolæ* commiscetur. Ad confluentem autem tria Helvetiorum flumina *Limagus*, *Ursa* & *Arola* in Rhenum exonerantur. Sed de Helvetiâ, ejusque partibus quæ dicta sunt hæctenus sufficient, ad Inferiorem Germaniam transeamus.

O o iij

Eam

EAm Galliarum Partem quam obinet Hispaniarum Rex describitur, idem quem in Francorum Regno constitui, ordo sequendus mihi erit. Primum ergo ea quæ de Inferioris Belgii politico statu mihi in studiorum gratiam communicavit vir clarissimus D. Dominicus a Burmania accipe, postea Provincias Dominiaque enumerabo & describam.

Politia Belgii sub Burgundionibus.

OMNIS Gallia secundum Iulium Cæsarem divisa est in Belgicam, Celticam & Aquitanicam. Belgica mediam forte partem Hispaniarum Rex aliquot iam possidet sæculis: alteram, Picardiam scilicet, Campaniam, Normandiam (quanquam hæc duæ postremæ non in totum sub Belgio continentur) & reliquam Belgii partem possident Dux Lotaringiæ, Iuliæ, Cliviæ, Archiepiscopus Trevirensis, Moguntinensis, Colonienfis, Episcopus Leodiensis & alii. Produxit hæc Belgica, teste Iulio Cæsare, illustriores semper ac fortiores milites quam reliqua Gallia, ita ut non modo illius tempore, verum etiam nostro sæculo omnem belli molem sustinuerit.

Continet autem circiter 320 urbes munitas, & circiter 230 Opida privilegiata, pagos vero plus minus 12000. Et quanquam tota hæc Belgica propter diversas Imperiales & Regales dignitates, Electoratus, Archiepiscopatus, Episcopatus, coronationem tam Imperatoris Majestatis Aquisgrani, quam Regni Franciæ Sessionis mire inclarescat, illa tamen pars, quæ Regi Catholico semper paruit longe nobilissima est: tum propter ortum ac natalem quamplurimum Monarcharum, Regum, Principum, Ducum; tum etiam propter frequentes in ea & opulentissimas urbes, infinita Opida, & innumerabiles pagos, adeoque inhabitatorum admirandam frequentiam, eorum divitias, civilitatem, ac animi fortitudinem. Quibus etiam Carolum v Imperatorem motum fuisse ferunt, ut in deliberationem multoties traxerit, in Regnum eas Provincias esse erigendas: verum propter privilegiorum, Morum, atque Legum in singulis Provinciis diversitatem, tum continuorum bellorum difficultates, quibus opprimebatur, ab instituto revocatum fuisse.

Hæc pars in circuitu habet fere 340 milliaria Flandrica, Italica 1000. Continet urbes clausas 208 & circiter 150 Opida, urbibus propter splendorem & privilegia haud inferiora: pagos vero plus minus 6300 majores: minores autem infinitum numerum fere, sicut & diversa Dominia ac Principatus merum aut mixtum imperium habentia.

De Praside aut Governatore totius Belgii.

Eadem in hoc Belgio est administranda Reip. ac justitiæ ratio, quæ in Regno Galliæ, eadem Magistratum nomina, eademque auctoritas Provinciis omnibus. Unus a rege Catholico semper est generalis cum summa

summa auctoritate Praefectus, qui & Burgundiae quoque Comitatus praest, neque enim pra multitudine Regnorum ac Provinciarum ipsius eam, sicut Burgundiae Duces solent, administrare valet. Quapropter tempore Maximiliani Caesaris eiusque filii Philippi, summæ rerum praefuit ad tempus Georgius Saxoniae Dux. Caroli v Imperatoris tempore primum Margareta Austriae, Imperatoris Matertera, qua defuncta soror dicta Caesareae Majestatis Maria Vngariae Regina ab anno 1531 ad 1555, quo Imperatoria Majestas totum Belgium filio Philippo renunciavit, qui successively easdem Provincias demandavit suo nomine regendas Emanneli Philiberto Sabaudiae Duci Consobrino, puta ex duabus fororibus Regis Lusitaniae utroque nato, qui a Rege Ducatus suo Sabaudiae restitutus Praefecturae renunciavit, itaque in ejus locum sutrogata est Regis soror Margareta Patinae ac Placentiae Ducis uxor, cui praeter alia consueta assignatifuere in singulos annos 36 millia coronatorum. Hic Praefectus licet summam adeoque plenissimam haberet per totum Belgium auctoritatem, cuncta tamen majora munera ac officia, ut sunt, Praefidatus, Cancellarius Statuum, ita omnes leges, decreta & negotia sub Regis nomine distribuuntur, atq; emanant. Scire autem hic oportet, antequam de singulis consiliis seorsim quid dicantis, olim duo illa consilia Statuum & Privatum unum tantum apud Principem fuisse, quod Privatum nuncupabatur: verum ex crescentibus negotiis in duo diversa idpartiri necesse fuit.

De Consilio Statuum.

Consilium Statuum, ut vocant, quod apud Gubernatorem residet, incerto constat Consiliariorum numero, pro arbitrio enim Principis negotiorum necessitate plures vel pauciores adhibentur. Constat vero ex diversis Provinciarum Belgii Praefectis, nonnullisque doctoribus, qui propter doctrinam, integritatem, ac virtutes subinde adhibentur. Huic ordini unus praest judex seu praes consilii. Cum hoc consilio deliberat Belgii summus Praes super rebus Principis & publicis, puta de bello & pace deque generali totius patriae regimine. Eodem in deliberationem veniunt, quae ab omni parte adferuntur. Item foedera cum Principibus ac vicinis, an dimittendi vel retinendi sint belli Duces. Item de propugnaculis, munitionibus, provisionibus armorum, qui demandandi & recipiendi legati, cunctaque huc referuntur ex consiliis magis ardua negotia: denique ut summatim dicamus, quicquid conservationem ac protectionem totius patriae intus & foris concernit, in hoc consilio deliberatur. Solent & extraordinariis & magis arduis negotiis adhiberi quoque omnes Ordinis aurei velis, & ex aliis gubernatoribus Provinciarum, officariisque Regis nonnulli.

De Consilio Privato.

Consilium quod vocant Privatum seu Secretum similiter apud Gubernatorem residet. Constat ordinarie 10 vel 12 Consiliaris, iisque Doctoribus aut Licenciatis a Rege vel ejus Locum tenente electis. Hoc cum divisum sit propter multitudinem negotiorum a praecedente consilio Statuum, sibi reservavit quicquid ad justitiam, jus, & politiam pertinet, & inspectionem aliorum consiliorum. Hujus itaque est concedere privilegia, consensum, gratiam,

gratiam, veniam, remissiones. Item condere leges, ordinationes, statuta, edictaque, unde & Magistri supplicationum vocantur. Hujus item consilii est cognoscere de limitibus, ac confinibus Provinciarum, deque partibus principalibus domini, superioritatis & auctoritatis Principis, Dominorum & aliorum aulicorum immatriculorum. Denique consilium hoc robur est ac conservator Iustitiæ, cæterarumque rerum omnium inspector, quanquam subinde magis ardua consilio Statuum communicet, ac viceversa illud quæ politiam ac Iustitiam aliquo modo concernunt cum hoc conferat ac communicet. Habet & hoc Consilium suum Præsidem.

De Consilio Finantiarum.

In eadem curia residet & aliud Consilium, quod vulgo Finantiarum vocant. Huic communiter præfetti semper fuere tria ex prudentioribus dominis patriæ capita, unus Thesaurarius, unus Receptor generalis & tres Commissarii docti ac prudentes, cum duobus Gressariis aliisque officariis. Hoc Consilium curam habet bonorum patrimonialium & reddituum Principis, subsidiorum ordinariorum & extraordinariorum, Camera rationalis, Receptorum aliorumque Officiariorum Regias pecunias tractantium. In eodem fiunt taxationes, rationes assignantur solvendi quidquid concernit pacem vel bellum, fortificationes, munitiones, provisiones, adeoque omnes expensas, tam ordinarias quam extraordinarias pro conservatione Status patriæ. Hoc item bona Principis elocat, facit moderationes ac restrictiones contentas ejus ordinationibus. Breviter totam agit curam Regii Thesauri universi.

De Consilio Camera Rationalis.

Est alius Bruxellæ Magistratus Regius, qui est tanquam membrum Consilii Finantiarum, appellaturque Camera rationalis, cui præest unus Præses & septem Magistri rationum, quatuor scilicet ordinarii & tres extraordinarii, cum nonnullis aliis officariis. Reddunt huic rationem administrationis pecuniarum regis omnes Thesaurarii & Receptores Brabantie & adhaerentis ditionis. Item agri Lutzenburgici, recipiuntque omnes hic suas quitantias. Præter hanc vero Cameram sunt adhuc in Belgio tres aliæ Camerae rationales, in Flandria scilicet, Hollandia & Geldria, quæ omnes summarie rationem reddere coguntur Finantiarum Consilio tanquam omnium inspectori. Atque hæc sunt Consilia & Magistratus vel Officiarii, qui perpetuo generalem Belgii Præsidem comitantur vel apud eum resident.

De Consiliis Provincialibus.

Est & aliud in hoc Belgio Consilium in singulis fere Provinciis, quod Parlamentum Regium vulgo nominant, quale est Mechliniæ, in Brabantia vero Cancellariam vocant. Præsent huic communiter secundum diversa loca vel 12 vel 16 vel 18 Consiliarii Doctores & Licentiati, unusque Præses seu Cancellarius tanquam Iudex. Adstant pariter Advocatus & Procurator Fisci, Gressarii, Secretarii, aliique Officiarii, omnes a Locum-tenente Regio electi, & a Rege stipendiati. Hic Magistratus summa pollet auctoritate cunctarum civilium & criminalium causarum, & omnium in hisce Provincialibus, Dominiisque Regis contraversiarum, cognitionem habens. Habet & activam & passivam cognitionem fundamentorum, confinii ac differentiarum,

quæ a prælaturis eorumque jurisdictionibus procedunt, exceptis bonis mortuis, vulgo *amortisez*, eorum enim cognitio ad curiam Ecclesiasticam pertinet. Similiter observari facit privilegia, exemptiones, officia, beneficia, ac provisiones a Principe concessa, salvis nihilominus semper jurisdictionibus & privilegiis locorum particularibus. Huc vocantur in jus non solum omnes regii Officiarii, & ministri provinciales, sed & Rex ipse, pro quo respondent ejus Procurator & Advocatus, minimeque summa ejus autoritas, aut dignitas cuiquam præjudicio ac damno est. Quinimo accidit jam pridem in Geldria regnante Rege Philippo, ut cum Majestas ipsius in causâ quadam gravissima contra Dominum de Anholt succumberet, nullusque Officiariorum sententiam executioni mandare auderet, Rex ipse eam realiter executus sit. Ad hoc tribunal cunctæ devolvuntur appellationes inferiorum cujusque Provinciæ judiciorum, neque hoc ullam econtra appellationem admittit, sed duntaxat Syndicatum, quem Revisionem vulgo vocant. Rarius vero fit ut non revisionem petens, & maximarum expensarum, eo scilicet nomine faciendarum, & ipsius causæ jacturam patiat. Sed nec per revisionem hanc sententiæ prioris executio differtur. Judicatur in omnibus hisce summis Curiis secundum Jus commune, salvis tamen legibus municipalibus singulorum locorum constitutionibus, quæ plurimæ quidem sunt, decretisque Principum vulgo Mandamentis, quæ quatenus privilegia non lædant, cæteris legibus omnibus præferuntur. Veruntamen antequam hæc publicantur in deliberationem & cognitionem prædicti Consilii trahuntur, suntque eatenus in jure fundata, quatenus cum legibus scriptis conveniunt.

Præter jam dicta deputat etiam Regis nomine Præses certos singulis annis legatos per singulas fere Provincias, qui revisorum funguntur officio, ut scilicet rationes proventuum seu redituum aliaque patriam concernentia reveideant animadvertantque, & specialiter in Brabantia, ubi Rex singularem habet in loca sacra auctoritatem. Quapropter mandat etiam ut animadvertant in rationes Ecclesiarum, Monasteriorum & Xenodochiorum, & si indebitè administratum quid deprehendatur, relatione facta ad Curiam, severe corrigitur & reparatur, adeo ut licet singulæ Regionis & Civitates suis etiam legibus & privilegiis vivant & gaudeant, summa tamen administrationis Iustitiæ ratio a Rege dimanat, atque in eum redundat, fitque ab omnibus Officiariis suæ Majestati fidelitatis juramentum.

Militia Belgica.

Tempore pacis Rex non nisi paucis utitur in solis confinibus Regni præfidiariis militibus, ea autem loca sunt numero 26 maximi quidem momenti propugnacula. Alia deinde equestris militia ab omni antiquitate observata a Carolo v anno 1547 prudenter restituta & reparata est, quam ordinarias Bendas seu Legiones vulgo vocant, trium millium electorum Equitum, qui distributi in 14 Bendas præcipuis Provinciarum dominis committuntur, atque hi suos habent Locum-tenentes, aliosque Officiarios. Vnus est generalis Quæstor militiæ, qui Regis nomine hisce legionibus ordinariis solvit, is fuit *Art Molckman*.

Præterea nullam fere habet Rex pacis tempore classem maritimam instructam, sed quia omnes regni Portus navibus diversis abundant, necessitatis tempore omnes eas naves, vel quot & quas ex iis libet sili iubet: suisque

fuitque eas sumptibus ad bellum adornat, soluto navium domino quod æquum est. Atque in hunc finem toti rei maritimæ unum præfecit summum belli totiusque classis Ducem, quem *Admiralium* vulgo vocant. Is fuit Comes Hornensis, hic omnis prædæ belli tempore, omnium confiscationum, omnis denique generalis mercaturæ, quæ cum licentia Regis ex hostili solo ad nos deferretur, suam habet partem. Hanc vero Regis licentiam Admiralius sua manu approbare & confirmare debet antequam indénitatem sibi promittere Mercatores queant. Est & alius maximæ quidem dignitatis Præfectus tormentorum bellicorum, & quicquid id generis armorum concernit, quæ quidem arma ordinariæ Mechliniæ asservari solent, atque horum cura Domino de Glaion Aurei velleris Equiti demandata fuit.

De Dominis seu bonis patrimonialibus Principis:

Venationes, aucupia & piscationes per hæc tetras pro distinctione Jurisdictionum sunt Principis, Civitatum priorumque; Dominiorum, excepta Brabantia, ubi quinque tantum silvæ Principi ab omni venatione & aucupio liberæ sunt; per reliquam totam Provinciam unicuique cum Canibus & Avibus, non retibus, libera est venatio, aucupium & piscatio. Princeps in singulis fere provinciis suos venationi Præfectos habet, & nominatim per Brabantiam, magnæ dignitatis officium est, cui præesse solet Marchio Berghensis, eoque nomine vulgo, Magnus Brabantiæ Venator appellari solet.

Præcipuæ quæque earum regionum Silvæ ad Regis usum non modo venandi, sed & lignandi spectant, estque non minima suorum reddituum pars. Reliqui redditus in civitatibus, villis, castellis, terris, molendinis, aliisque ab omni antiquitate Principibus patriæ attributis consistunt, qui vulgo *Domaines*, Latine *Domina*, vel proprius *bona patrimonialia* vocantur: sed & vectigalia quædam mercantiarum tam mari quam terra inter eos redditus connumerantur, similiter & redditus quosdam in præcipuis civitates Rex habet, puta in Antverpiam, ubi præter partem suam omnium confiscationum: habet & monetæ, carcerum & piscationum locationem, aliaque nonnulla quæ Regium dominium, ut vocant, mire adaugent.

Modus convocandi Status.

Princeps petiturus quid, vel novum tributum, novæve leges impositurus, convocare solet, certo assignato die & loco, qui communiter Bruxellis esse solet, tum propter Regiam Curiam, tum quod Brabantini extra ditionem suam nihil deliberent, omnes totius Belgii Ordines, qui sic debite interpellati haud gravate comparent, vel saltem secundo sub multa aliqua pecuniaria appellati legitimo numero plures vel pauciores, prout citati sunt, pro causa necessitatis conveniunt. Sunt autem qui communiter Bruxellis comparere solent hi: Brabantini, Flandri, Artesii, Hannonienses, Valentii, Ryffel, Doray & Orchies, Hollandi, Trajectenses, Zelandi, Namurci, Tornaci & Tournesii, & Mechlinienses. Reliquarum Provinciarum Ordines ut sunt Geldri, Frisii, Luxemburgii, quia remotiores sunt a suis Gubernatoribus (nisi gravissimæ sint deliberationes) convocantur, & cum eo tranfigunt. Cæterum Ordinum generalium tres sunt status: 1 Ecclesiasticus, 2 Nobilitas, 3 præcipuæ Civitates. Horum statuum membra, personæ ac deputati ii qui semper ad id electi fuerunt comparent, vel suos deputant Legatos.

Verum

Verum non omnium regionum idem est in hac parte usus & consuetudo. Exempli gratia: Brabantini, Han- nonienses, Artesii, Namurenses, & Zelandi diversis Commissariis rem expediunt, puta Ecclesiastici Abba- tem; Nobilitas Ducem, Marchionem, Principem, Baronem, & Nobiles; Civitates vero Consules, vulgo Burgimagistros, & duos vel tres Scabinos; unumque civitatis Pensionarium, plures vel pauciores pro facti exigentia delegant. Flandri per unum solum Legatum vel Commissarium vulgo, ratione quatuor Membro- rum comparent, quæ quidem 1 v Membra omnes tres supradictos Status repræsentant. Quanquam & hi se- paratim suos delegare queant, qui inspectionem in factum Legati 4 Membrorum habeant, ne quid præjudicii illis pariat. Verum communiter quod quatuor ea Membra statuunt id ratum firmumque habetur. Hollandi duorum tantum Statuum nomine, Nobilitatis scilicet & Civitatum Legatos deputant, iique totam Provin- ciam repræsentant. Hoc modo coacto Consilio in præsentia Præfecti Regii Præses, vel quis Statuum Consi- liarius Principis seu Regis nomine petitionem ejusdem perpulchro huic Ordini humanissime exponit. Illi post consuetas deliberationes singuli pro se in scriptis res dependunt, quo equidem responso si Regi non sit satisfactum, multis conatur rationibus Ordines ad suam petitionem permovere, nec enim illud hic tyranni- cum locum ullo modo habet, *Sic volo sic jubeo*: quin etsi ad unum pene omnes Ordines Regis voto consensif- sent, sola tamen Antverpia hunc consensum infringere & annullare poterit, siquidem Ordines omnes ea lege & conditione consentire semper consentur, si in eam omnes Status, atque singula eorum Membra id com- probant, & in suam portionem consentiant. Quocirca omnino necesse est non modo omnes Ordines seu Status generaliter consensisse, sed & omnium statuum singula quoque Membra consensum suum unanimiter dedisse. Vnde plerunque fit, ut non attentis quibusvis Regis demonstrationibus, justisque rationibus, nihil pene unquam Regi propter votorum diversitatem concedatur, quo quidem casu Rex pro eo tempore patien- ter acquiescit, & in commodius tempus differt. Attamen rarius est, ut non moderatus Princeps a subditis discretis ac placidis voti sui tandem compos fiat. Si quam pecuniam Principi promiserint, neque eam com- mode in parato habere queant, aliam ineunt, inter se, cum consensu tamen Principis conquirendi rationem, decimam, vel vectigal quoddam rebus communibus ad tempus imponendo, vel alio quodam commodo mo- do pro ratione loci, temporis & occasionis, quæ juxta modum, taxam & proportionem consuetam suo tem- pore dependitur. Ecclesiastici suam portionem separatim solvunt, Nobilitas & Civitates propter affinitatem commerciorum & utilitatis inter se simul solvunt; Brabantini quidem ut primi, propter antiquitatem & digni- tatem Ducalem, suam dependunt partem in florenis 20 stuferorum. Flandri propter opulentiam suam in florenis 24 stuferorum, & sic reliquæ quoque Provinciæ juxta consuetas taxas, quæ non facile immutantur vel transgrediuntur.

Quod Pontificum jus in hæc ditones attinet, non majus illud est quàm in Regno Franciæ; cunctæ enim no- minationes & ordinationes Prælaturarum, Episcopatum, & c, ad Principem pertinent. Pontifex solam habet confirmationem & expeditionem, nec ullum cujuscunque status laicum vel sæcularè propter quodvis delictum,

vel causam extra patriam evocare potest. Quare si quid ejusmodi prætendat, Legatum expressum expedit, de facto vel jure cogniturum, necesse est. Nullum præterea conferre beneficium potest, nec gratiam vel bullam expedit, quæ fortiaur effectum: nisi exequendi potestas, ex Principis placito quod vulgo nuncupant, supplicanti concedatur. Quantum ad decimas, eæ fere per totam ditionem solvuntur, sed diversis modis: alibi enim solum Ecclesiasticis, alibi vero partim his, partim Loci Dominis, alii undecimam tantum partem dependunt, alii minus, secundum diversarum Provinciarum & Locorum consuetudines & privilegia: extatque prudens Caroli Imperatoris Decretum, ne liceret in posterum ullis Ecclesiasticis personis, vel Locis Sacris ullam Rem immobilem absque Principis licentia coemere.

INDEX TABULARVM BELGII INFERIORIS.

I Belgii universalis

I v Hollandia

v II Artesia

II Flandria

v Zelandia

II x Hannonia & Namarcum

III Brabantia

v I Geldria & Trans-Isalania.

I x Lutzenburgicus Ducatus & Trevirësis Provincia.

Ad Regimen Belgii hujus pertinet etiam Frisia, quæ inter Germaniæ Tabulas, prima est.

Belgium sive Germania Inferior.

Regio.
Nomina & in-
de deducta.

REGNUM Gallie, qua potui fide, hæcenus perlustravi: Germania Inferior nunc adeunda est: quam ut patriam mihi longe charissimam, adibo perquam libens. Ut autem ab ipso nomine ordiar: Partem Europæ, quæ hoc tempore Germania Inferior, Belgium dictam Cæsari nonnulli volunt, in quo scribit se tres legiones collocasse, Hircius quatuor. Marlianus tamen & Glareanus pro Vrbe, non pro Regione accipiunt. Vnam Urbem capacem esse quatuor Legionum fortasse vix credit Vegetius. Ipse etiam Cæsar sub Belgio plures Civitates comprehendi, lib. v docet; ubi dicit Britannæ maritimam partem ab iis incolis, qui prædæ ac belli inferendi causa ex Belgio transferant, qui omnes fere iis nominibus Civitatum appellantur, quibus orti Civitatibus pervenerunt. Non tamen sub Belgio totam Belgicam intelligit. A Belgio enim, (eodem libro) Nervios, Morinos & Esiuos, Belgicæ populos, distinguit. Partem Belgicæ itaque secundum Ortelium videtur vocare Belgium, eam fortean, quæ versus Septentriones est, quæ Hollandiam, Zelandiam, Flandriam, Geldriam & Cliviam complectitur. Alii Belgicam quam tertiam Gallie partem constituit Cæsar, nuncupant. Quam vocem nonnulli ab Vrbe hujus Regionis celeberrima, nonnulli a Belgio quodam Belgarum Duce, alii aliunde derivant: Hadrianus Junius Belgarum appellationem ad Nationis ferociam referendam autumat, ut sint *Belga* quasi *Velga*, hoc est atroces & violenti: nisi mavis, inquit, *Belgat*

Belgæ mutatione secundæ vocalis in primam, dici velut *Belgus*, a dimicandi pugnandique ardore ac studio: est enim *Bulgen*, conferere manus, ac configere. Regio tamen quæ nobis præ manibus, est tantum dimidia circiter ipsius Belgicæ pars. *Germania Inferior* nuncupatur hodie. *Germania* quidem quod lingua, moribus, legibus, & vitæ institutis parum ab Alemannis & reliquis Germanis discrepet. *Inferior* vero quod Mari propior sit reliqua *Germania*, & *Superioris Germaniæ* respectu Campos Agrosque situ humiliores habeat. Vulgo *Nederlant*, Gallis *le País Bas*. Appellatur quoque per universam fere Europam *Flandria* Synecdochice, vel propter illius Regionis potentiam & splendorem præ reliquis partibus: vel propter primam & celeberrimam illic commercia, & Nundinas Brugenses vetustissimas, notissimæque Emporia, vel denique quod Gallia, Angliæ, Hispaniæ & Italiæ finibus propior, nota magis & divulgata sit. Atque hæc de nominibus: sequitur Situs sive Quantitas. *Germania Inferioris*, *Belgii* vel *Belgicæ* (nam voces has promiscue usurpabo) Termini, ab Aquilone Oceanus: a Meridie Lotaringia, Campania & Picardia: ab Ortu Rhenus & Mosa Fluvii: ab Occasu Mare. Vicinos autem habet hos Principes, Comitum Frisiæ Orientalis, Episcopum Monasteriensem, Ducem Cliviæ, Archiepiscopum Coloniensem & Trevirenses, Regem Gallia. Is igitur est Situs: sequitur jam nunc Qualitas: cujus causa plurimum Clima. Subest *Germania Inferior* medio Septimi, totique Octavo Climati: inter Gradus Longitudinis quidem $xxii$ cum semisse, & xxx ; Latitudinis autem inter $xliix$ cum semisse & $liiii$ cum sem. Maxima Dies Æstatis ad medium Climates hor. est xvi & ad initium Noni hor. xvi cum tribus quartis. Continet vero omnes Parallelos, qui sunt inter xvi & xxi . Aër in Belgio humidior est, sed tamen qui Incolarum sanitati conducit. Æstates jucundæ, peramænæ, & temperato calore tolerabiles: non fervent æstu, non abundant Muscarum Culicumque examinibus, non tonitru quatuntur. Terræ motus vero rarissimi. Hyemes longæ, ventosæ. Spirante Aquilone vel Euro subitum excitatur & æstium gelu: Austro vero & Zephyro tepescit Aër, frigusque in pluvias convertitur. Ager multis locis sabulosus: qualis est, magna pars Flandriæ Teutonicæ, & Brabantia fere omnis, Frumenti tamen aliarumque Frugum mediocriter fertilis, ac nonnullis locis fertilissima, ut Zelandia, Flandria Gallica, Hannonia, Artesia, Geldria. Ac Frumento, Hordeo, Siligine, Lino, Cannabi abundat. Fructus etiam omnis generis profert magna copia, Mala, Pira, Pruna, Cerasa, Mora, Mala Persica & Armeniaca, Nuces Avellanas, Mespila, ac nonnullis locis Castaneas. Rubia item Tinctorum hic abunde colligitur, & per omnes Europæ oras cum magno lucro distrahitur. Fodina Metallicæ magni momenti nullæ. Quod ad Arbores aliaque id genus, jucundum præbent adspæctum densæ, bene ordinatæ & fructibus onustæ Arbores, nec non materiam ædificiis & igni præbentes, omnis generis altissimæ & miræ crassitie, quæ hic magno numero, reperiuntur. Lauri & Cupressi rariores. Tiliarum vero copia maxima, vulgo *Linders*, forma & foliis ulmis simillimæ sunt, sed proceriores ac citius proveniunt. Nam xvi aut $xlix$ annorum spatio viri medii crassitudinem adæquant. Harum quoque in ædificandis mediocris est usus: fiunt præterea ex iis carbones, pulveri nitrato saligneis aptiores. Inter corticem & lignum reperitur lanugo quædam instar Cannabis, unde funes & vincula confici solent. Ejus tamen

Situs.

Aëris temperies.

Soli fertilitas.

P p ij

folia

folia quamvis tenera, Animalia multa respuunt, ut Virgilius hoc carmine indicat:

Nec Tilia leves, nec torno rasile Buxum. Et Ovid. *Nec Tilia molles, nec Fagus & inuiba Quercus.* Habet & magna copia Taxum, arborem venenatam. Hæc materiem conficiendis arcubus prætantissimam suppeditat. Ex ejus succo venenum conficitur, quo se exanimasse Cattivulcum Eburonum Regem memoriæ prodit Cæsar. Est & aliud Arboris genus, quod alibi fortean non reperitur. (Incolæ numero plurali *Abeelen* nuncupant) quæ species Populi Albæ videtur. Magna ejus in Brabantia copia succrescit, ejusque ad res varias usus, imprimis Bruxellæ. Soli præterea bonitatem in alendis armentis extollere Belgis licet. Boves, Equi, Oves, Pecora Armentaque nusquam terrarum nascuntur, aut aluntur. Equi imprimis grandes, robusti, bello apti, Boves opimi, præsertim in Hollandia & Frisia, quibus unus bos pondere sæpissime mille ducentas libras excedit. Ludovicus Guicciardinus homo Italus, cui nostra Belgica ob accuratissimam verissimamque descriptionem plurimum debet, refert Comiti Hoochstratenfi Mechliniæ bovem dono datum, cujus pondus fuerit bis mille quingentarum viginti octo librarum: quem is propterea depingendum, in Palatio suo curavit. Laxos capacisque uberum vaccarum sinus, lactisque copiam quid ego conimemorem? Constat namque aliis quibus Hollandiæ partibus eas æstivis diebus, quatuor & quadraginta lactis heminas in multatralia refundere. Multa hic ne prolixior sim, prætereo. Ad venationes exstimulant, cum alia, tum Damæ, Cervi, Capræ, Capreoli, Apri, Meles sive Tassi, Lepores, Cuniculi, quibus abundat. Ad aucupia autem invitant cum aves aliæ, tum Accipitres, Vultures, Perdices, Phasiani, Turtures, Coturnices, Turdi, Ciconiæ, Anates, Anseres & Scolopaces, quas *Rusticulus* Plinius, *Rusticus Perdices* Martialis vocat, vulgus *Sneppa*. Nemesianus eas ita describit:

— *Præda est facilis & amara Scolopax*

Corpore non Paphiæ avibus majore videbis.

Illæ sub ægeribus primis, quæ proluit humor,

Pascitur, exiguis sectans obsonia vermes:

At non illa oculis, quibus est obtusior, etsi

Sint nimium grandes, sed acutis naribus instat

Impresso in terram rostri mucrone, sequacæ

Vermiculos trahit, atque gula dat præmia vili.

Non desunt etiam Gallinæ Africanæ & communes magna copia. Sed de his satis, ad alia pergamus. Quomodo Belgicæ Provinciæ conjunctæ sint, inque unum corpus coaluerint, quomodo item ad Carolum v & Filium ejus Philippum devolutæ sint, operæpretium est cognoscere. Ludovicus Malanus Comes & Dominus Flandriæ, Niverniæ, Rastellæ, Salinarum, Antverpiæ & Mechliniæ, post Matris vero obitum Comes Burgundiæ & Artesiæ, uxorem duxit Margaretam, Filiam Ioannis Ducis Brabantiæ, quo cōjugio ipse Dux Brabantæ, Limburgi & Lotaringiæ factus est. Ex hac unicum Filium genuit *Margaretam*, Ditionum paternarum hæredem; quæ anno **CIOCCCLXIX** Gandavi nupsit *Philippo Valesio* Duci Burgundiæ, cui ob virtutem singularem cognomentum fuit *Audaxis*. Vixit is annos **LXX**. Obiit Hallæ juxta Bruxellâ anno Christi **CIOCCCLV**. Liberos reliquit Ioannem, Antonium, Philippum Valesios: Catharinam, Mariam, & Margaretam. Hi omnes conjugio res patrias auxerunt. Catharina Lupoldo Duci Austriæ nupsit: Maria Amedæo, Duci Sabaudie: Margareta Comiti Hollandiæ & Hannoniæ. *Antonius Valesius* a patre constitutus Dux Brabantæ, Lotaringiæ & Lim-

Animalium va-
rietas.

Imperium ma-
iorum.

& Limburgi, uxorem duxit Elizabetham Ducissam Lutzenburgi, ex qua filios suscepit Iohannem, maritum Jacobæ Comitissæ Hollandiæ, & Philippum, ambos Brabantia Ducem. Antonius cum fratre natu minimo Philippo Valesio periit in bello Gallico ad Teroanam anno *cio ccc cxv*. Filii Antonii sine liberis postea extincti, patrum *Iohannem Valesium* heredem reliquerunt. *Iohannes* igitur *Valesius* qui *Intrepidus* dictus est, quum esset è fratribus natu maximus, anno *cio cccc i v* patri successit, auctusque Fratrum Nepotumque; obitu multis & amplis ditionibus, misere & præter fas trucidatus est anno *cio cccc x i x* a Carolo Delphino propter Ducem Aurelianensem, cum quo capitales inimicitias & quidem apertas quamdiu vixit, susceperat. Liberos reliquit Philippum, Margaretam, Isabellam & Catharinam. *Philippus* cognomento *Bonus* vel *Pius*, *xxi i i* ætatis anno Patri suo successit in Ducatu Burgundiæ, Comitatu Flandriæ, Burgundiæ, Artesiæ, Marchionatu Imperii, Salinarum & Mechliniæ: Hic Atrebatum cum Carolo *v i i* & cum Duce Aurelianensi pacem contraxit, eumque è carcere in quo annos jam *xxv* ab Anglis detentus fuerat, liberavit, soluto insuper pretio redemptionis, & sorore Maria ipsi in uxorem data. Hic obitu Theodorici Comitissæ Namurcensis factus est ejus Comitatus hæres: obitu Philippi, auctus est Ducatibus Brabantia, Lotaringia & Limburgi: obitu Jacobæ, Comitibus Hannonia, Hollandia, Zelandia & Frisia. Ducatus quoque Lutzenburgicus ei accessit ab Elizabetha, Antonii Patris sui Vidua. Ita factum est, ut unius Philippi Boni imperio subjectæ fuerint amplissima & opulentissima Provincia Burgundiæ utriusque, Brabantia, Limburgi, Lutzenburgi, Flandriæ, Artesiæ, Hannonia, Hollandia, Zelandia, Namurci, Frisia, Mechlinia & Marchionatus Imperii. Uxorem is habuit Isabellam Portugalliæ Regis filiam: vixit annos *lxx i i*, obiit anno *cio ccccl xvi i i* uno Filio tot Provinciarum hærede relicto *Carolo Audace*, qui non tantum patrium Imperium servavit, verumetiam auxit, adjuncta Geldria, Zutphania & Ducatu Iuliacensi. Atque hic est Carolus ille *Caroli v* Abavus nati anno *md* ex Ioanna Ferdinandi Regis Aragonum filia, Philippi Austriaci uxore: qui Philippus filius fuit Maximiliani Austriaci, ex Matre Maria Filia Caroli Audacis. Sub his Provincia quæ antea plures Dominos habuerant, conjunctæ, in unum quasi corpus coaluerunt, atque hodie communi Belgicæ vel Inferioris Germaniæ nomine censentur. Bello autem jam olim nobiles Belgæ. Cæsar *i* Commentar. de bello Gallico libro, omnium Gallorum eos vocat fortissimos. Sic enim scribit: *Gallorum omnium fortissimi sunt Belgæ: propterea quod a cultu atque humanitate Provincie longissime absunt, minimeque ad eos sepe Mercatores commeant, atque ea quæ ad effæminandos animos pertinent, important: proximique sunt Germanis qui trans Rhenum incolunt, quibus cum contumenter bellum gerunt. Quæ de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute præcedunt, quod sere quotidianis præliis cum Germanis contendunt, eum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.* Horum quantum robur quantumque libertatis defendendæ studium fuerit, ex eo cognosci potest, quod Romanorum Imperium summa vi avertere etiâ C. Cæsar. tempore annixi sint. Itaque contra ipsi copias distributum cõscripserunt. Bellovaci *lxm* armatorum; Sueffiones *l m*. Nervii (quorum adeo fuit indomita feritas, ut nunquam in id temporis Mercatores passî sint ad se Vina aut res alias venales deferre) etiam *l m*. Atrebatæ & Ambiani *xm*. Morini *xxv m*. Menapii *ixm*. Caleti *xm*. Velocassæ & Veromandui quæque *xm*. Aduatici *xi i x* millia. Condrusi, Eburones, Cæmani *xl* millia. Ut summa fuerit

fuerit cclxxii millium armatorum lectissimorum teste Orofio: vel ut Caesar ipse prodidit ccclviii. Bello ergo jam olim nobiles, ut ex Caesare didicimus. Idem Caesar ii Commen. Solos esse ait qui patrum memoria omni Gallia vexata Teutones Cimbrofque intra fines suos ingredi prohibuissent: eaque re factum, uti rerum istarum memoria magnam sibi auctoritatem, magnosque spiritus in re militari fumerent. Experti id etiam nostro seculo tot peregrini exercitus, qui tanquam tirones cum veteranis congressi, in civibus, rusticis, nautis, ferociam, & vim veteranorum deprehenderunt. Belgii xvii sunt Provinciae, quas Carolus v Imperator omnes possedit: in quibus sunt Ducatus iv, *Brabantia, Limburgi*, qui cum Comitatu Dalem & Dominiis Valckenburg ac Rode le Duc, Brabantiae annexus est, & a Iustitia, & Cancellaria Brabantiae dependet: *Luxemburgi & Geltria*. Comitatus v, *Flondria, Artesia, Hamonia, Hollandia, Zelandia, Namur & Zutphania*: Marchionatus *Sacri Imperii*, qui i v Civitates principales habuit, *Nivellam, Lovanium, Bruxellam & Metropolim Antverpianam*, nunc Brabantiae pars est: Domini v, *Frisia Occidentalis, Mechlinia, Ultrajecti, Trans-Isalonia & Gruninga*. Urbes habet Belgium plurimas, easque munitissimas, quarum numerum, ut *Opidorum & Pagorum* apud Mercatorem habes. Inter urbes autem maxime excellent, *Lovanium, Bruxella, Antverpia, Silva-Ducis, Gandavum, Bruga, Hipra, Mechlinia, Cameracum, Atrebatum, Tornacum, Mons, Valenciensia, Insula, Durdrechtum, Harlemum, Amstelodamum, Lugdunum Batavorum, Nannorcum, Neomagus, Trajectum*, & aliae. Lacuum, stagnorum & paludum maximus in Belgio numerus, quae praeter Pisces quos magno numero suppeditant: Regiones istas adversus hostium impetus muniunt. Flumina in hac Regione perpauca oriuntur, sed alibi orta maxima non pauca scindunt eam beantque plurimum. Praecipua sunt, *Rhenus, Mosa, Scaldis, Amisus*: Minora *Mosella, Lisa, Aa, Sumbra, Dela* & alia permulta. De Rheno & Amisi dicemus in Germania. De Mosella diximus in Lotaringia. Reliqua hic describamus. *Mosa* profluit ex Monte Vogeso, qui est in finibus Lingonum, haud longe ab Araris Matronaque fontibus: & in Septentrionem procurrens *S. Theobaldi Fanum (S. Tibaut)* radit, ubi navigabilis esse incipit: inde *Virdunum* perlabitur: ab eo in *Cociam* vergens, *Mosonem & Maseriacum* pergit. Inde ad Septentrionem se convertens *Carolomontem, Boviniacum, Dinantum & Namurcum* lustrat: ibique *Sabi* auctus & tumidus ad ventum *Gracum* se flestit, atque *Hoyum* contemplatus, & *Leodium, Trajectum* perlapsus, ac *Stochemum, Ruremundam & Venloium* praeterlegit: ubi ad Occidentem conversus *Cuickam, Graviam, Ravestienum & Megenam* adluens: post apud *Herwerdum* pagum recepta *Rheni*, traditaque vicissim sui parte, cum *Vahali* commiscetur: & continuo servatis nominibus suis iterum disjunguntur, & separatim *Lovesteinum* labuntur: ubi *Insulam Bomelianam* includunt, ac rursus confluentes junguntur, & pristino amisso *Merova* nomen accipiunt: atque ita *Worcomium & Gorcomium* praeterlapsi, maximo sinu *Durdrechtum* perveniunt, ibique facta *Insula Iselmonda*, *Mosa* proprium nomen recipit, idemque retinens *Roterodamum & Vlaerdingam*, praeterlapsus nobili ostio circa *Brielam* Oceanum tam violenter ingreditur, ut longo spatio cursum retinens aquam suam dulcem conservet, idque maximo cum fructu. Praeter alios enim pisces viam aperit *Acipenseribus*,

Urbium nomina

Lacus.

Flumina.

feribus, qui in mari dulcem hanc aquam, quam maxime expetunt, inveniunt, ejusque ductum donec in flumen perveniant sequentes, facillime capiuntur. Quod aliis fluviis innumeris non contingit, quod placide mare ingredienti & cursum suum non servantes, aquam suam falsam efficiunt, quales sunt Sequana, Iberus, Tamesis, alique permulti quamvis maximi. Contra Eridanus, Tiberis, Rhodanus, Garumna, alique fluvii rapacius longiusque Mare ingredienti, idem efficiunt quod Mosā, alliciunt nempe & adducunt Acipenser, sed non tanta copia. Præterea Mosā, aut ut alii Viri docti malunt, propter utriusque fluvii affinitatem, Rheni Acipenser, meliores, gustui ac palato gratiores & majores videntur, quam Maris Mediterranei. Colore sunt argenteo, & lucidiore, & mira magnitudine. Inveniuntur enim qui 400 librarum pondus excedant. Memoriae prodit Guicciardinus, se vidisse Acipenserem in foro Antverpiensi 420 librarum, eundemque longitudine x l i pedes Antverpienses excessisse: & alio die mane ibidem l x x simul vidisse, quorum minimus v pedum longitudinem superabat. Piscis hic in Hollandia, Zelandia & Frisia mense Aprili primum conspicitur, & tres menses continuos, vel diutius quoque invenitur: quo tempore magnus ejus capitur numerus. Atque inde in regiones alias, inprimis in Angliam mitti solet: sale etiam conditur, idque magna copia, quo pacto facile a putredine conservatur, & præter id quoque tempus, toto fere anno, minores quidem, sed delicatissimi capiuntur. Ex hoc mari Mosæ ostium quoque subeunt, dulcis aquæ illecebra, qua mire pinguescunt Salmones, Trutæ, & toto hic fere reperiuntur anno: item Lampetræ, Aloæ, Mugiles, Congri & alii optimi quique Pisces, quos hic brevitatis gratia omittimus. Id autem non caret admiratione, quod viles fere sint isti pisces, si in Mari capiantur: optimi vero & pingues ubi dulces ingreffi sunt aquas. Fluvius hic præterea, sponte & natura sua producit præter alios Pisces, Trutas genuinas, & Lampetras alias majores quidem excellentes, alias vero minores & delicatas. Scaldis Ptolemæ Tabuda, Belgis Schelt, Gallis Escault, oritur in Veromanduis, prope Abbatiam, ut vocant D. Martini, quo inter Castellum (Chastellet) & Bellivorum (Beau-revoir) duo Gallorum propugnacula, placidus incedens, Cameracum urbem Imperialem adit, eamque perlabitur: Hinc Hannoniam regionem petens, Valencenam urbem nobilem suis aquis dilatat: hinc navigiis vehendis se commodum præbens, ac Hania recepto, Condatum præterfluit: ac deinde flumine Scarpa auctus S. Amandum lustrat: ab eo in Septentrionem vergens Tornacum, Aldenardam, & Gandavum urbem celeberrimam perlabitur, ubi flumina duo Lisam & Liviam, aliasque aquas recipit. Sinuosis inde flexibus multisque Mæandris Teneramundam pergit, ibique Tenera amne recepto, ad dextram fluen- s, Rupelmundam petit: ibique Rupelam, ac paullo post Delam suscipit, unde auctus & tumidus, mox Antverpiæ mœnia adluit: Emporioq; huic Portum insignem, & tutam navium stationem efficit: deinde paullo longius progressus bipartito cursu Brabantiam ac Flandriam a Zelandia discriminat: siquidem sinistra in Austram contortus ac desexus, Flandria oras ac littora persequitur, alioque nomine insignitus de Hont a latratu ac fremitu vocatur, quo per Zuytbevelandiam ac Walachriam in Oceanum occidentalem patet aditratu, ac rursus in has oras accessus: dextra vero relicta Brantiæ sinibus continuato cursu, servatoque veteri

alveo per Scaldia Insulae littora violento vastoque gurgite in Oceanum devolvitur. Ceterum flumen hoc estum Oceani reciprocantis sentit Gandavum usque, ab ostio Milliaribus (hiscæ tamen adnumeratis ejus anfractibus) plus quam xxx. Subeuntque flumen hoc Acipenseræ, Salmones, Trutæ, Lampetra ingentes, Rhombi, Congri, Alosæ, Cuculi, Mugiles, Cammari, Soleæ, Locusta admirabiles, Sardæ, alique permulti Pisces delicatissimi qui ex Mari adverlo amne in Scaldim penetrant, ibique pascuntur & ova pariunt, quod ejus aqua ipsis ad id aptissima sit. Atque hinc duobus aut tribus mensibus, inter ver & astatem præter majores Pisces, tantus numerus pisciculorum minorum, vix natotum, capitur, ut incredibilis inde hominum multitudo videtur. Flumen hoc quoque plurimi Canes Marini, & Turfiones ingrediuntur, quæ duo genera Piscium ex eorum numero sunt, quæ non ova, sed membris propriis fœtus jam formatos & perfectos pariunt. Canes Marini suos terragignunt, & suis uberibus, dum ad mediocrem magnitudinem pervenerint, lactant. Præterea Fluvius hic ex se, nullo Maris adminiculo, varia toto anno Piscium producit genera, quorum hæc sunt præcipua: Lucii, Barbi, Tinca, Cyprini nobilissimi & commune pondus excedentes, ut xx sæpe librarum reperiantur, Gobiones, & alii Pisces permulti majores & minores. Anguilla variæ, varia Cammarorum genera, & in Fluminis Ostio Ostrea nonnulla, quæ tamen eo ex Mari subeunt. Itaque Fluvius hic subsidio Maris, Piscium multitudine & varietate nulli, non modo Gallia, sed nec totius Europæ Fluminum cedit. Aa prope Teroanam oritur, & in Cæciam vergens, Fanum S. Audomari perlabitur, ac Grevelingam delatus (prope quam anno c. 1011 inter Burgundos & Gallos celebris illa pugna commissa est) in Britannicum Mare se exonerat. Lisa vulgo de Leye, in Artesia oritur, in Pago Lisburgo (Lisbourg), qui hinc nomen obtinet, prope Teroanam: & Ariam, Armenteriam, Wervicum & Meninas (Meenen) contempletus, inde Contracum medium secans, Gandavi cum aquis Scaldis commiscetur: Piscibus plurimis inique optimis abundat. Sembra vulgo Sambre, Sabis Cæsari, in Hannonia prope Pagum Novionem (Novion) nascitur, & in ventum Hellepontium conversus, Iustratis Opidis, quæ vulgo Landrecy, Salsene, Barleymont, Mabeuge, Merne, & Chasselle, tandem Namurcum perlapsus in Mosam se exonerat, pisces delicatos subministrans. Dela in Brabantia, prope Pagum Tilam oritur, & versus Septentrionem tendens Waveram petit: deinde Lovanium permeat tribus inde Milliaribus distitum; & cursum istum tria circiter Milliaribus, postea in Occidentem flexus, multis Brachiis Mechliniam perlabitur, ac tandem quatuor Milliaribus a Rupelmonda, admodum auctus in Scaldim definit. Sena (la Seine) nomen, ut videtur, obtinuit, a Senonibus Britannia populis, cum in hæc Regionem ad vexandam Galliam venissent. Nascitur prope Opidum Soignies in Hannonia: & ad ventum Hellepontium vergens, Hallam petit: & Bruxellam perlapsus Vilvordam permeat: inde ad Cæciam flexus, dextra Mechliniam relinquit, ac paullo ulterius progressus in Delam se effundit. Diza apud Leodienses prope Opidulum Per oritur: & in Septentrionem conversus Eindovam interluit: inde pristinum cursum servans Silvam Ducis petit, infra quam in Mosam evolvitur. Demera, prope Tungros in Leodjensi quoque Diocesi, scaturit, & in Occidentem versus Bilsenum, inde Halsiletum (Hasselt) & Dieltum interluit,

interluit, unde Sichenum & Arschotum perlapsus, in Delam effunditur. *Nesba* prope Pagum *Rheti* originem habet, & ad ventum Africum conversus opidum *Herentals* perfluit, unde cursu suo servato, ad Dominium Grobendonkianum defertur, receptoque fluviolo *Aade* Liram transit, Dufflenum & Walemum adluit, & paullo post Delæ miscetur. *Rneur*, vel *Rhoer*, forte *Adra* Tacito, ut scribit Ritheimerus, prope Pagum *Bulnge*, in agro Iuliacensi, oritur, & Cæciam sequens Duram & Iuliacum perlabitur, & tandem Ruremundæ, cui nomen indit, in Mosam delabitur. Sunt & alia minorum gentium Flumina, quibus delineandis brevitati studeo, superfedeo. Quæ cum Torrentibus & Rivis, quos etiam, ne lectori tædium pariam, prætereo: Præterquam quod incredibilem Piscium copiam subministrant, regionesque ipsas ornant & muniunt, magni quoque momenti sunt in comæatu & mercibus transportandis. Rustici præterea horum fluminum adminiculo multas aquas inter se connectentes, magna industria fossas aliquot milliarium, easque Navigiorum patientes ducunt: ita ut vix ulla Civitas aut locus inveniatur, qui Navigia & quidem magna, non admittat. Vivis tamen aquæ Fontibus, ut plurimum Regio hæc caret, exceptis locis montosis. Monstratis autem, quæ per Inferiorem Germaniam sunt, Fluminibus: sequitur ut aliquid etiam de Oceano dicamus: cum & propter affinitatem aliasque causas non tantum Membrum, sed & Provinciæ ipsius Caput sit. Magnam igitur immo vastam & superbam Oceani dico esse faciem: & si intumescat & commoveatur formidabilem. Nam tanta sæpe vi, tantoque furore commovetur ac tempestatibus horrescit agiturque, ut spatiosos campos & totas aliquando regiones abluat ac mergat: inprimis autem circa Zelandiæ oras, magnas sæpe irruptiones fecit. Incolarum autem industria, illi aggeres & Chelas opponentium, tandem periculum fere omne est amotum: nisi forte Cauri cum summo Maris æstu & aquis vivis collisio fiat. Venti qui Mare præ cæteris turbant, idæoque regioni maxime noxii, sunt Caurus, Zephyrus, & Libs. Novilunio quoque & Plenilunio præter duo Æquinoctia quibus maxime, (Cornelio Tacito teste) intumescit Oceanus, acerrime vexatur. Quoties enim cum Sole congregitur Luna, atque innovari incipit, aut in orbem circumducta plene conspicitur, maximos excitari æstus, fluctusque attolli in immensum, ac maximas cieri tempestates cernimus. Effectus Æstus alios novimus & experimur commodos, alios incommodos. Illos quidem quod Aquas purget, ne stantes & quietæ (docet hoc experientia) æstu & putrefactione corrumpantur: quod item promoveat Navigantes. Nam ut inquit Veget. lib. IV de re militari cap. XLII, hæc reciprocantis meatus ambiguitas Cursum Navium secunda adjuvat, retardat adversa. Hos autem, Inundationum & perruptionum violentia. Nam tanta sæpe vi terris immittitur Oceanus, ut etiam vasta Flumina retroagat, inundans abluensque spatiosos campos, ut supra quoque attigimus. Scribit hoc Pomponius Mela, clamantque tot multorum seculorum calamitates. Sed hæc hæcenus: cum autem indicaverimus quantum nonnullis hujus Provinciæ Regionibus detrimentum adferat Oceanus, ubi commoveri cœpit, etiam aliquid dicendum est de commodis, quibus dum tranquillus manet, universam Provinciam adficit, quibus si carendum ipsi esset (tot & tanta sunt) vix dimidiam Incolarum partem alere posset. Atque hinc fit ut Provincia hæc totius fere Europæ sit quasi Portus & Forû, ita ut ibi infinita Mercatorum

Mare.

Commoditates
maris.

& Negotiatorum sit multitudo & veluti Chaos quoddam tam Incolarum, quam extraneorum. Emolumentum, præter hæc, Oceanus, dignum certe sua magnitudine regioni adfert, quod, ut quisvis per se videt, in copiosa Alecum, Pisciumque omnis generis captura, fidem omnem superante confilit, qui non tantum potentiorum voluptatibus, sed etiam tenuiorum hominum sustentationi inserviunt: nec solummodo victum, sed & opes Incolæ inde sibi parant. Quod enim ipsis superest, magnæ parti Galliæ, Hispaniæ, Germaniæ, Angliæ, aliisque regionibus sufficit: imo in ipsam usque Italiam plurimi ab ipsis Pisces muria conditi mittuntur, inprimis Salmones & Aleces. Cum autem hæc negotiatio piscium muria conditorum maximi momenti sit, tres eorum species præcipuas recensebo, nempe Alecem, Asellum majorem & Salmonem. Primum de Alecibus quorum proventus præcipuus, agemus. Aleces in nullo reperiuntur fluvio, vel Mari Mediterraneo, Hispanico, aut alio (nisi fallor) sed in hoc solum Oceano Septentrionali: earum magnitudo, forma & bonitas neminem laet. Hæ postquam ex Arctici Maris latebris discedentes, id quod præcipitante jam vere solet fieri, velut commutatis natalibus in æstiva contendunt, tanta interdum multitudine, ut oppositis retibus silli nequeat impetus, quin illa rapiantur ac liquidi Equoris faciem offuscant: (quæ causa est cur tam copiosa sit illarum in retia insularum captura:) tum vero classes variæ, inter quas Hollandica, Zelandica, Frisica, Gallica, Britannica & Scotica, quasi ex condito ad evitandas similitates & contentiones partitæ inter se certas ac definitas stationes sub Britannia, Scotiæ ora & Orcadibus, singulæ pro viribus illi piscium generi insidiantur navigiis rotundis, alvo panda, obtusa prora, quas *Busus* nuncupant. Hi pisces vivi, quoad ejus fieri potest (nam simul cum deserto salo vitam quoque protinus expirant) per jugulatorem eundem & evisceratorem, cui præ cæteris omnibus liberalissima merces datur, aperto prius jugulo exenterantur, dein per salitorem condiuntur, festinatis operis, inde conduntur salamentariis cadis: (*Orcæ* Latini dicunt) postea venditi, per Alecarios Cupariosque de integro stipantur, inani turba quæ lactibus aut ovis caret, numero submota, nova muria obruuntur, postremo per delectos juratosque arbitros bonitatis fides exploratur, sigilloque addito obstringitur, non absimili religione a vetere, qua *Diana* Sacerdos *Lemniæ Rubricæ* probatæ notæ sigillo impresso insigniebat, uti Galeni testimonio constat. Atque istud quidem primum genus Alecum est, conditaneum seu muriatum nominandum cum Plauto: alterum est quod leviter salitum in fumario fumo duratur, ubi auri vel æris potius colorem ducit, unde *Soretium* nuncupant, quod subruffus ad atrum accedens color ea lingua *Sorvus* vocitetur. Ista Alecū piscatio quantum operæpretium, quantam reipub. inprimis Hollandicæ & Zelandicæ utilitatem præstet, quo ore efferam ignoro, quando non unius, sed plurium Civitatum salus inde pendere videatur: inde plebs urbana pariter & rustica victum quaerunt, æs alienum dissolvunt, familias sustentant, opes qualescunque conquirunt, aut partas tuentur. Alterum præcipui piscis genus, quod condiri solet Latinis vocatur *Asellus Major*, ad differentiam Minoris, vulgo *Cabelius*. Hic certe piscis inter minimos habendus non est: & reperitur aliquando lx librarum, atque optimus est. Multis anni temporibus, sed potissimum tempore quadragesimæ locis huic Mari proximis, inprimis in Mari Frisio

Frisio capitur, magnaue ejus copia sale condiri solet, magnum emolumentum regioni quotannis adferens. Tertium genus Piscium præcipuum, quos sale conspergi dixeram, Latinis vocatur *Salmo*: optimus quoque tam recens quam conditaneus. Piscem hunc Hollandia & Zelandia proferunt, omnibus fere mensibus, sed maxime Aprili, Majo & Junio: cujus tanta sale conditur copia, ut collectum in caput fœnus annum 200000 Coronat. excedere credatur. Sed de his satis, ad reliqua pergamus. Planum & æquum est Belgii solum: pauci in eo reperiuntur Colles, Montes pauciores, præterquam in Lutzenburgo, Namurco, & nonnullis Hannoniæ locis, ubi densiores sunt, & apud Leodieneses sunt quoque plurimi. Nemoribus Silvisque, quantum voluptati aut venationi satis est, aut regionis decor exigit, sparsim ornatur. *Arduenna Silva* tempore Julii Cæsaris (ut ipse scripto mandavit) totius Galliæ maxima erat, & ingenti magnitudine per medios fines Trevirorum a flumine Rheno ad Nervios (nunc *Tornacenses*), & Rhemorum pertinens, millibus passuum amplius quingentis in longitudinem patebat. Et hoc quoque tempore nulla totius Galliæ Silva cum ea adæquari potest: sed cum hodie sit bene culta regio, multum ipsam de pristina magnitudine amisisse videmus: ita ut pars quoque superflua sæpius interrumpatur, & mutato nomine ab agricolis colatur. Pars autem ejus maxima & minus interrupta, est a Theonis-Villa prope Leodium usque, quod spatium ad xxx milliaria se in longitudinem extendit. In medio sita est urbs *S. Huberti*, quæ Gemma Frisio teste, Longitudinis continet grad. 26 & min. 40. Latitudinis vero grad. 50 & min. 4. Arbores habet hæc Silva omnis generis amœnas, altitudinis ingentis & latitudinis, quæ eam non minus fructuosam quam jucundam efficiunt. *Arduenna Str.* Adcolis *Ardenne*, Rhenano *Luitticherwald*, (quod sonat *Leodensium Nemus*) dicitur. *Mormauvia* (*Mormau*) Hannoniæ Silva amplissima, initium sumit prope Quercetum (*Quetsnoy*), & ad Meridiem se longius in Veromanduos extendit: ac multa in se continet Opida, Pagos & alia loca fontibus & aquis perennibus amœnissima. Carbonum hic magna conficitur copia: unde eam nonnulli partem Silvæ Carbonariæ esse arbitrati sunt: alii tamen Silvam Carbonariam magis in Orientem Solem spectasse asserunt, inter Mosam & Sabin, & amœnam Archiæ Silvam ex ejus esse reliquiis, in qua Pagus cognominis egregia arce munitus continetur, ibique domicilium Dominorum Berlaymontiorum esse solet. Amœnissima *S. Amandi Silva*, in Hannonia quoque sita est: dicitur etiam *Silva Raymensis*, ob earum affinitatem. Initium capit in finibus Flandriæ Gallicæ prope Pagum *S. Amandi*, unde nomen habet, & ad Orientem Valencenas usque excurrit, magna latitudine & spissitudine. *Silva Raymensis* est Domini *d'Emery*, qui propterea magnus est Hannoniæ Venator: Hæc enim dignitas hujus Silvæ propria est. *Silva Faignensis* (*le bois de Faigné*) in Hannonia quoque sita, prope Avénas initium habet Magetobriæ (*Masieres*) usque fere pertingens, spatio xvi milliarium, & antiquitus major erat. Videtur adhuc retinere nomē, quāvis corruptū a Faunis & Satyris: qui forte hinc a Poëtis, cornua & pedes caprinos habere fingebantur, quod hujus silvæ primi Incolæ tam essent feri & immanes, ut non multum a brutis differrent. *Soniensis Silva* duobus aut tribus telicibus Bruxella distat, in Meridiem Brennam usque Alleudam & Brennæ Castellum excurrit, spatio lxx milliarium. Magna est certe & non contemnenda

*Montes.**Silva & Norma.*

temnenda Silva, ita ut in circuitu amplius septem passuum milla pateat: & tot in ea sunt Vrbes, Pagi, Abbatia & Monasteria, ut miraculum videatur: ideoque non pauci ætate Nobiles & Cives honestiores cum tota familia se eo recreationis gratia conferunt ibique ad septimanas tres aut quatuor remanent. *Saventelos*, Lovanio, Bruxella & Vilvordia includitur. Silva amœnissima est, nomenque accepit a Saventria pago illi adjacente. *Grootenhout* itidem Brabantia Silva est, non multum supra Turnholtum sita, in qua nascitur fluvius Ada, qui postea in Flumen Netham se exonerat. Silva est magna, in qua Regina Maria, ad quam Turnholtum pertinebat, multum venari solebat. *M. luyne* Namurci silva, prope Namurcum Urbem iniuriam fumens: & ingenti latitudine ad ventum Africum porrecta, Philippopolin versus: prope Mosam usque extendit. *Niepe* Flandria silva primaria, non procul ab Artesia finibus, duobus a Flumine Lisa, Castello Morinorum & Baliolo distat miliaribus, quamvis diversis sui partibus amœna est, ampla, & antiquissima Silva, arcem & opere, & Natura continens munitissimam. *Nommen* itidem in Flandria sita est, ac prope Hipram maxima in Septentrionem latitudine se extendens multos Pagos, & Abbatias nonnullas complectitur. *Poodbergia*, silva inter Flandriam & Hannoniam non procul a Gerardimontio & Lefina, magna est, & ob rotunditatem jucunda. *Guilielmi-Silva* in Artesia posita est, prope Rentiacum, ubi pugnam Imperator cum Gallia Rege commisit, anno CIO IOLIV. *Engelswallia*, Geldria prope Arnheim, Silva amœna, in ventum Hellespontium vergit. *Septem-Silva*, sunt VII ingentes & Trans-Isalanis finitima Silva, quæ uni ex quatuor Frisia partibus nomen dederunt, quæ hodie dicitur *Sevenwolden*, quasi dicas *Septem-Silva*: quarum singula multum spatii continent, & pagos plurimos ad spectum jucundissimos. Sed hæc hæcenus de Silvis. Ad Opera publica venio. Innumera in hisce regionibus magnifica Tempa, plurimæ Abbatia, innumera Cœnobita & Monasteria, plurima Xenodochia, Nosocomia, Prochodochia & Orphanotrophia. Certe in una urbe Antverpia duo & quadraginta ejusmodi loca numerantur: inter ea augustissimum, *Templum Cathedrale D. Virginis* capacissimum, cum Turri excelsa ccccxx pedum, ex candido Marmore, ex qua prospectus in urbem opulentissimam, in Fluvium navibus tectum, in vicinam regionem pagis urbibusque abundantem, amœnissimus patet. Quid reliqua Tempa, Monasteria, & ejusmodi loca describam, quæ hic & in aliis urbibus & pagis magno numero conspiciuntur? Quid Ducum Comitumque & Illustrium Procerum sumtuosa Palatia? Quid reliqua tum publica tum privata Edificia? ea si commemorare pergam tempus me citius & locus quam materia deficiat. Quare de his silere melius quam parum dicere. Status harum Ditionum Politicus, de eo etiam non nihil dicamus tam generatim quam speciatim fere triplex est: Primus est *Ecclesiasticus*, in quo præcipui sunt Abbates. Secundus *Nobilitatis*, ut sunt Duces, Comites, Marégravii, Principes, Barones & magni Domini. Tertius *Civitatum*, quem primariae cujusque Ditionis Civitates representant. Hi Status a Principe convocantur, quoties de rebus ad Principem, aut ad Principatum, aut ad conservationem & utilitatem ditionum pertinentibus deliberandum est. Status vero Ecclesiasticus ita se habet: Quatuor sunt in

Opera publica.

Ratio gubernandi.

Schole.

Bibliothecæ.
Mores.

funt in hac Inferiore Germania Episcopatus *Cameracensis*, *Tornacensis*, *Atrebatensis*: hi tres subsunt Archiepiscopo Rhemenfi, & *Utrajectinus*, qui Archiepiscopo Colonienfi subest. Ad Academias pergo quas hic quatuor *Lovanensensem*, & *Duacensem*, *Lugdunensem* & *Frankegranam* numero. *Lovanensis* frequentia Collegiorum, Studiorum, Doctorum celeberrima. Collegia potissima sunt *Lilium*, *Castrense*, *Porci* & *Falconis*, quibus Philosophia traditur. Est & trilingue *Busidianum*, in quo Græca, Latina, Hebraica docentur. Univerfitas ista flagitatione Nobilium Brabantinorum primum constituta est ornataque privilegiis a Ioanne I v Brabantia Duce, anno M CCCCXXVI Pontifice Martino V. Reliquæ nostra memoria erectæ sunt. Ex his tanquam ex Equis Trojanis innumeri Viri docti prodierunt, & quotidie prodeunt. Viros enim doctos, & omnium facultatum & scientiarum peritissimos Belgium habet: & ut olim, sic & hodie celeberrimos producit. Quos omnes uno ductu enumerare, nimis longum foret. Bibliothecæ hic, variis locis variæ, optimis rarissimisque refertæ libris. Inter quas Lugdunensis non postremi loci. Incolæ sunt formosi, quieti, parum cholericæ, parum ambitiosi, parum superbi: non admodum Veneri dediti, civiles, aperti, comes, blandi, ad omnia prompti, falsi & interdum dicaces: laboriosi, industrii, fideles, grati in bene meritis, artium omnium scientiarumque capaces, libertatis & privilegiorum avitorum præfractæ etiam ad mortem usque studiosi. Id etiam in genere dici potest vere & cum laude, Belgas esse frugi, & attentos æconomos, patresque familiâs: qui formicæ exemplum sequenti condunt sub hyemem, quæ illius anni partis injuria negatura videtur, coemptis piscibus carnibusque, quæ vel muria domant, vel fumo durant. Vix etenim est honestior ulla domus, quæ pro ratione capitum familiæ (ut quæque est vel numerosa vel exigua) non macet in Autumno Bovem integrum, aut dimidiatum saltem, præter Porcum, quorum carnes bonam anni partem esui futuras, dum ver sinum plenum effundat, ita ut divi, condiunt. Complures tamen plus æquo avari, Aurique avidi sunt. Mulieres formosæ, gestu decenti, & comes. Solent enim more regionis a prima ætate familiariter cum quovis conversari: ideoque & in agendo & loquendo aut aliâ re promptissimæ: nec vero libertas hæc seu licentia honestatem ipsarum minuit. Nec tantummodo peragant solæ civitatem, sed etiam exiguo comitatu in vicina Opida comitant, sine ulla vel levissima criminis suspitione. Sunt admodum continentæ, & ad quidvis agendum adpositæ. Nec solum rei familiaris studiosissimæ sunt (de qua viri parum solliciti sunt) sed etiam mercaturam exercent: imo & negotiis reliquis ad Viros spectantibus os & manus adhibere solent: idque tanta dexteritate & diligentia, ut multis ejus provinciæ locis, velut in Hollandia & Zelandia, Viri rem omnem eis committant. Atque hæc vivendi ratione Mulierum dominandi aviditati adjuncta, ipsæ plerumque nimis imperiosæ, imo molesta & superbæ redduntur. Moris est tam apud Principes, quam inferiortis fortis homines, ut etiam apud nationes reliquas Cisalpinas primogenitis parentum, licet adhuc viventium, & ætate vigentium indere nomina. Et Nobiles, cujuscunque sint qualitatis aut fortis, Dynastarum more, plus semper Filix natu maximæ tribuent, quam reliquis minoribus, licet parem omnes dotem habeant: ita ut reliquas alicui sæpe despondeant, cui illam denegarent, ipsam meliori conditioni aut marito reservantes. Atque hoc nomine laudandi, quod facile (ut & eos tempore Iulii Cæsaris, & ante, fecisse comperio) cum exteris matrimonia contrahant,

fi ad

si id occasio postulet nec patriæ soli adstringuntur. Quæ sane res utilissimæ & commodissimæ est: hæ enim affinitates & ipsis & Reipub. non parum conducunt. Indecens autem est, imo absurdum videtur, Adolescentes vetulas, Senes contra puellas ducere: item ignobilem nobili, Herum ancillæ, Dominam famulo matrimonio jungi. Inprimis vero Belgæ dediti sunt artibus Mechanicis, non sordidis quidem & servilibus, sed nobilioribus: panni contexendi, lanificia & telas tractandi, aulæa tapetiaque conficiendi: quæ non tantum propriis regionis usibus inserviant: sed etiam ulterius in Galliam, Hispaniam, Germaniam, reliquamque Europam, atque adeo in Asiam & Africam deportentur. In Piæturis nulla æque natio excellit: nulla in Musicis: nulla in variarum linguarum cognitione acquirenda. Oleo colores miscere primus docuit *Joannes Eickius* Belga. Vix est quisquam in Flandria, Brabantia, Zelandia, qui non & vernacula, hoc est Germaniæ Inferioris lingua loqui possit, & Gallica: Nautæ, Mercatores, & Viri litterati, etiam Italicam, Hispanicam, Latinam, Græcam plerique norunt: sunt etiam qui Hebraicam, Chaldaicam, Arabicam. Rei etiam navalis Belgæ peritissimi sunt. Ad victum venio; Vltis est apud Belgas Triticum, Secalis, Avena, Farris & Hordei. Legumina præter Fabas & Pisas, non sunt magni momenti: Vicia quoque parum habent, Panici & Milii nihil. Venti enim vehementiores ea sternunt & deturbant. Sobrie ac frugaliter vulgus familiam educare solet. Potus fere est Cervisia, quæ conficitur decoquiturque ex ea quam *Maltam* vocamus: inde adjicitur postea triticeum far mola fractum, cum lupo salictario. Atque hic potus bonus & sanus iis est, qui se ei adsuæfacere possunt. Multum quoque bibunt lactis. Opulentiore Vino utuntur. Pane vulgo vescuntur secalitio. Solent etiam veluti festis præcipuis, inprimis nomine ipsorum in digetatis, item Bacchanalibus, convivia instruere, parentes, consanguineos, & amicos invitare, & cum eis pollucibiliter commessari: natura enim amant oblectationes, epulas & convivia: Potentiores vero splendide & magnifice epulantur, seque vere magnanimos ostendunt. Nitidas & absterfas conservant domos, ab omni supellectile, & quidem commodissima, instructas, ita ut merito in iis nihil desiderari possit. Et certe pulchrum & gratum habet aspectum ista bene ordinata, munda & copiosa supellex: qua in re fortassis (imo sine dubio) omnes totius Mundi nationes facile superant. Hoc autem habent Belgæ vitii, ut potu se nimio ingurgitent, quo maxime delectantur: ita ut sæpe nec interdiu nec noctu bibendi finem facientes, præter incommoda reliqua, maximo corpus & ingenium adficiant incommodo: idque sine dubio illis immaturæ sæpe mortis adfert causam, juxta illud Prop. *Vino forma perit, Vino corrumpitur ætas.* Et ipsi id quoque norunt, fatentur, & seipfos reprehendunt: sed quid agas? vincit mala consuetudo. Quamvis aliquo modo possint excusari. Cum enim humidus & melancholicus fere semper sit aer: nulla forte re alia melancholiæ isti odiosæ, & sanitati infestissimæ mederi possent: quod Horatius indicasse videtur, inquiens: *Vino pellæ curas.* Istud tamen Terentii nobile quoque dictum servarent: *Ne quid nimis.* Quod quidem ab omnibus, honestioris existimationis & conditionis viris fieri jam cœpit. Incolæ scito commodoq; sunt vestitu, & pulcre formato. Magnâ deniq; & copiosam exercent Mercaturâ, cujus quæcunq; etiâ easit, peritissimi sunt. Atq; ipsa Belgica, maxima parte, Mercatura & Artibus nititur.

R f

Flandria

Opificia.

Vitiis.

Vestitus.

Mercimonia.

Flandriæ Comitatus.

314

*Regio.
Unde dicta.*

Situs.

Aëris temperies.

Soli fertilitas.

*Animalium va-
rietas.*

Urbium nomina.

Flandria nomen quamvis non magnæ antiquitatis nulla tamen ejus certa ratio reddi potest. Sunt, qui ab urbe ejus nominis appellationem deducant, sita ubi nunc Ardenburgum; sunt qui a Flandberto Filio Blefindæ, quæ Soror fuit Clodionis, Regis Galliz: Vixit autem Flandbertus Anno Christi cccc. xlv. Sunt qui a Lyderici primi Comitris sponsa *Flandrina* nomen regioni datum arbitrantur. Sunt qui a flatu & fluctibus, quorum magna ob vicini Oceani impetum vis huic terræ incumbit. Adeo ut etiam anno mccc. xli. in agrorum censu venditioneque caveretur, ut si intra annos x Mare in ea loca exæstnaret, casus irritusque esset contractus. Ego rem in medio relinquo. Ejus hodierni limites sunt, ad Austrum Arctia cum Hannonia, & parte Picardiæ. Ad Ortum Hannonia & Brabantia, ad Septentrionem Oceanus, cum Honta sive Ostio Scaldis, quod Flandriam a Zelandia determinat: ad Occasum Oceanus Britannicus sive mare Germanicum. Longitudo patet itinere tridui, a Scaldi scilicet contra Antverpiam, usque ad Novam Fossatum mill. pass. xxx. Latitudo est mill. pass. xx. Aër Regionis totius est temperatissimus: Ager fertilis, potissimum qua Oceano & Galliz est vicinus. Pasua læta, cujus rei argumentum est, quod pulli equini ex vicinis regionibus in Flandriam quotannis delati ab Equisonibus, solcant pabuli bonitate, Aëris suavitate, ex strigosis & macilentis reddi generosiores. Alit item varia Animalia domestica, saporis delicati & exquisiti: nec non Ferarum copiam pene incredibilem. Nec desunt Aves cum aliæ: tum Phasiani, Perdices, Pavones, Ardeæ, Ciconiæ. Regionis Incolæ ita olim bello addicti fuere, ut quieti pacative vix unquam viverent: ac Syriam etiam, Terramque Sanctam, ac Hierosolimam, eorum arma pervaderent. Urbes in Flandria muro ac fossa cinctæ sunt xxx. *Gandevum, Bruga, Ypra, Insula, Duacum, Tornacum, Contracum, Aldenda, Alostum, Flulsta, Teneramunda, Bisfietum, Neoportum, Slusa, Dunkercka, Gravelinga, Bierburgum, Dammm, Dixmuda, Furna, Ardenburgum, Ninova, Berga, Geardimontium, Castellum, Donza, Orchianum, Lanoyum, Axella & Oostenda.* Præter has sunt etiam Municipia patentia quæ urbibus neque nobilitate, neque privilegiorum dignitate, neque structuræ magnificentia, neque frequentia municipum cedunt: *Bella, Poperinga, Hondscota, Ecclœa, Gistella, Middelburgum, & alia viginti.* Pagin universam m. c. l. iv. ut non immerito triviali proverbio dicatur, Flandriam omnes totius Christiani Orbis Comitatus superare, & Hispani quum in hanc Provinciam cum Philippo Rege venirent, judicaverint totam Flandriam continuam urbem esse. Hodie universa intres partes dividitur, Teutonicam, Gallicam & Imperialem. Primaria urbs est *Gandevum*, conditum vulgi opinione, tum Historicorum omnium recentiorum consensu (nam veteres de eo silent) tum Petrachæ aliorumque judicio, a C. Julio Cæsare, quum in Morinis ageret. Enimvero Gordunorum meminit C. Cæsar lib. v. Com. de Bello Gallico. Postea a Wandalis dicta est *Wanda*, & litteræ primæ mutatione *Ganda*: ut Walli, Galli: hinc *Gandavum*: vernacule dicitur *Gende*, Italis *Gueto*, Gallis *Gand*. Situm est quarto a mari lapide, quatuor fluminibus amoenissime irrigatur. *Scaldim* enim ex Hannonia, *Lisum* ex Arctia, *Leviã* ex portu Slufano, *Moerã* ex quatuor Officiis quas *Ambactas* vocant, accipit.

Præterea

Præterea Alveum habet manufactum magnorum etiam navigiorum patientem, per quem præter prædicta flumina quantam omnium rerum ab omni Orbis parte accipiat copiam, incredibile dictum est. Ex his enim in Mare patet via per alveum sive Aquæductum, qui se ad Ostium vulgo *r'Sas*, in Oceanum exonerat cataractis ad hanc rem stupendo artificio exstructis. Decem milliariibus distat Antverpia, totidem Brusella, Mechlinia, Middelburgo. Ambitus intra muros est 45640 pedum Romanorum: hoc est Italicorum milliariarium septem. Insulas habet xxvi. Pontes majores, xcii. Molas aquarias 1v. Trufatiles infinitas: centum quæ vento aguntur. Ecclesias in universum lv. Abbatis v. Cives hujus civitatis frequentia, nobilitate, opibus, animis sunt eximii. Hæc *Carolus v* Imperatorem Orbi dedit. Hæc litteris *Judocum Badium, Johannem Cornarium, Levinum Brechtum*, & alterum *Levinum Torrentium, Balduinum Renseum, Ursibrium*, aliosque protulit. Opificiorum genera in hac urbe lxx. Textorum præterea ordines xxvii instituti primum a Comite Balduino, filio Arnolphi Magni, Anno 1000. lxxv. *Brugæ (Brugge)* vel a pontium frequentia nomen habent, vel a ponte *Brugstock* juxta Oldenburgum & Ardenburgum, & quarum urbium ruinis ante annos 1000. prima arx Brugenensis exstructa est; sita est tertio milliari a Mari loco plano. Ambitus intra muros est 26600 pedum Romanorum, hoc est Italicorum mill. quatuor cum dimidio. Urbs est non Flandriæ tantum, sed etiam totius Belgicæ amoenissima: templa habet lx, quorum præcipuum & augustissimum est S. Donatiani, olim sacrum B. Virgini, exstructum a Liderico primo Flandriæ Comite, anno 1000. xxi. Opibus in tantum floruit, ut Ioanna uxor Philippi Pulcri quum huc venisset Anno 1100. ccc. vidissetque virginum & matronarum ornatum, stupore primum, postea muliebris æmulationis cæstro percita, conquesta sit, non se solum reginam esse. Opificiorum genera exercentur lxxix. Et in hac rerum copia neque flumen habet, neque Portum neque fontem. Fossa est humana ducta industria, ipsi *Reye* vocant, quæ per totam urbem divisa, ad Slusam sese exonerat in Oceanum. Et quia hæc majoribus navigiis nondum sufficiebat, aliam in longe majorem altitudinem perduxerunt, oppositisque Cataractis a Mari discluserunt. Sunt & hujus urbis Cives bello, imperio, literis celebrati. Tanta etiam olim hujus urbis in mercaturis potentia fuit, ut cum quavis alia totius Europæ urbe conferri posset. Brugenenses primi Cassiterides (Hispanis *Agora*) Insulas in Oceano invenerunt, quæ propterea *Flandrica* vulgo dicuntur: iidem Bursam primi Mercurio sacram habuerunt, a qua postea Antverpiæ, Rhotomagi, Londini, & in aliis urbibus mutatis rerum vicibus loca mercatorum conventui destinata nomen traxerunt. *Ypra* a rivulo *Ypra* præterlabente dicta, vulgo *Yperen*, anno cmlx condita est. Hujus urbis fundus dicitur esse plumbeus, idque propter magnam plumbeorum tuborum vim, quibus aqua varje per Civitatem universam distribuitur. Atque hæc quidem sunt Urbes primariæ. Portus sequuntur: *Slusa* a Cataracta nomen habet, quæ Flandris vocatur *Sluys*, urbs est maritima: Portum habet capacissimum, quo quingentæ naves commodissime recipi possunt. Ex adverso est Insula *Cadsant*, Georgii Cassandri patria. *Ostenda* ad Oceanum sita, obsidione Archiducis Alberti gravissima, quam ad annos tres & aliquot menses fortissime sustinuit, ac innumeris pæne utrinque casis, nobilis. *Neopontus* (*Nieuport*)

(*Nieuport*) tertio ab Oostenda milliari, urbs est maritima, patria *Jodoci Clichthovei*, cui proxima est Abbatia *S. Bernhards*, in qua Bibliotheca olim totius Belgii instructissima & celeberrima. *Dunckerk* exstructa anno *CLXXVI* a Balduino Arnoldi F. Flandriæ Comite, Portum habet brevem admodum & Mari vicino infestum. Urbis jurisdictionio pertinet ad Regem Navarrae. Reliquas urbes Flandricæ Teutonicæ prætereo. In Flandria vero Gallica est *Insula* a veteri positione ita dicta, erat enim stagnis & paludibus cincta: urbs frequentia civium, opibus, legibus ornatissima, & quidem post Antverpiam & Amstelodamum potentissima. *Dunacum* (*Douay*) ad Scarpam fl. ubi olim *Casuaces*, patria est *Roberti Gaguini*. Academiam habet paucis abhinc annis a Philippo II Hispaniarum Rege ibi constitutam. *Orchianum* (*Orchies*) etiam in hoc tractu est, & *Lamoyum* celebre dominis & cive *Francisco Raphelengio*: præterea *Espinoyum*, *Armentiers* & *Tornacum*, *Tournay*. In Imperiali Flandriâ est *Alostium*, Civitas ampla & munita ad Teneram fl. Comitatus titulo insignis. Pagos sub se habet *CLXX*. Principatus II, *Steenhusensem* & *Gaverensem*, Baronatus complures: Territorium etiam *Wafia*, cujus quatuor sunt opida: *Hulsta*, *Axela*, *Bochoute* & *Affenede*. *Rupelmonda* ad *Rupelam* fl. arx est, hoc loco minime omittenda, vel propter *Gerardi* nostri *Mercatoris* Illustrissimi Mathematici & *Cosmographi*, ac nostri seculi *Ptolemæi*, memoriam. Flumina sunt *Scallis*, *Lisa*, *Tenera*, *Livia*, *Ypra*, *As*, *Scarpa*, *Rupela* & alia: Montes perpauci: sed Silvæ plurimæ eæque valde utiles, inter quas *Niepensis* & *Nonnensis* principes. Status vero Politicus Flandriæ, tribus constat Membris: Primum Membrum, *Prelati Ecclesiastici*, qui sunt, *Ordinis S. Benedicti Abbates* VII: *S. Peter* & *S. Baefs* Gandavi, *S. Winnoek* in Bergen, *S. Andries*, *S. Peter Aldenardæ*, *Ename*, *Marchienne*. *Ordinis S. Bernardi Abbates* V: *ten Dunen*, *Boudeloo*, *Doest*, *Clammere*, *Marchienne*: & *Prioratus* in *Waerschoot*. *Ordinis Præmonstratensis Abbates* III: *S. Nicolaes* in *Vuerne*, *Drongene*, *S. Cornelis* in *Nienove*. *Canonicorum Regularium Abbates* VI: *Echoute*, *Soetendale*, *Warneston*, *Summebeke*, *Cysong*, *Falenpijn*. Eiusdem Ordinis VI: *Præpositura* *S. Marten* in *Iperen*, *Wormesele*, *Watene*, *Loo*, *Eversam*, *Petendale*. Secundum membrum, *Nobilitas*, in qua *Viccomitatus* V: *Gendt*, *Iperen*, *Vuerne*, *Bergen*, *Haerlebeke*. Principatus III: *Steenhuse*, *Gavere*, *Espinoy*. *Barones* IV, II in Comitatu, *Cysong* & *Heyne*: II in Dominio, *Pamels* in *Oudenarde* & *Boelare*. *Tribuni militares*, *Banderheerē*, in Comitatu Teutonico *Dominus de Nevele*, *de Dixmude*, *D. de Beveren*, *de Praet* prope *Brugas*: *Haeskercke*, *Watene*, *Heverghem*, *Waestine*, *Cæcten*, *Ingelmunster*, *Pouke*, *Gruihuse*, *Male*, *Maldegem*, *Oostcamp*, *Winendale*, *Colscamp*, *Ghijstels*, *Sevecote*, *Rousselare*, *Waestene*, *Hondscote*, *Cassel*, *Nortvrie*, *Haeskerck*, *Halewyn*. In Comitatu Gallicano, *Castellanus de Lille*, *D. de Waurin*, *D. de Comene*. In Dominio Flandriæ *D. de Rode*, *D. de Gavere*, *Sotteghem*, *Gontero*, *Scorisse*, *Poitz*, *Liekercke*, *Lumbeke*, *Raiselā* in *Meerbeke*, *Wedergraet* in *Neyghem*, *Steenhuse*. Tertium membrum sunt præcipuæ Civitates. In Flandria Teutonica IV præcipuæ Civitates hoc membrum representant, *Gandavum*, cujus sortem sequuntur, in Comitatu *Burgaviatus Gandensis* & *Castellania Cortracensis* ac *Oudenarde* & *Bieroliet*. In Dominio quædam sunt Feuda Imperii, ut IV *Ambachten*, *dat Landt van Waes*, & *Graefschap van Aelst*, ac alia libera dominia, ut *Bornhom*, *Denderwoude*, *Geerdsberge*. *Bruga*, cujus sortem sequuntur in Censu & Armis, quæ sunt post IV officia,

usque ad Nieupoort, totus videlicet *Franconatus* (*t'Vrie*) Opida ejus clausa & non clausa. *Tpra*, ad quam referuntur in Censu & Armis, *Tperen-Ambacht*, *Bellen-Ambacht* & *Cassel-Ambacht*: *Franconatus Campestris* (*Heplatte Vrie*) cujus sortem sequuntur in Censu & Armis *Vuern-Ambacht*, *Bergen-Ambacht* & *Broucborg-Ambacht*. In Gallicana III civitates principales *Lille* (*Ryffel*) *Douay*, *Orchies*. *Tornacense* *Dominium* & *Status* *Flandriæ* adnexus, per se constat tribus membris: *Ecclesiastico*, *Nobilitate* & *v* *Supremis* *Iustitiis*. Vnum vero habet *Flandria* *Episcopum Tornacensem*, *Archiepiscopo* *Remensi* subiectum, in *v* tamen *Dioeceses* *Episcopales* *divisa* est. *Trajectensi* subsunt *iv* officia, *Hulst*, *Axele*, *Affenede*, *Bochoute*. *Tornacensi* subsunt, *Gandavianum*, *Contracum*, *Aldenarde*, cum illarum *Castellanii*: *Waes* *territorium*, *Bruga*, *Franconatus* & *Insula* cum sua *Castellania*. *Atrebatensis* comprehendit *Duacum* & *Orchianum*. *Cameracensi* subest *Dominium* *Flandria* ultra *Scaldim* versus *Meridiem*. *Tarvanensis* habet *Castellanas* *Tpram*, *Cassel*, *Vuerne*, *Bergen*, *Broucborg*, *Belle*. In *Flandria* *Teutonica* sunt *xiv* principales *Curie* *Comiti* *feudales*, *Viesburg* *Gandavianum*, *Burgus* *Brugis*, *Sala* *Tpra*, *Castellum* *Contraci*, *Curia* in *Harlebeke*, in *Tielt*, *Domus* in *Dcinse*, *Curia* in *Peteghem* dicta *Beu-lieu*, & *Domus* *Deinle* subiecta, *Tribunal* *Aldenarde*, *Burgus* in *Vuerne*, *Curia* in *Bergen*, in *Broucborg*, in *Cassel* & in *Belle*. In *Flandria* *Gallicana* sunt *iii* *Curie* *Comiti* *feudales*, *Sala* in *Lille*, *Castellum* in *Douay*, *Curia* in *Orchies*. In *Flandriæ* *Dominio* sunt *iv* *Curie* *Comiti* *feudales*, *Tribunal* in *Aelst*, *Domus* in *Dendermonde*, *Prætorium* *Wassæ* apud *S. Nicolaum*, & *Castellum* *Beveren*. Ex omnibus *Curis* & *Jurisdictionibus* dictis appellatur ad *Consilium* *Principis* *provinciale*, quod est *Gandavi*, inde ad *Parlamentum* quod est *Mechliniæ*. Sed de his satis: ad *Brabantiam* transeo.

DUCATUS BRABANTIAE.

Brabantia maxima parte *Aduaticorum*, *Ambivaritorum* & *Tungorum* *regionem* *complectitur*: ceterum quonam tempore *Regio* hæc *Brabantia* *nomen* *nacta* *fit*, *plane* *incertum* *est*: aliis a *Brenno* *Gallo* *dedicentibus*, aliis ab *urbe* *quadam* *eiusdem* *nominis*, *cujus* *neque* *in* *terris* *neque* *in* *historiis* *vestigium* *ullum*: aliis a *Bratuspandio* *Opido* *Bellovacorum*, *cujus* *meminit* *Cæsar* *lib.2.* Alii *novum* *Ducem* *committuntur* *Salvium* *Brabonem* *Arcadem*, *qui* *cum* *Cæsare* *in* *Belgicam* *profectus* *est*, *cujus* *uxor* *Suana* *Cæsaris* *Nepotis*. Sunt etiam *qui* a *Gotefrido* *Barbato* *Comite* *Lovanienſi* *Barbantiam* *postea* *Brabantiam* *dictam* *suspiciantur*: *Nomen* *sane* *nuperum* *est*: quod ut certo constat, ita *origo* *ejus* *non* *constat*. *Longitudo* *Brabantia* a *Gembloers* ad *D. Gertrudis* usq; *sacrum* *Montem* *est* *milliarium* *circiter* *xxi* *i*. *Latitudo* *ab* *Helmontio* *Bergas* usque *xx*. *Ambitus* *Lxxx*. *Habet* a *Septentrione* *Mosam* *fluvium* *quo* *Geldria* & *Hollandia* *separantur*. A *Meridie* *Hannoniã*, *Comitatu* *Namurci* & *Episcopatum* *Leodienſem*, *qui* *etiam* *ad* *Ortum* *fines* *ejus* *tangit*. *Ab* *Occasu* *est* *Scaldis* *cum* *Comitatu* *Alostensi*. *Regio* *gaudet* *Aëre* *salubri*, *planitie* *fertili*, *Frugum* *inprimis* *feracissima*, *tametsi* *Campania* *sive* *Campinia* *de* *Kempen*, *ob* *arenas* *fit* *sterilior*. *Quæ* *tamen* *pars* *non* *omnino* *infertuosa* *existit*. *Urbes* *hujus* *Ducatus* *sunt* *xxvi*. *Lovanium* (*Loven*) *antiquissima* *est*, & *prima* *Grudiorum* *sedes*, *in* *qua* *Dux* *publico* *Sacramento* *se* *obstringit*: *Comitatus* *quo* *ndam* *titulo* *insignita*. *Urbs* *est* *amœna* *prolatu* *aliquoties* *pomœtiis* *extensa*; *ejus* *ambitus* *intra* *muros* *est* *quatuor* *mill. pass.* *Fluvio* *irrigatur* *Dela*.

Status Ecclesiasticus.

Jurisdictionis.

Regio.
Unde dicta.

Situs.

Aëris temperies.
Soli fertilitas.

Bruxella (*Brussel*) urbs splendida est & magnifica, duplici muro munita, sita solo fertili, rerumque omnium abundanti. Mirum, tam numerosæ Civitati, advenis quamplurimis, Ducis aulae, & peregrinis Principibus cum universo satellitio illic agentibus, omnia semper benigne & copiose potuisse suppeditari. *Antverpium* vulgo *Antwerpen* vocant, Galli *Anvers*, Itali *Anversa*, Germani *Antorff*. Petrus Appianus putat eandem esse cum Ptolemæi & Cæsaris *Amacuto*. Nomen *Antverpie* creditur esse a projecta manu. Nam Gigas quidam Druo qui hæc loca ante C. Cæsaris adventum infedit, prætereuntibus si dimidium suarum Mercium non solvissent, manum dexteram præscindebat, eamque in profluentem abjiciebat: argumentum sunt ipsius urbis insignia, & ossa quadam immania quæ in Curia hodieque adservantur ipsius Druonis, quem alii *Antigonum* vocatum dicunt. Sed hæc fabulosa Illud verò similius; nomen datum ab Indigenis ab aggestu terre ad Scaldim, hoc enim Belgis est *Antwerpen*: nam aggeribus oppositis flumen pariter angustius reddiderunt & profundiorum ejus alveum. Sita est ad flumen qua id profundissimum, grad. Long. xxvi min. 42. Lat. l. i. min. 58. Distat a mari i v. mil. pass. Mechlinia totidem; Lovanio octo; Gandavo x. Brugis xv; Bruxella i x; Londino lx: Colonia Agrippina xxi x: Francofurto lx. Ter muro cincta fuit. Primum arctiore ambitu, Anno m cc i: Postea ampliore, Anno m ccc xiv, qui annus fame, ut sequens pestilentia notabilis fuit. Denique ad Septentrionem extensa pomeria Anno m d x l i i i. Ambitus est extrinsecus quatuor millium pass. octingentorum & duodecim. Fosse intra Urbem ex fluvio derivata aptaque maximis plurimisque navibus recipiendis sunt octo. Mercimonia omnem fere æstimationem superare solent. Guicciardinus eam inivit rationem, ut demonstrarit singulis annis commercia excedere duodecim milliones coronatorum: cujus calculus rebus Antverpianis florentibus non modo non superavit, sed ne æquavit quidem justam æstimationem. Proinde merito cecinit Iulius Scaliger:

*Opida quot spectant oculo me torva sinistro
Tot nos irvidia pallida tela petunt.*

Lugdunum omnigenum est, operosa Lutetia, Roma

Buscoducum seu *Silva Ducis*, vernacule *Hertogen Bosch*, Gallis *Bolduc*, nomen habet a *Silvis*. Urbs est ampla, amœna, firmiter munita, sita ad rivulum *Dysam*, altero lapide a *Mosa*, duodecimo ab *Antverpia*. Atque hæc sunt quatuor urbes primariæ, quarum tres primæ cum *Nivella* Marchionatum constituunt sacri Imperii. *Mechlinia* a quibusdam *Brabantia* adnumeratur, revera tamen ab ea distincta est; urbs alias pulcherrima & nitida; Archiepiscopatu insignita, & sede Ampli Consilii ad quod ultima est in Belgica provocatio. Urbes præterea in *Brabantia* sunt *Trajectum ad Mosam*, vulgo *Maastricht*, *Lira*, *Vilvoorda*, *Gemblacum* (*Gemblours*), *Ju-doigne*, *Hannut*, *Landen*, *Halen*, *Leeuven*, *Sichenen*, *Herentals*, *Eindhoven*, *Helmont*, *Grave*. Sunt & Municipia complura, nondum muris cincta, *Oostmryck*, *Oorschot*, *Turnhout*, *Duffel*, *Waelm*, *Merchtem*, *Afche*, *Vueren*, *Duisburch*, *Hulpen*, *Wavre*, *Breine*, *Genape*, *Gheele*, *Arendonek*, *Dormal* & *Isca*. Sunt & pagi in super d cc. Referuntur etiam ad *Brabantiam* Dominatus *Ravestein*, Ducatus *Limburgensis*, cum *Domi-*
nati

natu Dalem & Valckenburg. Lacus, Stagna, & Flumina non parum adferunt commodi Brabantiae. Horum autem principes *Mosa & Scaldis*. Sunt & alia minora. Silvis quoque abundat regio, quarum praecipuae sunt quinque, *Soniensis, Saventeloo, Grootenbout, Grootenheist & Meerdal*. Opera publica tam sacra quam prophana hic sunt plurima: Inter ea Templum Lovaniense praecipuum, est Divo Petro sacrum, magnificum valde & sumptuosum. Bruxellae templa sumptu excellent, egregia & debita suppellectili ornata. Edes quoque sacras habet Antverpia plurimas, inter quas *Edes B. Virginis* amplissima. Alia hic & in aliis locis quae pene innumera sunt, praetereo: atque etiam Opera prophana plurima: Palatia, Nobilium domos, Atres, Castella & ejusmodi. Ceterum Status Politicus Brabantiae tria habet Membra: Ecclesiasticos, qui sunt Abbates, *Afflighemensis, Grimbergensis, Tongerlo, Grunendalensis, S. Gertrudis Lovanii, S. Bernardi, Vlier, Dieleghem, Parickensis* prope Lovanium; *Vlierbekensis* prope Lovanium; Prior magnus Ordinis, *S. Augustini* in Leewe, *Gemblacensis* (*Gemblours*.) Nobiles qui sunt, Abbas *Gemblacensis* Comes; *Dux Arschotensis*; *Marchio Bergensis ad Sommerivulum*. Barones, *Diestensis, Bredanus, Boxtelensis, Gaebeekensis, Wesmael, Petersem, Perweys, Hoochstratenensis* nunc Comes; *Renes*. Domini, *Aschensis, Merchtenensis, Vuerne, Gheel, Lummen, Thurnout, Oosterwiick, S. Oedenroy, Walem, Duffel*. Civitates 1 v principales; *Lovanium, Bruxella, Antverpia, Buscoducum*, de quibus supra. Statum ejus Ecclesiasticum quod attinet. Partim paret *Leodensi Episcopo*, partim *Cameracensi Leodensis Curiam & Magistratum Ecclesiasticum* habet *Lovanii; Cameracensis, Bruxellae*. Academiam habet *Lovanium* celeberrimam: de qua in generali Belgii descriptione uberius. Brabanti hilares, festivi, in scenicis comicisque moribus immodici, teste Lemnio. Praeter Brabantiam continentur hac Tabula *Ducatus Juliacensis & Cluensis*. Horum ergo Statum Politicum ex Mercatore adjiciamus. Status Politicus *Juliacensis* constat similiter 111 Membris quae sunt Ecclesiastici, videlicet Abbates, & Collegia Canoniorum ac Monasteriorum: Nobilitas: Civitates. Praefectura ditionis 24, *Caster, Brugge, Born, Boisseler, Euskirchen, Munsereyffel, Moniau, Eschwiler, Grevenbroich, Wassenberg, Geilenkirchen, Hensbergh, Duren, Thonberg, Berchem, Heimbach, Wilhelmstein, Gladbach, Millen, Rosgenraya, Norvenich, Nuenen* Comitatus *Juliacum, Nideken*. *Cluensis* similiter tres Ordines continet, Ecclesiasticum, Nobilitatem & Civitates. Satrapa autem sive Praefectus Provincialis Cliviae has sub se habet Civitates 8: *Cliviam* Metropolim, *Calcariam, Sonsbeke* ubi residet, *Santen, Burick, Udem, Griet, Grietbusen*. Praefectura vero hic sunt 14, *Cranenburg, Duffel, Gemep, Goch, Orsoy, Huesen*, juxta Arnhem, *Lymers, Emmerick, Hetter, Aspel, Ringenburg, Bisselick*; *Dinslaken* Praefectura, in qua sunt 1 v Civitates, *Dinslaken, Wesel, Dussburg, Schermbeck, Holte*. *Dominium Ravesteyn* adnexum est Curiae Clivicae.

Lacus.
Flumina.
Silva.
Opera publica.

Scholae.

Mores.

Hollandiæ Comitatus.

322

*Regio.
Unde dicta.*

HOLLANDIÆ nomen a Silvarum Saltuumque frequentia quidam deducunt, lignum enim & Silvam promiscue *Holt* & *Hout* vocamus, ut *Hollan* sonet regionem silvestrem: omnia enim arbutis olim inhoruisse refertaque prædicant, toto quaqua patet Hollandiæ tractu. Alii a cavitate dictam putant, quasi *Hol-landt*. Est enim universa regio palustris ac pedum pulsu vacillans. Alii a fœno *Hollandiam* quasi *Hoylandiam* nominatam arbitrantur. At eruditissimus Junius aliam sententiam indicat, Hollandiam Gothicæ Danicæve gentis coloniam esse, ut & Zelandiam, Danosque & Normannos desertis in Codano sinu Insulis Olandiæ Zelandiæque in hac loca migrasse, & a sua patria Hollandiam Zelandiamque cognominasse, plane, ut de Heleno Priamide refert Maro, qui in Epiro Opidulum Troiam cum arce Pergamo exstruxit, addita & imagine Scææ portæ & rivulo Xanthi Troiani amnis nomine: & ut in Indiis novam Hispaniam, novam Franciam Europæi effecerunt. Eam a plaga mundi Occidua Britannicum mare, a Septentrione Cimbricum ambit & littora pulsat, ab Ortu Solis fretum amplum Frisiam procul aperit, ad Euronotum Trans-Isalana & Velavia, ad Aultrum Trajectina ditio obtenduntur. Ambitus ejus ad 1 x miliaria extenditur, Latitudo perexigua est, quandoquidem è meditullio ejus creditur viatori patere aditus ad extremos ipsius fines in latum trium horarum spatio: vel etiam hinc ad Oceanum, illinc ad maris finem, est, ubi Latitudo non æquat milliare. Habet regio ista agros frugiferos, ac luxurioso & opimo Frumento supra modum scatentes, sed qui tantillo in spatio & in regione, qua vix populosiores invenias ad suppeditandam tantæ multitudini alimoniam sint impares. Sed palcuorum ubertas summa est: qua Boum alit armenta infinita: Vacas quoque corporum vastitate, lactis copia, eximias. Constat sane, aliquibus Hollandiæ partibus Boves æstivis diebus, quatuor & quadraginta lactis heminas in multralia singulas refundere. Ioannes etiam Benningus Consiliarius Curiæ Hollandicæ referente Guicciardino, certa observatione & minime fallente calculo ostendit, tantum Assendelphi, & quatuor vicinis pagis Lactis uno anno è vaccis colligi, quantum è Germania superiore Rhenensis Vini devehatur Durdrechtum. Ex hac lactis optimi copia, Butyrum conficiunt, non barbararum modo gentium, ut Plinius vult, sed Regum etiam & Principum cibum laudatissimū. Conficiunt etiam Caseos Parmensibus aut Placentinis nihilo inferiores. Primæ tribuuntur Tessalico & Gravesandico; Secundæ Edamensi, quem imprimis vetustas commendat. Equos etiam generosos profert. In collibus arenariis Cuniculorū innumeram multitudinem habet. Cervorum etiam, Damarum & Leporum frequentiam, inque Hagiensium nemore Capreolorum greges, Avium quoque capturā quaestuosam, imprimis Anatum, Anserum, & autumnalibus mensibus Scolopacum, quas Plinius rusticulas, Martialis rusticas perdices, nostri *Sneppu* vocant. Habet & cespitem fossitiū qui ex intimis haulus terræ penentralibus, ipsisque adeo ex aquis eductus, ventoque & sole exsiccatus, ad focos adhibetur. Hollandia olim suos reges habuit, quorum meminit Suetonius in Caligula cap. 44. Verum

Situs.

Soli fertilis.

Animalium varietas.

Imperium majorem.

*Imperium majo-
rium.*

Majora virtus.

Urbes.

Verum anno Christi 1000CLXIII a Carolo Calvo Francorum Rege in Comitatum redacta est, etque praefectus est *Theodorus* à Regio stemmate ortus. Patri *Theodoro* successit *Theodorus* filius, huic *Arnoldus*, Arnoldo *Theodoricus*, atque huic alii ex ordine, quorum seriem apud Munsterum & alios habes. Bellica olim gloria clari admodum fuerunt. Hoc enim praesidio cum fide juncto in fraternitatem Imperii Romani accepti sunt Batavi. Hac Duce benevolentiam sibi apud Principes contabilerunt, & stabilem sui fiduciam plenique illorum Tyrannis impresserunt. Per hanc vulgo formidabiles, invictae virtutis opinionem acquisiverunt. Per hanc denique vera laudis imagine conspicui esse ambierunt. Urbium nunc nobis est proponenda descriptio: sunt autem *Durdrechtum*, *Harlemum*, *Delphi*, *Lugdunum*, *Amstelodamum*, *Gouda*, *Nacdenum*, *Mada*, *Wesopum*, *Edamum*, *Monachodamum*, *Purmerenda*, *Almeria*, *Enckhuysa*, *Horna* &c. *Durdrechtum* Urbis totius Hollandiae primaria est. Facies ejus oblonga exit ad modum t'renenis: ipsa opulenta & copiosa, imo eorum omnium quae in annonae rei que alimentariae usum venire atque expediri possunt, locuples quoddam penu est. Ius habet sistendi & retrahendi ad se Merces exoticas, quaecumque secundo annee importantur, ut nimirum eo loco stabulerentur, ac conquiescant, donec venditae sint: & inde rursus non aliis quam popularibus navigiis alio devehantur. Hoc privilegium a *Stabulo* vocant *Stapulan*. *Harlemum* amplitudine urbis, aedificiorum cultu, situs amenitate nobile est. Templum habet totius Hollandiae pulcherrimum firmissimum innixum columnis, foro imminens. Urbem *Sparnus* interlabitur. Exstructa creditur a Frisii, circiter annum 1071. Huic urbi inventae typographicae artis gloria debetur. Est & altera hujus urbis gloria, capti novo consilio *Pelusi*, quam *Damiatam* vocant, cujus rei symbolum habet nolas binas ex aere Corinthio quae a re *Damiate* appellantur. *Delphi* sequuntur non Apollinis tripode, sed Cereris & Bromii munere insignes. Coquitur enim in hac urbe Cerevisia post Britannicam optima. Nomen habet a fossa, quam Batavi *Delf* vocant, ducta a *Mosa* ad urbem usque. Anno 1071 1077 11, v Non. Maii, ignis nato ex favillis forte incendio, luctuosam ac funestam urbis faciem reddidit, absumta deformataque pleraque urbis parte: ex quo incendio postea pulchrior emicuit. *Leida*, Ptol. *Lugdunum Batavorum*, urbs est sita ad medium Rheni ostium Plin. & Ptol. nominatum. Sustinuit anno 1071 1077 11 gravem obsidionem, sed pulsus hostibus divina ope & aquarum stagnantium vi liberata est. *Amstelodamum* nobilissimum hodie totius Orbis Emporium ab Amne *Amstela* nomen habet, paucis initio piscatorum tuguriis habitatum, jurisdictionis fuit Dominorum Amsteliorum. Hanc urbem postea Giselbertus Amstelius ante annos ducentos octoginta plus minus, communiri propugnaculis, portis ac turribus fecit: quibus per invidiam vicinorum conflagratis, muro cingi coepit anno 1071 1077 11. Ex eo perpetuo aucta & Hollandici juris fuit. Nunc vero non Hollandiae solum, sed omnium vicinarum regionum ad Sarmatas usque Gothos & Cimbrosest apotheca. In hac urbe stabulantur non solum Itali, Hispani, Lusitani, Britanni, Scoti, Galli, Sarmatae, Cimbrici, Sueci, Norwagi, Livones, Germani: sed etiam Indi Americani, Orientales, Mauri, aliique ex omnibus pene Orbis plagis. *Gouda* a Cimbrica voce *Gow* nomen habet, quae & fossam & aggerem fossae oppositum denotat: Sita ad Isclam, urbs copiosa & rebus omnibus affluens, ac multa Opida. Sunt & Municipia quaedam

quædam, inter quæ primaria est *Haga* Comitum, in quo & Sanctiori Principis Ordinumque Consilio locus est, & forum litibus solvendis dicatum. Quod ad Statum hujus Comitatus Politicum, eum tres Ordines constituunt, quorum Primus sunt Equites aurati (*Ridderhoren* vocant) eorum præcipui sunt Comites *Egmond*; *Ligne* cujus sunt Dominia, *Wassenaar*, *Valckenborch* & Vicecomitatus *Leidensis* Civitatis. Invenio & hos Comitatus in *Hollandia*, *Maeland*, *Texel*, *Goyland*, *Kennemerland*, *Steenberge*. Domini & Barones, *Brederode* cujus est & Dominium *Vlaen*; Baronatus de *Lijsselt*. Invenio & inter Baronatus in Chronico *Hollandiæ* numerari hæc dominia, *Lecke*, *Sevenbergen*, *Voorn*, *Isselstein*, *Stryen*, *Teylingen*, *Puttem*, *Harlem*, *Leerdam*, *Asperen*, *Arckel*, *Altena*, *Botterfloet*. Secundus ordo est Dominorum, quorum qui nomine Statuum in *Haga* Comitum comparere solent, sunt hi præcipue, *Poelgeest*, *Polanen*, *Lockhorst*, *Affendelft*, *Wurmont*, *Sparwoude*, *Matenes*, *Schooten*, *Noortwyck*, *Verdoes*, forte, *Does*, *Myne van Amstel*, *Spangen*, *Alckemade*, *Bembuyfen*, *Kenenborch*, *Raaphorst*, *Sweten*, *Heemskercke*, *Ruven*, *Duyn* & *Sprangen*. Sunt præterea & hæc in *Hollandia* Dominia *Hoefden*, *Oudthoefden*, *Papendrecht*, *Wingarden*, *Ghissenborch*, *Ameyde*, *Woerden*, *Waterland*, *Schagen*, *Turmerende*, *Goude*, *Naaldwyck*, *Rijswyck*, *Schoonhoven*, *Wateringen*, *Soetermeer*, *Heemstede*, *Heichtwoude*, *Merven*, *Haestrecht*, *Dalen*, *Spijk*, *Hardichsvelt*, *Bardwyck*, *Wyck*. Tertius Ordo sunt vi magna Civitates, quæ nomine omnium *Hagam* convocantur, quæ sunt *Durdrechtum*; hæc habet Prætores & Magistratum, cui Civis parent, & Baillivum cui exterius territorium, tam in Civilibus, quam in Criminalibus. *Harlemum*, Prætores & Magistratum domi habet: Ruri Baillivum, qui in Civilibus & Criminalibus præfunt. *Delphi*, Prætores & Magistratum pro Civibus, Baillivum pro Rusticis habent, in Civilibus & Criminalibus Jurisdictionem habentes. *Lugdunum*, hic Prætor & Magistratus intus, foris Baillivus præfunt, qui in Civilibus & Criminalibus Jurisdictionem habent. *Amstelodamum*, intus Prætores & Magistratum, ruri Baillivum habet qui Civilia & Criminalia judicant. *Gouda*, Prætores & Magistratum habet pro Civibus & Incolis, Baillivum quoque & Arcis Præfectum.

Nunc de Episcopatu *Ultrajectino* pauca subjiciamus. Trajectum quondam *Antonia*, nunc *Utrecht* dicitur. Id *Iunius* ex eo factum putat, quod ibi quintæ tricesimæ legionis stativa essent. Itaque quum imperitum vulgus legeret V. TRIC. LEG. STAT. fecit ex eo V T R I C. quod postea abiit in *Utrecht*. Templum in hac urbe per multa sunt, primaria vero quinque. Inter Opida vero quæ *Ultrajectinæ* Provinciæ subdita sunt, primum occurrit *Batavodurum* ad *Rheni* litem *Leccam*, cujus mentionem *Tacitus* facit lib. v. *Histor.* postea vero nomen habuit *Durostati*, Incolis *Wyck* & *Durstede*; Vrbs fuit potens & opibus florens: sed a *Normannis* sæde excisa dirutaque. Trajectensis ditio per se Statum habet 111 Membris constantem. Primum Membrum Clerus primarius v Collegiorum Urbis: Secundum Nobilitas: Tertium v Civitates capitales, *Trajectum*, *Amerfordia*, *Batavodurum*, *Rhenes*, & *Monfortium*. Ex omnibus vero Dicoecibus juridicis prima instantia provocatur ad Consilium Provinciale in *Haga* Comitum, ubi summa est *Hollandiæ* Jurisdictio & Comitum Consilium. Inde ad Magnum Consilium *Mechlinicæ* solebat fieri appellatio.

Episcopatus Ultrajectinus.
Urbs & Opida.

Zelandiæ Comitatus.

326

*Regio.
Unde dicta.*

Zelandia nihil aliud sonat quam terram ac solum maritimum, a terra ac mari conflatum nomen. Mari enim undique cingitur. Hanc veteribus non fuisse incognitam ex Tacito colligit Lemnius, non hoc quo nunc innotescit nomine, sed ex usu ac vulgata alloquendi consuetudine ac compellatione, nempe *Mæt*, qua populares & indigenæ inter se sunt usi. *Mætiacorum* enim illos nomine designat, cum inquit, *Est in eodem obsequio Mætiacorum gens Batavis similis, nisi quod ipsi terra sua solo ac calvo acris armantur.* Zelandiæ nomen accepit a Danis & Nortmannis, qui ex illa Insula Cimbrica quæ in Dania Zelandiæ nomine inscripta est, profecti ad novas terras querendas, quum gravi Indigenarum multitudine laborarent, Britannæ ac Galliæ oras invaserunt, ac Walachriam vicinasque Insulas a patrio solo Zelandiam vocaverunt. Harum Insularum situs est inter Mosæ & Scaldis fluminum ostia, a Septentrione Hollandiam, ab Oriente Brabantiam, versus Meridiem Flandriam vicinas habent regiones, ab Occidente mare Germanicum respiciunt. Aëris clementia desituitur Zelandia, qui in nonnullis partibus paullo asperior est, & quam vicinarum gentium minus salubris, præsertim æstate ob paludum & stagnorum graves halitus, & quod regio arboribus minus confita. Hoc tamen habet commodi, quod contagioni ac pestiferis morbis minus sit obnoxius ac serius inficiatur: at infectus immaniter in hominum corpora grassatur, nec facile conquiescit.

Situs.

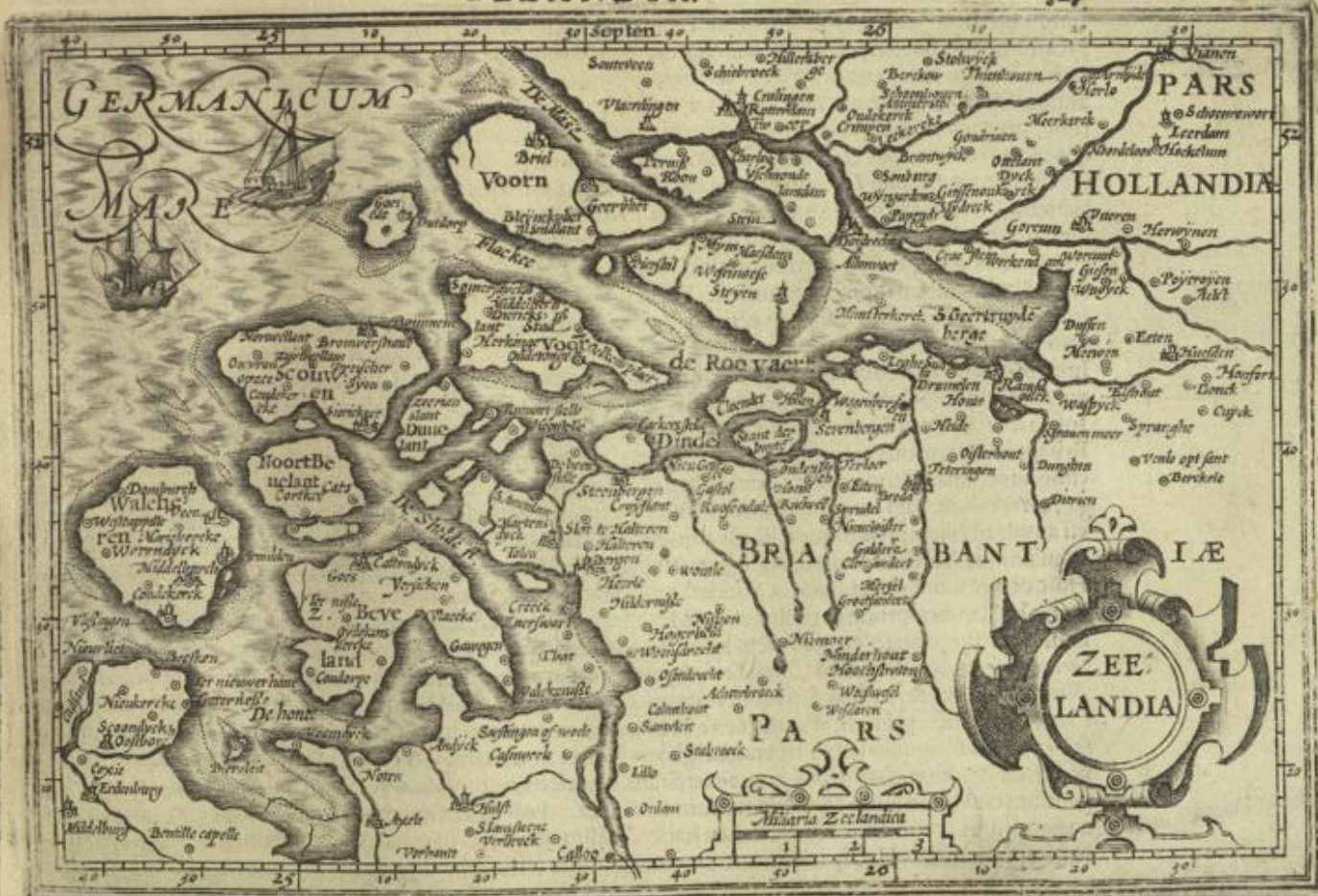
Aëris qualitas.

Soli fertilitas.

Animalium varietas.

Imperium majorum.

Magna vero hic foli ubertas, pingues ac glutinosæ glebæ, feraces, ac fecundi agri Tritico quo nusquam gentium candidius aut magis ponderosum, aliisque frugibus: Coriandro item & Rubia vulgo *Medeco* appè nominata, adornandis pannis, ne color deflorescat, cunq̃ue intime concipiant necessaria: ut insignes atque in immensum fastigiatas Lauros perpolitâ maturitate baccis onustas: ut efficaces & salubres Herbas, cum mendendis morbis, tum esui accommodas sileam. Vberissima etiam hic saginando pecori pascua, non solum intra exporrectos aggeres ac ambitus, sed etiam extra littora, in ipsa Oceani crepidine, in quibus oberrant Pecudum aliquot myriades maximo negotiatorum emolumento, quæstuque uberrimo, non solum supra vulgarem magnitudinem, sed saporis etiam delicati atque exquisiti, soli ac graminum beneficio, quod saluberimum iis pabulû suppeditat, adeo ut exteri quoq̃ summopere iis delectentur. Anno autè Domini 1000. imperante Carolo Calvo apud Batavos illisque affines Zelandos, principatus primum constitui cæpit, ac Comitatus nomine designari, primusque Comitis nomine inauguratus *Theodoricus* Filius Sigisberti Principis Aquitaniæ, qui annos octo & triginta in eo dominatu versatus, successorem *Theodoricum* secundum herilem Filium constituit, a quo ad nostra usque tempora hæc Regia potestas longa heroum serie ad Hispaniarum regem Philippum devoluta Comitatus nomine censetur. Insulæ Zelandicæ numero septem sunt, tres ultra Scaldis ostia, Bataviam & Orientem versus quæ propterea dicuntur Orientales, *Scaldia*, *Duvelandia*, & *Tolen*. Quatuor cis Scaldim, Occidentem versus, *Walachria*, *Zijtbevelandia*, *Nortbevelandia*, & *Wolferapke*.
Omnium

Urbes.

Omnium ultra Scaldim Insularum maxima & prima est *Scaldia*, Indigenæ vocant *Lands van Schouwen*, cuius ambitus nunc est septem mill. olim tamen major fuit, ac tantum exiguo freto distincta a *Norbevelandia*. Urbes in ea primariæ sunt *Zwijkea* & *Brouwershavina*. *Zwijkea* omnium Zelandicarum urbium creditur esse antiquissima, circa annum 1300 exstructa a quodam Siringue: nobilis diu fuit mercatu omnium rerum, propter celebrem Portum, frequentiamque aduenarum: sed obstructo arenis Portu multum de antiqua gloria remisit: spes est tamen, eam novo portu effosso paulatim vetus nomen recuperaturâ. In hac urbenatus est vixitque *Levinus Lemnius* doctrina & arte medica clarus. *Brouwershaviam* piscatores incolunt, & qui mari victitant. Secunda Insula Scaldia est *Duvelandia*, a Columbarum frequentia sic denominata, patetque eius Circuitus mill. pass. quatuor. In hac tantum pagi sunt & vici, urbs nulla. Anno 1300 Oceaniflutibus obruta fuit, cum magna Mortaliû jactura, sed aggeribus confirmatis exclusoque mari, haud multa post facile illud damnum compensatum est. Tertia Insula est *Tolen*, Brabantia contermina, exiguo tantum freto discreta, in qua consistit *Tolesum* a vestigali & portorii (Belgis *Tollen*) ita appellatum, vetustum Opidulum: a quo non procul abest *Martiniæ agger*, vulgo *S. Martens Dyck*, locus amœnus atque arboribus undique constitus, in quibus maxima alitum, præsertim Ardearum copia nidificat. Cis Scaldim ad Occidentem (Indigenæ vocant *Bewester Schelt*) primaria Insula est *Walachria*, vel ad ejus cultore denominata, aut a Wallis vel Gallis. Insula hæc ab Ortu Brabantia obversa est, a Meridie Flandria, ab Aquilone Batavia, ab Occasu æquinoctiali Britannia. Hæc totius Zelandia Caput, situ, opibus, Incolarum frequentia, urbium & pagorum splendore, mercimoniis eminentissima, decem in ambitu milliaria complectitur. Urbes in ea sunt *Middelburgum*, *Veria*, *Elffinga*, & *Arnemuda*. Pagi complures. *Middelburgum* a situ nomen habet, est enim burgus in mediullio Insula. Urbs est ampla publicis privatilque ædificiis, pontibus, turribus, propugnaculis ad usum & cultum egregie exornata: omniumque Zelandicarum urbium primaria, atque emporium Negotiatorum frequentatione celeberrimum. Huic ortum suum debet *Paulus* a Middelburgo Mathematicorum avi sui Princeps: *Nicolaus* quoque *Everhardi* Curia Hollandicæ primum, postea etiam Mechliniensis Præses, quo in munere obiit anno 1300. Filios is habuit ob singularem eruditionem hoc loco commemorandos, *Petrum Everhardi* doctorem Theologiae, *Everhardum Nicolai* Præsidem Curia Frisicæ, postea etiam Mechliniensis, *Nicolaum Nicolai* Grudium, *Adrianum Nicolai* Marium & *Joannem Secundum* Poëtam. *Veria* sive *Campovertia* nomen habet atrajectu, qui Zelâdis dicitur *Veer*. Muro cincta primum est anno 1300. Ex eo cæpit etiam esse Scoticarum Mercium Emporium, *Elffinga* nomen & signum habet lagenæ, Belgis *een Flesche* nominata. Urbs est novitiola, sed potens & mari imperans: ac strenuis piscatoribus, atque exercitatis Naucleris, quos *Pilotas* vocant, referta. *Arnemuda* Middelburgensium est Municipium, & statio navium tutissima. Post *Walachriam* secunda est *Zuabevelandia*, quam alii a tremoribus & concussionibus nomen habere existimant, nos a Bavaris, quorum etiam insignia in ejus Insulae scutis spectantur. Hæc spatiosissimo amœnissimoque versus Flandria ac Brabantia oras tractu exporrigitur, tamen

tametsi paucis abhinc annis maximam jacturam passa, dimidio jam sit angustior. Ab hac avulsa est civitas non ignobilis *Romerswalia*, quam nullis excultam agris, nullis exornatam pomæriis Oceanus undique alluit, ita ut unica salis negotiatione subsistat. In hac urbe Comites Zelandiæ solenne juramentum præstant: quod quum ex more etiam Philippus Hispaniarum Rex esset facturum anno **MDLXXIX**, *Nicolaus de Conflite*, cujus ædibus Princeps excipiendus erat, hos versus ostio suo adscribi jussit:

<i>Vidimus adfucto privatum lumine Solem:</i>	<i>Cæsarea proles, Semideumque decem:</i>
<i>Pallida turbæ no vidimus astra die.</i>	<i>Cuncta refusamus transacti tristia secla,</i>
<i>Vidimus undantis horrendos æquoris æstus</i>	<i>Quod præsens nostrum testificatur opus.</i>
<i>Nos miseros Belgas quum obruit Oceanus.</i>	<i>Sit licet exiguum, sit pro ratione voluntas,</i>
<i>Vidimus est postquam te Gloria nostra a Philippe,</i>	<i>Nil facit ad nostrum parva carina fretum.</i>

In Occidentali vero Insula parte sita est *Goesa* civitas, ad ostium unum Scaldis quod *Schenge* vocant. Vrbs non tam ampla quam amœna & divitiis pollens, quum unica nunc sit in ea Insula: Cives habet morum humanitate perpolitos, Senatium prudentem. Tertia Insula Zelandiæ cis Scaldim ad Occasum spectans, est *Nortbevelandsa*, in qua Vrbs *Cortgeene*, pagi permulti: tota hæc cataclysmo anni **MDLXXXII** periit: nunc tamen paullatim restituitur. Quarta Insula est *Wolferdyek*, quasi dicas agger Wolfardi: exigua admodum, utpote in qua duo duntaxat pagi sunt. Decem igitur sunt *Zelandiæ* urbes, pagi plures: centum scilicet atque amplius. Incolæ sunt ingeniosi, sagaces, providi. Statura Incolis media. Referunt tamen *Annales* a *Wilelmo Bono Hollandiæ Comite* ad nuptiarum solennia *Caroli Pulchri Franciæ Regis*, adductam fuisse inusitata corporis mole foeminam, natione *Zelandam*, præ qua proceri etiam viri pufiones videbantur: tanto enim erat virium robore, ut bina dolia cerevisia referta ambabus utrinque manibus portaret, quæ singula quadringenta pondo Italica appendebant, trabemque cui attollendæ impares octo viri fuerant, quo vellet, transferret. Navigandi artis sunt peritissimi: *Salem atrum & sordidum* qui ex Occidentalibus regionibus adfertur, singulari artificio excoquunt, magnis atque amplis lebetibus, redduntque ita purum & candidum, ut cum nive etiam certare possit. Rudi *Hispanico* vel *Armorico* adfundunt aquam marinam, decoquunt, colliguntque pro centum salis Hispanici, centum quadraginta quinque libras puriores. Hunc *Salem* per *Galliam*, *Angliam*, *Daniam* & reliquam Europam divendunt. Ex re præterea frumentaria, lectilissimoque *Tritico*, atque ex *Rubia*, *Salsamentis*, *Pecorumque* & imprimis *Ovium* copia, magnos quæstus faciunt. In re familiari ac domestica omni elegantia nitidi sunt & expoliti: in rem attentis, in Mercatura industrii, in pauperes benefici ac liberales. Status Politicus Zelandiæ solebat constare tribus Membris, uno Prælato, qui totius Ecclesiastici Ordinis locum supplebat, eratque *Abbas S. Nicolai Ordinis Præmonstratensis Middelburgi*. Vno Nobili pro toto Ordine, *Marchione Verensi*: Et Civitatum communitate, quarum præcipuæ eæque a nobis supra memorata: *Middelburgum*, *Zirizea*, *Verin*, *Flissinga*, *Tela*, *Martimianus agger*, *Romerswaldus* & *Goesa*. Sed de Zelandia hæc pro loci angustia sufficiant.

Mores:

Opificia:

Mercimonia:

T t

Gelria

Gelriæ Ducatus, complectens Zutphaniæ Comitatum & Overyffel Dominium.

*Regio.
Unde dictus.
Situs.*

*Aëris temperies.
Soli fertilitas.
Animalium va-
rietas.*

*Imperium majo-
rium.*

Gelria a *Gebre* arce, quam *Wicardus* a *Ponthe* una cum fratre *Lupoldo* adificasse fertur, nomen retinuisse dicitur: quamvis complures a *Gelduba* Opido cujus meminit *Tacitus* appellatam credant. Aliam etiam nominis rationem referunt alii. Hæc a Septentrione Frisiam & Sinum Germanici Maris, vulgo *Zoyderzee* habet: ab Ortu *Cliviæ* Ducatum, a Meridie *Iuliacum* attingit: *Brabantia* & *Hollandia* eam ab Occidente respiciunt. Aër regionis salutaris & purus: Ager fertilissimus & ad quamvis culturam aptus, Frumēti inprimis ferax: pascuis item fœcundus, unde Pecorum ingentes alit greges: quin & ex remotissima *Dania* eo pascendi faginandique gratia, numerosi greges aguntur: Lætissima namque ac amplissima, præsertim circa *Rheini*, *Vahalis* & *Mosæ* defluxus prata habentur. Initio recta gubernataque *Gelria* est a Præfectis: inde a Principibus. *Martini* enim *Austrasiæ* Præfecti ex *Lamberto* nepos *Leopoldus*, sive ut alii memorant *Guidus*, his locis præfuit. Post *Caroli Magni* tempora *Domini de Ponte* eam rexerunt, sub titulo præfecturæ. *Otto* inde *Nassovius* Princeps ejus dictus est anno *M LXXIX*, si *Lazio* est fides. Sequuti sunt *Gerardus*, *Henricus*, *Otto*, *Reinoldus*, cujus tanta fuit apud Imperatorem gratia, ut comitiis *Francofurtensibus* anno *M CCCXXXIX* die *XIV* Aprilis *Gelriæ* Dux a *Ludovico Cæsare Augusto* fuerit renunciatus. *Eduardus* *Reinoldum* Fratrem post varia prælia cepit, vincumque in carcere detinuit totos annos decem: successit *Gulielmus*, huic frater *Reinoldus*, *Reinaldo Gulielmus Arculanus*. Hic sine liberis *Gorichemi* periit. Ejus soror *Ioanni Egmondano* nupsit: ac tandem post varias rerum mutationes eo res delapsa est, ut anno *M CCCXCII* *Carolus* filius *Adolphi* *Gallia* ab Ordinibus *Gelriæ* revocatus hæredem instituerit *Gulielmum* *Ioannis Cliviæ Ducis* filium, qui etiam cum maxima *Caroli Quinti* Imperatoris offensione rebus *Gelricis* aliquandiu præfuit, donec anno *M DXLIII* maxima *Iuliacensis* parte exutus Imperatori supplex factus est in caltris ad *Venloam*: hac tamen lege, ut totius *Gelriæ* possessione cederet, & subditis jusjurandum remitteret: *Cæsar* autem territorium *Iuliacense* ipsi redderet, duobus tantum *Opidis* exceptis *Hensbergo* & *Sittarto*. Atque hoc pacto *Gelri* initio liberi, postea sub Principibus vivere: servata tamen Legum Ordinumque suorum auctoritate. Hodie iidem *Optimatum* solum agnoscunt Imperium, ac pro libertate sua contra *Hispani* impotentiam fortiter pugnant.

Ducatus

Urbes.

Ducatus hic Vrbes complectitur duas & viginti, quarum precipue *Novomagium*, *Ruwmunda*, *Zuphonia* & *Arenacum*, quod nunc vocant *Arnhemum*. *Novomagium* vel *Neomagium* (*Nymeghen*) urbs est antiqua, sita ad sinistram Vahalim ripam, cujus eo loco profundissimus est alveus: videtur Batonis quondam regia fuisse, certe Batenburgum Arcem vicinam habet, & intra urbem Hefsi Montem, a Filio (ut opinio est) Batonis Hefsi cognominatum. Vrbs vero ipsa situ atque opere permunita est, prædives, rerumque omnium affluens: qua Clivensem ditionem propinquam respicit, in arduum collem assurgit, cum vetustissima Arce, Juliano, ut vulgo, creditur, opere, a qua parte nemorosis Montibus & frequentibus fontium scatebris amœna regionis facies se aperit: diversa urbis ora in paludes depressior fidit, reliquum solum tumulo ferme perpetuo acclive est. *Ruwmunda* ad ostium Ruræ amnis, qua se in Mosam exonerat, urbs est amœna, dives, potens, in veteribus Menapiorum sedibus. *Zuphonia* ad dexteram Isalæ ripam Comitatus titulo insignis est, de qua postea. *Arenacum*, Tacito, quod posteri mutaverunt in *Arnhemum*, seu aquilæ domicilium: Vrbs est Gelriæ primaria & Consilii Senatorii sedes, copiosa, elegans & omnibus modis munitissima: ad Rheni Ostium dextrum sita. Sunt & minores urbes, *Hattem*, *Elburgum*, *Hardervicum*, *Wageninga* quæ *Vada Taciti*, *Tiela*, *Bomelium*, *Bronchorstium*, *Doesburgum*, *Doetecomium*, & alia complures. *Gelria* tribus celeberrimis fluviis, *Rheno* nempe, *Mosa* & *Vahali* irrigatur. Præter hæc & alia quædam ignobiliora flumina eandem perluunt, ejusmodi sunt *Worm*, *Roer*, *Sualm*, *Isala vetus*, *Berckel*, *Niers*, *Regge*, *Aa* & *Vidrus*. Ad Septentrionem respicit Sinum Maris quem hodie *Zuyder-zee*, velut Australe fretum, quod in Meridiem vergat, nuncupamus, ubi sicut Hollandia patente gremio accommodat se commercio Orbis. Terra plana ac humilis, montes rarissimi sunt, iidemque silvis saltibusque confiti. Quod ad Statum hujus Ducatus Politicum, is tria habet Membra, quæ sunt *Baronia*, *Nobiles* & *Vrbes*. *Baronia* sunt *Veluvia*, (*de Veluwe*) *Batavia*, (*de Bauwe*) *Bommelerweert*, *Tielerweert*. *Zuphonia* Comitatus sub quo sunt *Bronchorst* Comitatus, & *Herbergenensis*. *Superior Gelria* in qua sunt *Ruwmunda* & *Gelder*. *Nobiles* sunt *Comites Bronchorst* & *Herbergen*. *Domini Batenborch*, *Groesbeek*, *Montfort*, *Wel*, *Wachtendonck*, *Grol*, *Anholt*, *Keppel*, *Bredfort*. *Baren*, Comitatus sui juris est in Gelria. *Civitates* 1 v *primariæ Neomagium* *Vice-Comitatus* & *Feudum Imperii*, *Civitas Libera Metropolis* totius Ducatus Gelriæ, quæ habet sub se, *Bataviam* (*de Betuwe*) *Superiorem* & *Inferiorem*, *Bommelerweert*, *Tielerweert* & *Maeswael*, *Territorium* inter *Vahalem* & *Mosam*. *Ruwmunda* *Superioris Gelriæ* *Caput*, quæ habet sub se *Venlo*, *Gelder*, *Vagedie*, *Stralen*, *Wachtendonck*, *Eckelen*, *Montfort*, *Echt*, *Nieuwstat*, *Kessel*, *Midler*, *Griekenbeke*. *Zuphonia*, cui subsunt *Donsburgum* &c. *Arnhemum* sub qua sunt *Wageninge*, *Hattem*, *Harderwijck*, *Elborch*, & tota *Veluvia*. *Arnhem* *Sedes Consilii Senatorii* & *Præsidis* totius Gelriæ, ad quos referuntur *judicia* 1 v *dictarum Civitatum*, sine ulteriore appellatione, ad has quoque eorum *Opidorum* & *Locorum* quæ ipsis subesse dictum est. *Status Ecclesiasticus* ejusmodi. *Gelria* *Episcopis* 1 v *subjecta* erat: *Neomagium* cum suo *Territorio* suberat *Episcopo Coloniaensi*; *Ruwmunda* cum suis *Leodiensi*; *Zuphonia* cum suis *Monasteriensi*; *Arnhemum* cum suis *Trajectensi*.

Incola

Flumina.

Mare.

Montes.

Silva.

Incolæ bellicosi ac armis mirum in modum addicti erant, paulo ante nostra tempora: hodie humanitatis studia maiore industria sectantur. Mercaturæ quoque negotiationique insunt, magna ex parte, reliqui mechanicis partim Artibus addicti, partim Agriculturæ, ob Soli benignitatem inhiantes, uberrimos Fructus consequuntur. Complectitur hic Ducatus, præter alios Comitatus & Baronias Comitatum Zutphaniæ. Hæc nomen a ratione Soli, si Goropio Becano credendum, accepit, a Paludibus nempe, quas *Venen* vulgò vocant, Huius Regionis Incolæ ut vicini Proavorum indolem ac genium referunt, fortes sunt belloque ut plurimum apti, Gelriam quippe, & Zutphaniæ potissimum Comitatum, *Sicambri* multorum sententia, quondam obtinuerunt, quibus præcipua feritas, & bellandi præ cæteris Germanis studium inerat, unde perpetuis incursionibus, Gallias infestabant. Qua de causa, pacato jam Orbe Terrarum, aliqualiamdiu portas Iani claudere non poterat Octavianus Augustus, quod intellexisset Sicambros adhuc Galliis infestos esse. Orbo autem *Nussovius* Geltriæ Dux præter Filium Gerardum qui ipsi in Ducatu Geltriæ successit, ex Sophia Zutphaniæ Comitissæ Filia *Gerlacum* genuit, quem in Zutphaniæ Comitatu successorem habuit. Quo improbi è vivis sublato, Zutphaniæ Comitatus Geltris adscriptus fuit, a quibus postea nunquam descivit. Urbem habet cognominem quam *Uspetium* civitatem esse autumat Iunius, frequentem, copiosam & Aquis munitam, ad dexteram Isalæ fluvii ripam. Eam Berckel amnis perfluit, & ibidem Isalæ miscetur. Comitatu porro Zutphanico assignatæ sunt Urbes & Præfecturæ ordine sequentes: *Doustrugium*, *Doetecomum*, *Lochemum*, *Grolla*, *Bredevoirda*, *Bronckhorst*, hæc quidem Urbes; Præfecturæ autem eæ, quæ nomen ab his ipsis urbibus sortiuntur. Atque his rursus præest Summus unus Præfectus, quem lingua vernacula Zutphanici Comitatus *Drossartum* appellant. Huic quoque parti adscribitur, urbs *Herenbergensis*, & ipsa Comitatus nomine insignis.

Restat nunc ut pauca de *Trans-Isalania* subjungamus, ob situm Isalæ sic dicta. Hæc a Septentrione Frisiam Occidentalem: ad Meridiem Gelriam respicit: qua Oriens est Westphalia est: qua Occidens Sinum amplissimum (hodie *Zuyder-zee*) & Fluvium Isalæ habet. Regio plana est ac humilis: Ager feracissimus, Frumenti in primis: Pascuis item fecundus. *Trans-Isalania* Provincia multis seculis *Ultrajectensibus* Episcopis subdita fuit: donec anno MDXII hortatu Henrici Palatini Episcopi *Ultrajectensis* sese Carolo v ejusque successoribus submisit. In hac Provincia urbes mœnibus cinctæ octo sunt, videlicet *Daventria*, *Campi*, *Sivolla*, *Steenwyckum*, *Vollenhove*, *Hassela*, *Oetmarsia* & *Oldeseela*. *Daventria* (*Deventer*) omnium primaria & maxima, Ansuariorum Civitas, unde manet notum illud omnibus & lippis & tonforibus, *Ansenstadt*, urbs rerum omnium copia circumfluens, opulenta & beata ac valide munita: ad dexteram Isalæ ripam sita. Reliquas prætereo. Habet præter Isalæ *Vidrum*, aliaque minora flumina. Præterea amœna & utilia Nemora quamvis exigua & sine nomine. Status Politicus *Tras-Isalaniæ* in duobus Ordinibus consistit, qui sunt Officarii Principis cum Nobilitate, in qua sunt *Almelo*, *Ghoer* & c. idque per tres ditionis partes, *Isselland*, *Twent* & *Drent*. Summus Magistratus & Parlamentum est in *Vollenhove*, unde appellare non licet.

Artesia Comitatus.

334

*Regio.
Unde dicta.*

*Situs.
Aëris temperies.
Soli fertilitas.*

Imperium majorum.

Urbes.

Artesia maximam partem complectitur eorum, qui Casari *Atrebat*es, ab urbe primaria, quam ipse vocat *Atrebatum*. Marius tamen Niger hic constituit *Ambianos*. Ptolemæus etiam *Atrebatios* inter Sequanam & Phrudium qui nunc dicitur *la Somme*; collocat. Nomen autem recens *Artesia* a voce *Arras* qua nunc Metropolis nuncupatur, quasi *Arratesia* per syncopen extrita syllaba formatum, vulgo *Artois*. Termini hodie sunt, a Septentrione Flandria, a qua discreta est fluvio *Lisa* & nova Fossa: ad Austrum & Occasum *Picardia*, ad Orientem *Flandria Gallica* & ager *Cameracensis*. Aër suavis & serenus, regio fertilis, imprimis Triticum, cujus copiam non suis tantum abunde suggerit, sed vicinis quoque *Flandris*, *Beabantis*, aliisque, *Antverpiensium* & *Mechliniensium* hoc unicum horreum est. Vino caret, ignava potius Incolarum socordia, quam vel Cœli vel Soli injuria. Ditio hæc olim *Flandrorum*: Totam enim *Balduno Ardeniensi* dotis loco dedit *Carolus Calvus*, quum is *Iuditham* uxorem duceret. Postea *Philippus Alfatius* quum Neptem suam *Isabellam* locaret *Philippo Ludovici VII. Galliarum Regis* filio dotem ei dedit *Flandriam Occiduam*, hoc est tractum eum qui est a nova Fossa, usque in *Picardiam*. Eum *Philippus* anno *MCCXCV* fecit *Comitatem*, deditque filio suo *Ludovico*, qui primus *Artesia* Comes fuit, postea *Galliarum Rex*, & pater *Ludovici Sancti*. Anno vero *MCCCXXCI* *Ludovicus Malonus* Comes *Flandria* post Matris obitum factus est Comes *Artesia*: atque ita rursus uterque Comitatus conjunctus fuit. Obitu autem *Caroli Audacis Burgundia Ducis*, *Ludovicus XI Galliarum Rex* iterum *Artesia* potius est: qua postremum pacto & foedere *Caroli VIII Galliarum Regis* & *Maximiliani Imperatoris* cæssit *Philippo Austriaco Maximiliani F. patri Caroli V* anno *MCCCCXXII*. Urbes præcipuas habet *Atrebatum*, *Fanum S. Audomari*, *Bethuniæ*, *Ariam* & *Belpalmam*: cæteræ minores sunt. *Atrebatum*, vulgo *Arras*, *Atrecht*, ad *Scarpam* fluvium situm est, ingens propugnaculis fossisque munitissimum, speciem refert duarum urbium quarum alteram vocant *la Cité*, eoque juris *Episcopalis*: alteram *la Ville* estque juris *Principalis*. Minor illa est, sed amœna, habetque templum cathedrale elegantissimum, sacrum *B. Virgini*. Hic magna religione, & egregio cum peregrinorum lapidum apparatu, certum *Manna* adservatur, quod *D. Hieronymus* ætate sua, ad hanc regionem pluisse, suis in *Epistolis*, refert. Hæc major, ædificiorum platearumque capacitate & fori amplitudine vehementer laudata. Domus omnes fornicibus subterraneis capacissimis sustentantur, adversus obsidionis vim excavatis. Habet præterea *Bibliotheca* Manuscriptorum librorum omnis generis, sed potissimum *Theologici*. Patria hæc fuit *Fr. Balduini*, *Jurisperiti* celeberrimi, cujus *Parisus Monumentum* in æde *Maturini* est tale: *CUI ACI, BALDUINUS HIC JACET. HOC TECUM REPUTA ET VALEMORTUIS NOBIS JURISPRUDENTIAM GRAVIS CORRIPIET SOPOR. Franc. Bald. Jurisc. ob. anno et. LIV. XI Novemb. a partu Virginis MDLXIII Papirus Massonus, Balduni auditor P.* In eadem civitate natus clariss. *CAROLUS CLUSIUS* eruditionis omnis atque elegantia decus, qui post regiones plurimas peragratis in *Batavico Athenæo* senex leniter conquiescit, manumque extremam imponit dignis immortalitate operibus. Urbs sic satis frequentata, quorum alii *Mercatores*, alii *Opifices*. Horum sunt multa *Collegia*, quorum maxima pars *Lanarum* studet.

studet. *Fanum S. Audomari*, prius vocatum fuit *Sithu*, teste Meicro, postea a S. Audomaro S. Omer. Audomarus iste Morinorum dicitur fuisse Episcopus circa annum D C LXX, & eo loco Cœnobium exstruxisse ad fluvium *Aa*. Vrbs mire & frequentia Civium eximia. Quidam *Ituu Portus* censetur, ut in Descriptione *Bononie* diximus. Tertio inde lapide ad flumen *Lisam* fuit antiquissima Morinorum Metropolis *Teroana*, de qua eadem descriptione. *Bethunia* nobile quoque in Atrebatibus Opidum, annonæ Frumentariæ horreum, magnæ olim celebritatis in Atrebatibus, sive Flandris Occiduis, Dominatus, antequam in Atrebatium nomen Comitatumque una cum aliis concederet. Mercimoniis, rei frumentariæ negotiatione aliarumque rerum, quæ vitæ humanæ usui sunt, & exportari solent, varietate, est pro re nata, florentissima. *Aria* ad *Lisam* sita est, qui eam mediam secat: distat *Teroana* 11 milliariibus: Opidum nobile & munitum. Arcem habet antiquissimam, & ædificia satis commoda. Est & *Hesdinum* nobile Gallo objectum vallum ac propugnaculum, quod prostrato a Cæsarianis ejusdem nominis Opido, occasione belli inter potentissimos Europæos Principes excitatum. Situm habet commodissimum ad ripam fluminis *Canchiæ*, uno milliaribus propius Galliam, distans quatuor milliariibus *Monstrolio* & quinque a S. Paulo. Rigatur & altero fluvio, vulgo *Blangis* a loco in quo oritur. Ita ut propter loci commoditatem, munimentum habeatur validissimum, & propter translationem juris & omnium privilegiorum, quibus olim gaudebat *Hesdinum* vetus, brevi tempore habitatoribus repletum fuit. Iuxta *Fanum Audomari* Lacus est piscosus, in quo aliquot Insulæ natantes, quæ funiculo arboribus alligato, aut contis quo libeat impelluntur attrahunturque: quales in *Lycia Calaminas* Plinius recenset. Et ne quis nugæ putet, aut exiguas aliquot terræ particulas: scire debet, etiam Boves in iis pasci aliaque Pecora posse. Sub hisce Insulis, brumali tempore, & æstivo maxima latet Piscium copia, dum gelu devitant & calorem. Fluvii sunt præcipui *Lisa*, *Scarpa*, *Aa*, *Canchia* & *Aubia*: præter alios rivos etiam navigabiles. Estque non procul *Teroana* ingens Canalis, quem Fossam novam indigetant: cum alii putant humana industria effossum tempore *Baldolini* Comitæ, sive adversus hostium excursions, sive ad confinia *Flandriæ* Artesiæque distinguenda: alii Sinum esse existimant maris interclusi. Certe *Morinos* Oceano vicinos fuisse agnovit etiam *Virgilius*, quum eos *hominum extremos* dixit. Atqui nunc *Teroana* octo millibus pass. a mari discreta: Præterea ex fundo Fossæ novæ sæpenumero educuntur partes anchorarum, aliaque ferramenta nautica, certissima argumenta vicini olim & adluentis Oceani. Silvis etiam non omnino destituitur, præcipue Meridiem & Occidentem versus. Status autem Politici in Artesia tres sunt Ordines: Ecclesiastici, Nobiles & Civitates præcipuæ. 1. Membrum sunt Ecclesiastici, in quibus sunt Episcopi 11, *Atrebatensis* & *Audomarensis* (S. Omer): Præpositi 11, *Bethuniensis* & *Ariensis*. Abbates xx, quorum hæc Monasteria: Ordinis S. Benedicti v 11, *Atrebatense*, *Aquicinctense* *Auscim*, *Audomarensis*, *Blangiacense* *Blangis*, *Montense*, *Hamense* *Hames*, *Alsiacense*. Ordinis S. Augustini v 11, *Auriafiense*, *Mons S. Eloyi* (S. Eloy), *Choquenense* *Choques*, *Hemmenense* *Hemmen* *Lietard*, *de Rasilli Villa*, *Mareolense* (Mareul), *Aquicurtense* in *Esucourt*. Ordinis Cisterciensis, *Cervicampense* (Cherchamp), *Clarimarensis* (Clommeret). Ordinis Præmonstratensis, *Dammartinense*

Lacus.

Flumina.

Dammartinesse (*Dammartin*), *Santandreamum*, *Auguatiannum*. Collegia Canonicorum x, *Atrebatense*, *Audomarense*, *Bethuniense*, *Ariense*, *Hesdinense*, *Lensiense*, *Sampaulitanum*, *Lilleriense*, *Falckobergensse*, *Douriense*. 11 Membrum sunt Nobiles, in quibus Princeps unus *d'Espinoz*: Marchio unus *Reutinensis*, Comites vii, *S. Pol*, *Falquenbergh*, *Harliensis*, *Busquetensis*, *Hemimensis*, *Arquensis*, *Blangiacensis*. Sed hi duo postremi pridem in dotem Monasteriorum *S. Bertini* & *Blangis* cesserunt, nec in Conventum Ordinum accersuntur. Castellani præcipui iv, *Atrebatensis*, *Audomarensis*, *Bapalmensis*, *Lensiensis*. Equestres Familix Ordine Alphabetico sunt hæc: *Aussi*, *Averdoin*, *Aubigny*, *Aix*, *Annequin*, *Annezin*, *Averoult*, *Avion*, *Allemes*, *Anvin*, *Bailleul*, *Beaufort*, *Beaumez*, *Beaurains*, *Beaufart*, *Bellone*, *Berles*, *Billy*, *Boffles*, *Boisieux*, *Bonmieres*, *Boncourt*, *Boubers*, *Bours*, *Brias*, *Buissi*, *Caumont*, *Conroy*, *Contes*, *Coupiigny*, *Craisilles*, *Cunchy*, *Divion*, *Douvrin*, *Enne*, *Erin*, *Esquerdes*, *Estree*, *Fosseux*, *Frevin*, *Fleschin*, *Gomicourt*, *Govy*, *Greboval*, *Geulesin*, *Habarcq*, *Hachicourt*, *Hamelancourt*, *Helfault*, *Houchin*, *Houdin*, *la Vusville*, *la Planque*, *Lignereul*, *Licques*, *Longastre*, *Malanoy*, *Maisnil*, *Mammez*, *Marles*, *Mes en Conture*, *Mingoval*, *Moiry*, *Nedoncelles*, *Neufville*, *Noielle*, *Noircarnes*, *Ococh*, *Olham*, *Oignies*, *Orejmiaux*, *Planques*, *Plouick*, *Pronville*, *Querecques*, *Ranchicourt*, *Ransart*, *Recourt*, *Rebecque*, *Regnauville*, *Rehy*, *Rolancourt*, *Rumenghien*, *Sains*, *S. Aldegonde*, *S. Venant*, *Sombrein*, *Souastre*, *Ticuloie*, *Tramerie*, *Vaulx*, *Villers*, *Vrolant*, *Wancourt*, *Warluzelle*, *Wauvans*, *Willerval*. 111 Membrum Civitates præcipuæ: Regia vii, *Atrebatum*, *Fanum S. Audomari*, *Bethunia*, *Aria*, *Hesdinum*, *Lens*, *Bapalma*: Privatorum Dominorum, *S. Pol*, *Perne*, *Lillers*: Item Pagi Urbium prærogativa utentes, qui etiam ad Conventus Ordinum evocantur xxix, *Arques*, *Aubigny*, *Avesnes*, *Aussi*, *Beaurains*, *Blangy en Ternois*, *Busquoy*, *Carvin*, *Caumont*, *Choques*, *Dovrier*, *Fauquenbergh*, *Fressin*, *Fleubay*, *Frevene*, *Frages*, *Gorgue*, *Hennin Lietaud*, *Heuchin*, *Hosdun*, *Labroie*, *Libourg*, *Oisy*, *Pas*, *Richebourg*, *Tornehen*, *Ventie*, *Vutry*. Consilium provinciale est *Atrebatum*, unde appellationes ad Parlamentum *Mecliniense* deferuntur. Cæterum *Atrebatensis* Episcopus in spiritualibus toti Comitatu præest, & Archiepiscopo *Rhemeni* subest.

Continet hæc Tabula etiam *Picardiam veram* & *Ducatum Cameracensem* (*Cambresis*) dictum, qui est Principatus Imperii, & ab Episcopo qui *Cameraci* residet in temporalibus simul & spiritualibus regitur. In spiritualibus tamen Archiepiscopo *Rhemeni* subest, & in temporalibus sub protectione est Regis *Hispaniarum*. Atque hæc de *Artesia* sufficiant: ad *Hanoniam* pergamus.

Hannoniæ Comitatus. Cui adjungitur Namurcensis Comitatus.

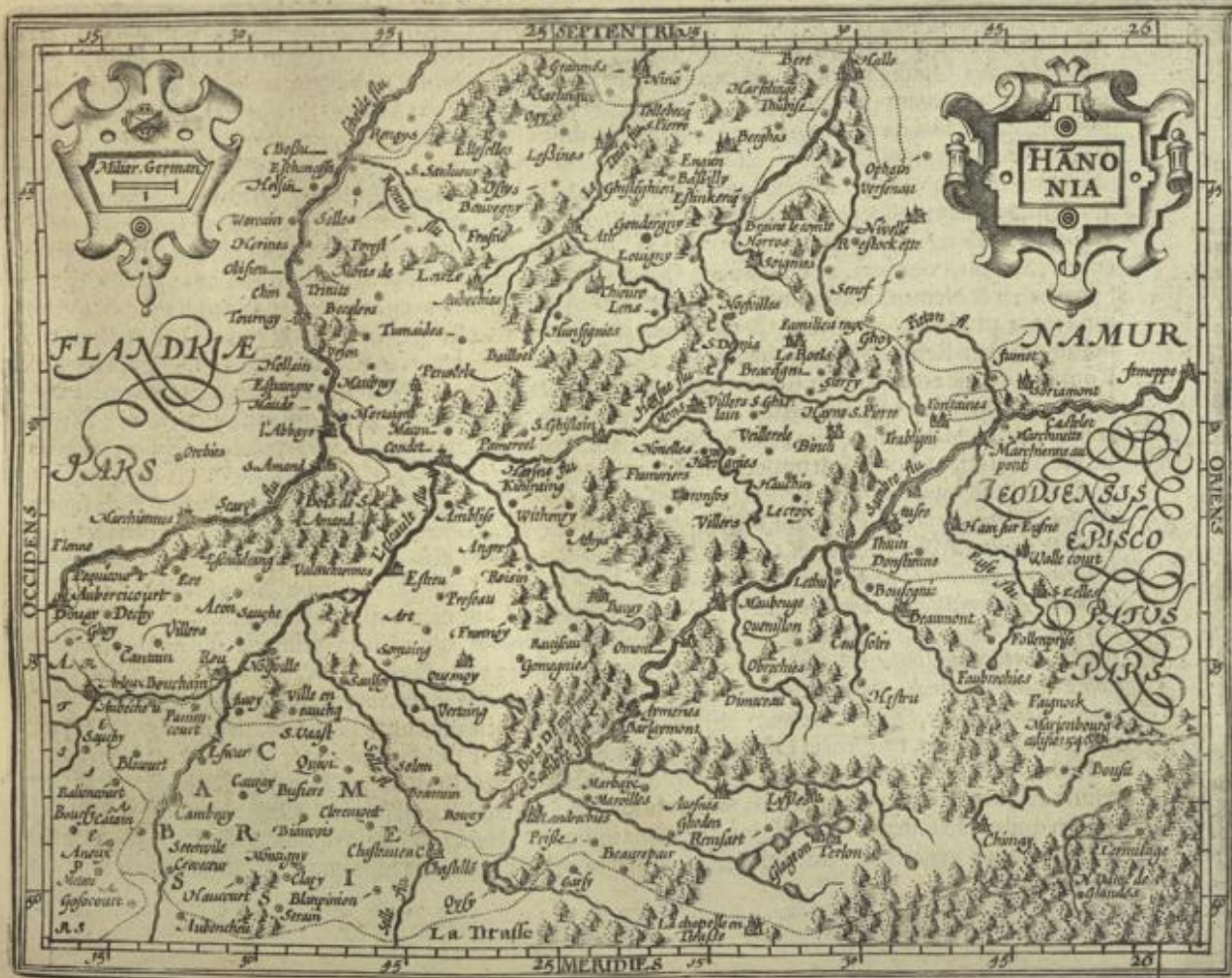
*Regio.
Nomina & us-
de deducta.*

Situs.

*Cæli temperies.
Soli fertilitas.*

*Imperium majo-
rum.
Urbes.*

Hannonia Nerviorum olim sedes, quorum caput hodie dicitur Tornacum, quod Ptolemæus *Βα-
γανον* vocat. Sæpius hæc Regio mutavit nomen: initio dicta est *Pannonia*, Iesabæo teste, a Panos
cultu: postea *Saltus Carbonarius*, inde *Inferior Picardia*: postremum Hannonia, ab Hania Fluvio
qui mediam regionem secat, vernacule *Hainault* vel *Henegouw*, ab eodem fluvio, Gallis *Hain*,
sive *Hene* dicto, & antiqua voce Germanica *Gouw*, quæ Regionem vel Pagum significat. Habet a Sepren-
trione Brabantiam, & Flandriam: ab Austro Campaniam & Picardiam, ab Ortu Namurcenses & Leodi-
enses, cum dicta Brabantia: ab Occasu Flandriam cum Artesia. Longa est univèrsa Regio viginti millibus:
Lata *xvi*. Aër temperatus, suavis & serenus: Solum fertile, ac cæterarum Frugum, sed præcipue Frumenti
præstantissimi ubertas maxima. Abundat Pratis, Pascuis, Pomariis, aliisque ad vitæ usum rebus necessariis.
Habet & Metalla Ferri optimi, & Plumbi: præterea Lapidicinas variorum Marmorum, atque etiam duri Si-
licis quem Ovidius Indicem, & *lithanthracon*, *Houilles* vernacule Leodienses vocant. Ignem flammamque
concipiunt foventque, ut carbones: nec aliis eorum usus quam focis exstruendis, lignis aliquot adjectis.
Constantur hic quoque Vitæ illæ laminæ pellucidæ, quibus omnem cæli injuriam ex templis & ædibus
propellimus, hæque præ aliis quæ alibi locorum fiunt, palmam præstantia ferunt. Omne item vitreorum va-
sorum genus, & supellex hic conficitur. Provincia hæc frequenter Dominos mutavit, ac tandem a stirpe
Montensium ad Flandriæ Comites, inde ad Batavicam, deinde ad Bavaricam, ex hac in Burgundicam, pos-
tremo ad Austriacam familiam devoluta est. Urbes in Hannonia fossa valloque munitæ sunt *xxi* v. inter quas
primariæ *Montes & Valencena*. *Montes*, *Mons* vulgo, urbs ad Trullam fluviolum, navium tamen capacem,
fita, amplitudine & vallatis mœnibus inclyta est. Fontes in ea vivi permulti: opes amplæ ex mercimoniis,
opificiis & agricultura. *Valencena* vel *Valencena*, seu, ut quidam volunt, *Valentiniana* (*Valencienno*) ab ejus
nominis Imperatore, ut autor est Sigebertus Gemblacensis, ad Scaldim fita est, planitie peramœna, cog: tuta ab
hoste. In ea est Armamentariû ad belli usum instructissimum. Tempa duo, unum Sacrû B. Virgini, structura an-
tiqua, cujus columnæ, ex Marmore & Lapide Porphyretico: alterum S. Joanni recentius, opus Pepini, Patris Ca-
roli Magni: Cœnobîa plura: unum præ cæteris nobile Franciscanorum, quo Comites Hannoniæ & Domini Va-
lencenæ seorsum sepeliuntur. Curia amplissima cum Horologio celeberrimo, opus Guilielmi Boni Comitis
Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ. Sunt præterea *Condatum* (*Condé*) ad dexterâ Scaldis ripam duobus millia-
ribus Valencena distans, Opidum elegans: *Landresium* (*Landresy*) ad Sambrâ, celebre obsidione Caroli v. Anni
m. d. *xliii* qui tamé eo per vim potitus non est: *Avesna* (*Avesnes*) Urbs & Munimentum Gallorum finibus op-
positum; ad fl. Hepram: *Chimacum* (*Chimay*) urbs ad fluvium *Blancum*, in media Silva, id nuperis bellis
sæpiuscule incensum, dirutum; tamen ad extremum ita restitutum, ut multo elegantius renatum videri possit.
Palatium

NAMVRCVM.

340

Palatium habet principale cum horto & Labyrintho singularis artificii : *Halla* Brabantia finibus contermina : *Bouchain* municipium est situm ad ripam Scaldi fl. inter Cameracum & Valencenas , exstructum a Pepino in memoriam nobilis victoriae quam hoc loco retulit ab exercitu Theodorici Gothorum Regis : *Quercetum* (*Quersnoy*) Opidulum est, tertio lapide a Valencena, mercimoniis nobilitatum : *Bellus Mons* (*Beaumont*) Opidulum perelegans , a re nomen habet. *Philippopolis* (*Philippe-Ville*) a Rege Philippo ; *Maria-burgum* a Regina Hungariae Maria nomina habent : loca munitissima ad Gallos reprimendos condita. *Barvicium*, (Gallice *Barvais*) quod nonnulli *Baganum* vel *Bagacum* Ptol. esse arbitrantur : nonnulli illud *Belgium* Caesari in Commentariis dictum volunt : sed refelluntur ab iis , qui in Bellovacis seu Picardia quodam loco firmioribus argumentis eandem collocant. Sunt & *Maubeuge*, *Bins*, *Reux*, *Soigny*, *Braine le Conte*, *Engien*, *Lessine*, *Chorvi At*, *S. Guillein* & *Leuze*. Pagis sunt praeterea CCCL, quorum plerique omnes pulcri, amoeni, opulenti. Regio Lacubus, Stagnis, Fontibus, ac Fluminibus undique irrigua ; fluminibus *Scaldi*, *Sambra*, *Tenera*, *Hania*, & aliis. Silvas habet & Nemora admodum jucunda ; praecipua vero sunt *Mormau*, & *S. Amandi*. Porro Respublica Valencena tanta prudentia constituta, & tam bonis legibus ornata est, ut Noribergenses ad ejus exemplum celeberrimam suam Rempublicam voluerint componere, missis ad hanc rem aliquot viris prudentibus ; quod & Romanos fecisse accepimus in Rep. Atheniensi. Proinde non est mirum si ex tam praecleara Politia orti fuerint Cives per univ. Orbem virtute celebres ; inter quos primas ferunt , Henricus VI Imperator, Dux Lutzenburgicus : Maria Filia unica & Heres Caroli Audacis, Avia Caroli v. Ioannes Froisardus, Historicus Nobilissimus, qui etiam hoc ipsum initio sui operis testatus est.

Lacus.
Flumina.
Silvae.

Status Politicus Hannoniae v. constat Membris quae sunt, I Pares XII, videlicet *Longueville*, *Lens*, *Filly*, *Chierev*, *Avesne*, *Chimay*, *Levreux*, *Barbançon*, *Baudour*, *Rebaux*, *Walecourt*. II Praelati Ecclesiastici nimirum Abbas & Comes I, *S. Wauldrut*. Abbates XXVI, *S. Gustin*, *Marchinnes*, *Cambron*, *Hafion*, *Marville*, *Ancin*, *Haultmot*, *Liesly*, *S. Denys*, *Vicogne*, *Feullen*, *Crespin*, *Bonne Esperance*, *S. Jean*, *S. Aldegonde*, *Geilenghien*, *Spinleu*, *Ash*, *Fontenelle*, *Beaumont*, *Denain*, *Quersnoy*, *Watiebraine*, *Lolive*, *Billury*, *Lecture* : & Collegia Canonicorum. III Nobiles, in quo sunt Principatus unus, *Chimay* ; Comitatus X, *Lalun*, *Beaumont*, *Ostervant*, cujus Civitas primaria est *Bouchain*, *Barbançon*, *Avesne*, *Berlaymont*, *Bosju*, *Montigny*, *Reux*, *Terrache*. Baroniae XXI, *Enghien*, *Leuze*, *Havre*, *Ligne*, *Anjoing*, *Vurchin*, *Fontaine*, *Havaide*, *Kimrain*, *Barlaymont*, *Ville*, *Gomegnie*, *S. Aldegonde*, *Senzelle*, *Condes*, *Haurdawn*, *Belleisle*, *Fagneille*, *Bousie*, *Roesin*, *Frasne*, *Harchies*. Marefcallus unus ; Senescallus unus ; Venator Magnus unus ; Camerarius perpetuus unus. IV Officia Ordinaria (Castellaniae opinor) *Valenchene* etc. V Civitatum Communitas.

Namurci Comitatus.
Caeli temperies.

Restat *NAMURCI COMITATUS*. Hic situs est inter Brabantiam, Hannoniam & Leodiensem Diocesim : exiguo territorio & montoso, sed per amoenum. Aërem habet salubrem & temperatum. Solum ferax Rerum quibus ad sustentationem sui vita humana indiget. Habet & Ferri Plumbique Fodinas, & Laomias, in quibus varii generis saxa excinduntur, atque imprimis Marmora subnigra, & quae Iaspidem referunt. Neque

Neque ita pridem cœperunt effodi saxa illa ad ignem idonea (*Lithanthracas* nominare possumus) de quibus *Soli fertilis.*
 diximus in præcedenti Descriptione. Porro ditio ista omnis initio Dominum habuit titulo Marchionis: po- *Imperium majo-*
 stea Dominum sæpius mutavit. Marchio fuit *Philippus*, Frater Balduini Comitis Flandriæ Anno MCC. CO- *rum.*
 mes fuit *Theodorus*: cujus obitu tota ditio celsit *Philippo Bono* Burgundiæ Duci, quemadmodum in Germa- *Urbes.*
 niæ Inferioris descriptione a nobis explicatum est. Vrbes in hoc Comitatu muro cinctæ sunt quatuor, *Namurcum*, *Bovina*, *Carlemontium* & *Valencourtium*. Pagi CXXCII. *Namurcum* (*Namur*) urbs est primaria,
 cujus nomen unde ductum sit, ignoratur: alii putant a *Nano* Deo Gentili, qui quum antea oracula fundere
 solitus esset, sub adventum Christi Servatoris obmutuit. Ergo a Nano muto *Namurcum*: alii a Novo Muro
 illic Romanorum opera exstructo. Vrbs sita est inter duos Montes, in læva Mosæ ripa, qua Sambram reci-
 pit. Distat 11X mill. Lovanio, x Leodio & totidem Bruxellis. Dives est, & splendida publicis privatisque
 aedificiis, Arce etiam instructissima bene munita. Quarto milliari a Namurco sunt *Bovina* (*Bouvenes*) opidum
 exiguum, quod bellorum injuriis jam aliquoties vastatum, postremum vero ab Henrico 11 Galliæ Rege
 Anno C10 10 LIV magna parte destructum est. Id ex eo tempore Civium industria restitui & restaurari cœpit.
Carlemontium (*Charlemont*) exstructum est a Carolo v Anno C10 10 LV adversus Gallos, qui tunc Marien-
 burgo potiebantur. *Valencourtium* opidum minime aspernandum Namurco VII milliari intervallo di-
 stans. Flumina habet hæc regio pisciola: inter quæ primas obtinent *Masa* & *Sambra*: Fontes vivos & largos. *Flumina.*
 Silvas non tantum ad delectationem, verum etiam ad venationem aptissimas, Feris refertissimas. Multa sunt *Silva.*
 in hoc Comitatu Tempia, & Cœnobîa splendida Namurcensium Comitum sumtibus olim constructa, &
 opimis honorata redditibus. Tertio Milliari a Namurco dives est pagus *Audemas*, in quo vetustissimum Mo-
 nasterium Canoniarum nobilium Fœminarum exstructum institutumque a Begga filia Pepini veteris, a qua
 primum creduntur dictæ Vestales *Baggine*. Status Politicus Comitatus Namurcensis tribus constat Membris,
 quæ sunt Ecclesiasticus Ordo, Nobilitas, Civitates præcipuæ. In Ecclesiastico Ordine sunt Abbates *Flores*,
Granpré, *Anden*, *Bonaf*, *Wassore*, *Hastieis*. Nobilitas *Dome* Vicecomitatus etc. Civitates præcipuæ *Namur*, *Bovina*,
Charlemont, *Valencourt* sive *Walencourt*. In vrbe Namurcensi sedes est Consilii Regii, a quo appellatio est ad Cu-
 riam Mechliniensem. Est & Sedes Episcopi, cujus Templum Cathedrale sacrum est S. Albino. Cives armis ad-
 sucti sunt, Gallicus iis sermo, sed corruptus. Mercatores pauci & opifices: Nobilium magna turba: sed qui nothi
 sint Illustrium Principum, velè nothis oriundi.

V v iij

Restant

Lutzenburgicus Ducatus & Trevirensis Provincia.

*Regio.
Unde nomē ha-
beat.*

Restant in Inferiori Germania duæ Provinciæ, *Ducatus Lutzenburgicus & Trevirensis Provincia*, pau-
cis explicanda. Ducatus *Lutzenburgicus* nomen habet a primaria totius regionis Civitate: hæc (ut
nonnulli opinantur) a fluvio *Elza* *Alsfomia* forte Antonini. Ab *Elza* fit *Elzen-burch*; inde *Lutzen-*
burch. Petrus Divaus aliam de Lutzenburgo sententiam notat his verbis: *Leucorum gentem* (inquit)

Situs.

juxta *Treviros*, *Mediomatricos*, ac *Langonas* habitasse indubitatum est: *Opida* eorum *Tullus* ac *Nasium*, *Ptolemæo* ce-
lebrata nomen servant, *Toul* & *Nancy*; vernacule crediderim appellatos, de *Lutzen*, & late imperasse, ut ab iis *Lutzenburgis*

Soli fertilitas.

celebris *Opidi* nomen ortum sit, quasi der *Lutzen burch*. Hæc ille. Terminant hunc Ducatum ad Septentrionem
Leodienfes & *Namurcenses*; ad Aultrum *Lotaringi*; ad Ortum *Mosella* cum *Episcopatu Trevirensi*; ad Oc-
casum *Mosa* cum *Silva Arduenna*. Ambitus totius regionis est *lxx* miliarium. Regio hæc licet montosa &
faltuosa, bona tamen, benignaque ac fertilis est. Dividitur in duas partes, quarum altera *Fanenna*, al-
tera *Arduenna* dicitur. *Fanenna* fertilior est *Segetis* & *Vini*. *Arduenna* asperior; sed quæ asperitatem veni-
tionum bonitate & *Ferarum* optimi generis mirifica abundantia compenset. Metalla *Ferri* sunt non procul a
Manderscheid, in dominiis *Keyla*, *Cronenberch* & *Slaida*, ad vallem cui nomen est *Hellenthal*: Conflantur
hoc loco ab istis *Cyclopi*bus incudes, fornaces ferreæ, pyreteria, quæ per totam Germaniam ingenti lucro
distrahuntur. Titulum duntaxat *Comitatus* initio habuit, atque adeo *Henricus Septimus Imp.* Comes fuit
Lutzenburgicus non *Dux*. Postea in Ducatus dignitatem, qua hodie adhuc utitur, evecta fuit. Hoc alii

*Imperium majo-
rum.*

Wenceslao Romanorum Regi, alii *Carolo quarto* tribuunt; *Conradas* autem *Verectius Henrico v* *l* ad-
scribit primo ex ea familia *Romanorum Imperatori*. Primum hujus *Comitem Sigfridum* fuisse, in *Schedas*
manu exaratis se reperisse scribit *Ortelius*: eumque *Filium* fuisse *Tacui*ni *Ducis Mosellani*. Fuit olim *Lut-*
zenburgum Trevirorum portio. Vrbes habet viginti, vallo & fossâ munitas, quarum nomina hæc sunt:
Lutzenburgum, *Arlonum*, *Rodemachera*, *Theonis villa*, *Gravemachtrum*, *Coningsmacherum*, *Dierichum*, *Vin-*
tonium, *Echternachum*, *Vianca*, *Bastonaicum*, *Mommedium*, *Novum Castrum*, *Darvillerium*, *Ma-*
villa, *Roccha*, *Durbis*, *S. Viti* urbs, *Marza* & *Salma*. Sunt & Vrbes aliquot quarum mœnia solo æquata
sunt & *Arces* *Vrbium* pene æmulæ, *S. Joannis* & *Manderscheid*, quibus titulus est *Comitatus*. Vrbs pri-
maria *Lutzenburgum*, aliis *Lucemburgum*, & *Leuceburgum*, *Ptolemæo* *Augusta Romaniorum*. *Guicciardinus*
dictum vult quasi *Lucisburgum*, hoc est, arx *Solis*: quemadmodum pleraque alia hujus tractus loca a *Gen-*
tilium *Diis* denominata videri possunt: *Arlon* ab ara *Lunæ*, *Ivois* a *Iove*, *Marche* a *Marte*: sed an hæc vera
origo sit, alius esto arbiter. Vrbs sita est loco peramœno, parte altera montoso, altera plano. Hanc *Elza*
fluvius interluit, partem *Vrbis* superiorem & montanam, ab inferiori & plana dirimens. *Ædificia* in ea do-
musque utcunque splendide, verum belli injuriis varie afflictæ: ac *Templum* sacrum *Nicolao*: *Cornobium*
Francisco, in quo sepultus *Ioannes Lutzenburgicus Rex Bohemiæ*, *filius Henrici v* *l* *Imperatoris* & *Pater*
Caroli v. Vrbs hæc etsi *Martis* frequenter deformata furoribus, cui nihil cum *Musis* otio & tranquillitate
gaudentibus

Vrbes.

TREVIRENSIS PROVINCIA.

344

gaudentibus commune, illustres tamen eruditione viros edidit. Atque inter multos Nicolaum Navium hominem usque adeo doctrina & rerum prudentia magnum, ut Curiaë judicialis apud Lutzenburgum Præses, non ante munus quam vitam, Flium autem reliquerit sibi cognominem, qui paternas æquans virtutes, tantum apud Carolum v Cæsarem gratia valuit, ut in toto Imperio Cancellarii Vicarius ab eo constitutus, id muneris cum vita finierit. *Arlonum* vernacule *Arlon*, situm est in Montis vertice, Opidum satis elegans.

Lunam Deam hic olim gentilitio more cultam, & inde nomen habere putatur. Hic multa antiquitatis Monumenta eruta quæ Comes Petrus Ernestus hinc ad ædes suas amplissimas, quas habet in Pomcerio urbis Lutzenburgensis, transferri curavit. Patria hæc fuit Bartholomæi Latomi, Viri egregie docti. Fluminibus regio omnis rigatur plurimis. Eorum primum nobilissimumque est *Mosella*, de quo in Lotharingia diximus. Reliqua sunt *Chier*, *Mosa*, *Bemoij*, *Houl*, *Lech*, *Alfatus*, *Atardus*, *Sourus*, *Pruncus*, *Minesu*, *Ghomum*, *Orto*, *Albis*, ac innumeri pene rivuli. Montibus regio undique attollitur, silvisque innectitur densissimis, Eæ omnes Arduennæ totius Galliaë Silvæ maximæ, rami sunt. Status Politicus, ut in ceteris 111 habet Membra, quæ sunt, 1 Ecclesiasticus Ordo; 11 Nobiles, in quo Comitatus *Vandenla Roche en Ardenne*, *Salme*, *Durbj*, *Marche*, *S. Vit*, *S. Jansberg*: Barones complures, & Dominia multa. 111 Membrum Civitates principales, *Lutzenburgum*, *Arlonum*, *Theonis Villa*, alias *Dietenbove*, *Rodemachera*. Curia totius Provinciaë in urbe Lutzenburgo jus dicit, sermone vel Gallico vel Germanico, pro locorû ratione quibus jus dicitur. Germanice enim loquuntur Lutzenburgi, Arloni, Rodemachera, Theonvilla: Gallice vero Ivoys, Mommidy, Marveil & Danvillies, atque ob hanc causam necesse est & Iudices & Advocati & alii curiaë Ministri utramque Linguam calleant. Ab hac autem Curia provocatur Mechliniam, ubi quæ scripta sunt Germanice bona fide Gallice redduntur.

Flumina.

Montes.

Silva.

Ratio gubernandi.

Trevirensis Provincia.

Regio.
Situs.

Aëris temperies.

Soli qualitas.

Imperium majorem.

Hæc de Ducatu *Lutzenburgico*, sequitur *Trevirensium*, antiqua admodum ditio, cui ab urbe nomen. Terminatur a Septentrione Comitatu Nassaviensi, Ducatu Montensi & Episcopatu Colonienfi: ab Ortu Ringovia & Hafsia: a Meridie Weltrichia & Bipontino Ducatu: ab Occidente Ducatu Lutzenburgensi. Aër frequenter hic est nubilus & pluviosus, ut quidam huc accommodent cloacam Planetarum, verum id propter convallem, ubi nebula suspenduntur, evenire nonnulli asserunt. Regio ipsa inæqualis est: alicubi enim Montibus sterilibus aspera est: ob idque silvestris & squalida, & præter Avenam vix quicquam proferens: alicubi vero fecundior est versus Rhetum & Mosellam. Metalla generat varii generis, Argentum, Æs, Ferrum, Plumbum. Proprium semper Ducem legitur habuisse. Nunc autem Archiepiscopus, in Electorum ordine agnoscit Dominum. Armis autem Trevirenses ita potentes fuere, ut duce Ambiorige Cottam & Sabinum legatos Cæsaris apud Eburones interfecerint, tota funditus legione deleta. Sed capti postea sunt a Labieno. Fatetur Cæsar, Trevirorum civitatem propter

propter Germaniæ vicinitatem cotidianis exercitatum bellis, cultu & feritate non multum abfimilem a Germanis fuisse, neque imperata unquam nisi exercitu coactam fecisse. Tantum scilicet antiquitus fuit Belgis libertatis studium.

Vrbs primaria *Augusta Trevirorum*, vulgo *Trier*. Hæc cum antiquissimis Europæ urbibus de antiquitate contendit atque hujus antiquitatem trecentis & mille annis, ante urbem Romam perscrutatus est *Aeneas Silvius*. Eam *Mosella* mediam perlabitur. Natura loci (ut *Simon Richwinus* ad *Munsterum* scribens testatur) satis est ad delicias & amœnitatem facta, sive montes & valles, sive flumina & rivos pratis interjectis spectare velis. Montes *Bacchico* cultu virent. Ager satis hic est fecundus: omnis generis pisces & ferina hic abundant. In *Trevirensi* Provincia hæc sunt: Abbates, *Prumensis*, *S. Maximini* proxime *Treviros*, *Metloch*, *Himmebode*, *Toley*. Comitatus qui sunt intra *Trevirensis* ditionem, *Manderscheyt*, *Keihel*, *Weirnenborch*, *Gerresteyn*, *Veldentz*, *Baroniæ Wannenberg & Bilsstein*. Dominia *Passenheim*, *Saffich*, *Zur Leyen*, *Eliç*, *Permont*, *Wildenborgh*, *Eerenborch*, *Wuldeck*, *Hertelstein*, *Kerpen*. Præfecturæ *Schoimbergk*, *Schoinecken*, *Hildesheim*, *Daune*, *Over-Mandersheidt*, *Kylborch*, *Ulmén*, *Cochem*, *Kempnich*, *Meyen*, *Montreal*, *Keisers Esch*, *Munster*, *Meivelt*, *Over-Hammerstein*, *Welsch Billich*, *Broich*, *Pfaltz*, *Walich*, *Sarborch*, *Grimborch*, *S. Wendel*, *Blesscassel*, *Huntstein*, *Baldenaw*, *Berncastel*, *Cell*, *Baldeneck*, *Schoineck*, *Coblenz*, *Boppard*, *Over-Wesel*, *Eerenbreitstem*, *Montabour*, *Vilmar*, *Brechen*, *Caemborch*. Vrbes præter *Augustam Trevirorum* sunt ad *Mosellam*: *Nivomagum* dicitur *castra inchoata Constantini*, *Veldentz*, *Cella Beilstein*, *Confluentia*, & alibi alia. Comitatus confines Provincie *Trevirensis* in hac Tabula comprehensi sunt, *Blanckenheim*, *Arnsberg*, *Nuemar*, *Refferscheidt*, *Sleiden*. Dominia *Cronenburg*, *Smidheim*. Duo hic sunt *Lacus* miræ profunditatis, nempe *Ulmensis* & *Laichensis*, in quorum posteriore reperiuntur *Lapides* viridis, crocei & rubicundi coloris, qui *Smaragdos* & *Hyacinthos* æmulantur. Majori autem ex parte fluviis, torrentibus, ac rivulis irrigatur, qui omnes *Mosellæ* commixti ad *Rhenum* deferuntur: unde omnis generis *Pisces* hic abundant. Inter fluvios sunt *Kil* qui & *Gelbis*, *Prun*, *Ur*, *Sara*, *Abra*, *Sura*, & alii. Montes *Meliboci*, *Agnobi*. *Silva Arduenna* varie hic diffunditur, diciturque pro locis modo *Westwald*, modo *Eiderwald*, modo *Eberswald*, quæ *Silvæ* *Feris* refertissimæ sunt. *Palatium* *Treviri* est spectanda antiquitatis. Alia insuper moles adhuc exstant, alia sub cæcis terræ speluncis sepultæ jacent, quæ cum indies eruuntur admirandam exhibent vetustatem. Antiquissima etiam totius Germaniæ *Academia* insignitur. *Artium* & linguarum studia quæ hic floruerunt, commemorare nihil attinet, quum ex media etiam Italia eo contendisse plerisque, certum sit. *Mores* hominum hic natorum plerumque tristes sunt, & ad *Melancholiam* proclives, sed tamen mansuescunt paulatim commercio extraneorum, & *Stoicum* illud supercilium convictu seu recreatur.

In univèrsam *Mosellanorum* corpora laboribus induruerunt ad miraculum usque. Per *Montes* aërios, veluti *Capræ* reptare & evadere spectantur. Residuum Provincie *Trevirensis*, quod hac Tabula contineri non potuit, invenies in 111 Tabula *Westphaliæ*.

Urbes.

Lacus.

Flumina.

Montes.

Silva.

Opera publica.

Schola.

Mores.